

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ХАКІМОВА ВАЛЕРІЯ ТІМУРІВНА

УДК 327.7:327.82]:061.1ЄС:355.01(477:470+475)(043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДИПЛОМАТІЯ ЄС У ПОСТЛІСАБОНСЬКИЙ ПЕРІОД**

Спеціальність 052 – політологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В. Т. Хакімова

Науковий керівник: Брусиловська Ольга Іллівна, доктор політичних наук,
професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Хакімова В. Т. Дипломатія ЄС у постлісабонський період. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2025.

Дисертація присвячена комплексному аналізу трансформації дипломатії Європейського Союзу в постлісабонський період (2009–2024), що став етапом глибоких інституційних, нормативних та геополітичних змін у зовнішньополітичній діяльності ЄС. Основну увагу зосереджено на оцінці впливу Лісабонської угоди на інституційну структуру дипломатії ЄС, формування нових стратегій та механізмів зовнішньополітичної дії, а також адаптацію Союзу до динамічної архітектури сучасних міжнародних відносин.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю переосмислення ролі Європейського Союзу в умовах глобальної нестабільності, посилення авторитарних тенденцій, війни Росії проти України, а також зростання запиту на ефективні механізми багатостороннього врядування. Особливе значення має вивчення нових форм дипломатичної діяльності ЄС, зокрема публічної та цифрової дипломатії, а також практики застосування санкцій як інструменту впливу.

Теоретико-методологічна основа дисертації ґрунтується на поєднанні концепції неоліберального інституціоналізму та теорії нормативної сили ЄС, що дозволяє здійснити цілісний аналіз структурних і ціннісних засад європейської дипломатії. Методологія дослідження базується на кейс-стаді, дискурс-аналізі, контент-аналізі та порівняльному підходах. У фокусі емпіричного аналізу – реакція ЄС на війну Росії проти України як приклад мобілізації дипломатичних інструментів у кризовій ситуації.

У дисертації простежується поступове зміщення балансу між нормативними амбіціями та геополітичними підходами, що виражається у нових стратегіях ЄС щодо санкційної політики, глобального партнерства та

забезпечення безпеки. Досліджено також інституційні механізми координації між державами-членами, взаємодію між Європейською службою зовнішніх справ, Європейською радою та національними представництвами. Показано, що, попри наявні виклики (внутрішні суперечності, обмеженість ресурсів, зовнішній тиск), ЄС зміг посилити свою зовнішньополітичну ідентичність та інструментальну ефективність.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що було проведено комплексне дослідження дипломатії ЄС після Лісабону у сучасних міжнародних відносинах.

До новизни дослідження можна віднести наступні положення.

Вперше:

– узагальнено теоретичні підходи до аналізу дипломатії ЄС, зокрема концепцію неоліберального інституціоналізму та теорію нормативної сили ЄС. Детально розглянуто, як ці теоретичні парадигми пояснюють формування спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Обґрунтовано, що неоліберальний інституціоналізм акцентує на важливості інституційного дизайну та співпраці між державами-членами, тоді як теорія нормативної сили ЄС фокусується на просуванні цінностей, таких як демократія, права людини та верховенство права, як інструменту впливу у міжнародній системі;

– проаналізовано нові виклики зовнішній політиці ЄС після Лісабону, зокрема зміну геополітичного контексту, ескалацію конфліктів, зростання напруженості між глобальними акторами та посилення націоналістичних настроїв серед держав-членів;

– досліджено практичні аспекти діяльності ЄС у кризовій ситуації: кейс російсько-української війни. Детально проаналізовано, як дипломатичні інструменти, включаючи санкції, посередництво та підтримку багатосторонніх ініціатив, використовуються для реагування на кризу. Розглянуто також роль цифрової дипломатії у стратегічних комунікаціях ЄС та мобілізації міжнародної підтримки.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади формування зовнішньополітичного курсу ЄС. Розширено аналіз витоків та концептуальних основ, що лягли в основу формування дипломатичних практик. Висвітлено значення ідеї нормативної сили у розбудові міжнародного іміджу ЄС як актора, що керується ціннісними орієнтирами, а також вплив інституційного дизайну на ефективність реалізації зовнішньої політики;

- аналіз інституційної структури дипломатії ЄС. Розглянуто функції та механізми роботи Європейської служби зовнішніх справ, її інституційний дизайн та вплив на координацію зовнішньополітичної діяльності ЄС. Окремо висвітлено роль Європейської ради у формуванні стратегічних пріоритетів та прийнятті рішень після Лісабонської угоди. Досліджено кооперацію та конфлікт між національними представництвами держав-членів та інституціями ЄС, їхній вплив на узгодженість і стабільність зовнішньополітичного курсу;

- дослідження інституційних змін, запроваджених Лісабонською реформою, включаючи перерозподіл повноважень між інституціями, створення нових механізмів координації та вплив цих змін на процеси прийняття рішень. Визначено, як ці інституційні новації підвищують ефективність дипломатії ЄС у глобальному середовищі.

Уточнено:

- стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС у постлісабонський період, зокрема в аспектах енергетичної безпеки, кліматичної дипломатії, захисту прав людини та просування європейських цінностей;

- роль санкцій як інструменту нормативної дипломатії ЄС. Детально досліджено механізми розробки, узгодження та впровадження санкцій, а також їхній вплив на міжнародну систему. Розглянуто приклади застосування санкцій як засобу реагування на порушення міжнародного права, зокрема у контексті російсько-української війни;

- використання діджитал-дипломатії як нової форми зовнішньополітичної комунікації, зокрема для формування позитивного

іміджу на глобальній арені та залучення міжнародної аудиторії до своїх ініціатив.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості застосування його результатів у діяльності зовнішньополітичних інституцій України, інших органів державної влади, аналітичних центрів та освітніх закладів. Рекомендації щодо вдосконалення публічної дипломатії, адаптації до інституційних форматів ЄС та зміцнення міжінституційної координації можуть бути використані в контексті просування євроінтеграційного курсу України та вдосконалення національної дипломатичної стратегії.

Дисертація підтверджує, що дипломатія ЄС у постлісабонський період є важливим інструментом глобального врядування, що ґрунтується на принципах багатосторонності, демократії та верховенства права. Проте подальше зміцнення позицій ЄС вимагає усунення внутрішніх розбіжностей, збільшення фінансової підтримки зовнішньополітичних ініціатив та активнішого залучення громадянського суспільства.

Ключові слова: Європейський Союз (ЄС), Лісабонська угода, СЗБП (Спільна зовнішня та безпекова політика), інституціоналізм, демократія, нормативна сила, інтеграція, публічна дипломатія, ЄСЗС (Європейська служба зовнішніх справ), безпека, партнерство, дезінформація, Україна, російська війна проти України, санкції.

ANNOTATION

Valeriia Khakimova. EU diplomacy in the post-Lisbon period. – Manuscript.

The thesis for the Doctor of Philosophy degree on specialty 052 – Political Science – Odesa I. I. Mechnikov National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the transformation of the European Union's diplomacy in the post-Lisbon period

(2009–2024), which marked a stage of profound institutional, normative, and geopolitical changes in the EU's foreign policy. The primary focus is placed on assessing the impact of the Lisbon Treaty on the institutional structure of EU diplomacy, the formation of new strategies and external action mechanisms, and the Union's adaptation to the dynamic architecture of contemporary international relations.

The relevance of the study is due to the need to rethink the role of the European Union in the context of global instability, increasing authoritarian tendencies, Russia's war against Ukraine, as well as the growing demand for effective mechanisms of multilateral governance. Special attention is given to the exploration of new forms of EU diplomatic activity, in particular public and digital diplomacy, as well as the practice of using sanctions as a tool of influence.

The theoretical and methodological basis of the dissertation is based on the combination of the concept of neoliberal institutionalism and the theory of the normative power of the EU, which enables a holistic analysis of the structural and value-based foundations of European diplomacy. The research methodology draws on case study analysis, discourse analysis, comparative and systemic approaches. The empirical core of the study focuses on the EU's response to Russia's war against Ukraine as a case of diplomatic instruments mobilized in a crisis situation.

The dissertation traces a gradual shift in the balance between the EU's normative ambitions and pragmatic geopolitical approaches, which is reflected in its new strategies concerning sanctions policy, global partnerships, and security provision. The study also explores institutional coordination mechanisms among member states, as well as the interaction between the European External Action Service, the European Council, and national diplomatic representations. It demonstrates that despite existing challenges – such as internal disagreements, limited resources, and external pressure – the EU has managed to strengthen both its foreign policy identity and its instrumental effectiveness.

The scientific novelty of the obtained results lies in the comprehensive study of EU diplomacy in the post-Lisbon period within the context of contemporary international relations.

The following provisions can be attributed to the novelty of the research.

For the first time:

- theoretical approaches to the analysis of EU diplomacy have been systematized, in particular the concept of neoliberal institutionalism and the theory of normative power Europe. The study provides a detailed examination of how these theoretical paradigms explain the formation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP). It is argued that neoliberal institutionalism emphasizes the importance of institutional design and cooperation among member states, while the theory of normative power focuses on the promotion of values such as democracy, human rights, and the rule of law as instruments of influence in the international system;

- new challenges to the EU's foreign policy in the post-Lisbon period have been analyzed, including the changing geopolitical context, the escalation of conflicts, rising tensions among global actors, and the strengthening of nationalist sentiments within member states;

- the practical dimension of the EU's activity in a crisis situation has been explored through the case of the Russo-Ukrainian war. The study provides a detailed analysis of how diplomatic instruments – including sanctions, mediation, and support for multilateral initiatives – are employed to respond to the crisis. Special attention is given to the role of digital diplomacy in the EU's strategic communications and in mobilizing international support.

Acquired further development:

- the theoretical foundations of the formation of the EU's foreign policy course. The analysis of the origins and conceptual bases underlying the development of diplomatic practices has been expanded. The study highlights the significance of the normative power concept in shaping the EU's international image as a value-driven actor, as well as the influence of institutional design on the effectiveness of foreign policy implementation;

- analysis of the institutional structure of EU diplomacy. The functions and operational mechanisms of the European External Action Service (EEAS), its institutional design, and its role in coordinating the EU's external action are examined in detail. Particular attention is given to the role of the European Council in shaping strategic priorities and decision-making after the Lisbon Treaty. The research also explores cooperation and conflict between national diplomatic representations of member states and EU institutions, and their impact on the coherence and stability of the Union's foreign policy;

- study of the institutional changes introduced by the Lisbon Treaty, including the redistribution of competences among EU institutions, the creation of new coordination mechanisms, and the impact of these changes on decision-making processes. It is shown how these institutional innovations have enhanced the effectiveness of EU diplomacy in the global environment.

Clarified:

- strategic directions of EU foreign policy in the post-Lisbon period, particularly in the areas of energy security, climate diplomacy, human rights protection, and the promotion of European values;

- the role of sanctions as an instrument of the EU's normative diplomacy has been specified. The study provides a detailed analysis of the mechanisms for developing, coordinating, and implementing sanctions, as well as their impact on the international system. It also examines examples of successful application of sanctions as a response to violations of international law, particularly in the context of the Russo-Ukrainian war;

- the use of digital diplomacy as a new form of external communication has been refined, especially in relation to building a positive image on the global stage and engaging international audiences in EU initiatives.

The practical significance of the research lies in the potential application of its results in the work of Ukraine's foreign policy institutions, other governmental bodies, think tanks, and academic institutions. The recommendations related to the enhancement of public diplomacy, adaptation to EU institutional formats, and the strengthening of inter-institutional coordination

can be used to support Ukraine's European integration process and the development of a more effective national diplomatic strategy.

The dissertation confirms that EU diplomacy in the post-Lisbon period serves as an important instrument of global governance, grounded in the principles of multilateralism, democracy, and the rule of law. However, the further consolidation of the EU's global position requires addressing internal divergences, increasing financial support for external policy initiatives, and more actively engaging civil society.

Keywords: European Union (EU), Lisbon Treaty, CFSP (Common Foreign and Security Policy), institutionalism, democracy, normative power, integration, public diplomacy, EEAS (European External Action Service), security, partnership, disinformation, Ukraine, Russian war against Ukraine, sanctions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хакімова, В. Т. (2021). Європейський Союз в епоху постправди: діяльність East StratCom Task Force. *Актуальні проблеми політики*, 67, 155–162. <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1166>
2. Брусиловська, О. І., & Хакімова, В. Т. (2021). Особливості стратегії м'якої сили ЄС щодо України. *Міжнародні та політичні дослідження*, 34, 13–28. <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2021.34.237502>
3. Khakimova, V. T. (2023). The EU-Ukraine partnership in the context of the common foreign and security policy: A critical review. *Visnyk NTUU "KPI". Politology. Sociology. Law*, 1(57), 141–149. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280818](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280818)

4. Khakimova, V. T. (2024). Sanctions as an instrument of the EU's normative power. *Politicus*, 6, 175–183. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-6.26>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Хакімова, В. (2022). Нова міграційна криза в ЄС. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 29 квітня 2022 р.). Нац. ун-т «Одеська юридична академія». С. 143–148.

6. Хакімова, В. (2023). Роль дипломатії ЄС в забезпеченні міжнародної безпеки та стабільності в регіоні Східного партнерства. Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки: Матеріали інтернет-конференції (Львів, 24 березня 2023 р.). Львів: Львівська політехніка. С. 55–58.

7. Хакімова, В. Т. (2023). Санкційна політика ЄС як засіб протидії російській агресії. Україна – Європейський Союз: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 20 жовтня 2023 р.). Ужгород: УжНУ. С. 36–38.

8. Хакімова, В., & Брусиловська, О. І. (2023). Еволюція Європейської служби зовнішніх справ: від концепції до реалізації. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: Матеріали XXXVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ольборг, Данія, 7 жовтня 2023 р.) / За ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. Ольборг: ГО «ВАДНД». С. 297–305.

9. Хакімова, В. (2025). Дипломатичні стратегії ЄС щодо формування іміджу України в Європі. Сучасні суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Лубни, 1 березня 2025 р.). Лубни: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 308–314.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	12
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
1.1. Теоретичні засади дослідження.....	24
1.2. Характеристика наукової розробки проблеми.....	51
1.3. Джерельна база дослідження	72
Висновки до першого розділу.....	88
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ДИПЛОМАТІЇ ЄС.....	91
2.1. Європейська служба зовнішніх справ: інституційний дизайн.....	91
2.2. Роль Європейської ради у формуванні дипломатії після Лісабону....	106
2.3. Національні представництва у дипломатії ЄС.....	121
2.4. Інституційні зміни та процеси прийняття рішень.....	135
Висновки до другого розділу.....	147
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДИПЛОМАТІЇ ЄС У 2009-2024 РР.	150
3.1. Стратегічні напрямки зовнішньої політики ЄС.....	150
3.2. Санкції як інструмент нормативної дипломатії ЄС.....	167
3.3. Місце діджитал-дипломатії у СЗПБ ЄС.....	184
3.4. Зовнішньополітична діяльність ЄС: кейс російської війни проти України.....	198
Висновки до третього розділу.....	215
ВИСНОВКИ.....	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	225
ДОДАТКИ.....	257

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЄС – Договір про Європейський Союз

ДФЄС – Договір про функціонування Європейського Союзу

ЄПС – Європейська політика сусідства

ЄС – Європейський Союз

ЄСА – Європейський суд аудиторів

ЄСЗС – Європейська служба зовнішніх справ

ЄСп – Європейське співтовариство

ЄФД – Європейський фонд за демократію

ЄФМ – Європейський фонд миру

ЛДЄС – Лісабонський договір Європейського Союзу

МЗС – Міністерство закордонних справ

МСЕ – Міжнародна спілка електрозв'язку

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПВК – Приватна військова компанія

СЗБП – Спільна зовнішня та безпекова політика

СПБО – Спільна політика безпеки та оборони

ССЄС – Суд Європейського Союзу

Brexit – Вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу

CGSE (College of Commissioners "A Stronger Europe in the World") – Колегія Єврокомісарів «Сильніша Європа у світі»

COREPER (Committee of Permanent Representatives) – Комітет постійних представників держав-членів при ЄС

DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Area) – Всеохоплююча та поглиблена зона вільної торгівлі (між ЄС і країнами-партнерами, зокрема Україною)

ECFR (European Council on Foreign Relations) – Європейська рада з міжнародних відносин (аналітичний центр у сфері зовнішньої політики ЄС)

EUvsDisinfo – Платформа ЄС проти дезінформації

East StratCom Task Force – Робоча група ЄС зі стратегічних комунікацій для Східного сусідства

EUMAM Ukraine – Військова допоміжна місія ЄС на підтримку України

EXCO (EU External Coordination Group) – Група зовнішньої координації ЄС

G7 / G20 – Група семи / Група двадцяти (міжнародні форуми провідних економік світу)

GDC (Global Digital Compact) – Глобальний цифровий пакт (ініціатива ООН щодо правил цифрового простору)

ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) – Інтернет-корпорація з присвоєння імен і номерів

IPA III (Instrument for Pre-accession Assistance III) – Інструмент допомоги в процесі приєднання III (фінансова підтримка країн-кандидатів на вступ до ЄС)

PESCO (Permanent Structured Cooperation) – Постійна структурована співпраця в галузі безпеки та оборони в межах ЄС

REPowerEU – План ЄС зі здобуття енергетичної незалежності

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) – глобальна мережа банківських транзакцій

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Обрана тема є важливою у контексті трансформації зовнішньополітичної ролі Європейського Союзу (ЄС) після набуття чинності Лісабонської угоди у 2009 році. Вказаний документ започаткував інституційну реформу, яка включала створення Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС), посилення повноважень Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, а також розширення дипломатичних інструментів Союзу. Ці зміни істотно вплинули на зовнішньополітичну ідентичність ЄС та його здатність діяти як єдиний дипломатичний актор на глобальному рівні. У зв'язку з цим існує необхідність наукової оцінки ефективності дипломатії ЄС у нових геополітичних умовах, позначених зростанням авторитаризму, регіональними конфліктами, ерозією міжнародного права та війною Росії проти України. У цей період ЄС прагне зміцнити свою роль як нормативної сили, водночас адаптуючи інституційні механізми до нових викликів.

Особливого значення тема набуває в контексті євроінтеграційних прагнень України, для якої Європейський Союз виступає стратегічним партнером у сфері реформ, безпеки, економічного розвитку та міжнародної легітимації. Вивчення дипломатичних стратегій ЄС та їхньої еволюції після Лісабону дозволяє краще зрозуміти можливості і обмеження у підтримці України, а також перспективи її подальшої інтеграції в європейський політичний простір. Дослідження спрямоване на з'ясування того, наскільки глибокими виявилися ці зміни, та як вони вплинули на зовнішньополітичну ефективність ЄС, зокрема у контексті реагування на ключові міжнародні виклики та підтримки країн-партнерів, таких як Україна.

Теоретичний внесок цього дослідження зводиться до розвитку концепцій нормативної сили (Manners, 2002) та неоліберального інституціоналізму (Keohane & Nye, 2011), які були проаналізовані у

контексті діяльності ЄС. Дослідження практичної реалізації дипломатії ЄС сприяє розширенню розуміння ролі міжнародних інституцій у глобальному врядуванні, просуванні цінностей і вирішенні конфліктів.

Вивчення механізмів дипломатії ЄС у контексті санкційної політики, діджитал-дипломатії та багатосторонніх ініціатив дозволяє оцінити ефективність підходів ЄС у вирішенні цих викликів.

Крім того, зовнішньополітична діяльність ЄС у постлісабонський період є унікальним прикладом міжнародного співробітництва, який демонструє, як національні держави можуть об'єднувати ресурси, координувати дії та просувати спільні інтереси на міжнародній арені. Аналіз цього кейсу сприяє поглибленню знань про багаторівневе врядування та його вплив на міжнародні відносини.

Запропоноване дослідження виконано в емпіричній традиції науки про міжнародні відносини, оскільки передбачає аналіз впливу незалежної на залежну змінну. Залежною змінною є дипломатична стратегія Європейського Союзу. До незалежних змінних відносяться імплементація положень Лісабонської угоди, ключові європейські інституції (ЄСЗС, Європейська рада, Європейська комісія та Європейський парламент), а також зовнішні геополітичні виклики, зокрема війна Росії проти України. Дослідження зосереджене переважно на структурних детермінантах дипломатичної активності ЄС, водночас визнаючи і враховуючи значущість агентного виміру, передусім ролі окремих політичних акторів у процесі формування і реалізації зовнішньої політики. Такий підхід дозволяє здійснити комплексний аналіз, який інтегрує інституційну динаміку, нормативно-ціннісні орієнтири та контекстуальні чинники, що впливають на трансформацію дипломатії ЄС у сучасній системі міжнародних відносин.

Дослідницьке питання полягає у тому, як докорінна зміна інституційного дизайну ЄС після Лісабону вплинула на ефективність дипломатичної стратегії ЄС? Це питання створює можливість для глибокого аналізу як інституційних, так і нормативних аспектів

європейської дипломатії, дозволяючи з'ясувати, наскільки змінилися механізми реалізації зовнішньої політики під впливом як внутрішніх реформ, так і зовнішніх викликів. Відповідно було висунуто дилему у вигляді двох гіпотез.

Гіпотеза 1: після Лісабону дипломатія ЄС стала більш адаптивною до глобальних зовнішньополітичних викликів, що зумовлено структурними та інституційними змінами, а також підвищенням ролі цінностей у зовнішній політиці ЄС.

Гіпотеза 2: хоча ЄС прагне виступати як нормативна сила у світовій політиці, у відповідь на кризові ситуації, такі як війна Росії проти України, його зовнішня політика дедалі більше орієнтується на прагматичні геополітичні інтереси.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі міжнародних відносин Факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в межах наукової теми кафедри «Міжнародні відносини й політика держав в умовах глобальних трансформацій: концептуальні виміри та зовнішньополітична практика» (Державний реєстраційний номер 0107U012509), яка зорієнтована на науково-аналітичне забезпечення діяльності урядових та неурядових установ нашої країни.

Метою дисертації є виявлення особливостей розвитку дипломатії Європейського Союзу в постлісабонський період.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **завдання**:

1) розкрити методологічні засади формування зовнішньополітичного курсу ЄС, акцентуючи на ключових стратегіях та принципах, що лежать в основі міжнародної діяльності;

2) оцінити джерельно-документальну базу дослідження, проаналізувавши наявні нормативно-правові документи, аналітичні звіти та інші джерела та наукові праці, що стосуються дипломатії ЄС;

3) дослідити інституційну структуру дипломатії ЄС, зокрема визначити роль, функції Європейської служби зовнішніх справ та інших інституцій у дипломатичних зусиллях ЄС;

4) виявити основні стратегічні напрямки зовнішньої політики ЄС;

5) проаналізувати ефективність використання санкцій у дипломатії ЄС, оцінити їх вплив як інструменту зовнішньої дії ЄС;

6) визначити роль цифрової дипломатії у реалізації СЗБП;

7) оцінити застосування нормативного підходу ЄС до врегулювання конфліктів на прикладі російсько-української війни, з урахуванням принципів суверенітету, територіальної цілісності та єдності серед держав-членів.

Відповідно, **об'єктом дослідження** є європейська система міждержавних відносин, а **предметом** – дипломатія ЄС в постлісабонський період.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 2009 року (набуття чинності Лісабонської угоди) до сьогодення.

Методи дослідження. Комплексне використання якісних методів дозволяє оцінити трансформаційні процеси в дипломатії ЄС після Лісабонської угоди. Основним методом є кейс-стаді, найбільш релевантний для розгляду таких складних багатовимірних процесів як еволюція інституційного дизайну ЄС та його вплив на дипломатичні стратегії. Кейс-стаді дає змогу детально дослідити ключові події та рішення, що сформували сучасний підхід ЄС до зовнішньої політики та кризового менеджменту. Особливу увагу зосереджено на аналізі реакції ЄС на війну Росії проти України, що виступає як ключовий емпіричний кейс у дослідженні. В межах цього підходу оцінюється ефективність інституційної адаптації ЄС до зовнішніх викликів, зокрема механізми санкційної політики, роль нормативної сили та стратегічні підходи до забезпечення міжнародної стабільності. Крім того, метод кейс-стаді використовується для перевірки ефективності двох теоретичних підходів в контексті їх практичного застосування в дипломатії ЄС. Дослідження

зосереджується на вивченні взаємозв'язків між нормативними амбіціями Союзу та його прагматичними геополітичними стратегіями.

Для досягнення мети дослідження були залучені додаткові методи. Історичний метод, який дозволяє простежити динаміку розвитку зовнішньополітичної стратегії ЄС, виявити ключові переломні моменти та оцінити еволюцію інституційних механізмів прийняття рішень. Зокрема, аналізуються зміни, що відбулися в ЄСЗС, Європейській Раді, Комісії та Парламенті, а також їхній вплив на загальну ефективність дипломатичної діяльності ЄС.

Для аналізу джерельної бази застосовано дискурс-аналіз, контент-аналіз, формально-юридичний метод та порівняльний аналіз. Насамперед дискурс-аналіз використовується для вивчення риторичних стратегій Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики, зосереджуючись на питаннях санкційної політики, безпекової кооперації та кризового врегулювання. Він дозволяє виявити ідеологічні основи, символічні конструкції та політичні меседжі, які формують дипломатичну комунікацію ЄС. Контент-аналіз застосовується для систематизації та інтерпретації основних категорій і концептів, представлених у стратегічних документах, офіційних заявах, зовнішньополітичних комюніке, а також у правових актах інституцій ЄС. Метод дає змогу виявити послідовність та динаміку зовнішньополітичних пріоритетів ЄС, їхнє концептуальне наповнення та зв'язок із практиками дипломатичної дії.

Формально-юридичний метод дозволяє проаналізувати нормативно-правову базу зовнішньої політики ЄС, зокрема Лісабонську угоду, регламенти і рішення Ради ЄС, Європейської служби зовнішніх справ та Європейської Комісії, які регламентують інституційне функціонування дипломатії Союзу. Даний підхід сприяє розкриттю інституційних засад ухвалення рішень у сфері СЗБП та виявленню механізмів міжінституційної координації.

На додаток до спеціалізованих методів дослідження, у роботі застосовано загальнонаукові підходи, такі як аналіз і синтез, індукція і

дедукція, що дозволяють систематизувати отримані емпіричні дані та зробити узагальнення щодо ключових тенденцій у трансформації дипломатії ЄС.

Отже, інтеграція зазначених методів забезпечує необхідний рівень тріангуляції, дозволяючи сформувати цілісне уявлення про динаміку інституційної та стратегічної трансформації дипломатії ЄС у постлісабонський період.

Незважаючи на комплексний характер дослідження, варто зазначити, що у роботі зосереджено увагу на якісному аналізі дипломатичних стратегій ЄС, без широкого застосування кількісних методів. По-друге, емпірична база зосереджена на кейсі війни Росії проти України, що забезпечує глибину аналізу. По-третє, питання оборонної інтеграції, енергетичної дипломатії та ролі третіх країн розглядаються фрагментарно, оскільки виходять за межі основного фокусу на дипломатичних інституціях та механізмах. Ці питання окреслюють горизонти подальших наукових пошуків за поданою проблематикою.

Наукова новизна одержаних результатів. У представленій дисертації вперше у вітчизняній політичній науці систематично досліджено еволюцію дипломатії ЄС у постлісабонський період. До новизни дослідження можна віднести наступні положення.

Вперше:

– узагальнено теоретичні підходи до аналізу дипломатії ЄС, зокрема концепцію неоліберального інституціоналізму та теорію нормативної сили ЄС. Детально розглянуто, як ці теоретичні парадигми пояснюють формування спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Обґрунтовано, що неоліберальний інституціоналізм акцентує на важливості інституційного дизайну та співпраці між державами-членами, тоді як теорія нормативної сили ЄС фокусується на просуванні цінностей, таких як демократія, права людини та верховенство права, як інструменту впливу у міжнародній системі;

- проаналізовано нові виклики зовнішній політиці ЄС після Лісабону, зокрема зміну геополітичного контексту, ескалацію конфліктів, зростання напруженості між глобальними акторами та посилення націоналістичних настроїв серед держав-членів;

- досліджено практичні аспекти діяльності ЄС у кризовій ситуації: кейс російсько-української війни. Проаналізовано, як дипломатичні інструменти, включаючи санкції, посередництво та підтримку багатосторонніх ініціатив, використовуються для реагування на кризу. Розглянуто також роль цифрової дипломатії у стратегічних комунікаціях ЄС та мобілізації міжнародної підтримки.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади формування зовнішньополітичного курсу ЄС. Розширено аналіз витоків та концептуальних основ, що лягли в основу формування дипломатичних практик. Висвітлено значення ідеї нормативної сили у розбудові міжнародного іміджу ЄС як актора, що керується ціннісними орієнтирами, а також вплив інституційного дизайну на ефективність реалізації зовнішньої політики;

- аналіз інституційної структури дипломатії ЄС. Розглянуто функції та механізми роботи Європейської служби зовнішніх справ, її інституційний дизайн та вплив на координацію зовнішньополітичної діяльності ЄС. Додатково висвітлено роль Європейської ради у формуванні стратегічних пріоритетів та прийнятті рішень після Лісабонської угоди. Досліджено кооперацію та конфлікти між національними представництвами держав-членів та інституціями ЄС, їхній вплив на узгодженість і стабільність зовнішньополітичного курсу;

- дослідження інституційних змін, запроваджених Лісабонською реформою, включаючи перерозподіл повноважень між інституціями, створення нових механізмів координації та вплив цих змін на процеси прийняття рішень. Визначено, як ці інституційні новації підвищують ефективність дипломатії ЄС у глобальному середовищі.

Уточнено:

- стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС у постлісабонський період, зокрема в аспектах енергетичної безпеки, кліматичної дипломатії, захисту прав людини та просування європейських цінностей;

- роль санкцій як інструменту нормативної дипломатії ЄС. Детально досліджено механізми розробки, узгодження та впровадження санкцій, а також їхній вплив на міжнародну систему. Розглянуто приклади застосування санкцій як засобу реагування на порушення міжнародного права, зокрема у контексті російсько-української війни;

- використання діджитал-дипломатії як нової форми зовнішньополітичної комунікації, зокрема для формування позитивного іміджу на глобальній арені та залучення міжнародної аудиторії до своїх ініціатив.

Практичне значення одержаних результатів. Загальні висновки дисертаційної роботи є авторськими, науково обґрунтованими й можуть бути застосовані в аналітико-прогностичній діяльності МЗС України, інших органів державної влади, аналітичних центрів та освітніх установ. Результати дослідження поглиблюють розуміння функціонування дипломатичних механізмів ЄС, що має особливе значення для України як держави, яка прагне інтегруватися до європейського політичного та правового простору. Аналіз ролі інституцій ЄС у формуванні зовнішньої політики дозволяє ефективніше вибудовувати взаємодію з ними та оптимізувати національну зовнішньополітичну стратегію. Особливо цінним є аналіз санкційної політики ЄС у контексті війни Росії проти України, адже це дозволяє оцінити ефективність відповідного інструментарію в реагуванні на кризи. Аналіз конкретного кейсу – російсько-української війни – дає можливість емпірично перевірити теоретичні припущення дослідження та продемонструвати прикладне значення використаного кейс-методу. Це поглиблює розуміння того, як зміни в інституційній архітектурі ЄС впливають на його здатність ефективно діяти у зовнішньополітичній сфері. Досвід ЄС у багатосторонній співпраці, кризовому реагуванні, стратегічних

комунікаціях та цифровій дипломатії може бути адаптований Україною для реформування власної дипломатичної практики. Це сприятиме посиленню її суб'єктності на міжнародній арені, захисту національних інтересів і подоланню глобальних викликів. Рекомендації щодо вдосконалення публічної дипломатії, міжінституційної координації та адаптації до стандартів ЄС можуть бути враховані у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави.

Результати дисертаційного проекту були впроваджені авторкою та колективом кафедри міжнародних відносин у такі курси як «Дипломатична та консульська служба», «Міжнародні організації», «Зовнішня політика країн Західної Європи», «Стратегічне планування у міжнародних відносинах» та «Політика ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою розробкою авторки. Сформульовані в дисертації наукові висновки та пропозиції є її особистим доробком, отриманим в результаті самостійного наукового пошуку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були презентовані та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Висновки, положення та результати дисертаційної роботи доповідались на: 76-ій Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова (27 листопада 2021 р., м. Одеса); II Міжнародній науково-практичній конференції на тему «Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри» (29 квітня 2022 р., м. Одеса); 77-ій Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І.І. Мечникова (25 листопада 2022 р., м. Одеса); Інтернет-конференції в рамках реалізації проєкту ERASMUS+ J.MONNET MODULE «Ініціатива ЄС Східне партнерство: можливості для України» (24 березня 2023 р., м. Львів); VIII Українсько-польському науковому форумі на тему «Новий порядок денний для Європи та Європейського Союзу: причини -

напрями - пріоритетні цілі» (18-19 травня 2023, м. Львів); XXXVII Міжнародній науково-практичній конференції на тему «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (07 жовтня 2023 р., м. Ольборг); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна – Європейський Союз» (20 жовтня 2023 р., м. Ужгород); 78-ій Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І.І. Мечникова (22 листопада 2023 р., м. Одеса); 79-ій Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І.І. Мечникова (28 листопада 2024 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії» (20 лютого 2025 р., м. Лубни).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 9 публікаціях, зокрема у 4 публікаціях у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 5 публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

Структура дисертації відповідає визначеній меті та завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 262 сторінки, з них основного тексту – 210 сторінок. Список використаних джерел складається з 261 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичні засади дослідження.

Дипломатія Європейського Союзу в постлісабонський період вступила в нову еру, яка вимагає глибокого аналітичного розуміння її механізмів, викликів та основних напрямків діяльності. Сучасний Європейський Союз стоїть перед завданням не тільки забезпечити зовнішньополітичну єдність своїх членів, але й активно впливати на міжнародний порядок денний, використовуючи свої стратегічні можливості та цінності.

В цьому контексті неоліберальний інституціоналізм (Keohane & Nye, 2011) надає цінний інструментарій для аналізу ролі міжнародних інституцій, а також взаємодії між ними і державами. Цей підхід допомагає зрозуміти, як Європейський Союз може використовувати свою інституційну структуру для ефективного ведення зовнішньої політики та взаємодії з іншими глобальними гравцями.

Теорія нормативної сили Європи (Manners, 2002), зі свого боку, розглядає ЄС не просто як економічний або політичний блок, а як унікального актора, що може впливати на інших через свій нормативний вплив. Ця перспектива допомагає оцінити, як Європейський Союз може використовувати свої цінності, стандарти та принципи для формування глобального порядку денного.

Цей підрозділ спрямований на детальний аналіз ролі дипломатії ЄС у світлі цих двох теоретичних підходів, розкриваючи, як інституціональна динаміка та нормативна сила взаємодіють, формуючи зовнішню політику Союзу в постлісабонський період.

Слід зазначити, що внутрішні та зовнішні обставини Європейського Союзу зазнали суттєвих змін після прийняття Лісабонського договору у 2009 році, проте, нововведення призвели також до ряду викликів:

координація зусиль між державами-членами, формування спільної позиції ЄС на міжнародній арені, а також адаптація до швидко змінюваних геополітичних реалій.

Обрана комбінація теоретичних підходів надає можливість для всебічного розуміння дипломатії ЄС в постлісабонський період, враховуючи як інституційні, так і нормативні аспекти його діяльності. Такий підхід є актуальним, з огляду на глобальний характер впливу ЄС і його унікального місця в міжнародному порядку.

Передусім розглянемо неоліберальний інституціоналізм, який зосереджується на ролі міжнародних інституцій у сприянні співпраці між державами та забезпеченні стабільності у міжнародних відносинах.

У сучасному політичному дискурсі концепт неолібералізму презентують у двох основних значеннях: в економічному контексті та у контексті міжнародних відносин. Гарел та Гомес-Мера (2005) зазначають, що в економічному контексті під неолібералізмом мається на увазі економічна політика, яка спрямована на лібералізацію ринку. В свою чергу, тлумачення поняття «неолібералізму» у сфері міжнародних відносин означає теоретичний підхід до вивчення інститутів. У такому контексті неолібералізм трактують як неоліберальний інституціоналізм або теорію режимів (Baylis, 2011).

Неоліберальний інституціоналізм є одним із ключових теоретичних підходів до вивчення міжнародних відносин, зокрема дипломатії Європейського Союзу. Ця теорія, запропонована Робертом Кеохейном, наголошує на ролі міжнародних інституцій у зниженні транзакційних витрат, забезпеченні передбачуваності міжнародних відносин та створенні умов для співпраці між державами навіть в умовах анархічної міжнародної системи. Згідно з Робертом Кеохейном, міжнародні інституції є не просто інструментами держав, а незалежними акторами, здатними впливати на поведінку держав (Keohane, 1984). Вони сприяють довгостроковій співпраці, яка вигідна всім учасникам, навіть якщо в короткостроковій перспективі певні дії можуть бути менш вигідними для окремих держав.

У постлісабонський період дипломатія ЄС набула нових рис, що робить застосування неоліберального інституціоналізму особливо актуальним. Обраний підхід, також відомий як інституціоналізм або раціональний інституціоналізм, виник у 1970-х як відповідь на реалістичні підходи до міжнародних відносин (Dunne, 2005). Виникнення неоліберального інституціоналізму як альтернативи реалізму у теорії міжнародних відносин викликало запеклі дебати щодо відповідності ліберального інституціоналізму як справжньої альтернативи реалізму. Адже згідно положень ліберального інституціоналізму, акцент слід робити на глобальному управлінні та міжнародних організаціях як способі пояснення міжнародних відносин. Цей підхід наголошує на ролі, яку спільні цілі відіграють у міжнародній системі, та здатності міжнародних організацій змушувати держави співпрацювати. Отже, інституціоналізм відкидає припущення реалістів про те, що міжнародна політика є боротьбою за владу, де питання військової безпеки є найважливішим, та стверджує, що замість цього ми можемо «уявити світ, де діють актори, інші, ніж держави, які беруть безпосередню участь у світовій політиці, де чіткої ієрархії питань не існує, та у якому сила є неефективним інструментом політики» (Keohane & Nye, 2011, с.20). Він акцентує увагу на ролі міжнародних інституцій у формуванні поведінки держав та інших учасників міжнародної системи. У контексті дипломатії ЄС цей підхід може слугувати ключем до розуміння його інституційної діяльності та взаємодії між державами-членами.

Слід виділити наступні ключові положення на яких ґрунтується неоліберальний інституціоналізм:

1. Міжнародна анархія: міжнародна система залишається анархічною, але співпраця між державами можлива через створення інституцій, які сприяють довірі та знижують транзакційні витрати (Keohane & Nye, 2011).
2. Роль інституцій: інститути не лише формують правила, а й виступають незалежними акторами, здатними впливати на поведінку

держав. У випадку ЄС це такі органи, як Європейська комісія та Європейська служба зовнішніх справ.

3. Взаємозалежність: держави дедалі більше залежать одна від одної через економічні, екологічні та політичні взаємозв'язки, що вимагає ефективного управління через багатосторонні механізми (Moravcsik, 1998).

Згідно з принципами неоліберального інституціоналізму, міжнародний мир і стабільність можуть бути досягнуті шляхом активної співпраці держав через створення та зміцнення міжнародних інституцій. Цей підхід передбачає часткову передачу національного суверенітету на користь створення інтегрованих спільнот, здатних забезпечувати економічне зростання, соціальну стабільність та вирішення проблем регіональної й глобальної безпеки (Lamy, 2005).

Основна ідея ліберального неоінституціоналізму полягає у розумінні складної взаємозалежності, яку визначили Роберт Кеохейн і Джозеф Най у 1970-х роках. Вони виділили наступні ключові характеристики, які відрізняють інституціоналізм від реалізму: різноманітність каналів комунікації, які сприяють міжнародному спілкуванню, які дозволяють взаємодіяти акторам через національні кордони, що збільшує взаємодію і зв'язки між державними та недержавними акторами; рівне сприйняття всіх політичних питань без поділу на «високу» та «низьку» політику; а також відмінність в акцентуванні безпекових питань та ролі військової сили у формуванні політики (Keohane & Nye, 2011, pp. 21-24). В рамках неоліберально-інституціонального підходу держави прагнуть до максимізації загальних вигод від співпраці, не акцентуючи уваги на індивідуальних досягненнях партнерів. Головними перешкодами міжнародній співпраці є порушення зобов'язань або недобросовісна поведінка держав. Неоліберальний інституціоналізм пропонує звертати більше уваги на міжнародні організації, такі як ООН, ЄС та Світовий банк, акцентуючи увагу на м'якій силі та співпраці в рамках міжнародного права та дипломатичних механізмів (Bull, 1977). Підкреслення значущості

міжнародних організацій та режимів, що ґрунтуються на правилах, нормах та принципах, підсилює аргументацію на користь інституціоналізму, яка дозволяє активніше залучати неурядові організації та інші актори до участі у світових процесах.

Держави та інституції акцентують увагу на використанні мультилатералізму та співпраці як засобів досягнення інтересів для держав. Міжнародні режими, такі як принципи, норми, правила та процедури, містять те, що Кеохейн вважає рекомендаціями щодо поведінки: «вони передбачають зобов'язання, навіть якщо ці зобов'язання не можуть бути примусово виконаними через ієрархічну правову систему» (Keohane, 1984). У цьому контексті під міжнародними режимами автор має на увазі системи принципів, норм, правил і процедур, які регулюють взаємодію між державами в конкретних сферах міжнародних відносин. Ці режими слугують своєрідними «рамками», які впорядковують поведінку акторів, забезпечуючи прогнозованість і сприяючи співпраці навіть в умовах анархічної міжнародної системи.

На думку Кеохейна, хоча зобов'язання не можуть бути примусово виконані, як у внутрішньодержавних правових системах, вони сприймаються як важливий інструмент для зниження невизначеності та підтримки стабільності (Keohane, 1984). Таким чином, режими виступають як механізми, які полегшують координацію інтересів держав у багатосторонніх відносинах. Кеохейн також зазначає, що режими є динамічними, а їхні межі змінюються з часом, відображаючи зміну сприйняття, поведінки та інтересів міжнародних акторів. Це означає, що режими є не статичними структурами, а еволюціонують залежно від контексту та змін у міжнародному середовищі. Отже, міжнародні режими для Кеохейна є гнучкими інструментами співпраці, які об'єднують принципи та норми з правилами й процедурами, забезпечуючи умови для сталих відносин між державами. Вони допомагають зменшити транзакційні витрати, сприяти довірі та врегулюванню конфліктів, а також

формувати поведінкові моделі у проблемних сферах, таких як торгівля, безпека чи екологія (Keohane, 1982, 1984).

За Кеохейном, міжнародні режими слід розглядати в межах проблемних областей, а оскільки ці області залежать від сприйняття та поведінки акторів, «їхні межі з часом поступово змінюються» (Keohane, 1984, р. 61). Саме цей аспект, за словами неоліберальних інституціоналістів, відрізняє їхню теорію від реалізму, оскільки інституції можуть розробляти правила та норми, які сприяють екологічній сталості, правам людини та економічному розвитку.

Більш радикальні інституціоналісти приділяють більше уваги ролі мультилатералізму та співпраці, зосереджуючись на глобальному управлінні та впливі глобалізації на теорію. Інституціоналісти, як-от Грем Еллісон, стверджують, що зростання глобалізації та занепокоєність у зв'язку з пандеміями, тероризмом та незаконним обігом наркотиків, показали, що держави вже не можуть реагувати на ці загрози односторонньо. Лише за допомогою регіональних та глобальних режимів можлива координація політичних відповідей для боротьби з новими загрозами безпеки (Allison, 2000). Розвиток Європейського Союзу є ще одним прикладом того, як держави створили регіональну спільноту для вирішення політичних питань, а також порушує питання про те, чи дійсно суверенітет є недоторканим. Можна стверджувати, що Європейський Союз створив набір правил, дозволяючи державам колективно досягати результатів, які були б недоступні їм на індивідуальному рівні (Caporaso & Jupille, 1999).

З розвитком та зростанням Європейського Союзу виникають питання щодо суверенітету держав та законності їхніх претензій на односторонні дії у вирішенні світових проблем. Однак неоліберальний інституціоналізм як теорія залишається в межах раціоналістичної та модерністської системи. Він все ще визнає, що ключовими дійовими особами в міжнародних відносинах є держави, які прагнуть максимізувати абсолютні вигоди через співпрацю.

Ця ідея абсолютних вигод в співпраці між державами викликала численні критичні відгуки щодо інституціоналізму, оскільки він часто фокусується на проблемних областях, де держави мають спільні інтереси, таких як ліберальна економічна система, а не на співпраці у військових чи безпекових питаннях (Claude, 1971). Такі критичні зауваження мають підґрунтя, і саме до них ми звернемося далі.

Європейський Союз є одним із найкращих прикладів реалізації теорії неоліберального інституціоналізму, а Лісабонський договір став ключовим кроком у зміцненні його дипломатичних можливостей. У постлісабонський період дипломатія ЄС зазнала трансформацій, які відповідають основним принципам концепції. Передача частини суверенітету на рівень наднаціональних структур дозволила забезпечити відносну узгодженість дій у таких критично важливих питаннях, як регіональна стабільність, санкційна політика та вирішення конфліктів. Дипломатія ЄС у постлісабонський період є втіленням ідеї інтегрованих спільнот, які не лише знижують ризик конфліктів між державами, але й створюють основу для спільного реагування на глобальні виклики. Наприклад, конфлікт в Україні, який почався з анексії Криму Росією у 2014 році, а згодом переріс у повномасштабну війну у 2022 році, став тестом для здатності ЄС діяти єдиним фронтом. Відповідь Союзу демонструє, як колективні механізми дозволяють ЄС виступати потужним актором у міжнародних відносинах.

Таким чином, дипломатія ЄС у постлісабонський період продемонструвала ефективність інституційного підходу, що базується на принципах неоліберального інституціоналізму. ЄС не лише зумів координувати зусилля держав-членів у запровадженні санкцій, але й розробив комплексні стратегії для підтримки України, реагування на гуманітарну кризу та зміцнення власної енергетичної безпеки. Це підкреслює значення спільних дій і інтегрованих механізмів у вирішенні глобальних викликів. Однак, незважаючи на ці зусилля, дипломатичні та економічні заходи ЄС не призвели до завершення конфлікту. Санкції, хоча й мають значний вплив на російську економіку, не змусили Росію

відмовитися від агресивної політики (Чорногор, Радь та Черниш, 2023). Навпаки, війна триває, а російська влада продовжує ігнорувати міжнародні заклики до миру. Це свідчить про обмеженість інструментів, що використовуються ЄС, у ситуаціях, коли протистояння зумовлене жорсткою силою (*hard power*) з боку опонента.

Крім того, інституційна дипломатія ЄС стикається з викликами внутрішньої узгодженості. Різні позиції держав-членів щодо постачання зброї Україні чи застосування окремих санкцій часто ускладнюють ухвалення рішень і знижують швидкість реагування на нові виклики. Це підкреслює структурну вразливість інституційного підходу, який потребує повної згоди всіх учасників.

Але попри все це, відсутність політичної надбудови в Європі в контексті війни в Україні, ймовірно, призвела б до фрагментованої політики серед держав-членів. ЄС як інституція є критично важливим для координації, консолідації та посилення впливу його членів у вирішенні таких глобальних криз. Це підкреслює важливу роль інтеграції у забезпеченні стабільності та ефективності європейської дипломатії.

Дипломатія ЄС також демонструє значну увагу до економічної взаємозалежності, яка є однією з ключових категорій неоліберального інституціоналізму. Інтеграція економічних інтересів через укладення угод про асоціацію, таких як угода з Україною, дозволяє ЄС не лише забезпечувати торгівельну співпрацю, але й просувати свої цінності, такі як верховенство права та права людини (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2002). Ці механізми економічної дипломатії створюють сприятливе середовище для сталого розвитку та посилення регіональної стабільності. Інтеграція економічних політик у рамках спільного ринку сприяє створенню взаємозалежності між державами-членами, що теоретично зменшує ризик конфліктів. Однак сучасні реалії свідчать про те, що ефективність економічної дипломатії залежить не лише від її змісту, але й від політичної волі партнерів дотримуватися європейських цінностей.

Україна є важливим прикладом того, як ЄС використовує економічну дипломатію для підтримки партнерів під час кризи. Угода про асоціацію з Україною, включаючи Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA) (European Commission, 2024d), створила основу для економічної інтеграції та впровадження європейських норм. Під час війни ЄС не лише посилив економічну підтримку України, але й зняв торговельні бар'єри, що сприяло частковій адаптації української економіки. Такі заходи демонструють, що економічна співпраця стає не лише інструментом для зміцнення зв'язків, але й важливим засобом для виживання держави в умовах конфлікту.

Попри ці виклики, економічна дипломатія залишається одним із найбільш дієвих інструментів ЄС для просування своїх цінностей і стандартів. Підтримка реформ у країнах-партнерах через фінансову допомогу, програми технічної підтримки та залучення до європейського ринку сприяють поступовому зближенню з ЄС навіть у несприятливих умовах (Casier, 2011). Наприклад, заходи щодо підтримки енергетичної незалежності України, зокрема інтеграція її енергетичної системи з європейською мережею (Міністерство економіки України, 2024), демонструють, як економічна дипломатія може стати основою для довгострокових змін.

Дипломатія ЄС проявляє свою ефективність у вирішенні питань глобальної безпеки та зміцненні багатосторонності. Союз активно підтримує ініціативи, спрямовані на реалізацію Паризької угоди (Council of the European Union, 2024a), а також програми боротьби з бідністю та зміцнення прав людини. Такі зусилля підкреслюють роль ЄС як глобального актора, здатного впливати на міжнародний порядок через свої інституції та спільні норми. Водночас неоліберальний інституціоналізм, який служить теоретичною основою для аналізу цих процесів, стикається з певними обмеженнями. Внутрішні суперечності між державами-членами, наприклад, у питаннях енергетичної політики чи міграційної кризи, часто підривають здатність ЄС діяти єдиним фронтом.

Однак інституційна структура ЄС забезпечує механізми для подолання цих суперечностей. Спільні переговорні формати, обов'язкові процедури узгодження та механізми координації допомагають зменшувати внутрішні конфлікти. Ця інституційна гнучкість є особливо важливою в умовах сучасних глобальних реалій, де конкуренція з боку Китаю і Росії, а також кризи, такі як пандемія COVID-19, виявляють слабкі місця в роботі Союзу. Проте навіть у цих умовах ЄС продовжує використовувати свої інституції для впливу на глобальні процеси. Наприклад, екологічна дипломатія, спрямована на реалізацію кліматичних цілей, демонструє здатність ЄС адаптувати свої механізми до нових викликів і сприяти багатосторонній співпраці (Moravcsik, 1998). У цьому контексті інституційні механізми, закладені Лісабонським договором, відіграють ключову роль у забезпеченні узгодженості дій Союзу та підвищенні його впливу на міжнародній арені.

Таким чином, неоліберальний інституціоналізм виступає потужним аналітичним інструментом для розуміння дипломатії ЄС у постлісабонський період. Інституції Союзу ефективно просувають колективні інтереси та забезпечують стабільність міжнародних відносин, попри наявні виклики. ЄС продовжує відігравати ключову роль у формуванні глобального порядку, використовуючи свої інституційні механізми для координації дій держав-членів і просування своїх цінностей на міжнародній арені.

Основні положення неоліберального інституціоналізму підкреслюють значимість міжнародних інституцій у моделюванні поведінки держав та інших акторів на міжнародній арені. Теорія вважає, що співпраця не тільки можлива, але й може бути посилена та поліпшена за допомогою відповідних інституційних механізмів. Неоліберальний інституціоналізм надає важливі теоретичні інструменти для аналізу дипломатії ЄС (Keohane & Nye, 2011). Враховуючи його основні принципи, можна краще зрозуміти, як ЄС досягає своїх зовнішньополітичних цілей, а

також визначити основні виклики та можливості для подальшого розвитку його дипломатичної стратегії.

Після розгляду теорії неоліберального інституціоналізму, важливо згадати про формування ЄС після біполярної епохи як основного стовпа системи міжнародних відносин в Європі та одночасно як незалежного учасника глобальної арени. Цей виток європейської інтеграції викликав численні наукові дебати щодо його світової ролі. За деякими аспектами, Європейський Союз виділяється серед інших глобальних акторів, що обумовлено його унікальною внутрішньою структурою, політичною ідентичністю та стратегічними пріоритетами. Але ця унікальність впливає не лише з особливостей його внутрішньої структури порівняно з національними державами, але і з особливостей його політичної ідентичності, стратегічних цілей в європейському та глобальному контекстах, а також з його зовнішнього впливу та позиціонування.

Зарубіжними авторами було розроблено безліч дефініцій, покликаних відобразити особливості ЄС як міжнародного актора та описати його «силу», як, наприклад, концепцію «громадянської сили» (civilian power), «тихої наддержави» (quiet superpower), «м'якого імперіаліста» (soft imperialist), «торгової сили» (trade power), «відповідальної сили» (responsible power), «реалістичної сили» (realist power), «етичної сили» (ethical power), «прагматичної сили» (pragmatic power), «ринкової сили» (market power) та інші. (Duchêne, 1972; Moravcsik, 2009; Hettne & Söderbaum, 2005; Meunier & Nicolaïdis, 2006; Smith, 2005; Manners, 2006a; Whitman, 2013; Damro, 2012).

Мабуть, найпопулярнішою із зазначених ідей можна назвати концепцію «нормативної сили» ЄС. Саме для відображення особливої ролі Євросоюзу у міжнародній системі британський науковець І. Маннерс використав поняття «нормативна сила» (normative power) яка, за його словами, «змінює норми, стандарти та правила світової політики, відходячи від традиційного «державоцентризму» (Manners, 2009, р. 3). Це формулювання вказує на те, що Євросоюз не просто заснований на

нормативних принципах, але й активно взаємодіє в світовій політиці у відповідності до цих норм. Основна місія ЄС у міжнародному контексті – поширення та утвердження своїх норм і цінностей. Тобто, ця ідея базується на здатності ЄС формувати уявлення про те, що вважається «нормальним» у міжнародному порядку.

Сформульована на початку 2000-х років концепція ідентичності Європейського Союзу як нормативної сили в міжнародних відносинах ставала дедалі популярнішим теоретичним інструментом для дослідників, що призвело до розробки основних положень теорії (Manners, 2009).

Дослідження в рамках Європейських студій охоплюють широкий спектр підходів для аналізу дипломатії та ролі ЄС у міжнародних відносинах. Але особливу увагу слід приділити саме концепції «нормативної сили», розробленій Іеном Маннерсом, прихильником теорії соціального конструктивізму (Manners, 2009). Ця концепція ставить перед дослідниками теоретичні та емпіричні виклики. З теоретичної точки зору, виникає питання, чи здатен ЄС, незважаючи на внутрішні суперечності, послідовно втілювати свої цінності на міжнародній арені. Емпіричний виклик полягає у вимірюванні реального впливу ЄС на демократичні зміни в інших країнах, особливо в умовах складної геополітичної ситуації, як, наприклад, у випадку з війною в Україні.

І. Маннерс пропонує підхід, у якому ЄС формує міжнародне середовище не стільки за допомогою матеріальних засобів, таких як військова чи економічна міць, а через привабливість європейських норм і цінностей для третіх сторін. Політика, що реалізується в рамках такого підходу, визначається як нормативна, спрямована на просування стандартів і принципів європейського проекту за допомогою «м'яких інструментів». І Маннерс у своїх працях виділяє дев'ять ключових норм, які формують основу нормативної ідентичності ЄС. П'ять основних норм – мир, свобода, демократія, верховенство права та права людини – відображають базові цінності, на яких будується зовнішня політика ЄС і його самовизначення як глобального актора. Додаткові чотири – соціальна солідарність,

антидискримінація, сталий розвиток і належне управління – доповнюють ці цінності, визначаючи ширший контекст європейської політики та прагнення до соціальної відповідальності та сталого розвитку (Manners, 2006b).

Перелік цих норм має міцне юридичне обґрунтування в статті 2 Договору про Європейський Союз (Європейський Союз, 1992, с. 17), що підтверджує їх статус як фундаментальних цінностей ЄС. Таким чином, нормативна сила ЄС ґрунтується на ціннісній основі, яка не лише відображає внутрішній порядок Союзу, але й визначає його підхід до міжнародних відносин, сприяючи поширенню цих норм на глобальному рівні через дипломатію, економічну співпрацю та партнерства з іншими країнами. Тобто ці принципи спрямовані не тільки на розвиток внутрішнього ринку та забезпечення інтеграції серед країн-членів, але й на формування позитивного іміджу ЄС на глобальній арені. Автор теорії у своїй роботі визначає нормативну силу як здатність ЄС поширювати свої норми і стандарти за межі інтеграції в міжнародне співтовариство, що будується на таких ціннісних принципах. Розгляд ролі ЄС у міжнародних відносинах на основі концепції нормативної сили мав на меті перейти від формального аналізу інституцій чи зовнішньої політики ЄС до вивчення її соціологічних та когнітивних аспектів. Маннерс зазначає, що сила ЄС полягає у важливості ідей, стандартів та цінностей, на яких ґрунтується європейський проект інтеграції (Manners, 2009).

Введення концепції «нормативна сила» представляє значущий крок у дослідженні ролі ЄС на міжнародній арені. Це допомогло не тільки переглянути традиційні погляди на роль ЄС, але й зосередити увагу на конкретному вмісті його дій у зовнішньому середовищі.

Основою для цієї концепції є, з одного боку, розуміння сили, взяте з неолібералізму, як можливості впливу на акторів міжнародної системи та визначення результатів взаємодії між ними (Капітоненко, 2010), а з іншого – підхід соціального конструктивізму до «ідейної сили», яка впливає на

сприйняття міжнародної реальності іншими акторами шляхом генерування певних ідей, норм, правил чи принципів (Guzzini, 2005).

В цьому дослідженні під нормативною силою розуміється здатність впливати на зовнішнє оточення та стимулювати бажані трансформації через розповсюдження своїх норм і цінностей. Це визначення робить акцент на інструментальному аспекті проєкції норм і цінностей ЄС за межі його кордонів, тобто на функціональній ролі цих норм як інструменту впливу, а не на їхньому самотійному значенні. Іншими словами, проєкція норм і цінностей не є самоціллю, а радше засобом досягнення поставлених цілей, та реалізації бажаних трансформацій у зовнішньому середовищі (Hettne & Soderbaum, 2005).

У цьому визначенні також не уточнюється, як саме застосовується нормативна сила. В інших публікаціях наголошується на непримусовому характері її використання (Sjursen, 2006), але в даному контексті не виключається застосування її в ієрархічний або імперативний спосіб, хоча зазвичай це здійснюється через «м'які» методи, такі як стимулювання реформ, економічне і культурне співробітництво, а також фінансова підтримка (Tulmets, 2007). Як вже було зазначено, на початковому етапі дискусії джерелами нормативної сили ЄС вважалися принципи його внутрішньої організації та наявність в нього необхідних ресурсів для здійснення впливу на своє зовнішнє оточення на нормативному рівні. Сам факт становлення інтеграційного об'єднання держав на рівноправних засадах з надзвичайно високим рівнем соціально-економічного розвитку і унеможливленням військових конфліктів між його членами обумовлює вагомий привабливий потенціал ЄС по відношенню до інших країн. Згідно з твердженням І. Маннерса, «найбільш важливим фактором, що визначає роль ЄС на міжнародній арені, є не те, що він робить чи говорить, а те, чим він є» (Manners, 2002, p. 252).

Окрім цього, Дієз (2005) зазначає, що важливими джерелами нормативної сили ЄС є особливості його власного позиціонування на міжнародній арені в якості «нормативної сили», що простежується як в

риториці вищих посадових осіб євроінтеграційної спільноти, так і в офіційних програмних документах, а також специфічний характер і способи впливу на зовнішнє оточення (Díez, 2005, p. 617).

Завдяки своїй інтеграційній природі та інституційній організації ЄС володіє вагомими перевагами порівняно з традиційними державними потугами: його вплив спрямований на імплементацію норм і цінностей, а результатом його впливу є входження об'єкта впливу на рівноправних засадах до ЄС і перетворення на суб'єкт впливу (Haukkala, 2008). Його діяльність на міжнародній арені спрямована на становлення комплексних механізмів співробітництва, що не становлять загрози для інших держав. Для ЄС не характерні відносини прямої конфронтації, що поліпшує його комунікативні якості для партнерів. Ці переваги можуть обернутися обмеженнями, адже інші центри сили можуть використовувати механізми впливу, до яких не може вдатися ЄС.

Дослідження ролі та ідентичності Європейського Союзу в контексті міжнародних відносин проводилися дослідниками, які цікавилися цією сферою дослідження та європейськими справами, ще до 1990-х років, коли Маастрихтський договір збагатив політичну карту міжнародних відносин появою Європейського Союзу. Роль попередніх Європейських Співтовариств була встановлена на основі категорії «цивільної влади». Франсуа Дюшен, який є автором цього підходу, стверджував, що в сучасних геополітичних умовах (а саме в 1970-х роках, час, позначений зростаючою економічною взаємозалежністю, пов'язаною з процесами глобалізації), сила Європейських Співтовариств у міжнародних відносинах ґрунтується не на їхню військову силу, а скоріше на їхній спільний ринок і політичні інструменти, які дозволили Співтовариствам створити зони свого впливу у світі. Поняття «цивільна влада» відноситься до тих міжнародних суб'єктів, чия зовнішня політика полягає, наприклад, у: прийнятті необхідності співпраці з іншими учасниками міжнародного форуму (тобто ідеї багатосторонності); використання невійськових інструментів (переважно економічних) для забезпечення індивідуальних інтересів

держав; і готовність створювати або входити в наддержавні структури для вирішення поточних питань (Duchêne, 1972).

Зовнішня політика «цивільної влади» будується через використання економічних, дипломатичних та культурних заходів, на відміну від використання військової сили. Ф. Дюшен також зазначив, що Західна Європа, як цивільний гравець, робить великий внесок у міжнародну політику та допомагає усунути ризик військових конфліктів, зосереджуючись на необхідності економічного, соціального та культурного співробітництва (Maull, 1990).

Ідея «громадянської сили» Європейського співтовариства отримала підтримку та визнання академічної спільноти в період розрядки міжнародної напруженості, проте загострення відносин між СРСР і США, що відбулося на початку 1980-х рр., змусило багатьох дослідників переглянути свої підходи та знову поглянути на світ очима політичних реалістів, фактично повернувшись до класичного для цього напрямку науки про міжнародні відносини розуміння «сили», як сукупності військової могутності та промислового потенціалу. Австралійський дослідник Хедлі Булл вказав на суперечливість ідеї «громадянської сили» Європейського співтовариства, наголосивши, що подібна «сила» ґрунтувалася на військовій могутності його держав-членів, але не самої спільноти. Хедлі Булл також закликав Європу меншою мірою покладатися на підтримку США та прагнути самостійності у питаннях оборони та безпеки (Bull, 1982).

Закінчення холодної війни та відхід від біполярної системи міжнародних відносин викликали нову дискусію щодо ролі та місця Європейського Союзу у світі. До міжнародного порядку денного, окрім традиційних питань війни та миру, увійшло обговорення процесу глобалізації, дотримання прав людини, просування демократії, гуманітарні інтервенції, глобальні зміни клімату. Саме з того часу ЄС почав формулювати свої зовнішньополітичні пріоритети, спираючись на міжнародні норми. Цілями зовнішньої політики ЄС стали підтримка

демократичних цінностей, захист прав людини та поширення ефективного державного управління по всьому світу, на глобальному рівні. Таким чином, концепція «нормативної сили» стала відповіддю на критику концепції «громадянської сили» з боку австралійського вченого Хедлі Булла.

Загалом, до 1990-х років Європейські співтовариства реалізовували свою зовнішню політику на основі використання економічних інструментів. У 1992 році Маастрихтський договір запровадив якісну зміну в природі європейської інтеграції, створивши Європейський Союз і змінивши рамки, в яких були встановлені його політичні зовнішні відносини. На даний момент ЄС здійснює свою зовнішню діяльність через СЗПБ, а також через зовнішньоекономічні та торгівельні відносини. Союз прагне просувати свої цінності та інтереси на міжнародній арені, беручи участь у вирішенні конфліктів, надаючи гуманітарну допомогу, підтримуючи розвиток і співробітництво, а також укладаючи міжнародні угоди з третіми країнами та організаціями. Нормативна сила стала фундаментом дипломатії ЄС, особливо після підписання Лісабонського договору, який розширив повноваження Союзу у сфері міжнародних відносин (Díez, 2013).

Якісні зміни умов, за яких Європейський Союз виконує свою роль у міжнародних відносинах, спричинили й трансформацію теоретичного підходу до цього питання. Замість згадування ідентичність ЄС як «цивільної влади», тепер пропонується описувати її саме за допомогою понять «нормативної сили» або «тихої супердержави» (Moravcsik, 2009).

Ієн Маннерс визначає три ключові стовпи концепції «нормативної сили» Європейського Союзу, які обґрунтовують його здатність впливати на міжнародну арену через проекцію норм та цінностей.

По-перше, це особливий історичний досвід – прагнення до миру, яке сформувалося як реакція на трагічні наслідки двох світових воєн. Цей досвід сприяв утвердженню ідеї ЄС як проекту, що забезпечує стабільність і мир у Європі та за її межами. По-друге, гібридний характер політичного

устрою – унікальна структура ЄС, яка поєднує наднаціональні та міжурядові елементи, дозволяє йому функціонувати як нестандартний суб'єкт міжнародних відносин, що діє не лише через силу, але й через норми та діалог. По-третє, політико-правова природа – нормативний підхід до зовнішніх і внутрішніх політик, який базується на верховенстві права, захисті прав людини, демократичних принципах та сталому розвитку (Manners, 2009).

Ці три елементи створюють основу для розуміння ЄС як «нормативної сили», здатної змінювати міжнародний порядок через поширення своїх принципів і цінностей.

У постлісабонський період ці три стовпи концепції «нормативної сили» ЄС залишаються релевантними, проте їх значення варто розглядати в контексті запроваджених змін, які вплинули на здатність ЄС реалізувати свої амбіції як глобального нормативного актора. Наприклад, тепер прагнення до миру та стабільності отримало нові виклики, такі як війна в Україні, що потребує переосмислення ролі ЄС у забезпеченні безпеки в регіоні. Водночас історична спадщина продовжує слугувати легітимаційною основою для дипломатії ЄС. Гібридний характер політичного устрою після Лісабону зазнав вдосконалення завдяки інституційним реформам, однак багаторівнева структура ЄС все ще створює виклики для досягнення повної координації між національними та наднаціональними інтересами. Політико-правова природа ЄС у постлісабонський період отримала новий імпульс завдяки підвищенню ролі демократичних принципів, прав людини та сталого розвитку в зовнішній політиці (Díez, 2013). Проте її ефективність часто піддається критиці через невідповідність між заявленими цінностями та реальними діями, наприклад, у відносинах із авторитарними режимами чи у вирішенні міграційних криз.

Маннерс стверджував, що феномен нормативної влади слід розуміти як здатність одного міжнародного суб'єкта проєціювати свій ідеологічний вплив на інших учасників міжнародних відносин (що описується

поняттями «влада над думкою» та «ідеологічна влада») (Manners, 2006b). Тому сама концепція не ґрунтується на аналізі економічних ресурсів ЄС у міжнародних відносинах. Це скоріше стосується його здатності поширювати європейські правові та політичні стандарти, ідеї, дискурси та інтеграційні стандарти, а також формувати міжнародне середовище за допомогою таких інструментів. Новаторський та оригінальний характер концепції Європейського Союзу як нормативної сили був побудований на припущенні, що сила ЄС у міжнародних відносинах полягає не в його військовому потенціалі чи економічних ресурсах, а випливає з важливості ідей, стандартів та цінностей, що лежать в основі проекту євроінтеграції (Manners, 2002, p. 239).

Врешті, І. Маннерс підкреслив той факт, що Європейський Союз не є ні цивільною, ні військовою силою; натомість він має ознаки нормативної влади, побудованої на основоположних принципах європейського проекту. Автор визначив основні ідеологічні поняття, вироблені в ході європейської інтеграції, включені в декларації та договори, які додатково є частиною критеріїв політичного членства в ЄС. Ці норми, як наголошує Маннерс, є регулятивними для системи управління в Європейському Союзі, але перш за все вони є необхідними для формування політичної спільноти з власною ідентичністю, яка є окремою від своїх компонентів. У міжнародних відносинах періоду після холодної війни Європейський Союз повинен запропонувати не лише своє управління зовнішніми економічними відносинами, але й встановити власну цінність і нову якість у політичних міжнародних відносинах (Manners, 2002).

Цей підхід підкреслює здатність ЄС впливати на зовнішнє середовище не лише за допомогою економічних інструментів, характерних для концепції «цивільної влади», але через привабливість європейського проекту для третіх сторін. Одним із ключових механізмів реалізації такої стратегії є соціалізація за логікою відповідності, коли треті сторони визнають європейські цінності переконливими та привабливими. Це, у свою чергу, сприяє інституціоналізації відносин між суб'єктами та

відкриває простір для політичного діалогу щодо умов співпраці. Через політику розвитку, торгівлю, розширення та інші інструменти ЄС просуває свої цінності, формуючи нормативний порядок за межами своїх кордонів (Manners, 2009).

Водночас цей підхід вимагає аналізу того, як ефективно ЄС здійснює вплив через процеси європеїзації та соціалізації. Ці явища слід розглядати як інструменти демонстрації або, навпаки, обмеження нормативної сили ЄС. Вони створюють рамки, у яких ЄС може виконувати роль нормативної влади. Зокрема, прийняття чи відхилення ЄС як нормативної влади третіми державами залежить від здатності Союзу інтегрувати свої цінності у внутрішній дискурс суспільств, які він намагається впливати. Це підтверджує аргумент Ієна Маннерса (2002), який вказує, що нормативна влада ЄС реалізується у вимірі, де його цінності стають складовою громадського сприйняття. Таким чином, ЄС має не лише розвивати нормативні стратегії, але й розуміти причини їхнього успіху чи невдачі для вдосконалення своєї ролі як провідного суб'єкта на міжнародній арені.

Як уже зазначалося, концепція нормативної сили ЄС полягає в експорті системи норм, що забезпечують поширення цінностей та норм Європейського Союзу у третіх країнах. Це відбувається через:

- спонтанну дифузіїю норм, коли цінності ЄС природним чином поширюються в третіх країнах без активного втручання ЄС;
- використання комунікаційних стратегій, зокрема інформаційної діяльності ЄС;
- інституціоналізацію відносин через формальні процедури;
- передачу взаємних вигод у відносинах Європейського Союзу з третіми державами;
- присутність ЄС у третіх державах-партнерах;
- культурну дифузіїю, що передбачає адаптацію європейських норм місцевими громадами (Manners, 2009).

Однак політичний діалог із третіми сторонами все ще залишається найважливішим каналом передачі європейських норм і цінностей. Цей

діалог, однак, необхідно інституціоналізувати, наприклад, у формі угод про асоціацію, Європейської політики сусідства чи стратегічного партнерства, і супроводжувати процесом соціалізації його учасників.

На практиці ЄС застосовує «м'які» інструменти впливу, зокрема дипломатичне переконання та інституціональну взаємодію, щоб стимулювати країни-партнери до адаптації європейських стандартів у таких сферах, як права людини і демократія (Casier, 2011). Суттєвим аспектом є прагнення ЄС до сталого миру, що виражається у розробці довгострокових стратегій та ініціатив, спрямованих на подолання конфліктів шляхом підтримки демократичних змін у регіонах свого сусідства.

Наприклад, Європейська політика сусідства (ЄПС), яка охоплює країни, що межують з ЄС, є основним інструментом, за допомогою якого ЄС реалізує свою нормативну роль. У цьому контексті Україна, зокрема, виступає як «нормативний реципієнт» європейських стандартів. ЄПС, заснована на двосторонніх угодах про асоціацію, включає економічну підтримку, політичні реформи та інтеграцію ринків, які сприяють впровадженню європейських стандартів у сусідніх країнах. Проте, дослідники вказують, що успіх ЄПС залежить від здатності ЄС продемонструвати послідовність і стабільність у підтримці своїх принципів. Наприклад, на початку українсько-російського конфлікту, ЄС зіткнувся з дилемою, коли політична реальність суперечила задекларованим цінностям. ЄС був змушений балансувати між наданням підтримки Україні як партнеру, що прагне європейської інтеграції, і збереженням стабільності у відносинах з Росією (Veebel, Kulu, & Tartes, 2014).

Слід зазначити, що прийняття ЄС як «нормативної сили» є неоднозначним у різних країнах. З одного боку, нормативна сила ЄС викликає позитивні асоціації з миротворчою та гуманітарною місією, особливо серед країн-сусідів. З іншого боку, вона може наштовхуватися на критичне ставлення з боку глобальних акторів, таких як Росія та Китай, де

відзначаються «євроцентричність» ЄС, а також його неспроможність враховувати інтереси й цінності інших культур і регіонів. Наприклад, критика з боку Китаю та Росії часто підкреслює, що ЄС не здатен визнати культурні відмінності і надмірно наполягає на універсальності власних норм. Нормативна сила ЄС в Східній Європі обмежується через протистояння з Росією, яка не визнає авторитет ЄС у цьому регіоні. Водночас, Росія використовує власні механізми впливу (економічні, військові та енергетичні) для посилення свого домінування. Це ускладнює реалізацію європейських норм, що є значущим викликом для ЄС у контексті політичного реформування Східної Європи (Averre, 2005; Council of the European Union, 2023).

Але Маннерс вважає, що нормативна сила ЄС має на меті не лише політичні цілі, а й формування міжнародного порядку через етичні стандарти. Цей підхід підкреслює роль ЄС як «глобального доброчинця», який діє на основі універсальних цінностей, що об'єднують країни та народи. ЄС виступає як приклад для інших країн, показуючи, що можна досягти стабільності та процвітання через мирні засоби, а не через силу. Маннерс визначив «м'які» інструменти впливу, які ЄС використовує для просування своїх цінностей: дипломатичне переконання, інформаційну політику, економічне партнерство та інституційне співробітництво (Manners, 2002).

Хоча концепція нормативної сили ЄС має значний потенціал, вона часто піддається критиці через труднощі в реалізації. Наразі теорія переживає очевидну кризу, що проявляється як у критиці її теоретичних засад, так і в пошуках шляхів її глибокої трансформації. Слід зауважити, що критика лунає не лише з боку прихильників альтернативних парадигм (наприклад, школи політичного неореалізму), а й від середовищ, які традиційно підтримували цю теорію.

Томас Дієз підкреслює, що концепція нормативної влади Європейського Союзу є важливим предметом дискусій у сфері

європейських студій. Водночас низка ключових питань, пов'язаних із цією концепцією, викликає суперечки. Серед них він виділяє наступні.

1) *Проблема дихотомії між особистими інтересами держав-членів та колективними європейськими нормами у зовнішніх відносинах.* Це питання залишається актуальним і в постлісабонський період. Наприклад, під час «арабської весни» ЄС заявляв про готовність підтримувати демократичні рухи та сприяти демократизації регіону. Однак водночас у зовнішній політиці ЄС домінували національні інтереси, зокрема стримування міграційних потоків через Середземне море та забезпечення енергетичної безпеки шляхом співпраці з авторитарними режимами. Це свідчить про складнощі у реалізації нормативних принципів ЄС, коли вони вступають у конфлікт із прагматичними інтересами держав-членів (Diez, 2011).

Тут можна провести аналогію з війною в Україні, яка демонструє схожу дилему для ЄС у контексті нормативного впливу та зовнішньої політики, заснованої на цінностях. Як і у випадку з арабськими країнами під час «арабської весни», ситуація з війною в Україні ставить перед ЄС виклики балансу між підтримкою своїх заявлених цінностей (демократії, прав людини та верховенства права) і реаліями геополітичної стабільності та економічних інтересів. У випадку з Україною ЄС декларує підтримку її суверенітету та територіальної цілісності, надаючи значну фінансову, військову і дипломатичну допомогу. Водночас ця підтримка нашкоджується на внутрішні протиріччя та інтереси окремих країн-членів, які, з одного боку, висловлюють солідарність з Україною, а з іншого – залежать від Росії у питанні енергопостачання чи мають економічні зв'язки, що створює напруженість у прийнятті узгоджених санкційних заходів проти Росії (Чорногор, та ін., 2023).

2) *Ефективність ЄС як нормативної сили у міжнародних відносинах.* Питання про те, чи є ЄС ефективним актором у впливі на поведінку третіх держав, досі викликає дискусії. У постлісабонський період, попри інституційні реформи, складність визначення ролі ЄС

залишається. Дієз підкреслює, що ЄС часто є лише одним із багатьох факторів, які формують міжнародні події. Наприклад, демократичні зміни в країнах Східного партнерства чи Північної Африки рідко можна пояснити виключно впливом європейських норм. Окрім того, складність доведення того, що саме європейські цінності мали вирішальне значення, залишається перешкодою для оцінки ефективності ЄС як нормативного актора (Díez, 2013).

3) Рівень аналізу нормативної сили ЄС у постлісабонський період.

Лісабонський договір зробив значний крок у напрямку централізації зовнішньої політики ЄС, створивши посаду Високого представника із зовнішніх справ і політики безпеки та Європейську службу зовнішніх дій. Це посилило роль ЄС як більш узгодженого суб'єкта у міжнародних відносинах. Проте багаторівнева природа ЄС залишається викликом для дослідження його нормативної сили. Зокрема, держави-члени зберігають значний вплив на зовнішню політику, особливо в чутливих питаннях, таких як енергетика чи безпека (Diez, 2011; Bicchi & Schade, 2022). А приватні суб'єкти, зокрема європейські компанії, відіграють важливу роль, яка іноді суперечить нормативним принципам ЄС. Наприклад, торгівля зброєю чи співпраця з авторитарними режимами може підривати позицію ЄС як морального лідера.

Таким чином, хоча Лісабонський договір покращив координацію зовнішньополітичних дій, багаторівнева структура ЄС і надалі вимагає врахування впливу всіх зацікавлених акторів. Це питання набуло нових відтінків у постлісабонський період, але не втратило своєї актуальності. Загалом, постлісабонські зміни частково зменшили вагу третього аргументу Дієза, але проблеми дихотомії інтересів та оцінки ефективності нормативної сили ЄС залишаються важливими аспектами для дослідження (Díez, 2013).

Інші вчені, такі як Калліпсо Ніколаїдіс та Роберт Ховз, піддають критиці «утопічний» образ ЄС, зазначаючи, що ЄС не стільки поширює свою нормативну пропозицію, скільки проектує те, чим би він хотів бути.

Автори називають це «Євтопією» – утопією, яку ЄС створює про себе самого. За їхніми словами, міжнародна діяльність ЄС стає формою презентації міфу про Європу як про спільноту норм і цінностей, де політика нормативної сили набуває елементів міфотворення. К. Ніколаїдіс і Р. Ховз стверджують, що образ ролі ЄС у міжнародних відносинах створюється самим ЄС і не відображає його фактичної ролі, а є відображенням ідеалу, якого прагне досягти Європа (Nicolaidis & Howse, 2002).

Це означає, що Європейський Союз насправді не експортує свою нормативну пропозицію, радше певне представлення того, яким ЄС хоче бути. Отже, міжнародна діяльність ЄС є формою проекції або презентації міфу про те, що Європа є спільнотою норм і цінностей. Ця конкретна стратегія ґрунтується на припущенні, що ЄС справді є взірцем для наслідування для решти світу та є прикладом для наслідування. Таке ставлення можна побачити, наприклад, у підтримці Європою регіональних форм інтеграції в різних частинах світу, таких як, наприклад, Африканський Союз. Однак, як зазначають Ніколаїдіс і Ховз, справжня ідентичність ЄС і імідж, який він хоче створити в міжнародних відносинах, не є послідовними, що, у свою чергу, знижує довіру до нього в очах міжнародної громадськості (Nicolaidis & Howse, 2002).

У постлісабонський період критика «Євтопії» стає ще більш релевантною, оскільки ЄС прагне зміцнити свою роль на глобальній арені. З одного боку, Лісабонський договір надав ЄС більше можливостей для реалізації амбіційної зовнішньої політики. З іншого боку, розрив між ідеалами та практикою продовжує підривати довіру до ЄС, ставлячи під сумнів його здатність реалізувати себе як справжню нормативну силу. Міфотворчість про «Європу як спільноту норм і цінностей» залишається важливим інструментом впливу, але без послідовності та практичного втілення цей образ ризикує перетворитися на символічну декларацію, а не на реальну політичну стратегію.

На основі критичного аналізу діяльності ЄС важко повністю погодитися з твердженням Ієна Маннерса, що ЄС є виключно нормативною силою. Існує очевидний розрив між заявленими принципами та реальними діями, що підриває його позицію як послідовного нормативного актора. Розвиток Спільної політики безпеки та оборони і прагнення до більшої автономії в сфері безпеки свідчать про те, що ЄС все більше схиляється до компромісу між ідеалами нормативної сили та політичним реалізмом (Wheeler & Dunne, 1996). Зокрема, дії ЄС у галузі зовнішньої політики та безпеки нерідко характеризуються прагматизмом, який продиктований національними інтересами держав-членів. Цей баланс між ідеалізмом та політичним реалізмом демонструє, що хоча ЄС і зберігає риси нормативного актора, його зовнішня політика часто виходить за межі виключно нормативного підходу, пристосовуючись до реалій міжнародного середовища.

Нормативна сила все ж таки залишається ключовим елементом ідентичності ЄС у глобальній політиці. Вона надає ЄС унікальну роль актора, що прагне просувати універсальні цінності на основі моральної легітимності, а не примусу чи економічної вигоди. Однак ефективність цієї концепції залежить від її практичної реалізації, яка потребує узгодженості між внутрішньою політикою ЄС та його зовнішніми діями.

Кризи, такі як конфлікт в Україні чи нестабільність на Близькому Сході, висвітлюють розрив між заявленими принципами та реальними діями ЄС. Це підриває його довготривалий вплив як нормативного актора. Зокрема, різні погляди держав-членів на санкційну політику чи військову підтримку створюють виклики для єдності та узгодженості зовнішньополітичних стратегій. Криза в Україні стала лакмусовим папірцем для спроможності ЄС діяти як послідовний і ефективний міжнародний актор. Прагнучи підтримувати демократичні перетворення в Україні, ЄС запровадив санкції проти Росії, розширив економічну підтримку Києва та мобілізував дипломатичні зусилля (Council of the European Union, n.d.-e). Однак ефект від цих заходів виявився обмеженим.

З нормативної точки зору, це пояснюється тим, що ЄС діяв переважно у межах своєї нормативної парадигми, але не врахував реалії конфронтації з актором, який відкидає міжнародні норми та діє за принципами політичного реалізму.

Подібна ситуація вже мала місце в історії європейської інтеграції, коли ідея «громадянської сили» Європейського співтовариства спочатку отримала широку підтримку академічної спільноти в період міжнародної розрядки (Bull, 1982). Однак згодом через загострення відносин між глобальними акторами, більшість дослідників були вимушені переосмислити свої підходи, повертаючись до класичного розуміння сили як сукупності військового потенціалу та промислової могутності. Аналогічно, повномасштабна війна Росії проти України актуалізувала сумніви щодо дієвості концепції нормативної сили у кризових умовах.

У цьому контексті дедалі більшого поширення набуває концепт «*Zeitenwende*», що означає фундаментальний злам у мисленні щодо ролі ЄС на міжнародній арені. Первинним імпульсом для формування цієї концепції стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році, однак з часом *Zeitenwende* набула значно ширшого значення. Вона перетворилася на символ глобального переосмислення зовнішньої та безпекової політики – насамперед у Німеччині, але й у ширшому європейському контексті. Ця концепція охоплює переоцінку військових витрат, енергетичної політики, відносин з державами ЄС і глобальними партнерами, а також регіональну безпеку в Центрально-Східній Європі. Незважаючи на відсутність єдиного офіційного або універсального визначення, *Zeitenwende* розглядається як своєрідна парадигма, яка символізує кінець певного періоду стратегічної самозаспокоєності та необхідність активнішої участі у формуванні нового глобального порядку (Kravchyk & Gerasymchuk, 2024, p. 14).

Для одних зацікавлених сторін *Zeitenwende* означає більш глибоку інтеграцію Східної Європи до ЄС; для інших – передусім військову трансформацію або перехід до зеленої енергетики. Дехто розглядає її як

адаптацію існуючої політики, інші – як радикальну зміну курсу. Попри цю багатовекторність, спільним є усвідомлення, що *Zeitenwende* виходить за межі суто українсько-російського виміру та слугує відповіддю на глобальні виклики та трансформації міжнародного порядку (Kravchuk & Gerasymchuk, 2024, p. 17).

У цьому ключі концепція підкреслює необхідність переходу від суто нормативного підходу до більш прагматичної, геополітично зорієнтованої стратегії, що включає посилення оборонного компоненту, стратегічної автономії та ефективної взаємодії з ключовими партнерами, зокрема НАТО та США (Jørgensen, 2024). Такий поворот сигналізує про трансформацію дипломатії ЄС у бік комплексного підходу, який поєднує ціннісні засади з інструментами жорсткої сили у відповідь на глобальні виклики.

Надалі ЄС має зосередитися на подоланні цих викликів через, по-перше, підвищення внутрішньої єдності, тобто держави-члени повинні краще координувати свої дії, щоб зберігати послідовність у просуванні спільних цінностей, та, по-друге, через адаптацію стратегії нормативної сили. ЄС може інтегрувати свої цінності з більш прагматичними підходами, такими як використання економічних стимулів чи «жорсткої» дипломатії, що допоможе посилити його вплив у нестабільному глобальному середовищі.

Отже, концепція нормативної сили ЄС зберігає значний потенціал для обґрунтування його глобальної ролі, але для цього необхідно подолати розрив між деклараціями та діями, а також адаптуватися до нових геополітичних реалій. Це дозволить ЄС зберігати моральну легітимність і ефективно просувати свої принципи у світі, що змінюється.

1.2. Характеристика наукової розробки проблеми.

Наукова проблема «Дипломатія ЄС у постлісабонський період» є досить актуальною та значущою у контексті міжнародних відносин та діяльності Європейського Союзу. Проте, рівень розробки даної теми можна оцінити як частково розроблений з можливістю додаткового внеску.

Зазвичай дослідження фокусуються на окремих аспектах дипломатії ЄС, такі як роль окремих інституцій (Європейська служба зовнішніх справ, Європейська Рада тощо), або на аналізі певних географічних регіонів. Проте, можливості дослідження ролі ЄС у міжнародних конфліктах, стратегічних партнерствах чи викликах нового світового порядку ще потребують розширення. З огляду на швидкі зміни у геополітичних та економічних умовах, дослідження має велику актуальність.

Взагалі вивчення дипломатії ЄС пройшло кілька етапів розвитку, відображаючи як зміни в міжнародному середовищі, так і внутрішню інституційну еволюцію Союзу. Від перших концептуальних підходів до ролі Європи в міжнародних відносинах до сучасних дискусій про функціонування ЄСЗС. Науковий аналіз дипломатії ЄС охоплює широке коло питань, включаючи її нормативну, інституційну та стратегічну трансформацію.

Слід зауважити, що на початкових етапах, до підписання Лісабонського договору, дипломатія ЄС досліджувалася переважно через призму концепції «цивільної сили» (*civilian power*) та її здатності впливати на міжнародні процеси не військовими, а економічними, політичними та нормативними засобами. Франсуа Дюшен (1972) вперше запропонував ідею Європейського співтовариства як «цивільної сили», яка базується на економічній потужності та нормативній привабливості, а не на класичних військово-стратегічних підходах. Хедлі Булл (1982), у свою чергу, поставив під сумнів цю концепцію, зазначаючи, що Європа без військової сили не може ефективно впливати на глобальні процеси.

Значний внесок у формування теоретичної бази зробили праці Ієна Маннерса, який запропонував концепцію «нормативної сили ЄС» (Manners, 2002, 2006, 2009). Ідея, висунута І. Маннерсом, стала предметом подальших наукових досліджень як теоретичного, так і практичного спрямування. До цієї тематики зверталися у своїх публікаціях Т. Дієз (2005, 2011, 2013); К. Сміт (2001, 2005); Х. Сьюрсен (2006); Дж. Мітцен (2006); М. Пейс (2011); М. Тело (2007), Л. Аггестам (2008, 2017, 2019, 2020) тощо.

В ході дискусії теза про те, що ЄС за своєю природою є «нормативною потугою», була поставлена під сумнів. Натомість Лерхом і Швеллнусом було висунуто гіпотезу, що, окрім звичайних військових чи економічних засобів впливу, Євросоюз наділений так званою «нормативною силою», яка не є універсальною, а істотним чином залежить від цілей, засобів і принципів міжнародної діяльності ЄС у кожному конкретному питанні (Lerch & Schweltnus, 2006).

Особливе значення для формулювання положень, представлених у дослідженні, мали також роботи Х. Хауккала (2008); Е. Тулметс (2007); М. Янг та П. Равіне (2022); Д. Аверре (2005) тощо. Втім, слід зазначити, що проблематика нормативної сили ЄС у науковій літературі досліджується, як правило, у звуженій перспективі двосторонніх відносин ЄС з окремими країнами даного простору без врахування її важливого значення в паневропейському масштабі для оформлення конфігурації зв'язків на континенті. Також існуючим публікаціям бракує бачення політичних наслідків застосування нормативної сили ЄС у контексті російсько-українського конфлікту. Ця дисертація спрямована на усунення цих прогалин.

Роберт О. Кеохейн і С. Най Джозеф у своїх дослідженнях розвинули теоретичну основу неоліберального інституціоналізму, яка дозволяє аналізувати роль міжнародних інституцій у сприянні співпраці між державами (Keohane & Nye, 2011). Цей підхід знайшов застосування в аналізі дипломатії ЄС, зокрема в дослідженнях, які розглядають вплив Лісабонського договору на зовнішньополітичну єдність Союзу. Подальший розвиток цього підходу у вивченні дипломатії ЄС представлений у дослідженнях Л. Аггестам та Е. Хедлінг (2020), які аналізують трансформацію ролі Високого представника ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки, наголошуючи на персоналізації лідерства в дипломатії Союзу.

Крім того, у дослідженні дипломатії ЄС все більшу роль відіграють конструктивістські підходи та теорії практик. Г. Гуцціні (2005) підкреслює

значення дискурсивних і соціальних конструкцій у формуванні зовнішньої політики ЄС, а Е. Хедлінг (2022) розглядає дипломатію як процес соціалізації, що сприяє формуванню спільної зовнішньополітичної культури Союзу. Ф. Біккі (2022) аналізує перехід дипломатії ЄС від традиційного міждержавного підходу до поствестфальської моделі, в якій наднаціональні актори відіграють ключову роль. Сучасний аналіз зовнішньополітичних стратегій ЄС спирається крім неоліберального інституціоналізму, також і на неореалізм. А. Моравчик (1998) пояснює інтеграцію через раціональний вибір національних урядів, а Х. Булл (1977) розглядає ЄС як регіонального актора, що діє в умовах анархії.

Додатково, нова концепція *Zeitenwende* (Jørgensen, 2024) відображає зрушення ЄС від нормативної сили до геополітичного актора після вторгнення Росії в Україну, що проявляється в посиленні оборонної політики та зміцненні трансатлантичних зв'язків.

Таким чином, сучасна наукова дискусія поєднує неоліберальний інституціоналізм, концепцію нормативної сили та конструктивістський підхід, що дозволяє комплексно оцінювати дипломатію ЄС. Більш детально ці теоретичні основи були розглянуті в підпункті 1.1.

Останні роки ознаменувалися значним відродженням інтересу до вивчення дипломатії, зокрема європейської дипломатії, що відображає глибші тенденції у міжнародних відносинах. Однак науковий дискурс демонструє неоднозначність у розумінні її еволюції. Дипломатія знову опинилася у центрі досліджень, що значною мірою зумовлено зростаючою увагою до «повороту до практики» в аналізі міжнародних відносин. Інституційний підхід до дослідження зовнішньої політики ЄС підкреслює її динамічну природу, зокрема зміни, спричинені процесами європеїзації та так званої «брюсселізації» (Bicchi & Schade, 2022, p. 6). Ці трансформації сприяли консолідації інституційної архітектури ЄС, що знайшло своє втілення у створенні ЄСЗС, розширенні компетенцій Союзу у сфері зовнішньої політики та посиленні координації між державами-членами. Водночас наукові дебати залишаються зосередженими навколо питання

взаємодії національних дипломатичних структур держав-членів із розширеним дипломатичним апаратом ЄС, а також навколо викликів, пов'язаних із адаптацією традиційних дипломатичних інструментів до нових умов глобального врядування. Це актуалізує необхідність подальшого аналізу ефективності дипломатичних механізмів ЄС у контексті зростання його ролі як міжнародного актора.

Відроджений інтерес до дипломатії значною мірою спонукали науковці, які вивчали її історичну еволюцію та механізми функціонування. Наприклад, Г. Беррідж (2010), Дж. Блек (2010), А. Купер (2015), М. Крос (2007), П. Гофф (2015), І. Холл (2010), С. Мюррей (2011), С. Софер (1988). Додатковий імпульс цьому напрямку надали дослідження, що орієнтуються на концепцію «повороту до практики», що підкреслює значення дипломатії як ключового аспекту міжнародних відносин, зокрема роботи Ф. Біккі (2016), Н. Бремберга (2016), І. Ноймана (2016), В. Пуліо (2016), а також В. Пуліо і Ж. Корнута (2015). У межах цього підходу дипломатія ЄС постає не лише як формалізована інституційна діяльність, а й як динамічний процес, що ґрунтується на взаємодії, адаптації та постійному вдосконаленні навичок дипломатичних акторів. Особливої уваги заслуговує концепція «передової дипломатії» (Cooper & Cornut, 2015), яка акцентує на значущості фізичної присутності дипломатів у місцях реалізації зовнішньої політики, що дозволяє їм ефективніше адаптуватися до змінних умов міжнародного середовища (Kuus, 2015). Таким чином, сучасні дослідження дипломатії не лише розширюють теоретичні рамки її аналізу, а й підкреслюють її практичну значущість у контексті трансформації глобального порядку.

Сучасні дослідження дипломатії приділяють значну увагу трансформації її форм у зв'язку з цифровими технологіями та новими інформаційними викликами (Copeland, 2015; Cornut & Dale, 2019). Одним із ключових трендів є поступове зменшення ролі традиційних посольств, які стикаються з конкуренцією з боку альтернативних каналів комунікації. Як зазначає А. Олівер, керівник Diplomatic Index в Інституті Lowy, у

сучасному інформаційному середовищі «посольства часто виявляються найповільнішим способом отримання інформації, поступаючись оперативним звітам ЗМІ та аналітичним матеріалам, підготовленим незалежними дослідницькими центрами та консалтинговими структурами» (Oliver, 2016).

Бюджетні обмеження змушують держави переглядати доцільність утримання дипломатичних місій, породжуючи дискусії щодо їх майбутнього. Посольства сприймаються водночас як дорогий інструмент і як критично важливий елемент довгострокової зовнішньої політики. У випадку ЄС ця проблема ускладнюється створенням окремої дипломатичної служби, що змінює баланс між національними та загальносоюзними дипломатичними структурами. Однак у наукових колах досі тривають дискусії щодо ефективності цих змін у довгостроковій перспективі.

Ратифікація Лісабонського договору у 2009 році стала переломним моментом у дослідженнях дипломатії ЄС. Відтоді наукова увага змістилася від питання «Чи має ЄС власну дипломатію?» до аналізу її ефективності, інституційного оформлення та стратегічного позиціонування у світі.

У цьому контексті П. Крейг (2010) розглядає Лісабонський договір як фундаментальний крок до зміцнення зовнішньополітичної ролі ЄС, особливо через створення посади Високого представника ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки та Європейської служби зовнішніх справ.

Т. Крістіансен та П. Доббелс (2013) аналізують, як Лісабонський договір змінив розподіл повноважень між інституціями ЄС, надавши Високому представнику більше автономії та впливу, хоча й залишаючи багато питань щодо взаємодії з національними міністерствами закордонних справ. К. Лекен (2013) наголошує на змінах у функціонуванні Європейської ради, Ради ЄС та Європейської комісії у сфері зовнішньої політики.

Важливу роль у трансформації дипломатії ЄС відіграє саме запуск Європейської служби зовнішніх справ, яка стала предметом окремих

досліджень. Р. Балфур та К. Райк (2013) аналізують перші роки функціонування цієї служби, наголошуючи на труднощах, пов'язаних із її становленням, таких як конфлікти між інституціями ЄС, дублювання компетенцій та обмежена автономність у формуванні зовнішньополітичної стратегії. Й.-Г. Моргенштерн-Поморські (2018) розглядає ЄСЗС як новий тип дипломатичного органу, що поєднує елементи традиційної державної дипломатії з наднаціональними механізмами координації, створюючи складну багаторівневу структуру зовнішньополітичного управління.

Таким чином, еволюція дипломатії ЄС у наукових дослідженнях демонструє поступовий перехід від концептуальних дискусій про «цивільну силу» до інституційного аналізу функціонування нових дипломатичних структур після Лісабонського договору.

Одним із ключових питань, яке перебуває в центрі наукових дискусій, є взаємодія ЄСЗС з національними дипломатичними службами країн-членів. Ця інституція стала новим актором у зовнішній політиці ЄС, на яку було покладено завдання координації дипломатичних зусиль Союзу. Водночас, наукові дослідження наголошують, що діяльність дипломатичного корпусу стикається з низкою викликів, зокрема з необхідністю узгодження позицій між інституційною (наднаціональною) дипломатією ЄС та традиційними національними дипломатичними апаратами. Р. Бальфур, С. Карта та К. Райк (2016) аналізують цей процес як складний баланс між прагненням до спільної дипломатії та інституційними обмеженнями, пов'язаними з прерогативами суверенних держав. Вони підкреслюють, що ЄСЗС хоча й покликана сприяти консолідації зовнішньої політики ЄС, проте на практиці національні інтереси держав-членів часто переважають над спільними підходами, що призводить до нестачі координації та фрагментації дипломатичних ініціатив.

У цьому контексті особливу увагу привертає роль Високого представника ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки, який є центральною фігурою у системі зовнішньої політики ЄС. Л. Аггестам та А. Хедлінг (2020) у своїх дослідженнях аналізують феномен «лідеризації»

(leaderisation) зовнішньої політики ЄС, що передбачає посилення персональної ролі Високого представника у формуванні зовнішньополітичної стратегії Союзу. Вони наголошують, що ефективність діяльності Високого представника багато в чому залежить від його здатності координувати політику ЄСЗС з позиціями держав-членів, а також від рівня підтримки з боку Європейської ради.

Натомість Д. Амадіо-Вічере, А. Теркович та С. Карта (2020) додатково підкреслюють важливість політичних та інституційних ресурсів, які має у своєму розпорядженні Високий представник, а також відзначають, що його вплив значною мірою залежить від персональних навичок дипломатії та лідерства.

У свою чергу, оцінка змін у механізмах прийняття рішень у Європейській раді після Лісабонського договору представлена у дослідженні Д. Дінана (2013) а також Т. Крістіансен та С. Ванхунакер (2013), де аналізується інституційна трансформація цієї ключової інституції та її вплив на координацію зовнішньої політики Союзу. Водночас, питання міжінституційної взаємодії у зовнішньополітичному процесі висвітлює К. Раубе (2015), акцентуючи увагу на ролі Європейського парламенту у контролі за діяльністю ЄСЗС та виробленні зовнішньополітичних пріоритетів.

Окремої уваги заслуговує дослідження довгострокових трендів у європейській дипломатії після реформування представлене в роботі Ф. Біккі та Д. Шаде (2022).

Таким чином, науковий дискурс щодо інституційних та організаційних аспектів дипломатії ЄС фокусується на складній взаємодії між ЄСЗС, національними дипломатичними структурами держав-членів, Високим представником та Європейською радою. Дослідження цієї тематики охоплюють аналіз змін у механізмах прийняття рішень після Лісабонського договору, ролі Європейського парламенту у контролі за зовнішньополітичним курсом Союзу, а також міжінституційної динаміки у

сфері делегованих повноважень (Dinan, 2013a; Raube, 2015; Christiansen & Dobbels, 2013).

Окремий пласт наукових досліджень зосереджується на особливостях дипломатичних відносин між державами-членами ЄС, які суттєво відрізняються від традиційної міждержавної дипломатії. Зокрема, дослідники наголошують, що двосторонні зв'язки між країнами ЄС мають специфічну природу, зумовлену високим рівнем інтеграції в межах Союзу (Bátora & Hocking, 2009). Це, своєю чергою, сприяє формуванню постійних механізмів консультацій та координації, частина яких реалізується через традиційні дипломатичні канали (Bátora, 2005). У цьому контексті наукові дослідження приділяють увагу ролі дипломатичних представництв держав-членів у Брюсселі, які дедалі більше функціонують як механізми горизонтальної координації між урядами, а не лише як традиційні інструменти національної дипломатії.

Отже, сучасна наукова література з дипломатії ЄС пропонує багатовимірний аналіз зовнішньополітичної діяльності Союзу, охоплюючи як внутрішньоінституційну взаємодію між ключовими органами ЄС, так і особливості дипломатичних практик держав-членів у межах інтеграційного процесу.

У рамках дискусій щодо внутрішньої дипломатії ЄС сформувались дві основні позиції, що пояснюють її значення та функціонування. Згідно з першою точкою зору, процес «внутрішньої інтеграції» дипломатичних відносин у межах ЄС, особливо до набуття чинності Лісабонським договором, не призвів до скорочення дипломатичних ресурсів держав-членів. Підтвердженням цього є збереження сталого рівня дипломатичного персоналу в посольствах країн-членів, розташованих на території інших держав ЄС. Це свідчить про те, що, незважаючи на високий рівень політичної та економічної інтеграції, традиційна двостороння дипломатія залишається важливим механізмом взаємодії між країнами-членами Союзу (Bratberg, 2008). Водночас дипломатичні представництва всередині ЄС виконують функцію комунікаційного вузла, що забезпечує координацію

між національними міністерствами та їхніми відповідними інституціями в інших країнах-членах. Однак, поряд із цим, у внутрішній дипломатії ЄС з'являються нові форми взаємодії, які можуть частково заміщувати або доповнювати функції традиційних дипломатичних місій, створюючи альтернативні механізми міжурядового співробітництва (Uilenreef, 2014).

Згідно з другою точкою зору, у сфері зовнішньої політики ЄС спостерігається явище відоме як «брюсселізація» (Allen, 1998). Ця тенденція стала особливо помітною з 1990-х років і надалі, коли ключові аспекти зовнішньополітичного курсу держав-членів дедалі більше координуються через міжурядові органи ЄС, зокрема в межах Ради Європейського союзу та Європейської ради (Thomas & Tonra, 2012).

Централізація дипломатичних функцій в інституціях Союзу зумовлена як організаційними факторами, так і змінами у характері міжурядової співпраці, що спрощує узгодження зовнішньополітичних пріоритетів. Дослідники також наголошують на теоретичних аргументах на користь подальшої централізації дипломатичних процесів ЄС, що дає змогу підвищити узгодженість і стратегічну ефективність спільних зовнішньополітичних ініціатив (Austermann, 2014, pp. 70–96). А внаслідок цього традиційна дипломатія, яка здійснюється в національних столицях, поступово втрачає колишню домінантну роль у виробленні зовнішньополітичних рішень, адже значна частина дипломатичної роботи виконується безпосередньо у Брюсселі.

Формування ЄСЗС та розширення мережі Представництв ЄС за межами Союзу викликало значний науковий інтерес щодо трансформації дипломатичних інститутів під впливом європейської інтеграції (Adler-Nissen, 2014; Bicchi, 2012; Furness, 2013; Helwig, 2013; Mattelaer, 2019; Murdoch, 2012; Plechanovová, 2013; Spence & Bátorá, 2015; Vataman 2012). Дослідники передбачали, що створення цих структур сприятиме зміні традиційних дипломатичних практик та матиме суттєвий вплив не лише на зовнішню політику ЄС, а й на дипломатичні мережі його держав-членів. Зокрема, в літературі наголошується, що національні посольства країн-

членів можуть зіткнутися з новими викликами в тих державах, де ЄС запровадив комплексний дипломатичний підхід. Очікувалося, що «мережа посольств ЄС» поступово розширить свою діяльність у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), беручи на себе певні функції, які традиційно виконували дипломатичні представництва окремих держав-членів (Morisse-Schillbach, 2005, p. 123).

Попри наявність досліджень, що аналізують еволюцію Представництв ЄС та чинники, які вплинули на їх розвиток (Austermann, 2014; Balfour & Raik, 2013; Duquet, 2018), залишається недостатньо вивченим питання адаптації національних дипломатичних систем до зміненої зовнішньополітичної архітектури ЄС. Винятком є праця Рози Балфур (2015), яка продовжує дискусію, започатковану Маннерсом та Вітманом (2000), щодо співвідношення між дипломатичними мережами ЄС та національними посольствами. Водночас, як зазначають Хедфілд та ін. (2017), попри суттєві трансформації у дипломатичній системі Союзу, національні дипломатичні служби держав-членів продовжують відігравати важливу роль у зовнішній політиці ЄС, що потребує подальших досліджень.

Отже, існують протилежні аргументи щодо того, як повинні розвиватися дипломатичні мережі держав-членів. Хоча від глобалізації та європейської співпраці очікується зниження потреби в направленні дипломатів за кордон, європейська співпраця також вимагає дипломатів, і не лише в Брюсселі, для розуміння місцевого контексту, як це зазначено у практичних підходах міжнародних відносин. Аналогічно реалізму, теорія неоліберального інституціоналізму традиційно сприймається як раціоналістична та державоцентрична теорія, яка вказує на анархічну природу міжнародної системи. Ця система заохочує держави діяти односторонньо та сприяє поведінці на принципі «допоможи собі сам», тому інституціоналізм, подібно до реалізму, пояснює невдачі зовнішньої політики ЄС тим, що держави-члени завжди віддають перевагу своїм

національним інтересам перед усім іншим (Kleine 2013; Lamy 2011; Mattelaer 2019).

Проте, на відміну від реалістів, інституціоналісти акцентують увагу на тому, що ЄС може розглядатися як важливий інструмент, що надає рамки для європейської інтеграції з точки зору співпраці між державами-членами. Зокрема, ЄС може «забезпечити інформацію, зменшити транзакційні витрати, зробити зобов'язання більш вірогідними, встановити фокусні точки для координації та взагалі сприяти взаємності» (Baylis, 2011, p. 237). Іншими словами, ця теоретична перспектива пояснює існування транснаціоналізму, регіональної інтеграції, а також взаємозалежність між державами-членами (Lamy, 2011, p. 121).

Більше того, ліберальний інституціоналізм додатково підкреслює важливість СЗБП, акцентуючи на тому, що держави-члени більше прагнуть до абсолютних вигод порівняно з відносними вигодами. Це може вести до можливості довгострокової співпраці між державами-членами, яка може сприяти збільшенню стабільності та авторитету СЗБП (Woods, 2011, p. 258; Cini & Bourne, 2006, p. 122).

Також важливо зауважити, що ця теорія пропонує, що для того, щоб співпраця між державами-членами могла відбуватися та існувати, повинні бути виконані декілька умов. Згідно з Моравчиком (1998), співпраця між державами-членами в рамках СЗБП можлива лише тоді, коли вони можуть досягнути конкретних угод (Moravcsik, 1998, p. 21-22). При цьому також стверджується, що хоча держави-члени можуть погоджуватися на делегацію або об'єднання своїх суверенних прав під певними умовами в рамках спільної політики, це не гарантує дотримання правил з боку найвпливовіших держав (Woods, 2011, p. 257; Moravcsik, 1998, p. 21-22).

Іншими словами, СЗБП сприймається як чинник, що впливає на міжнародну політику, оскільки він надає державам-членам нові підстави для співпраці; дозволяє їм визначати свої інтереси більш співпрацюючим чином; та збільшує можливість переговорів та виконання домовленостей

між державами-членами шляхом введення правил і стандартів, які взаємно погоджені (Woods, 2011, p. 258).

Однак, за словами Стерлінг-Фолкера (2000), ліберальний інституціоналізм, подібно до соціального конструктивізму, передбачає можливість трансформації ідентичності держав-членів та формування колективної ідентичності держав-членів. Іншими словами, взаємодія між державами-членами в рамках СЗБП передбачає трансформацію їхньої ідентичності, поведінки та інтересів. Тоді як формування колективної ідентичності держав-членів сприймається як реальність через співпрацю в СЗБП (Sterling-Folker, 2000, p. 110).

У науковій літературі широко висвітлюється проблема узгодженості Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Дослідники зазначають, що з моменту започаткування європейської інтеграції Союз стикався зі значними труднощами у забезпеченні цілісності та скоординованості своєї зовнішньополітичної діяльності. Зокрема, вказується на те, що ЄС досі не вдалося досягти ефективної координації між державами-членами, що впливає на його спроможність діяти як єдиний суб'єкт у сфері безпеки та оборони (Smith, 2011; Zielonka, 2000).

Особливе значення в дискусії про узгодженість політики ЄС має аналіз концептуальних розбіжностей між термінами «узгодженість» (coherence) та «консистентність» (consistency). Деякі дослідники наголошують, що ці поняття нерідко змішуються, що спричиняє термінологічну плутанину та ускладнює аналітичне осмислення процесів координації у зовнішній політиці ЄС. Водночас у науковій спільноті поступово формується консенсус щодо необхідності чіткого концептуального розмежування цих понять.

З огляду на основні підходи в літературі, узгодженість можна розглядати як стан, за якого відсутні суперечності, а політика ЄС характеризується високим рівнем внутрішньої гармонії. Основними критеріями узгодженості дослідники називають «всебічність, комплексність, безперервність та узгодженість» дій та стратегій (Gebhard,

2011; Berteau, 2005; Marangoni, 2012). Такий підхід є критично важливим для аналізу ефективності зовнішньої політики ЄС у контексті її інституційної структури та механізмів прийняття рішень.

У контексті зовнішньої політики ЄС консистентність (consistency) означає послідовність і узгодженість політичних ініціатив, що забезпечує стабільність курсу та уникнення суперечностей (Gebhard, 2011). Вона відображає логічну цілісність стратегії ЄС у довгостроковій перспективі. На відміну від узгодженості (coherence), яка охоплює інституційну та процесуальну координацію, консистентність фокусується на змістовній відповідності між політичними рішеннями. Тобто узгодженість є ширшим поняттям, що включає в себе консистентність, але також передбачає механізми координації між державами-членами та європейськими інституціями.

Більшість наявних наукових робіт вказує на прогрес у розвитку дипломатії з точки зору підвищення гнучкості інституційного механізму, що створює можливість для держав-членів об'єднатися та в повній мірі використовувати колективну силу ЄС у міжнародній політиці (Smith, 2004; Pinelli, 2007 et al.). Однак багато соціологів з різних теоретичних шкіл, включаючи сфери міжнародних відносин та європейської інтеграції, поділяють загальний погляд на те, що Спільна політика безпеки та оборони (СПБО) ЄС навряд чи буде підпорядкована процесам європейської інтеграції (Howorth, 2014).

Зокрема, було запропоновано численні пояснення недостатньої послідовності СЗБП та причин її неефективності. Ці пояснення, як правило, базуються на теоретичних підходах, пов'язаних з державоцентричними та раціоналістськими ідеалами, такими як ліберальний інтергувернменталізм, і можуть бути розподілені на три різні рівні: національний, наднаціональний та міжнародний. Ці пояснення тісно пов'язані з розбіжностями у здатностях та очікуваннях, які існують у зовнішній та безпековій політиці ЄС (Hill, Smith, & Vanhoonacker, 2023).

Дослідники зазначають, що основною перешкодою для послідовної та ефективної реалізації СЗБП є розбіжності між державами-членами у сфері безпеки та оборони, що унеможливлює досягнення єдиної політичної волі до координації та співпраці (Lamy, 2011). Відсутність консенсусу серед національних урядів призводить до ситуації, коли ЄС діє фрагментовано, а ухвалення стратегічних рішень у сфері безпеки залежить від політичних компромісів.

Деякі автори розглядають СЗБП як «проблемну соціальну ситуацію» або «гру зі змішаними мотивами» (Wagner, 2003, р. 582-583). З одного боку, держави-члени зацікавлені у колективному підході для посилення позицій ЄС на міжнародній арені, однак з іншого – прагнуть зберегти максимальну свободу дій у питаннях національної безпеки. Фактор «виконання та розподілу» у межах СЗБП відіграє критичну роль, оскільки нерівномірний розподіл обов'язків та ресурсів між державами-членами створює додаткові бар'єри для ефективної координації спільних рішень (Wagner, 2003, р. 582-583; Howorth, 2011, р. 223).

Дискусії щодо ефективності СЗБП ЄС займають значне місце в академічній літературі, зокрема в контексті взаємодії держав-членів та інституційних механізмів ухвалення рішень. Одним із ключових питань є напруга між прагненням до стратегічної автономії ЄС та збереженням національного суверенітету держав-членів. Як зазначає Маккормік (2005), великі держави-члени часто сприймають поглиблення інтеграції у сфері безпеки та оборони як загрозу їхній незалежності, оскільки це може обмежити можливість ухвалення суверенних зовнішньополітичних рішень. Попри впровадження Лісабонського договору, що посилив інституційну архітектуру СЗБП, значна частина країн залишається скептичною щодо подальшої передачі повноважень наднаціональним органам (Smith, 2011, pp. 172–173). Академічні дослідження також звертають увагу на існування двох відмінних підходів до функціонування СЗБП. З одного боку, менші держави-члени переважно підтримують поглиблення співпраці та розширення компетенцій наднаціональних інституцій, розглядаючи

спільний підхід як необхідний для підвищення міжнародної ваги ЄС (Bretherton & Vogler, 2006, p. 162–163; McCormick, 2005, p. 209; Peterson et al., 2012, p. 290). З іншого боку, великі держави прагнуть зберегти автономію у питаннях безпеки та оборони, що проявляється у їхній політиці обмеження впливу Європейської комісії та інших наднаціональних структур у сфері СЗБП (Bretherton & Vogler, 2006, p. 174; Peterson et al., 2012, p. 289–290).

Ця розбіжність стратегічних пріоритетів та підходів зумовлює структурні обмеження ефективності СЗБП, які ускладнюють узгодженість зовнішньополітичних дій ЄС. Як наслідок, держави-члени нерідко обирають альтернативні формати взаємодії – коаліції однодумців або односторонні ініціативи – що підриває цілісність СЗБП і посилює фрагментацію у сфері зовнішньої безпеки та оборони (Peterson et al., 2012, p. 311; McCormick, 2005, p. 214–216). У науковій літературі відзначається, що ці виклики підкреслюють необхідність подальшого дослідження інституційної динаміки ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики ЄС та розробки механізмів, спрямованих на підвищення її ефективності.

Окрім того, дослідники підкреслюють, що інституційний механізм СЗБП функціонує за принципом «швидкого узгодження», що передбачає значний тиск через обмеженість часу на міністрів закордонних справ держав-членів у процесі ухвалення рішень (Wagner, 2003, p. 583-585). Цей фактор часто зменшує ефективність прийнятих рішень, оскільки координація має пріоритет перед довготривалою співпрацею та стратегічним плануванням. Крім того, держави-члени не зобов'язані дотримуватися єдиної позиції в усіх питаннях безпеки та оборони, що дозволяє їм ухвалювати незалежні рішення у випадках, коли спільний підхід відсутній або не був погоджений.

Значущим елементом наукових дискусій щодо СЗБП Європейського Союзу є питання стратегічної автономії та її впливу на внутрішню узгодженість політики Союзу. Попри прагнення ЄС до більшої незалежності у сфері безпеки та оборони, відсутність примусових

механізмів, таких як політичні або економічні санкції за недотримання спільно узгоджених рішень, підвищує ймовірність розбіжностей між державами-членами. Ці розбіжності можуть не лише послаблювати ефективність СЗБП, а й негативно впливати на міжнародну репутацію тих держав-членів, які ухиляються від спільної лінії, що, у свою чергу, створює загрозу для єдності зовнішньополітичної діяльності ЄС (Damen, 2023; Regelsberger, 2011, p. 17). Це підкреслює необхідність запровадження більш ефективних механізмів координації та заохочення держав-членів до дотримання спільних підходів у питаннях зовнішньої політики та безпеки.

У межах соціально-конструктивістської перспективи Хедфілд (2006) наголошує, що хоча спільні цінності та нормативна ідентичність можуть сприяти подоланню бар'єрів у співпраці, водночас національні пріоритети та стратегічні інтереси держав-членів часто суперечать цим спільним позиціям, що зумовлює нестабільність та непослідовність у СЗБП (Hadfield, 2006).

Крім того, академіки, що розглядають проблему СЗБП крізь призму наднаціонального підходу, вказують на інституційну слабкість механізмів ухвалення рішень, що здійснюються за інтергувернментальним принципом та вимагають консенсусу між державами-членами (Portela & Raube, 2009). Це означає, що навіть за нинішньої кількості держав-членів ЄС (27), інституційні рамки залишаються недостатньо розвиненими для забезпечення високого рівня узгодженості СЗБП у питаннях безпеки та оборони. У разі подальшого розширення Союзу ці виклики можуть лише загостритися, посилюючи труднощі у досягненні консенсусу та ефективної координації зовнішньої політики (Smith, 2004, p. 754; Smith, 2011, p. 179; Portela & Raube, 2009).

Таким чином, у сучасних наукових дебатах простежується консенсус щодо того, що, попри амбітні прагнення ЄС до стратегічної автономії, обмеженість інституційної спроможності та розбіжності між національними інтересами держав-членів значно ускладнюють досягнення внутрішньої послідовності у сфері безпеки та оборони. Це підкреслює

необхідність подальшого дослідження ефективності СЗБП та розробки механізмів, що сприятимуть зміцненню дипломатичної узгодженості ЄС на міжнародній арені.

На думку Яна Зелонки, Європейський Союз як глобальний актор не може самостійно забезпечувати лідерство в міжнародній політиці. Його поведінка та успішність у сфері зовнішньої безпеки та оборони значною мірою залежать від трансатлантичних зв'язків зі Сполученими Штатами Америки, які впливають на його стратегічний курс і надають необхідну підтримку (Zielonka, 2000).

Невизначене та неоднозначне відношення між ЄС і Північноатлантичним пактом (НАТО), яке з часом перетворилося на більш конкурентний, ніж кооперативний зв'язок, відіграє ключову роль у формуванні спільної безпекової архітектури (Fortmann et al., 2010 р. 4; Howorth, 2007 р. 146). Водночас, зростаючі виклики міжнародного порядку, особливо у зв'язку з війною Росії проти України, посилюють потребу у зміцненні стратегічної автономії Союзу та його власних дипломатичних і безпекових механізмів. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність адаптації зовнішньополітичних інструментів ЄС до нових реалій міжнародних відносин, що включає активне використання як традиційних дипломатичних засобів, так і сучасних технологічних підходів.

У цьому контексті сучасні дослідники приділяють значну увагу новим викликам дипломатії ЄС, таким як цифрова дипломатія та санкційна політика, які суттєво трансформують інструменти зовнішньополітичної діяльності Союзу. Зокрема, Бйола та Холмс (2015) розглядають цифрову дипломатію як новий вимір міжнародної взаємодії, що впливає на стратегії комунікації ЄС та його здатність формувати глобальний інформаційний порядок.

Щодо санкційної політики, дослідження Ф. Джумеллі (2013) та К. Портелі (2010) пропонують комплексний аналіз ефективності обмежувальних заходів як механізму зовнішнього впливу ЄС. Зокрема, Джумеллі (2013) розкриває механізми дії санкцій, пояснюючи, як вони

використовуються для досягнення політичних цілей, тоді як Портела (2010) досліджує їх вплив на зміну поведінки цільових держав. В свою чергу К. Пертиві (2024) приходить до висновку, що успішність санкцій ЄС значною мірою залежить від рівня координації з ключовими міжнародними партнерами, насамперед США та Великобританією. Водночас Х. Сімола (2023) здійснює комплексний огляд впливу санкцій на економіку Росії, вказуючи на їх довгострокові наслідки, які виходять за межі суто економічного тиску та включають стратегічну перебудову торговельних і фінансових потоків.

Однак ефективність санкційного інструментарію знов ускладнюється внутрішніми політичними розбіжностями в межах ЄС. Зокрема, Пертиві (2024) також звертає увагу на проблему єдності у підходах держав-членів і до санкційної політики.

Попри жваві міжнародні дискусії, в українській науковій традиції домінує підхід, згідно з яким дипломатія ЄС розглядається переважно через призму відносин із Україною. Українські дослідники активно досліджують проблематику європейської інтеграції та дипломатії ЄС, зосереджуючи увагу на різних аспектах цього процесу. В. Копійка розглядав заснування та етапи становлення ЄС, а також аналізував теоретичні та практичні аспекти розширення Союзу. У 2009 році у співавторстві з Т. Шинкаренко він досліджував засади функціонування ЄС. Слід зауважити, що Шинкаренко передусім спеціалізується на аналізі зовнішньої політики ЄС, включаючи механізми її реалізації у відносинах із третіми країнами, зокрема Україною (Копійка, 2002, 2004, 2005; Копійка та Шинкаренко, 2001, 2009).

Співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки центру досліджень ім. Разумкова М. Пашков досліджує роль ЄС у врегулюванні конфліктів та підтримці України у міжнародних відносинах, українську євроінтеграцію а також санкційну політику ЄС. Він підкреслює важливість узгодженої дипломатії та довгострокової фінансової підтримки для забезпечення стабільності в Україні.

Професор І. А. Грицяк у 2006 році опублікував фундаментальну монографію «Європейське управління: теоретико-методологічні засади», де розглянув багаторівневу систему управління в ЄС та її вплив на інституційний розвиток Союзу.

Г. Утко та Н. Антонюк у 2010 році розглядали трансформацію системи прийняття рішень у ЄС як передумову його ефективного функціонування. О. Гріненко (2012) вивчав Європейську політику сусідства, наголошуючи на її значенні для відносин між ЄС та Україною. Ф. Барановський у 2007 році проаналізував проблеми розширення ЄС у контексті євроінтеграційних перспектив України.

Щодо дипломатичної служби ЄС, значний внесок зробили М. Гнатюк (2012) та Є. Рябоштан (2012), які досліджували розвиток зовнішньополітичних механізмів Союзу після Лісабонського договору. О. М. Гладенко (2008) аналізував Лісабонський договір як новий етап еволюції права ЄС, а також розглядав зовнішньополітичні положення Конституції ЄС.

Дослідженню стратегічних комунікацій у зовнішній політиці ЄС присвячені праці Є. Тихомирової (2023), яка також аналізувала європейську політику безпеки та оборони та проекти ЄС з протидії дезінформації (2019, 2020). О. Піпченко (2021) у навчальному посібнику «Європейські комунікації» висвітлила питання діджиталізації дипломатії та публічної дипломатії ЄС. А Шаповалова О. І. (2009, 2011) досліджувала нормативну силу ЄС у Східній Європі та прорахунки політики Союзу у цьому регіоні.

І. А. Березовська у співавторстві з О. М. Лисенко акцентує увагу на значенні Лісабонського договору як правової основи для регулювання зовнішніх зносин Європейського Союзу, підкреслюючи його роль у формалізації інституційних засад Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) та розширенні компетенцій ЄС у сфері зовнішньої політики (Березовська та Лисенко, 2011). Слід зазначити, що питання, пов'язані з проблемами реформування ЄС, вже давно стали об'єктами

наукових досліджень у світі та в Україні, зокрема. Заслужують уваги праці таких дослідників та експертів, як Н. Бобицький, С. Гуцал, В. Мартинюк, В. Посельський, О. Фісун, В. Шамраєва та ін.

Одеські міжнародники також активно досліджують європейську інтеграцію, зовнішню політику ЄС та інституційний розвиток Союзу. Значний внесок у цю сферу зробили науковці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, зокрема через колективну монографію «Глобальні, регіональні та локальні чинники формування сучасної системи міжнародних відносин». У цьому виданні проаналізовано ключові виклики та фактори, що впливають на міжнародну систему, включаючи роль ЄС, політику розширення, механізми прийняття рішень та вплив безпекових загроз. Дослідження авторського колективу підкреслює багатовекторний підхід до аналізу сучасних міжнародних процесів, що є важливим внеском у розвиток української школи міжнародних відносин (Коваль, Брусиловська, Покась, Побле, Кулешова, Вакарчук, Романова та Кузьмін, 2023).

Зокрема, Д. Кузьмін (2023) зосереджується на впливі політики розширення ЄС на механізми прийняття рішень у керівних органах Союзу, а також на реформах інституцій ЄС у відповідь на глобальні виклики. О. Романова (2023) аналізує інституційний розвиток СЗБП ЄС у контексті національних інтересів країн-членів та визначає пріоритетні регіональні напрямки європейської безпекової стратегії. Важливими напрямками досліджень одеських міжнародників є також проблеми європейського врядування, спільної сільськогосподарської політики, зовнішньополітичних механізмів та вплив Лісабонського договору на функціонування європейських інституцій. Їхні роботи сприяють глибшому розумінню процесів трансформації дипломатії ЄС та її взаємодії з країнами-партнерами.

Таким чином, попри зростаючий науковий інтерес до проблематики дипломатії Європейського Союзу в постлісабонський період, низка теоретичних і практичних питань досі не отримала належного системного

осмислення. Особливо це стосується аналізу інституційної динаміки, узгодженості зовнішньої політики та трансформації дипломатичних механізмів ЄС у відповідь на глобальні виклики.

У цьому контексті дана дисертація має на меті комплексно дослідити трансформацію дипломатії ЄС після Лісабонського договору, з особливою увагою до ролі ключових інституцій, стратегічного планування, механізмів м'якої сили та нормативної дипломатії в умовах геополітичної конкуренції. Вперше акцент зроблено на впливі війни Росії проти України як фактора, що каталізував інституційні зміни у сфері зовнішньої політики ЄС, а також на вивченні узгодженості дипломатичних дій як критерію ефективності зовнішньої дії Союзу.

Унікальність і наукова новизна дослідження полягає у глибокому аналізі інституційної структури та стратегічних пріоритетів дипломатії ЄС у кризовий період, що дозволяє краще зрозуміти внутрішні й зовнішні чинники, які визначають ефективність спільної зовнішньої та безпекової політики. Отримані результати не лише розширюють існуючий науковий дискурс, а й мають практичне значення для формування узгодженої та стратегічно орієнтованої дипломатичної політики ЄС у постлісабонський період.

1.3. Джерельна база дослідження

Дослідження зовнішньої політики та дипломатії Європейського Союзу у постлісабонський період ґрунтується на широкому спектрі джерел, які відображають складну архітектуру та еволюцію інституційного механізму Союзу.

ЄС – унікальний політичний актор, класифікований як «*sui generis*», що поєднує елементи наднаціонального та міжурядового врядування, вимагає багатовимірного підходу до аналізу його дипломатичної діяльності (Bordin, 2022, р. 49). Особливість цього дослідження полягає у поєднанні аналізу офіційної правової бази з аналітичними, теоретичними та емпіричними матеріалами, що дозволяє виявити як формальні рамки, так і

реальні практики функціонування зовнішньої політики ЄС. У цьому контексті вивчення джерельної бази дозволяє не лише реконструювати еволюцію зовнішньополітичної моделі ЄС, а й проаналізувати її інструменти, засоби впливу та взаємодії з глобальними викликами.

Джерельна база формується із сукупності офіційних документів, стратегічних декларацій, звітів європейських інституцій, академічної літератури, експертних публікацій, а також матеріалів міжнародних дослідницьких центрів і журналістських розслідувань. Вивчення цих джерел дає змогу простежити трансформаційні процеси в європейській дипломатії, зокрема ті, що відбулися внаслідок інституційних реформ, ініційованих Лісабонським договором (ЛДЄС) 2007 року.

Особливе значення мають першоджерела, що відображають правові засади функціонування Союзу на міжнародній арені. Насамперед це основоположні договори ЄС, які встановлюють інституційні рамки та компетенції у сфері зовнішньої політики. Зокрема, ЛДЄС суттєво змінив зовнішньополітичну архітектуру, заклавши основу для створення ЄСЗС та посилення ролі Верховного представника ЄС. Достатньо уваги приділено аналізу нормативно-правових актів, що регламентують діяльність ключових інституцій, таких як ЄСЗС, Європейська рада, Європейська комісія та Рада ЄС. Аналіз цих документів дозволяє з'ясувати логіку змін у зовнішньополітичному курсі Союзу та ступінь інституційної взаємодії між органами ЄС і державами-членами.

У фокусі дослідження також перебувають матеріали, що відображають динаміку реалізації стратегічних пріоритетів, таких як санкційна політика, цифрова дипломатія, безпекова та енергетична політика Союзу. Крім правових актів, важливими є документи стратегічного характеру, які фіксують довгострокові напрями розвитку зовнішньої політики ЄС та реакцію на ключові загрози міжнародній безпеці. Не менш вагомим є залучення аналітичних звітів, експертних оцінок, публічних заяв та комунікаційних матеріалів, що відображають практичну реалізацію зовнішньополітичних ініціатив. Такі матеріали

створюють цілісне уявлення про механізми ухвалення рішень, внутрішні суперечності, інституційні виклики та можливості для формування єдиної позиції в межах ЄС.

Наукові праці з теорії міжнародних відносин, європейських студій, безпеки та дипломатії виконують роль методологічного підґрунтя, забезпечуючи інтерпретаційні рамки для розуміння зовнішньополітичної поведінки ЄС у постлісабонський період. Важливість цих джерел полягає в тому, що вони дозволяють співвіднести емпіричні дані з відповідними теоретичними моделями – від нормативної сили та інституціоналізму до геополітичного реалізму.

Відтак, документальний та теоретичний масив джерел утворює комплексну основу, що дає змогу проаналізувати дипломатію Європейського Союзу у багатовимірному вимірі – інституційному, політичному, нормативному та практичному. Значна частина залучених джерел раніше не використовувалася в дослідженнях даної проблематики, що дозволяє розширити теоретико-методологічний підхід.

З огляду на складну та багаторівневу структуру зовнішньополітичної системи ЄС, джерельну базу дослідження класифіковано за їхньою функціональною значущістю:

Нормативно-правова база включає основоположні документи, які встановлюють принципи дій ЄС на міжнародній арені. До таких документів належать, насамперед, консолідовані версії Договору про Європейський Союз (ДЄС), що окреслюють загальні цілі зовнішньої дії, визначають роль ключових інституцій та закладають правові підвалини для реалізації СЗБП. Центральне місце в цій системі посідає Лісабонська угода (2007), яка суттєво трансформувала зовнішньополітичну архітектуру ЄС, започаткувавши механізми міжінституційної координації та запровадивши посаду Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, а також створення Європейської дипломатичної служби.

Лісабонський договір, який набув чинності у грудні 2009 року, є основоположним документом, що визначає сучасний інституційний дизайн

та принципи функціонування Європейського Союзу. Він є підсумком тривалих конституційних суперечок, які продовжувалися майже десятиліття. Документ не замінює колишні основні договори, але вносить деякі важливі зміни до Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір 1992 р. – ДЄС) та Договору про створення Європейського економічного співтовариства (Римський договір 1957 р. – нині Договір про функціонування Європейського Союзу – ДФЄС) (Європейський Союз, 2010).

До ратифікації Лісабонського договору зовнішня політика ЄС характеризувалася низкою особливостей та етапів розвитку, які мали значний вплив на формування дипломатичних стратегій Союзу. До Лісабону ЄС не мав формальних повноважень у сфері зовнішньої політики, яка залишалася у віданні окремих держав-членів. Втім, хоча кожна з держав мала свої національні дипломатичні представництва для реалізації міжнародних зв'язків, існувала система координації на рівні Ради ЄС, забезпечувана постійними представниками держав-членів (Austermann, 2014). Джерела, що висвітлюють ці аспекти, дозволяють проаналізувати еволюцію зовнішньої політики ЄС від початкових форм співпраці до сучасного багаторівневого врядування.

У додатках до роботи представлено таблицю, яка узагальнює основні риси та ключові етапи становлення європейської дипломатії до 2009 року, демонструючи поступову еволюцію зовнішньої політики ЄС від початкових форм співпраці до сучасного багаторівневого врядування (Див. Додаток 1).

Зовнішня політика ЄС у цей період характеризувалася різноманітністю форматів співпраці, включаючи як багатосторонні дипломатичні зусилля, так і багатошвидкісні ініціативи, які відображаються у відповідних аналітичних звітах, офіційних документах та дослідницьких роботах. Наприклад, зовнішньополітична діяльність Союзу підкріплювалася через взаємодію з ключовими міжнародними стейкхолдерами, зокрема ООН та НАТО, та іншими регіональними

об'єднаннями, спрямованими на досягнення глобальних цілей Союзу. Значний акцент у джерелах робиться на аналізі ролі Європейської Комісії, яке в свою чергу, фокусувалося переважно на економічних аспектах міжнародних відносин.

Історично, дипломатія ЄС була схильна до фрагментарності та відносної децентралізації, внаслідок чого зовнішньополітична активність була розрізнена та часто залежала від ініціатив окремих держав-членів. Втім, Лісабонська угода стала ключовим джерелом, яке внесло революційні зміни у функціонування зовнішньої діяльності ЄС, акцентуючи на підвищенні рівня координації та централізації (Austermann, 2014). Ці інновації дозволили ЄС стати більш спроможним у відповіді на міжнародні виклики.

Слід зауважити, що джерела підкреслюють збереження дуальності між Спільною зовнішньою та безпековою політикою та іншими напрямками іноземної політики ЄС, а також між внутрішніми та зовнішніми вимірами у його функціонуванні.

Наявність такої роздвоєності визнано й у договірному тексті, де зазначається, що СЗБП «підпорядковується спеціальним правилам та процедурам» (стаття 24(1) ДЄС), по суті – залишається міжурядовою у своїй основі. Головна причина збереження такої роздвоєності – у стурбованості більшості держав-членів захистом власного суверенітету за наявності спільної європейської зовнішньої політики. Головним джерелом для аналізу цих аспектів є договірна база ЄС, зокрема статті Лісабонського договору, які ілюструють зусилля щодо забезпечення узгодженості дій між державами-членами (Договір про заснування Європейської Спільноти, 2005; Лісабонський договір, 2007). Завдяки цим джерелам можливо простежити еволюцію дипломатії ЄС та зрозуміти, як вона впливає на сучасні міжнародні процеси, а також розкрити ключові механізми її функціонування.

Маастрихтський договір (1992), що започаткував Європейський Союз, закріпив статус СЗБП як однієї з трьох «опор» структури ЄС,

визначивши її міждержавний характер. Зокрема у статтях 3 та 13 Договору про Європейський Союз (1992) викладено принципи узгодженості та послідовності дій у зовнішній політиці ЄС. У ст. 3 йдеться про те, що Євросоюз має забезпечити узгодженість своїх дій на міжнародній арені і що Комісія та Рада міністрів ЄС (Рада) мають співпрацювати для того, щоб таку узгодженість забезпечити. Ст. 13 вимагає, щоб Рада забезпечувала єдність, узгодженість і дієвість акцій, що вживаються Союзом. Таким чином, стаття 3 визначає зобов'язання забезпечення узгодженості дій на міжнародній арені, а стаття 13 встановлює процедурні механізми координації дій між Комісією та Радою ЄС. Ці нормативні акти відображають правові основи, на яких ґрунтується зовнішня політика Союзу, і вимагають координації між різними акторами ЄС для досягнення єдиної позиції. Йдеться про правове процедурне зобов'язання, з якого випливає політична дія. Актори у сфері зовнішньої політики ЄС, діючи у спільному полі, зобов'язані координувати свої розрізнені дії, щоб забезпечити потрібну послідовність. Особливу увагу приділено джерелам, які описують механізми розробки стратегій і партнерств ЄС із країнами та регіонами світу, що є ключовим аспектом його структурної зовнішньої політики.

Тоді як Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС, колишній Римський договір 1957 р.) містить положення, що регулюють зовнішні аспекти інших політик – зокрема зовнішньої торгівлі, розвитку, енергетики, співробітництва з третіми країнами, що в сукупності формують інструментальну базу зовнішньої дії ЄС.

Однією з найважливіших змін, закріплених Лісабонським договором, слід визнати формальну відмову від системи трьох опор. Три опори – це основні напрямки, між якими було розподілено компетенцію Євросоюзу за Маастрихтським договором. До першої (комунітаризованої) опори були віднесені головним чином економічні питання, де застосовувалося наднаціональне регулювання, до другої увійшла міждержавна СЗБП, до третьої – політика у сфері внутрішніх справ та правосуддя.

Амстердамський договір 1997 року, зокрема, інтегрував весь пакет Шенгенських угод, яким положення, що стосуються вільного пересування осіб, були перенесені з третьої опори в першу. Наявність окремих опор вважалася головною перешкодою, яка заважала проведенню узгодженої політики ЄС на міжнародній арені. Особливо це відчувалося під час вирішення проблем безпеки, де багатопланові загрози, як реакцію на них, вимагали мобілізації інструментів, що залишалися у різному підпорядкуванні (у національному чи наднаціональному).

Лісабонський договір, залишаючи певну гнучкість, не повністю скасував цю складну систему, проте наділив ЄС міжнародною правосуб'єктністю (статусом юридичної особи). Це дало змогу Союзу виступати активним учасником міжнародних відносин у всіх сферах без винятку незалежно від нюансів, пов'язаних із його компетенцією у різних питаннях. Це значно розширило правову базу для зовнішньополітичної діяльності ЄС та забезпечило основу для його міжнародної правосуб'єктності (Лісабонський договір, 2007).

Цей аспект став важливим елементом джерельної бази дослідження, оскільки вивчення Лісабонського договору та супутніх нормативних актів дозволяє простежити, як зміни в інституційній структурі вплинули на ефективність дипломатії ЄС. Зокрема, аналіз правових документів надає розуміння того, як ЄС вдалося створити умови для мобілізації інструментів у різних підпорядкуваннях – національному та наднаціональному рівнях – для реагування на сучасні виклики. Ці джерела розкривають як еволюцію підходів до вирішення багатопланових загроз, так і механізми узгодження зовнішньої політики між державами-членами.

Окремо слід виокремити стратегічні документи, що формують рамку зовнішньополітичного планування та визначають пріоритети Союзу на міжнародній арені. Серед них ключове місце посідає документ «Спільне бачення, спільні дії: Сильніша Європа – Глобальна стратегія Європейського Союзу із зовнішньої та безпекової політики» (Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European

Union's Foreign and Security Policy, European Union, 2016), що є основою стратегічного планування у сфері зовнішніх відносин. Він замінив попередню Європейську безпекову стратегію (2003) та зафіксував намір ЄС поєднати нормативний підхід з реалістичним геополітичним баченням. Цей стратегічний курс передбачає зміцнення європейської єдності, посилення стійкості сусідів, інтеграцію внутрішньої та зовнішньої безпеки, розвиток партнерств та участь у глобальному врядуванні.

Важливим доповненням до Глобальної стратегії став «Стратегічний компас із питань безпеки та оборони» (Strategic Compass for Security and Defence, European Union, 2022), який деталізує оборонно-безпекові інструменти, зокрема плани створення сил швидкого реагування, підвищення спроможностей у сфері кібербезпеки, зміцнення співпраці в оборонній промисловості та взаємодії з НАТО. Стратегічний компас також окреслює часові рамки реалізації заходів, що дозволяє розглядати його як операційну програму у сфері спільної безпеки. У документі акцентується на необхідності посилення стратегічної автономії ЄС – здатності діяти самостійно в умовах зростання геополітичної нестабільності.

Ці документи не лише визначають ідеологічні та функціональні координати зовнішньої політики ЄС, а й виступають джерелами аналітичного осмислення трансформації ЄС у бік більш геополітичного союзу, здатного застосовувати як «м'яку», так і «жорстку» силу відповідно до змін міжнародного середовища. Вони мають ключове значення для розуміння логіки пріоритетів ЄС, а також слугують основою для побудови міжінституційної координації та імплементації практичних зовнішньополітичних заходів.

Теоретична основа дослідження спирається на концептуальні підходи, що пояснюють еволюцію зовнішньої політики та дипломатії Європейського Союзу у постлісабонський період. Вона охоплює фундаментальні праці, які висвітлюють динаміку міжнародних відносин, роль інститутів у глобальному управлінні, а також специфіку зовнішньополітичної діяльності ЄС.

До ключових концепцій, що застосовуються у дослідженні, належать неоліберальний інституціоналізм (Keohane & Nye, 2011) та концепція нормативної сили ЄС (Manners, 2002), які пояснюють, яким чином інституційні механізми та цінності впливають на зовнішньополітичну поведінку ЄС. Теоретичні підходи до вивчення багатосторонності, регіональної політики та зовнішньополітичних стратегій ЄС ґрунтуються на працях Моравчика, який розглядає інтеграцію як результат раціонального вибору національних урядів, та Булла, що аналізує структуру міжнародного порядку та місце ЄС у ньому (Moravcsik, 1998; Bull, 1977).

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році в науковому дискурсі активізувалося звернення до концепції *Zeitenwende* (Jørgensen, 2024), яка позначає фундаментальну зміну підходів ЄС до безпекової та зовнішньої політики. Якщо раніше ЄС діяв у рамках моделі нормативної сили, спираючись переважно на економічні та дипломатичні інструменти, то після російської агресії постала потреба формування ЄС як геополітичного актора (Smith, 2024). Це проявляється у посиленні оборонного виміру політики ЄС, зміцненні трансатлантичних зв'язків та перегляді стратегічних партнерств. Відповідно, *Zeitenwende* стає не лише аналітичним концептом, а й практичною рамкою для розуміння поточних трансформацій у зовнішній політиці ЄС.

У результаті, поєднання класичних і сучасних теоретичних підходів забезпечує глибоке розуміння природи європейської дипломатії, її еволюції та здатності адаптуватися до умов дедалі складнішого міжнародного середовища.

Інституційні аспекти дипломатії Європейського Союзу висвітлені у документах, що стосуються створення, структури та функціонування Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС), що є основним виконавчим інструментом зовнішньополітичної стратегії ЄС. А також Європейської ради, яка формує загальні стратегічні пріоритети зовнішньої та безпекової політики. Незважаючи на прогрес у централізації зовнішньополітичних

процесів після Лісабонської реформи, залишається суттєвий рівень фрагментації між державами-членами, що впливає на ефективність ухвалення рішень. У цьому контексті особливо важливим є аналіз діяльності ЄСЗС та Європейської ради, які відіграють ключову роль у визначенні стратегічних пріоритетів та їх імплементації.

До основних джерел, що регламентують діяльність ЄСЗС, належать Проект рішення Ради ЄС про створення та функціонування Європейської служби зовнішніх справ (Draft Council Decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service, Council of the European Union, 2010), який заклав інституційні засади діяльності служби, а також Пояснювальна записка щодо створення та функціонування ЄСЗС (Explanatory Memorandum on the establishment and functioning of the EEAS, Council of the European Union, 2010), що деталізує положення реформи дипломатичної служби ЄС після Лісабонського договору.

Значний масив аналітичних матеріалів щодо ефективності діяльності ЄСЗС представлений у спеціальних звітах Європейського суду аудиторів, зокрема у Спеціальному звіті про управління програмами зовнішньої допомоги ЄС (Special Report on the management of the EU's external aid programmes, European Court of Auditors, 2014), що аналізує управління зовнішньою допомогою ЄС, та Спеціальному звіті від 02/2024: Координаційна роль ЄСЗС (Special Report 02/2024: The coordination role of the EEAS, European Court of Auditors, 2024), який оцінює координаційну роль ЄСЗС у сфері зовнішньої політики, включаючи питання кадрової політики, інформаційного менеджменту та звітності.

В свою чергу, механізми функціонування Європейської ради, її компетенції та взаємодія з іншими інституціями ЄС висвітлені в документі «Роль Європейської ради у прийнятті рішень ЄС» (The role of the European Council in EU decision-making, Council of the European Union, n.d.-d), де розглядається її статус як вищого органу політичного керівництва Союзу. У «Політичній структурі безпеки та оборони ЄС» (EU security and defence: Policy framework, European Council, 2019) міститься огляд основних рішень

та декларацій Ради щодо розвитку Спільної політики безпеки та оборони, проведення військових місій ЄС та посилення співпраці між державами-членами у сфері оборонної політики.

Структурна еволюція Європейської ради після Лісабонської реформи та запровадження посади її Президента докладно розглядається у документі «Передумови: Президент Європейської ради» (Background: President of the European Council, General Secretariat of the Council of the European Union, 2009). Публікація містить аналітичну інформацію про функціональні повноваження Президента Європейської ради та його роль у координації діяльності інституції, а також її взаємодії з іншими органами ЄС.

Натомість, структура та функції Комітету постійних представників держав-членів (Coreper) детально викладені у джерелі «Coreper I: Підготовчі органи» (Coreper I: Preparatory bodies, Council of the EU, 2024a), який підкреслює його значення для координації рішень у сферах економіки, енергетики, довкілля та внутрішнього ринку ЄС.

Джерела, що висвітлюють практичні аспекти зовнішньої політики Європейського Союзу в постлісабонський період, охоплюють реалізацію дипломатичних ініціатив, застосування санкцій, розвиток цифрової дипломатії, а також ключові зовнішньополітичні заходи у відповідь на глобальні виклики, зокрема російсько-українську війну та енергетичну кризу.

Вплив санкцій на російську економіку, їх ефективність та потенційні виклики висвітлено у таких джерелах: «Огляд політики санкцій ЄС щодо Росії» (EU sanctions against Russia: Policy overview, European Council, 2022), що визначає загальні засади санкційної політики ЄС. Офіційні документи Європейської комісії також містять важливу інформацію щодо зовнішньополітичних рішень, зокрема «Роз'яснення щодо обмежувальних заходів проти Росії» (Restrictive measures against Russia explained, European Commission, 2022b) та «Обмежувальні заходи ЄС у зв'язку із ситуацією в Сирії» (EU restrictive measures in view of the situation in Syria, European

Commission, 2024c), які аналізують санкційні режими ЄС. В джерелі «Обмежувальні заходи ЄС щодо Ірану» (JCPOA Iran restrictive measures, Council of the EU, 2023c), проілюстровано багатовимірність санкційної дипломатії ЄС. А у «Висновках Європейської ради щодо Китаю» (European Council conclusions on China, European Council, 2023b) сформульовано позицію ЄС щодо відносин із Китаєм.

Окрім санкційного тиску, ЄС активно використовує механізми енергетичної дипломатії для зменшення залежності від енергоресурсів третіх країн, зокрема Росії. Важливими джерелами з цього питання є «План REPowerEU» (REPowerEU Plan, European Commission, 2022b), що є стратегічним документом, який визначає заходи щодо скорочення імпорту російських енергоносіїв та розвитку альтернативних джерел енергії, а також «Європейський зелений курс» (European Green Deal, Council of the European Union, n.d.-b), який містить ключові положення щодо енергетичної трансформації та її геополітичних наслідків.

З іншого боку, цифрова дипломатія стала важливим елементом зовнішньополітичної стратегії ЄС, спрямованої на посилення інформаційного впливу, протидію дезінформації та розвиток комунікаційних технологій у дипломатії.

Важливу роль у цьому процесі відіграють офіційні рішення Ради ЄС, зокрема «Висновки Ради ЄС щодо цифрової дипломатії» (Council conclusions on EU Digital Diplomacy, Council of the EU, 2022, 2023). Зокрема, Рішення Ради ЄС від 18 липня 2022 року (Council conclusions on EU Digital Diplomacy 11406/22, Council of the EU, 2022) визначає стратегічні підходи до цифрової дипломатії як інструмента зовнішньої політики ЄС, передусім у сфері боротьби з дезінформацією та зміцнення міжнародних комунікаційних мереж. А вже подальший розвиток цієї стратегії закріплено у Рішенні Ради ЄС від 26 червня 2023 року (Council conclusions on EU Digital Diplomacy 11088/23, Council of the EU, 2023), яке акцентує увагу на необхідності інтеграції цифрових технологій у

дипломатичну діяльність ЄС та посилення міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки.

Реакція ЄС на російську війну проти України відображена в офіційних документах, що висвітлюють військову, фінансову та дипломатичну підтримку України, а також перегляд стратегічних підходів у зовнішній політиці ЄС (Council of the European Union, n.d.-a).

У сфері військової допомоги визначальним джерелом є рішення Європейської ради щодо продовження мандата Місії військової допомоги Україні (Ukraine: Council extends the mandate of the EU Military Assistance Mission for two years, European Council, 2024), що засвідчує довгострокову підтримку обороноздатності України. Фінансова допомога висвітлюється у документі «ЄС підтримує Україну новим пакетом допомоги на суму 9 мільярдів євро» (EU supports Ukraine with new assistance package worth €9 billion, European Commission, 2022e), що деталізує надання макрофінансової підтримки для стабілізації економіки України. Довгострокові механізми фінансування відновлення України представлені у джерелі під назвою «Механізм підтримки України: сприяння стійкості та відновленню» (Ukraine Facility: Supporting Ukraine's resilience and recovery, European Commission, 2024f), де визначено стратегічні напрями післявоєнної відбудови.

На дипломатичному рівні ЄС сприяє міжнародній ізоляції Росії та підтримує євроінтеграційні прагнення України. Це відображено у висновку Європейської комісії щодо надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС (Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, European Commission, 2022a), що заклав політичні підвалини для майбутньої інтеграції України до ЄС.

Таким чином, офіційні документи ЄС свідчать про багаторівневу підтримку України та зміну стратегічних підходів у зовнішній політиці Союзу, що охоплює військову, фінансову та дипломатичну площини.

Аналітичні напрацювання провідних міжнародних та європейських дослідницьких центрів (think-tanks) є важливим джерелом

для дослідження дипломатії ЄС у постлісабонський період. Вони не лише забезпечують експертну підтримку європейських інституцій, таких як ЄСЗС, Європейської комісії та Ради ЄС, а й активно сприяють виробленню політичних рішень шляхом публікації досліджень, рекомендацій та прогнозів щодо глобальної дипломатії ЄС.

Серед основних – Європейська рада з міжнародних відносин (ECFR) аналізує геополітичні виклики ЄС, взаємодію з великими міжнародними акторами та майбутні сценарії розвитку зовнішньої політики Союзу. Водночас центр Європейської політики (EPC) досліджує інституційні зміни в ЄСЗС та вплив зовнішньополітичних механізмів на процес ухвалення рішень у європейських інституціях, включаючи питання європейської стратегічної автономії. Також слід виокремити центр досліджень європейської політики (CEPS), який зосереджується на енергетичній дипломатії ЄС та її стратегічному значенні в умовах енергетичної кризи, а також аналізує фінансову стійкість європейських економік у контексті санкційної політики. До цієї групи можна віднести Інститут безпекових досліджень ЄС (EUISS), який є офіційним аналітичним центром Союзу, що вивчає питання міжнародної безпеки, боротьби з гібридними загрозами та стратегічної автономії ЄС у військовій сфері. Поряд із цим EUISS відіграв ключову роль у розробці Глобальної стратегії ЄС (2016), яка визначає довгострокові пріоритети зовнішньої політики Євросоюзу. Важливим аналітичним центром є також Карнегі Європа (Carnegie Europe), що проводить дослідження регіональної дипломатії ЄС, ефективності санкційної політики та впливу війни Росії проти України на міжнародний порядок. Французький інститут міжнародних відносин (IFRI) спеціалізується на аналізі відносин ЄС із міжнародними партнерами та досліджує безпекові аспекти зовнішньої політики ЄС, включаючи оборонну співпрацю в рамках СЗБП та взаємодію з НАТО. Бельгійський королівський інститут міжнародних відносин (Egmont – Royal Institute for International Relations) спеціалізується на аналізі стратегічного компаса ЄС, військової інтеграції, а також розвитку політики безпеки та оборони Союзу.

Необхідно виділити також Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Цей центр фокусується на аналізі європейської інтеграції України, її взаємодії з ЄС у сфері безпеки та політики санкцій, а також загальних тенденцій зовнішньої політики Союзу у Східній Європі.

До *додаткових джерел* дослідження належать статистичні дані, публічні виступи лідерів ЄС та офіційні комунікації, а також журналістські розслідування (зокрема щодо санкцій та енергетичної дипломатії).

Статистична інформація відіграє важливу роль у вивченні ефективності зовнішньополітичної діяльності ЄС. Основним джерелом статистичних даних є Євростат, який акумулює та публікує офіційні показники щодо економічної взаємодії ЄС із третіми країнами, дані про імпорт та експорт, енергетичну залежність та результати санкційної політики. Зокрема, на основі відкритих статистичних даних здійснюється: аналіз економічного впливу санкцій ЄС на Росію (European Council, 2022), що оцінює ефективність санкційних обмежень та їх наслідки для економічних взаємин між ЄС та РФ. Статистичний аналіз ефективності зовнішньополітичних місій ЄС, включаючи діяльність Європейської служби зовнішніх справ, що публікується у спеціальних звітах, наприклад European External Action Service (2025). Missions and operations.

Важливим джерелом дослідження є публічні заяви лідерів ЄС, офіційні виступи та комунікації представників європейських інституцій, опубліковані на офіційних платформах та у провідних міжнародних ЗМІ. Додатково використовуються результати соціологічних досліджень та опитувань громадської думки, які відображають сприйняття політики ЄС у країнах-партнерах.

Журналістські розслідування доповнюють дослідження фактами про економічну та дипломатичну діяльність ЄС. Провідні міжнародні медіа, такі як Politico, Reuters, BBC, Financial Times, Bloomberg публікують аналітичні матеріали про санкційні обмеження, питання енергетичної безпеки та міжнародні фінансові операції. Українські медіа, зокрема

«Українська правда», активно висвітлюють санкційну політику та енергетичну дипломатію ЄС. Наприклад, розслідування Михайла Ткача (2024) про обхід санаційного режиму.

Джерельно-документальна база дослідження забезпечує повноту аналізу теоретичних, інституційних і практичних аспектів дипломатії ЄС у постлісабонський період. Різноманітність джерел дозволяє дослідити цю тему у міждисциплінарному контексті, що підкреслює як її наукову значущість, так і практичну цінність для розробки рекомендацій у сфері міжнародних відносин.

Аналіз джерельної бази підтверджує, що дипломатія Європейського Союзу є багаторівневим феноменом, що поєднує правові, інституційні, стратегічні та емпіричні аспекти. Впровадження Лісабонського договору стало ключовим моментом у трансформації зовнішньої політики ЄС, забезпечивши створення єдиної інституційної структури для реалізації дипломатичних ініціатив. Водночас збереження міжурядового характеру ухвалення рішень у рамках СЗБП продовжує ускладнювати процес досягнення єдиної зовнішньополітичної позиції.

Залучення широкого спектра джерел – від правових актів і стратегічних документів до аналітичних матеріалів та журналістських розслідувань – дозволяє отримати комплексне уявлення про сучасні механізми та виклики європейської дипломатії. Особливої уваги заслуговують питання ефективності санкційної політики, зміцнення оборонних спроможностей ЄС та розвиток цифрової дипломатії як інструменту міжнародного впливу.

Зміни у міжнародному середовищі після 2022 року, зокрема внаслідок російської агресії проти України, суттєво вплинули на зовнішню політику ЄС, актуалізувавши концепцію стратегічної автономії та посилення безпекового виміру європейської дипломатії. Аналіз джерельної бази свідчить, що ЄС поступово трансформується від актора, орієнтованого на нормативну дипломатію, до геополітичного союзу,

здатного використовувати комплексний набір економічних, дипломатичних та безпекових інструментів.

Таким чином, результати дослідження підтверджують необхідність подальшого вивчення інституційної динаміки зовнішньої політики ЄС, ефективності її інструментів та адаптації до глобальних викликів. У цьому контексті важливим залишається питання подальшого узгодження міжурядових і наднаціональних механізмів ухвалення рішень у сфері міжнародних відносин, що є визначальним для майбутньої ролі ЄС як глобального політичного актора.

Висновки до розділу 1.

У результаті аналізу джерельної бази, наукової літератури та основних теоретичних підходів було сформовано концептуальні підвалини для подальшого дослідження інституційних і практичних аспектів дипломатії ЄС.

По-перше, було здійснено огляд основних теоретичних підходів, які становлять методологічну основу дисертаційного дослідження. Основну аналітичну рамку становлять неоліберальний інституціоналізм, що пояснює роль інституцій у забезпеченні координації між державами-членами, а також концепція нормативної сили, яка розкриває специфіку впливу ЄС як актора, що діє через цінності та норми. Доповненням до цих підходів виступають конструктивістські та практичні теорії, які дозволяють аналізувати дипломатію як процес соціалізації, символічної взаємодії та адаптації до зовнішніх викликів. Синтез неоліберального інституціоналізму та концепції нормативної сили Європи проявляється у підсиленні можливостей реалізації нормативного впливу завдяки інституційній структурі. Це формує унікальну модель дипломатії ЄС, яка поєднує інституційну координацію з проекцією цінностей. Такий підхід дозволяє ЄС не лише забезпечувати стабільність та передбачуваність у відносинах між державами-членами, але й впливати на міжнародний порядок, поширюючи демократичні принципи. Взаємодія цих двох теорій

створює платформу для довгострокового впливу ЄС, що забезпечує його унікальну роль на міжнародній арені як актора, здатного інтегрувати «м'яку силу» з інституційною стабільністю. Вивчення дипломатії Європейського Союзу в контексті неоліберального інституціоналізму та теорії нормативної сили вже дало цінні результати, проте відкриває нові перспективи для подальших досліджень. Геополітичні, економічні та соціокультурні зміни спричиняють трансформацію дипломатичного підходу ЄС, що створює можливості для розширення аналітичного потенціалу цих теорій і їхньої адаптації до нових викликів.

По-друге, в межах наукової розробки проблеми проаналізовано основні напрями сучасних академічних дискусій щодо інституційної структури та ефективності дипломатії ЄС. Дослідження засвідчують посилення ролі наднаціональних інституцій, водночас зберігаючи значний вплив міжурядового елементу, що зумовлює постійне балансування між інтеграційними імперативами та суверенітетними інтересами держав-членів. Узгодженість, послідовність і ефективність зовнішньої політики ЄС залишаються складним викликом для функціонування СЗБП, особливо в умовах загострення безпекових загроз.

По-третє, було систематизовано джерельну базу дослідження, яка охоплює широке коло нормативно-правових документів, стратегічних програмних актів, офіційних звітів, наукових монографій, аналітичних досліджень, статистичних матеріалів та публіцистики. Особлива увага була приділена документам, що визначають правові та інституційні параметри зовнішньої політики ЄС після ухвалення Лісабонського договору 2007 року. Структурований аналіз джерел дозволив окреслити складну багаторівневу архітектуру дипломатичних механізмів ЄС, виявити ключові етапи її трансформації та виокремити проблеми узгодженості у зовнішньополітичному процесі.

У підсумку, перший розділ сформував теоретико-методологічну основу для подальшого аналізу дипломатії ЄС як багаторівневої системи зовнішньополітичного управління, що функціонує на перетині

наднаціонального, міжурядового та національного рівнів. Виявлені теоретичні підходи та джерельна база створюють підґрунтя для поглибленого вивчення інституційної логіки, стратегічних орієнтирів та практичної реалізації дипломатії Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2.

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ДИПЛОМАТІЇ ЄС

Цей розділ зосереджується на аналізі основних інституційних елементів, що формують дипломатичну систему ЄС у постлісабонський період. Розділ має на меті не лише описати інституційну структуру дипломатії ЄС, але й оцінити її здатність адекватно відповідати на виклики глобального середовища, реалізовувати заявлені цілі та зміцнювати позиції Європейського Союзу як сильного гравця на міжнародній арені.

2.1. Європейська служба зовнішніх справ: інституційний дизайн.

Лісабонський договір передбачив суттєве реформування зовнішньополітичної архітектури Європейського Союзу, запровадивши Європейську службу зовнішніх справ (ЄСЗС) як спеціалізовану дипломатичну структуру для посилення зовнішньої політики ЄС. Ця реформа мала на меті усунути недоліки попередньої системи, зокрема відсутність координації між різними інституціями ЄС та недостатню стратегічну узгодженість зовнішньополітичних дій (Murdoch, 2012).

ЄСЗС була створена відповідно до статті 27(3) Договору про Європейський Союз. Її основною метою стало забезпечення єдиного дипломатичного представництва ЄС у світі, що мало підвищити ефективність зовнішньополітичних ініціатив та посилити міжнародну вагу ЄС (Furness, 2013). Служба функціонує під керівництвом Верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки, який одночасно є віце-президентом Європейської Комісії та головує в Раді закордонних справ. Такий формат управління надає Верховному представнику значні повноваження в координації зовнішньої політики ЄС (Christiansen & Dobbels, 2013).

До основних завдань Європейської служби зовнішніх справ належить координація зовнішньої політики ЄС між державами-членами, Радою ЄС

та Європейською Комісією, що сприяє узгодженості зовнішньополітичних дій Союзу. Важливим аспектом її діяльності є управління дипломатичними представництвами ЄС у світі, які виконують функції, аналогічні до посольств держав-членів, забезпечуючи дипломатичне представництво Союзу на міжнародній арені. Крім того, ЄСЗС займається розробкою стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів та їхньою імплементацією, спрямовуючи дипломатичну активність ЄС відповідно до його довгострокових інтересів. Окрему роль відіграє забезпечення кризового реагування в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики, що дозволяє ЄС швидко реагувати на міжнародні виклики та конфліктні ситуації (Murdoch, 2012).

ЄСЗС включає співробітників з різних інституцій ЄС – Комісії, Ради ЄС та дипломатичних служб держав-членів, що забезпечує її міжінституційний характер. Важливим аспектом функціонування служби є її незалежність від Європейської Комісії, що дозволяє їй формувати автономну зовнішню політику на основі стратегічних рішень Ради ЄС (Dinan, 2013b).

Виникнення ЄСЗС у контексті імплементації положень Лісабонського договору стало важливим етапом у зміцненні інституційних можливостей Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики. Це нововведення відкрило широкі можливості для координації і реалізації зовнішньополітичних завдань ЄС. У цьому зв'язку актуальним є дослідження ролі ЄСЗС у зовнішній діяльності Союзу, її основних функцій, а також оцінка ефективності виконання поставлених завдань.

Лісабонська реформа передбачала, що: «Виконуючи свій мандат, Високий представник повинен користуватися допомогою Європейської служби зовнішніх справ. Ця служба повинна співпрацювати з дипломатичними службами держав-членів і складатися з посадовців відповідних департаментів Генерального секретаріату Ради та Комісії, а також персоналу, відрядженого з національних дипломатичних служб держав-членів. Організація та функціонування Європейської служби

зовнішніх справ має бути встановлена рішенням Ради. Рада діятиме на пропозицію Високого представника після консультацій з Європейським парламентом та отримання згоди Комісії» (Treaty of Lisbon, 2007, Art. 13A).

Ці положення визначили основи функціонування Європейської служби зовнішніх справ та її тісної співпраці з дипломатичними службами держав-членів.

Спочатку, план створення ЄСЗС виник у Конвенції про майбутнє Європи (2001–2003), а спільна дипломатична служба була однією з найбільш очікуваних інновацій у невдалому Конституційному договорі (2005).

Однак Сміт та Моргенштерн-Поморські зазначають, що під час конвенції потреба у спільній дипломатичній службі була предметом гострих політичних дебатів між федералістами та міжурядовими прихильниками; конфлікти, які не вдалося вирішити, оскільки не було представлено плану щодо складу та інституційної ролі нової служби (Smith, 2013; Morgenstern-Pomorski, 2018). Незважаючи на те, що існувала широка підтримка спільної служби, пропозиція щодо перетворення Верховного представника на Міністра закордонних справ Союзу була однією з найбільш суперечливих ідей у Конституційному договорі (Adler-Nissen, 2014). Лісабонська угода замінила федералістську риторичку, але водночас суттєво розширила повноваження Високого представника як у формальному аспекті (Vanhoonacker & Reslow, 2010), так і в контексті символічного лідерства (Aggestam & Hedling, 2020).

Слід зауважити, що врешті-решт Європейська служба зовнішніх справ була створена за пропозицією колишнього Верховного представника Кетрін Ештон. Ця ініціатива містила деталі щодо організації та функціонування ЄСЗС. Згодом вона була затверджена Європейським Парламентом через резолюцію, прийняту 8 липня 2010 року, і вже 26 липня того ж року була підтверджена Радою Європейського Союзу. Тобто, найважливіший крок у її розвитку відбувся у 2010 році з ухваленням «Рішення Ради 2010/427/ЄС про організацію та функціонування

Європейської служби зовнішньої діяльності» (Council of the European Union, 2010). Це рішення закріпило основну структуру та функції служби.

Службу було офіційно запущено 1 січня 2011 року, і з тих пір цей орган функціонує як дипломатичне крило Європейського Союзу (European External Action Service, 2021). Слід зауважити, що ця інституція є першим спільним дипломатичним органом ЄС, якому доручено підтримувати главу зовнішньополітичних справ ЄС – Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки та віце-президента Європейської Комісії у проведенні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Ідея створення Європейської дипломатичної служби не була новою, а її інституційне оформлення стало результатом багаторічної еволюції механізмів координації зовнішньої політики ЄС. Ще у 1972 році президент Франції Жорж Помпідю запропонував створення «рефлектуючого секретаріату», який би координував Європейське політичне співробітництво (ЄПС).

Як зазначає Лекенс, лише у 1987 році, з ухваленням Єдиного Європейського акта, ця ідея отримала інституційне закріплення у вигляді Секретаріату ЄПС у Генеральному секретаріаті Ради ЄС (Lequesne, 2015).

Після Маастрихтського договору (1992) ЄПС трансформувалося у Спільну зовнішню та безпекову політику (СЗБП), а після Амстердамського договору (1999) Генеральний секретаріат Ради отримав посаду Верховного представника з питань СЗБП, яку обіймав Хав'єр Солана. Верховний представник координував зовнішню політику ЄС, формував рішення Ради та вів політичний діалог із третіми сторонами. Водночас, через ротаційне головування в Раді ЄС та паралельну зовнішньополітичну діяльність Європейської комісії, дипломатія ЄС, за спостереженням Дейвіса (2013) залишалася фрагментованою та малоефективною (Davies, 2013).

Ця інституційна розпорошеність стала основною причиною реформ, закладених у Лісабонському договорі (2009), які мали намір створити ЄСЗС як єдиний дипломатичний корпус ЄС під керівництвом Верховного представника із закордонних справ і політики безпеки. Це дозволило

об'єднати розрізнені повноваження, покращити координацію та надати ЄС більш консолідований голос на міжнародній арені.

Цю спільну дипломатичну службу було представлено саме для посилення ролі ЄС як глобального гравця, виконуючи як інституційну, так і стратегічну роль в архітектурі зовнішньої політики ЄС. Служба була покликана заповнити інституційну прогалину шляхом централізації координації зовнішньої політики ЄС. Крім того, Лісабонська угода значно посилила роль Високого представника, додавши ЄСЗС стратегічної ролі в підтримці зовнішньополітичного лідерства разом із державами-членами. Новий договір про реформування, запровадивши нові інституційні механізми, передав Службі зовнішніх справ подвійне завдання: координувати зовнішню політику держав-членів, що нерідко має суперечливий характер, і одночасно здійснювати стратегічне лідерство у формуванні спільної зовнішньої політики ЄС. Такий підхід створив складну організаційну динаміку, яка вимагала балансування між національними інтересами та загальноєвропейськими цілями (Treaty of Lisbon, 2007, Art. 9E).

Проте, варто наголосити, що в політичному розумінні, ЄСЗС не вважається класичною «інституцією» ЄС, оскільки вона не входить до «великої сімки», яка складає інституційний каркас Союзу. Правовий статус Служби визначений окремо, у ст. 27(3) ДЄС та Рішенні Ради 2010/427/ЄС (Європейський Союз, 2010, р. 32). Таким чином, вона була створена після набуття чинності Лісабонського договору та функціонує як автономна структура. А сам договір не передбачав детальних інструкцій щодо організації та механізму функціонування ЄСЗС, залишаючи ці питання для подальшого доопрацювання (Juncos & Pomorska, 2013).

Структура ЄСЗС є відображенням складної природи зовнішньополітичної діяльності ЄС, яка базується на поєднанні міжурядових і наднаціональних підходів.

Дипломатична служба функціонує під прямим керівництвом Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки. Ця

посада є ключовою, адже Високий представник одночасно виступає віцепрезидентом Європейської Комісії, що дозволяє йому інтегрувати зовнішню політику з іншими напрямками діяльності ЄС. Такий підхід має на меті забезпечити єдність і ефективність зовнішніх дій Союзу.

Р. Балфур, С. Карта та К. Райк розглядають проблему формування ЄСЗС з точки зору інклюзивного підходу до набору персоналу, наголошуючи на тому, що поєднання кадрів з дипломатичних служб держав-членів, Європейської комісії та Секретаріату Ради дозволяє інтегрувати національний і європейський досвід. Водночас, вони вказують на наявність викликів, пов'язаних з гармонізацією адміністративної культури та практики (Balfour et al., 2016).

Організаційна структура ЄСЗС включає центральний апарат у Брюсселі та широку мережу делегацій у понад 140 країнах світу. Центральний апарат складається з тематичних і географічних директоратів, що відповідають за розробку політики, а також підрозділів кризового реагування та стратегічного планування. Делегації ЄС є ключовими інструментами представництва Союзу на міжнародній арені та виконують функції координації з місцевими органами влади. Ці делегації виконують функції представництв ЄС у третіх країнах та міжнародних організаціях. Вони беруть участь у дипломатичних переговорах, координують політику ЄС із місцевими органами влади та сприяють реалізації європейських інтересів на міжнародному рівні (European Commission, 2024b).

Усередині ЄСЗС існують різні підрозділи, відповідальні за окремі аспекти зовнішньої політики, зокрема стратегічне планування, політичний аналіз і реагування на кризи. Важливою функцією є координація між ЄСЗС, Європейською Комісією та державами-членами. Цей механізм покликаний уникнути дублювання функцій і забезпечити більш гармонійне виконання зовнішньополітичних завдань. Особливу увагу в структурі ЄСЗС приділено управлінню кризами та забезпеченню безпеки. Спеціальні підрозділи займаються плануванням і реалізацією цивільних і військових

місії, що є важливим інструментом спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (European External Action Service, n. d.).

Проте структура ЄСЗС часто стає об'єктом критики через складність координації між її складовими та недостатню гнучкість у реагуванні на нові виклики. Наприклад, криза в Україні, проблеми міграції та геополітичне суперництво підкреслили важливість удосконалення механізмів взаємодії між інституціями ЄС та державами-членами. Однак ЄСЗС також має значний потенціал для розвитку стратегічної автономії ЄС і підвищення його ролі на міжнародній арені.

Загалом, структура ЄСЗС відображає прагнення Європейського Союзу створити ефективний механізм для реалізації своєї зовнішньої політики, але її вдосконалення залишається одним із ключових завдань на найближчі роки.

Ванхунакер та Поморська наголошують на тому, що реформа створення ЄСЗС була «найамбіційнішою» в історії європейської зовнішньої політики, проте її практична реалізація вимагала значного часу, оскільки інституцію фактично розбудовували «з нуля» (Vanhoonacker & Pomorska, 2013).

На перших етапах діяльності ЄСЗС основний акцент був зроблений на розбудові спроможностей та організаційній структурі. Верховний представник Кетрін Ештон зосередила зусилля на створенні міцного внутрішнього фундаменту, але ці зусилля мали й зворотний ефект, оскільки ресурси були відволічені від стратегічного завдання перетворення служби на ефективного ініціатора зовнішньополітичного порядку денного. Це, в свою чергу, викликало підозри з боку ключових гравців системи зовнішньої політики ЄС: держав-членів, Європейської Комісії та Ради ЄС (Juncos & Pomorska, 2015). Через обмеженість бюджету, недостатню кількість персоналу та відсутність спільної корпоративної культури, ЄСЗС на початковому етапі не змогла стати «повноцінним гравцем у сфері зовнішньої політики» (Vanhoonacker & Pomorska, 2013, p. 1329). Таким чином, на перших етапах ЄСЗС стикалася з організаційними та

політичними викликами, що потребували узгодженості та довготривалої адаптації для ефективного виконання її завдань.

Як інституційна інновація, що підпорядковується Верховному представнику, ЄСЗС вважається ключовим елементом для забезпечення ефективності зовнішньої політики ЄС, оскільки її діяльність охоплює глобальний простір.

Щоб визначити роль, яку відіграє ЄСЗС у зовнішній діяльності ЄС, важливо звернутися до бачення, викладеного в пояснювальній записці до пропозиції, поданої Верховним представником перед її офіційним створенням: «Це допоможе зміцнити Європейський Союз на світовій арені, надасть йому більшої популярності та дозволить ефективніше проєціювати свої інтереси та цінності...» (Council of the European Union, 2010, p. 2).

На офіційній сторінці ЄСЗС також зазначено, що перед ЄСЗС поставлено завдання «забезпечити послідовність і ефективність усіх видів діяльності, які ЄС виконує за кордоном». Це діяльність у сфері зовнішньої політики ЄС, яку ЄСЗС контролює з точки зору своєї «зовнішньої політики, стратегій, інструментів і місій» (European External Action Service, 2021). Відповідно до інституціонального підходу, роль ЄСЗС в контексті зовнішньої політики ЄС є особливо важливою, оскільки вона координує численні політичні інструменти та стратегії, забезпечуючи їх узгодженість і взаємодію.

Сьогодні адміністрування зовнішнього виміру Союзу базується на ЄСЗС під більш посиленим керівництвом Високого представника, який одночасно є віце-президентом Комісії. Аустерманн Ф. (2014) вказав, що на Високого представника покладено важке завдання – забезпечення більш єдиного європейського голосу у світі через згуртовану, більш ефективну та більш помітну дію у сфері зовнішньої політики.

Щоб впоратися з відповідальністю цієї двофункціональної посади, Високий представник отримує підтримку від власної служби зовнішніх справ. У контексті складної мережі інституційних взаємодій та учасників,

які беруть участь у реалізації зовнішньої політики ЄС, служба стикається з викликом ефективного виконання своїх обов'язків.

Оскільки Високий представник тісно пов'язаний із функціонуванням ЄСЗС, Ванхунакер та Поморська проаналізували роботу цієї інституції через призму стратегій формування порядку денного, які застосовувалися її першим кадровим складом у перші роки існування служби. Їхній аналіз вказує на суттєві проблеми, пов'язані з недостатністю експертних знань у сфері зовнішньої політики серед персоналу. Це ставило під питання спроможність делегатів ЄСЗС ефективно виконувати свої завдання. Серед основних проблем, які вони відзначили, були брак кваліфікованого персоналу, що ускладнювало виконання завдань та впливало на загальну ефективність інституції. Особливо важливо зазначити, що ці виклики накладалися на ширші структурні проблеми, які пов'язані з інтеграцією представників із різних країн-членів ЄС та інституцій. Слабке кадрове забезпечення на початкових етапах роботи ЄСЗС знижувало її здатність швидко адаптуватися до кризових ситуацій, таких як політичні заворушення в сусідніх регіонах або зростання геополітичної напруги. Цей брак експертності та ресурсів значно ускладнював реалізацію завдань, поставлених перед ЄСЗС, і відображався на її здатності підтримувати узгодженість зовнішньої політики ЄС. Аналіз Ванхунакера та Поморської демонструє, що успіх ЄСЗС залежить від подолання цих внутрішніх викликів, а також від впровадження стратегії розвитку кадрового потенціалу, яка забезпечувала б службу необхідними знаннями та ресурсами. Незважаючи на те, що Високий представник вважався вмілим учасником переговорів і йому вдалося керувати ЄСЗС протягом перехідного періоду, більше уваги було приділено розбудові потенціалу та здобуттю довіри та визнання. Акцент на розбудові спроможності пояснюється тим фактом, що ЄСЗС було запущено передчасно та без достатньої підготовки. Однак вони також зазначають, що «зважаючи на те, що йдеться про роль нового гравця у формуванні порядку денного, такий

розвиток подій не мав би бути несподіванкою» (Vanhoonacker & Pomorska, 2013, p. 1328).

В основному, Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки відповідає за проведення спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, розробляє пропозиції щодо її розвитку, головує в Раді закордонних справ, виконує обов'язки віце-президента Європейської комісії як уже зазначалось, забезпечує узгодженість зовнішньої діяльності Союзу, а також представляє ЄС у міжнародних відносинах, пов'язаних із СЗБП. Від часу створення посади Високого представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки її обіймали такі особи: Кетрін Ештон з Великої Британії, яка виконувала ці обов'язки з 1 грудня 2009 року до 31 жовтня 2014 року; Федеріка Могеріні з Італії, що перебувала на посаді з 1 листопада 2014 року до 30 листопада 2019 року; Жозеп Боррель з Іспанії, який очолював зовнішню політику Союзу з 1 грудня 2019 року до 30 листопада 2024 року. Наразі з 1 грудня 2024 року цю посаду обіймає Кая Каллас з Естонії. Такі призначення демонструють прагнення ЄС забезпечити представництво різних регіонів та політичних традицій у керівництві зовнішньою політикою Союзу (European External Action Service, n.d.).

Високого представника/віце-президента призначає Європейська рада, до складу якої входять глави держав або урядів усіх держав-членів ЄС, шляхом голосування кваліфікованою більшістю. Президент Європейської комісії має погодитися з цим рішенням. Як вже зазначалось, високий представник також обіймає посаду віце-президента Європейської комісії, яка затверджується Європейським парламентом перед вступом на посаду. Комісари призначаються на п'ятирічний термін, який може бути продовжений і співпадає з п'ятирічним мандатом Європейської комісії (European External Action Service, n.d.).

Поєднання інституційної та стратегічної ролі ЄСЗС виявилось складним завданням, а оцінки її автономної ролі в системі зовнішньої політики ЄС залишаються стриманими та позбавленими оптимізму

(Furness, 2013; Vanhoonacker & Pomorska, 2013; Aggestam & Johansson, 2017; Aggestam & Bicchi, 2019).

Але попри недоліки в реалізації очікуваних функцій, Європейська служба зовнішніх справ здобула визнання як ключовий інституційний гравець у формуванні та реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу (Amadio Viceré et al., 2020). ЄСЗС виконує функції, спрямовані на доповнення та підтримку діяльності інституцій ЄС і держав-членів у щоденному формуванні зовнішньої політики Союзу.

Проте згідно з твердженням І. Хедлінга (2022) її роль залишається неоднозначною, оскільки невизначене центральне положення ЄСЗС породжує питання щодо її практичного значення та очікуваних результатів. Адже, ЄСЗС не є ані установою, ані агентством ЄС, що визначає її унікальну, але неоднозначну позицію в інституційному ландшафті Європейського Союзу. Крім того, відсутність попередніх моделей для створення спільної дипломатичної служби в рамках ЄС ускладнювала процес її формування. На початковому етапі було незрозуміло, як саме можна побудувати такий унікальний дипломатичний корпус, що має інтегрувати дипломатичні зусилля як ЄС, так і його держав-членів. Процес консолідації дипломатії ЄС передбачав створення нової дипломатичної служби шляхом залучення фахівців із різних інституцій ЄС і національних дипломатичних структур держав-членів. Цей підхід мав на меті зміцнення єдиної дипломатичної позиції Союзу та забезпечення кращої координації між його зовнішньополітичними інструментами та державами-членами (Hedling, 2022).

Для зміцнення зовнішньої політики Європейського Союзу та просування його принципів і цінностей ЄСЗС відіграє ключову роль у координації багатосторонніх ініціатив та консолідації дипломатичних зусиль ЄС. Вона виконує функції учасника миротворчих ініціатив, відповідального партнера, партнера у сфері розвитку, захисника прав людини, а також ключового союзника ООН у сфері глобального врядування. Крім того, ця служба відіграє провідну роль у кризовому

реагуванні та наданні гуманітарної допомоги, сприяє боротьбі зі зміною клімату, підтримує торговельні ініціативи ЄС та просуває політику розширення Союзу. З метою підвищення ефективності зовнішньополітичних інструментів дипломатична служба ЄС забезпечує інституційну синергію між гуманітарною допомогою, торгівлею, розвитком та безпекою, що є основою комплексного підходу до міжнародних відносин. Стратегічні документи, такі як Глобальна стратегія ЄС 2016 року, заклали основу для інтегрованого підходу до зовнішньої діяльності, спрямованого на підвищення стратегічної автономії Союзу та його здатності реагувати на сучасні глобальні виклики (European External Action Service, б. д.).

Європейська дипломатична служба відіграє центральну координаційну роль у зовнішній політиці Європейського Союзу, забезпечуючи взаємодію з Європейською комісією та Радою ЄС. Однак, аудит, проведений Європейським судом аудиторів (ECA) у 2024 році, виявив низку недоліків у роботі служби, зокрема проблеми з управлінням інформацією, кадровим забезпеченням та механізмами звітності. Незважаючи на те, що загальна координація між інституціями є ефективною, ці слабкі місця знижують її результативність та ускладнюють виконання стратегічних завдань ЄСЗД (European Court of Auditors, 2024). Порівняно з аудитом 2014 року, коли головною проблемою було поспішне створення служби, брак чітко визначених завдань та обмежені ресурси (European Court of Auditors, 2014), у 2024 році головні виклики змістилися у сферу внутрішнього управління та міжінституційної координації (European Court of Auditors, 2024). Якщо у 2014 році аудитори наголошували на необхідності вдосконалення адміністративних процедур та усунення дублювання функцій між ЄСЗС та Європейською комісією, то нинішні проблеми більше пов'язані з недостатньою інтеграцією інформаційних систем, що ускладнює обмін даними як всередині служби, так і з іншими органами ЄС.

Відсутність єдиної платформи для управління знаннями та документообігу залишається одним із ключових обмежень, що знижує координаційну спроможність ЄСЗС. Чинні інформаційні системи не забезпечують належної підтримки дипломатичної та аналітичної роботи, що вже відзначалося ще у 2014 році, але залишається актуальним викликом у 2024-му. Крім того, хоча співпраця між ЄСЗС та Європейською комісією є ефективною на стратегічному рівні, на оперативному рівні, особливо в делегаціях ЄС, спостерігаються значні труднощі. Зокрема, група зовнішньої координації (EXCO) функціонує добре, але Група комісарів «Сильніша Європа у світі» (CGSE), яка мала забезпечувати стратегічне керівництво, фактично припинила діяльність після 2021 року, що ускладнило взаємодію між ЄСЗС та іншими інституціями (European Court of Auditors, 2024).

Кадрове забезпечення також залишається серйозною проблемою. Як і десять років тому, нестача персоналу, особливо в політичних секціях делегацій, обмежує можливості ЄСЗС виконувати свою дипломатичну функцію. У 2014 році аудиторський звіт підкреслював значну диспропорцію в представленні держав-членів та гендерний дисбаланс серед персоналу. У 2024 році, хоча ці проблеми частково вирішені, служба все ще стикається з браком кваліфікованих аналітиків та дипломатів, що особливо помітно на тлі зростаючої ролі зовнішньої політики ЄС після вторгнення Росії в Україну. Крім того, механізм ротації співробітників, який діяв у 2014 році, досі не враховує необхідність стратегічної безперервності у ключових дипломатичних питаннях (European Court of Auditors, 2024).

З огляду на ці виклики, аудитори рекомендують дипломатичному крилу ЄС здійснити низку заходів для підвищення ефективності. Передусім необхідно забезпечити належне впровадження інформаційної стратегії, створивши функціональну платформу для управління знаннями та документами. Також потрібно посилити безпеку обміну інформацією через уніфікацію системи класифікації документів та покращити

сумісність між інформаційними платформами різних інституцій ЄС. Взаємодія між штаб-квартирою ЄСЗС та її делегаціями має бути оптимізована через вдосконалення процесів планування, звітності та зворотного зв'язку. Окрему увагу слід приділити кадровому забезпеченню: персонал делегацій має відповідати зростаючим потребам зовнішньої політики ЄС, що вимагає більш гнучкого підходу до розподілу людських ресурсів. Нарешті, необхідно покращити координацію під час підготовки засідань Ради закордонних справ, створивши єдиний міжінституційний інструмент для обробки брифінгових матеріалів (European Court of Auditors, 2024).

Таким чином, хоча ЄСЗС вдалося подолати частину проблем, зафіксованих у 2014 році, аудит 2024 року засвідчує, що питання внутрішнього управління, кадрової політики та міжінституційної координації залишаються актуальними. Ефективність служби безпосередньо залежить від її спроможності адаптуватися до змінних викликів міжнародної політики та належним чином використовувати свої ресурси для реалізації стратегічних інтересів ЄС у світі.

Аналізуючи роль Європейської дипломатичної служби у зовнішніх справах ЄС, враховуючи її історичний контекст, заснування та сучасний стан, можна дійти висновку, що ця структура все ще перебуває на етапі становлення та вдосконалення. Її передчасний характер пояснюється низкою зауважених недоліків, закладених ще на етапі її планування. Попри значний потенціал, впровадження ЄСЗС супроводжувалося низкою викликів, які продовжують впливати на її ефективність:

- 1) Відсутність чітких інструкцій у Лісабонському договорі – угода лише створила загальні рамки для ЄСЗС, не визначаючи докладно її структуру та функції (Juncos & Pomorska, 2010). Це ускладнило процес її інституційного оформлення;
- 2) Критика підготовчих етапів – Європейська Рахункова Палата у своїх звітах звертала увагу на те, що служба була запущена поспішно, з неякісною координацією ресурсів і персоналу (ECA Report, 2014);

3) Проблеми координації та інтеграції – на початкових етапах ЄСЗС стикалася з недовірою з боку інших інституцій, як-от Європейської комісії та держав-членів, що негативно вплинуло на її здатність виконувати роль координаційного органу (Vanhoonacker & Pomorska, 2013). Конкуренція між інституціями залученими до творення зовнішньої політики призводить до дублювання функцій та уповільнення ухвалення рішень;

4) Дефіцит політичної єдності серед держав-членів – хоча ЄСЗС має сприяти узгодженню зовнішньополітичних позицій, розбіжності між державами-членами у стратегічних питаннях, зокрема щодо відносин з Китаєм, США та Росією, часто ускладнюють формування єдиної позиції (Furness, 2013);

5) Обмежені фінансові та кадрові ресурси, що не відповідають зростаючим завданням служби. Попри глобальну мережу представництв, її фінансування залишається нижчим порівняно з дипломатичними структурами провідних держав-членів ЄС;

6) Неоднозначне сприйняття на міжнародній арені – відсутність єдиної зовнішньополітичної доктрини та внутрішні розбіжності щодо стратегічних пріоритетів знижують вплив ЄСЗС у міжнародних переговорах і перешкоджають ефективному просуванню інтересів Союзу.

Утім, попри ці недоліки, ЄСЗС має значний потенціал як ключовий інструмент зовнішньої політики ЄС. Зокрема, якщо удосконалити механізми внутрішньої координації, посилити кадровий склад і чітко визначити її завдання, ця структура могла б ефективно виконувати свої функції. Вона має стати системою адміністративної підтримки для Високого представника, єдиною дипломатичною службою, яка представляє Європейський Союз на міжнародній арені, та інструментом координації, що забезпечує узгодженість і ефективність зовнішньополітичних дій ЄС. Перспективи вдосконалення ЄСЗС залежать від стратегічного бачення та політичної волі ЄС до зміцнення своєї ролі як глобального актора.

Майбутні дослідження мають зосередитися на аналізі ролі служби в кризовому управлінні, її стратегічному плануванні та можливому розширенні компетенцій для зміцнення позицій ЄС у світовій політиці.

2.2. Роль Європейської ради у формуванні дипломатії після Лісабону.

Лісабонський договір став одним із найважливіших етапів у реформуванні інституційної архітектури ЄС, закріпивши новий баланс повноважень між європейськими інституціями та зміцнивши механізми ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики. Однією з ключових інновацій договору стало офіційне надання Європейській раді статусу інституції ЄС. Європейська рада отримала чітко визначену компетенцію, що відокремила її від інших органів ЄС і не лише формалізувала її роль у політичному процесі Союзу, але й піднесло її до рівня головного стратегічного центру ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики та безпеки (Європейський Союз, 2010, ст. 15).

До Лісабонського договору цей орган функціонував на міждержавній основі, виконуючи роль координаційного майданчика для узгодження політичних позицій держав-членів. Однак його рішення не мали чітко визначеної юридичної сили, а їхня імплементація залежала від Ради ЄС (Vanhoonacker & Pomorska, 2013).

Як зазначають Гоше та Вессельс (1988), Європейська рада виникла у 1975 році як неформальний майданчик для зустрічей глав держав і урядів з метою обговорення ключових політичних питань європейської інтеграції. Згодом, з кінця 1980-х років, у зв'язку з прискоренням інтеграційних процесів та розширенням ЄС, її роль почала стрімко зростати (Hoscheit & Wessels, 1988).

До ухвалення Лісабонського договору рішення, що приймалися в межах Європейської ради, значною мірою залежали від національних інтересів держав-членів, а їхня реалізація була ускладнена через ротаційну систему головування, що спричиняло нестабільність та фрагментарність

зовнішньополітичного курсу Союзу. Однак реформи 2009 року сприяли інституціоналізації цього органу, перетворивши його на головний центр стратегічного керівництва ЄС. Відтоді, як показує Дінан у своєму дослідженні, Європейська рада не лише визначає загальний політичний напрям Союзу, формуючи його довгострокову стратегію розвитку, а й виконує функцію ключового арбітра у вирішенні складних міжінституційних конфліктів, які не можуть бути врегульовані на рівні Ради ЄС або Європейської комісії (Dinan, 2013a). Крім того, вона відіграє центральну роль у координації дій держав-членів у сфері зовнішньої політики та безпеки, що особливо важливо у контексті реагування на міжнародні кризи та формування єдиної позиції ЄС у глобальних питаннях.

Як підкреслюють Александрова і Тіммерманс (2013), Ельгстрьом (2003) та Коллман (2003), запровадження постійного президентства Європейської ради стало відповіддю на інституційні недоліки попередньої системи ротаційного головування. До 2009 року функцію головування виконували держави-члени на ротаційній основі, що кожні шість місяців змінювало пріоритети порядку денного, ускладнюючи вироблення послідовної зовнішньої політики. Вчені вказують на те, що тимчасовий характер головування створював можливість просування національних інтересів, що, своєю чергою, розмивало спільну дипломатичну лінію ЄС і призводило до нерівномірності в управлінні в залежності від спроможностей держави, яка головує (Alexandrova & Timmermans 2013; Elgström 2003; Kollman 2003).

Відповідно до ст. 15(5) Договору про Європейський Союз (ДЄС), Президент Європейської ради обирається кваліфікованою більшістю на термін у два з половиною роки з можливістю продовження ще на один термін (Європейський Союз, 2010, ст. 15). Ця реформа мала на меті підвищити послідовність стратегічного керівництва, забезпечити довгострокове планування зовнішньої політики ЄС та сприяти більш узгодженому ухваленню рішень (CEPS et al., 2010). Президент

Європейської ради виконує низку ключових функцій, що сприяють забезпеченню ефективності роботи цього інституту. Насамперед, він відповідає за ведення засідань та спрямування роботи Ради, організовуючи зустрічі глав держав і урядів, визначаючи порядок денний та контролюючи виконання ухвалених рішень (European Council, 2009). Крім того, Президент відіграє важливу роль у представленні ЄС на міжнародній арені, здійснюючи цю функцію у співпраці з Високим представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки, що сприяє узгодженості зовнішньої політики Союзу (Buzek, 2011). Важливим аспектом його діяльності є координація між Європейською радою та Європейською комісією, що забезпечує взаємодію між державами-членами та виконавчим апаратом ЄС, спрямовуючи діяльність Комісії відповідно до політичних пріоритетів Ради (Puetter, 2012). Запровадження постійного президентства дозволило уніфікувати зовнішню репрезентацію ЄС, зробивши її більш послідовною та прогнозованою. Однак, попри зростання стратегічної ролі Президента Європейської ради, його автономія залишається обмеженою, оскільки він не має виконавчих повноважень і значною мірою залежить від консенсусу держав-членів (Dinan, 2013a).

Першим Президентом Європейської ради став Герман ван Ромпей, колишній прем'єр-міністр Бельгії, обраний на цю посаду 1 грудня 2009 року (Barber, 2010, р. 60-61). Його президентство припало на період серйозних економічних та політичних викликів, що визначило основні напрями його діяльності: кризовий менеджмент, баланс між великими та малими державами та забезпечення інституційної стабільності ЄС.

Запровадження постійного президентства Європейської ради викликало занепокоєння щодо можливої концентрації впливу великих держав, оскільки до Лісабонських реформ система ротаційного головування надавала малим країнам більше можливостей для активної участі у процесі ухвалення рішень. Герман Ван Ромпей прагнув збалансувати інтереси як великих, так і малих країн, забезпечуючи рівне залучення всіх держав-членів до процесу ухвалення рішень та проводячи

регулярні неформальні консультації з малими державами для підтримання консенсусу (Batory & Puetter, 2012).

Однак, Дінан робить акцент на тому, що попри ці заходи, реальний вплив малих країн залишався обмеженим, а ключові рішення, особливо у сферах економічного управління та зовнішньої політики, продовжували ухвалюватися під домінуючим впливом Франції та Німеччини (Dinan, 2013a).

Під час першої каденції Германа Ван Ромпея франко-німецький тандем Ангели Меркель та Ніколя Саркозі відігравав центральну роль у визначенні економічної політики ЄС, що зумовлювало необхідність постійної координації його рішень із Берліном і Парижем (Spiegel, 2011). Франція та Німеччина прагнули зберегти домінуючий вплив у фінансових питаннях, змушуючи Ван Ромпея узгоджувати свої позиції з ними перед ухваленням ключових стратегічних рішень (European Council, 2012a). Однак після обрання Франсуа Олланда президентом Франції у 2012 році цей баланс змінився, що послабило франко-німецьке домінування та надало Ван Ромпею більше простору для незалежної діяльності (Dinan, 2013a).

Постійне президентство сприяло підвищенню інституційної стабільності та послідовності зовнішньої політики ЄС, що дозволило усунути негативні наслідки ротаційного головування. Однак, попри зміцнення інституційної структури Союзу, ця реформа мала й певні обмеження. Президент залишався координатором, а не виконавчим лідером, оскільки його повноваження залежали від консенсусу держав-членів, що обмежувало його автономію у прийнятті стратегічних рішень (Dinan, 2013a). Крім того, сфера зовнішньої політики залишалася компетенцією Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, що ще більше звужувало можливості Президента діяти самостійно (General Secretariat of the Council, 2009). Як зазначає Пюттер, із запровадженням постійного президентства Європейської ради спостерігалось зростання міжінституційних конфліктів із Європейською

комісією, яка поступово втрачала свою традиційну роль у формуванні стратегічного курсу ЄС (Puetter, 2012).

Як уже підкреслювалося, Європейська рада виконує центральну роль у визначенні стратегічних пріоритетів зовнішньої політики Європейського Союзу, що закріплено в її мандаті відповідно до ст. 15 ДЄС (Європейський Союз, 2010, ст. 15). На відміну від Європейської комісії, яка зосереджується на технічних і нормативних аспектах зовнішньополітичних ініціатив, Європейська рада формує довгострокові геополітичні цілі, визначаючи основні напрями дипломатії ЄС.

Однією з ключових ініціатив у цьому напрямі стала Глобальна стратегія ЄС (2016), яка заклала основу для єдиної та узгодженої зовнішньої політики Союзу. Її головними пріоритетами стали: стратегічна автономія, спрямована на посилення незалежності ЄС у сфері оборони та міжнародних відносин; зміцнення політики сусідства, що передбачає активну взаємодію з країнами Східного партнерства та Середземномор'я; розширена безпекова співпраця, що підвищує роль ЄС у миротворчих операціях та зміцнює його оборонний потенціал у межах Спільної політики безпеки та оборони; а також економічна дипломатія, що спрямована на захист інтересів ЄС у глобальній торгівлі, зокрема у відносинах із США, Китаєм та країнами, що розвиваються (European External Action Service, 2019).

На думку Сміта та Янгса (2018), ініціювання та розробка Глобальної стратегії ЄС під керівництвом Європейської ради стало важливим кроком у подоланні внутрішніх суперечностей у зовнішньополітичних пріоритетах держав-членів (Smith & Youngs, 2018). Її впровадження дозволило зміцнити координацію між національними дипломатичними стратегіями та загальноєвропейською зовнішньою політикою, забезпечуючи більш узгоджений і послідовний курс Союзу на міжнародній арені.

Окрім довгострокового планування, Європейська рада виступає головним кризовим менеджером, ухвалюючи рішення щодо актуальних міжнародних викликів та визначаючи єдину позицію ЄС на світовій арені.

Одним із головних інструментів її діяльності є санкційна політика, зокрема щодо Росії після 2014 та 2022 років, що стало відповіддю на її агресію проти України. Санкції охоплювали обмежувальні заходи у фінансовому, енергетичному та військовому секторах, а також дипломатичні санкції, що суттєво вплинуло на геополітичне становище ЄС (European Council, 2022). Крім цього, Європейська рада визначає підхід ЄС до відносин із Китаєм та США, балансуючи між економічною співпрацею, безпековими викликами та необхідністю стратегічної автономії. Посилення безпекової політики ЄС відображене у розвитку Спільної політики безпеки та оборони, що включає підтримку військових технологій, координацію оборонних проєктів та миротворчі місії. Прецедентом у цій сфері стало рішення 2022 року щодо постачання летальної зброї Україні, що свідчить про зростаючу роль ЄС у глобальній безпеці (Council of the European Union, 2023).

Детальніший аналіз основних стратегічних напрямків зовнішньої політики ЄС, зокрема санкційної політики, відносин із ключовими міжнародними акторами та безпекових ініціатив, проведено у підрозділі 3.1.

Лісабонський договір значно змінив інституційну динаміку в Європейському Союзі, закріпивши ключову роль Європейської ради у формуванні політичного курсу ЄС. Однак ці зміни також призвели до перерозподілу владних повноважень між інституціями, що спричинило нові виклики у взаємодії між Європейською радою, Європейською комісією, Високим представником ЄС із закордонних справ та Європейським парламентом. Наприклад, запровадження постійного президентства Європейської ради призвело до зміщення балансу влади між цією інституцією та Європейською комісією, яка традиційно відігравала ключову роль у розробці політики ЄС.

Після реформування Президент Європейської ради отримав мандат забезпечувати стратегічне спрямування ЄС, що обмежило вплив Президента Європейської комісії у політичних рішеннях високого рівня

(Dinan, 2013a). Цей процес найбільш яскраво проявився під час фінансової кризи 2008–2012 років, коли саме Європейська рада, а не Єврокомісія, стала головним центром ухвалення антикризових заходів (European Council, 2010). У взаємовідносинах між Президентом Європейської ради Германом ван Ромпеем та Президентом Єврокомісії Жозе Мануелем Баррозу виникла інституційна конкуренція. Як вважає Т. Барбер (2010), попри спроби Баррозу зберегти провідну роль Європейської комісії як ініціатора політики, Ван Ромпей, очолюючи Європейську раду, фактично витіснив Комісію з процесу кризового управління, перетворивши Раду на головний форум ухвалення стратегічних рішень. (Barber, 2010).

Пюттер виявляє тенденцію до зростання ролі Європейської ради у координації зовнішньої політики ЄС, що, у свою чергу, звузило традиційну компетенцію Європейської комісії у сфері міжнародних відносин (Puetter, 2012).

Слід зауважити, що до Лісабонського договору саме Європейська комісія відігравала ключову роль у міжнародних переговорах та зовнішньоекономічній політиці, однак після 2009 року її вплив у дипломатичних питаннях суттєво послабився. Це зумовлено кількома факторами. По-перше, Європейська рада стала головним центром ухвалення зовнішньополітичних рішень, зокрема у сфері санкційної політики, що обмежило простір для автономних дій Комісії у цій сфері. По-друге, створення посади Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки розширило мандат цього органу, змістивши акценти у міжнародній дипломатії від Європейської комісії до Європейської ради (CEPS et al., 2010). Нарешті, виникнення стратегічних викликів, таких як російська агресія проти України, призвело до того, що саме Європейська рада очолила координацію реакції ЄС. Таким чином, після Лісабонських реформ Комісія втратила частину своєї автономії у сфері зовнішньої політики, а її Президент змушений був працювати у тіснішій координації з Європейською радою, що змінило баланс влади між інституціями ЄС.

У свою чергу створення посади Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки стало важливим кроком у зміцненні зовнішньополітичної координації Союзу, однак водночас призвело до інституційної напруги у відносинах між ним та Європейською радою. Формально Високий представник відповідає за координацію зовнішньої політики ЄС, однак його діяльність підзвітна Раді міністрів із закордонних справ, що обмежує його автономію у прийнятті рішень (General Secretariat of the Council, 2009). Головні зовнішньополітичні питання, зокрема ухвалення стратегічних рішень щодо міжнародних відносин, залишаються прерогативою Європейської ради, тоді як Високий представник здебільшого займається їх реалізацією (European Council, 2012a). У кризових ситуаціях саме Європейська рада перебирає на себе лідерство, що зменшує простір для дипломатичних ініціатив Високого представника (Buzek, 2011).

Ця ієрархія чітко проявилася в питаннях миротворчих місій та кризового реагування. Наприклад, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, саме Європейська рада ухвалила рішення про військову допомогу Україні, тоді як Високий представник координував реалізацію відповідних заходів (European Council, 2024). Аналогічна ситуація склалася щодо санкційної політики проти Росії та Ірану, де санкційні пакети затверджувалися Європейською радою, а Високий представник виконував роль адміністратора цих заходів (European Council, n.d.). Таким чином, попри розширення мандату Високого представника, він залишається важливим, але другорядним актором у зовнішній політиці ЄС, оскільки його повноваження обмежуються рамками рішень, ухвалених Європейською радою. Це підкреслює домінуючу роль глав держав і урядів у визначенні зовнішньополітичного курсу ЄС, залишаючи Високому представнику здебільшого виконавчі та координаційні функції.

Окрім напруги у взаємодії з Високим представником, Європейська рада також зіштовхується з викликами у відносинах із Європейським парламентом, який відіграє зростаючу роль у політичній системі ЄС, але

залишається обмеженим у впливі на ухвалення зовнішньополітичних рішень.

Попри те, що Лісабонський договір закріпив право Європейського парламенту отримувати звіти від Президента Європейської ради після кожного саміту, парламентський контроль над діяльністю Ради залишається радше процедурним, ніж реальним (European Council, 2009; Puetter, 2012). Хоча ЄП формально залучений до процесу ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики, його роль здебільшого обмежується наглядовими функціями, а реальні важелі впливу на стратегічні рішення залишаються у руках глав держав і урядів.

Політична динаміка між Президентом Європейської ради та головою Європейського парламенту стала особливо помітною після обрання Мартіна Шульца президентом ЄП у 2012 році. На відміну від свого попередника Єжи Бузека, Шульц прагнув посилити роль Парламенту у зовнішньополітичних рішеннях, що спричинило напругу у відносинах з державами-членами, які розглядали зовнішню політику як міжурядову компетенцію (Buzek, 2011).

Особливо гострі суперечності виникли щодо санкційної політики ЄС проти Росії. Парламент виступав за швидке та жорстке посилення санкцій, проте Європейська рада дотримувалася узгодженого підходу, зважаючи на позиції всіх держав-членів (European Council, 2022). Президент Європейської ради неодноразово відхиляв ініціативи Парламенту, аргументуючи це тим, що зовнішня політика залишається сферою відповідальності національних урядів (Michel, 2022). Ця ситуація демонструє, що, попри демократичну еволюцію ЄС, Європейський парламент не має вирішального впливу на ухвалення зовнішньополітичних рішень. Він залишається важливим форумом для обговорення міжнародних питань, проте ключові рішення щодо зовнішньої та безпекової політики ухвалюються на рівні міжурядової координації у межах Європейської ради.

Попри зростаючу роль Європейського парламенту у політичній системі ЄС, саме Європейська рада залишається ключовим органом

ухвалення рішень під час кризових ситуацій, що ще більше посилює її вплив на зовнішню політику Союзу. Її здатність координувати держави-члени у надзвичайних умовах продемонструвала ефективність у подоланні серйозних викликів, зокрема фінансової кризи в єврозоні (2009–2012), кризи Brexit (2016–2020) та війни Росії проти України (2014–н.ч.).

Як підкреслює Дінан, під час фінансової кризи в єврозоні (2009–2012) головним завданням Європейської ради було запобігання дефолту кількох держав-членів, зокрема Греції, Ірландії та Португалії, що могло спричинити системну кризу фінансової системи ЄС (Dinan, 2013a). У відповідь було створено Європейський механізм фінансової стабільності (EFSM) як тимчасовий інструмент надання термінової фінансової допомоги країнам, що перебували у кризі, а згодом – Європейський стабілізаційний механізм (ESM) як постійний фонд підтримки для країн єврозони (European Council, 2010). Додатково були ухвалені пакети допомоги Греції, що включали позики та реструктуризацію боргу за участю МВФ та Європейського центрального банку (European Council, 2012b).

Унаслідок цих заходів вдалося уникнути колапсу єврозони, хоча запроваджена політика жорсткої бюджетної дисципліни викликала соціальний та політичний спротив у найбільш постраждалих країнах (Barber, 2010). Задля зміцнення фінансової стабільності Європейська рада ініціювала ухвалення Пакту бюджетної стабільності (2012), що зобов'язав країни-члени дотримуватися суворих правил щодо бюджетного дефіциту, а також впровадження Механізму макроекономічного нагляду, який посилив контроль за фінансовою політикою держав-членів. Таким чином, Європейська рада витіснила Європейську комісію з процесу ухвалення антикризових рішень, перетворившись на головний центр економічного управління під час кризи (Puetter, 2012).

Після фінансової кризи Європейська рада зіткнулася з черговим політичним випробуванням – кризою Brexit (2016–2020), яка на той момент стала найбільшим викликом для єдності ЄС з моменту його створення.

Референдум 2016 року про вихід Великої Британії з ЄС спричинив необхідність мінімізації економічних і політичних ризиків, а також забезпечення збереження єдності держав-членів під час переговорного процесу (Council of the European Union, 2019).

Переговори розпочалися у 2017 році, коли Європейська рада затвердила переговорні директиви, що визначили три ключові пріоритети: захист прав громадян ЄС у Великій Британії, фінансові зобов'язання Лондона перед ЄС та питання ірландського кордону. У 2019 році було досягнуто Угоду про вихід, яка передбачала перехідний період до кінця 2020 року (European Council, 2019), а завершальним етапом став підписаний у 2020 році Договір про торгівлю та співпрацю, що визначив новий формат відносин між ЄС і Великою Британією.

Дональд Туск, який обіймав посаду президента Європейської ради у той час, відігравав ключову роль у формуванні позиції ЄС щодо виходу Великої Британії. Він підкреслював важливість дотримання принципів та цінностей ЄС, відмовляючись від перегляду вже досягнутих угод щодо Brexit. Туск також висловився щодо тих, хто підтримував Brexit без конкретного плану його реалізації, зазначивши, що для таких осіб є «особливе місце в пеклі» (Donald Tusk, 2019). Ці позиції Туска відображали тверду та непохитну позицію ЄС щодо Brexit, спрямовану на збереження єдності та цілісності Союзу під час складного переговорного процесу.

Хоча формально переговори вела Європейська комісія на чолі з Мішелем Барньє, ключові рішення ухвалювалися на рівні Європейської ради, що засвідчило вирішальну роль глав держав і урядів у визначенні позиції ЄС (Council of the European Union, n.d.-c). У цьому процесі Європейська рада виконала дві головні функції: узгодження позицій між державами-членами щодо умов виходу Великої Британії та контроль за перебігом переговорів, ухвалюючи остаточні рішення про умови Brexit. Таким чином, ця ситуація продемонструвала, що Європейська рада є головним актором у геополітичних питаннях, які мають екзистенційне

значення для ЄС, підкреслюючи її ключову роль у забезпеченні політичної стабільності Союзу в умовах внутрішніх викликів.

Після кризи Brexit, яка стала значним випробуванням для внутрішньої єдності ЄС, Європейська рада під керівництвом президента Шарля Мішеля зіткнулася з новими викликами, зокрема з повномасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Це вторгнення кардинально змінило зовнішньополітичний курс Союзу.

За лідерства президента Європейської ради Шарля Мішеля, Європейський Союз оперативно відреагував на агресію Росії, запровадивши низку санкційних пакетів, що стали одними з найжорсткіших в історії ЄС (European Council, 2022). Крім того, Європейська рада активно координувала зусилля з ключовими міжнародними партнерами, включаючи США, Велику Британію та НАТО. Це включало узгодження санкційних заходів та розширення співпраці у сфері безпеки, що відобразилося у посиленні військової допомоги Україні (European Council, 2022). Ця динаміка свідчить про поступове зближення ЄС з трансатлантичними союзниками, особливо у питаннях оборонної політики.

Попри зростання впливу Європейської ради у кризових ситуаціях та її ключову роль у визначенні стратегічного курсу зовнішньої політики ЄС, її діяльність супроводжується численними обмеженнями та викликами. Основними факторами, що впливають на ефективність цього органу, є складність досягнення консенсусу між державами-членами, обмежена автономія Президента Європейської ради та інституційні суперечності у співіснуванні з іншими зовнішньополітичними органами ЄС.

Однією з головних проблем залишається необхідність ухвалення рішень на основі консенсусу, що закріплено в ст. 15(4) ДЄС (Європейський Союз, 2010, ст. 15). Хоча цей механізм забезпечує баланс інтересів усіх країн-членів, він також ускладнює процес узгодження позицій у зовнішній політиці, особливо у ситуаціях, що потребують оперативного реагування.

Значну роль відіграє розбіжність інтересів між великими та малими державами.

За Дінаном, великі країни, такі як Франція та Німеччина, завдяки своїй економічній та дипломатичній вазі часто прагнуть домінувати у формуванні зовнішньополітичного курсу ЄС (Dinan, 2013a). Водночас малі держави, особливо країни Балтії та Центрально-Східної Європи, мають обмежені можливості впливу на стратегічні рішення і змушені пристосовуватися до позицій лідерів ЄС (European Council, 2019). Ця асиметрія у розподілі впливу спричиняє напруженість у процесі ухвалення рішень, що особливо проявляється у питаннях політики безпеки та санкційної політики, коли досягнення консенсусу між державами-членами стає вкрай складним завданням.

Окрім інституційної асиметрії між великими та малими державами, суттєвим викликом для Європейської ради є вплив національних інтересів на єдність ЄС у сфері зовнішньої політики. Попри офіційний курс на формування спільної дипломатичної лінії, держави-члени часто керуються власними економічними та геополітичними інтересами, що ускладнює досягнення узгоджених рішень. Наприклад, у питанні санкційної політики щодо Росії позиції країн суттєво різнилися: держави Балтії виступали за жорсткі обмеження, тоді як деякі західноєвропейські країни, зокрема Угорщина, демонстрували обережність (European Council, 2022). Подібна ситуація спостерігається у відносинах із Китаєм, де Франція та Німеччина намагаються зберегти баланс між економічною співпрацею та геополітичними ризиками, тоді як країни Східної Європи вбачають у Китаї загрозу європейській єдності (Council of the European Union, 2023). Як наслідок, Європейська рада змушена балансувати між цими інтересами, що знижує її здатність оперативно ухвалювати стратегічні рішення.

Ще одним обмеженням є обмежена автономія Президента Європейської ради, яка, хоча й забезпечує стабільність керівництва, водночас не надає йому реальних виконавчих повноважень. Відповідно до ст. 15(6) ДЄС, Президент не має мандату ухвалювати самостійні рішення,

оскільки його функції обмежуються головуванням на засіданнях Європейської ради, координацією її роботи та представництвом ЄС на міжнародній арені (Європейський Союз, 2010; European Council, 2009). Це означає, що Президент не може ініціювати політичні рішення без схвалення держав-членів, що значно обмежує його вплив на зовнішню політику ЄС (Dinan, 2013a). Таким чином, попри формальне посилення інституційної ролі Європейської ради, її здатність діяти незалежно від національних урядів залишається обмеженою.

Окрім обмежених повноважень, Президент Європейської ради значною мірою залежить від політичної волі національних лідерів, що ще більше знижує його автономію у сфері зовнішньої політики. Франція та Німеччина відіграють визначальну роль у формуванні рішень, змушуючи Президента Європейської ради дотримуватися їхнього курсу (Barber, 2010). У кризових ситуаціях, таких як війна в Україні, ключові рішення щодо військової допомоги ухвалювалися безпосередньо лідерами держав-членів, а не Президентом Європейської ради, що ще раз підтверджує його обмежену роль у процесі ухвалення зовнішньополітичних рішень. Таким чином, Президент залишається модератором політичного процесу, а не незалежним керівником, що посилює необхідність координації між різними інституціями.

Однією з головних інституційних проблем у сфері зовнішньої політики ЄС є співіснування Європейської ради з іншими зовнішньополітичними органами ЄС, що часто призводить до конфліктів компетенцій. Після Лісабонського договору Європейська комісія, яка традиційно відповідала за зовнішньоторговельну політику та угоди з третіми країнами, втратила частину своїх повноважень на користь Європейської ради, що звузило її вплив у міжнародних відносинах (Puetter, 2012). Високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки отримав розширений мандат, що спричинило конкуренцію між ним та Президентом Європейської ради, зокрема у сфері дипломатії та кризового реагування (General Secretariat of the Council, 2009). У питанні санкційної

політики щодо Росії ці інституції часто вступали у суперечності щодо механізмів ухвалення рішень, що затримувало реакцію ЄС на геополітичні загрози (European Council, 2022).

Інституційні суперечності також проявляються під час міжнародних переговорів, де нечіткий розподіл компетенцій між Європейською радою, Європейською комісією та Високим представником призводить до відсутності єдиного представництва ЄС на глобальному рівні та зниження ефективності дипломатії Союзу, особливо у відносинах зі США та Китаєм (European Council, n.d.). Попри ці виклики, Європейська рада залишається головним центром ухвалення стратегічних рішень, хоча її вплив значною мірою залежить від здатності координувати свою діяльність з іншими інституціями ЄС. Нині президентом Європейської Ради є колишній прем'єр-міністр Португалії Антоніу Кошта, який змінив на цій посаді експрем'єр-міністра Бельгії Шарля Мішеля. Загалом, політика Кошти спрямована на підтримку України, зміцнення європейської безпеки та забезпечення стабільності в регіоні.

Таким чином, діяльність Європейської ради у сфері зовнішньої політики супроводжується численними інституційними та політичними обмеженнями, що впливають на ефективність ухвалення рішень. Процес досягнення консенсусу між державами-членами є складним та тривалим, що ускладнює вироблення єдиної зовнішньополітичної стратегії. Президент Європейської ради не має автономії та виконує координаційну функцію між національними лідерами, що послаблює його політичну вагу. Водночас міжінституційні суперечності між Європейською радою, Комісією та Високим представником знижують ефективність зовнішньої політики ЄС. Попри ці виклики, Європейська рада зберігає статус головного стратегічного органу, що визначає глобальну роль ЄС у міжнародних відносинах.

Подальший розвиток Європейської ради залежатиме від її здатності адаптуватися до геополітичних викликів, зокрема зростаючої глобальної конкуренції, безпекових загроз та необхідності швидкого реагування на

кризи. Хоча Лісабонські реформи значно зміцнили позиції Ради у зовнішній політиці ЄС, подальше посилення її ролі потребуватиме інституційної модернізації та ефективного механізму координації із державами-членами та іншими інституціями ЄС.

2.3. Національні представництва у дипломатії ЄС.

Національні представництва – це дипломатичні місії держав-членів, які забезпечують реалізацію зовнішньополітичних завдань як у межах інституційної системи ЄС, так і у відносинах із третіми країнами. Вони функціонують як канали зв'язку між національними урядами та структурами ЄС, забезпечують координацію позицій у спільній зовнішній політиці, а також здійснюють безпосередню дипломатичну діяльність на двосторонньому рівні (Balfour et al., 2013). Лісабонський договір започаткував якісно новий етап у розвитку зовнішньополітичної архітектури Європейського Союзу, закріпивши його двоїсту дипломатичну структуру. Вона поєднує наднаціональний вимір, який представлений Європейською службою зовнішніх дій, делегаціями ЄС у третіх країнах та механізмами координації в Раді ЄС, та національний рівень, що включає дипломатичні служби держав-членів, зокрема їхні постійні представництва при ЄС, посольства та консульства.

Попри розширення компетенцій наднаціональних інституцій, держави-члени продовжують здійснювати власну зовнішню політику через національні дипломатичні структури, що дозволяє їм зберігати контроль над ключовими питаннями зовнішньополітичного порядку денного. Основні елементи цього рівня включають:

- 1) Постійні представництва при ЄС – забезпечують інституційний зв'язок між національними урядами та інституціями ЄС, беруть участь у підготовці рішень Ради ЄС та сприяють просуванню національних інтересів у межах інтегрованої дипломатичної політики;
- 2) Посольства та консульства у третіх країнах – зберігають незалежні дипломатичні канали, зосереджуючись на двосторонніх

відносинах, захисті національних економічних, політичних і безпекових інтересів, а також консульських функціях (Bicchi & Schade, 2022);

3) Дипломатичні мережі держав-членів у межах ЄС – забезпечують двосторонню взаємодію між національними урядами, доповнюючи механізми наднаціональної координації.

Важливим аспектом є те, що навіть після створення ЄСЗС держави-члени не скоротили свої дипломатичні мережі, а в багатьох випадках навіть розширили їх (Mattelaer, 2019). Це вказує на те, що національні уряди продовжують відігравати значну роль у формуванні зовнішньої політики, інколи паралельно із наднаціональними структурами. Дворівнева структура дипломатії ЄС відображає спробу гармонізувати національний суверенітет із необхідністю координації в межах європейської зовнішньої політики. З одного боку, держави-члени сприяють розбудові спільної зовнішньої політики через механізми ЄСЗС та Ради ЄС, а з іншого – продовжують реалізацію національних дипломатичних ініціатив (Plechanovová, 2013). Ця ситуація формує простір як для співпраці, так і для конкуренції між національними та наднаціональними акторами.

Постійні представництва держав-членів при Європейському Союзі є ключовими дипломатичними структурами, що забезпечують зв'язок між національними урядами та інституціями ЄС. Вони відіграють центральну роль у процесі формування зовнішньої політики Союзу, беручи участь у переговорах, ухваленні рішень та координації позицій своїх держав у рамках Ради ЄС (Council of the European Union, 2024a).

Однією з основних функцій постійних представництв є представлення національних інтересів у процесі ухвалення спільних зовнішньополітичних рішень. Ці структури виступають у ролі посередників між Брюсселем і національними столицями, забезпечуючи ефективну трансляцію позицій урядів своїх країн та їхню адаптацію до спільних дипломатичних ініціатив ЄС (Balfour & Raik, 2013). Вони також беруть активну участь у підготовці засідань Ради ЄС, зокрема в рамках Комітету постійних представників (COREPER), який відіграє вирішальну

роль у попередньому узгодженні рішень на рівні послів або заступників (Christiansen & Vanhoonacker, 2008).

Даний орган складається з двох рівнів: COREPER II, який включає послів держав-членів та відповідає за політичні, економічні та безпекові питання, та COREPER I, що складається із заступників постійних представників і займається технічними аспектами законодавчого процесу (Christiansen & Vanhoonacker, 2008).

COREPER виконує функцію основного підготовчого органу для засідань Ради ЄС, забезпечуючи попереднє узгодження національних позицій перед фінальним ухваленням рішень міністрами держав-членів. Саме на цьому рівні постійні представництва здійснюють дипломатичні переговори, що дозволяє зменшити розбіжності між державами-членами та сприяти формуванню компромісних рішень (Balfour & Raik, 2013). Завдяки своїй постійній присутності у Брюсселі вони можуть оперативно реагувати на нові ініціативи та брати участь у закритих дипломатичних консультаціях, що є критично важливим у процесі узгодження спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (Helwig, Ivan & Kostanyan, 2013).

Після набуття чинності Лісабонським договором та створення ЄСЗС взаємодія між постійними представництвами і наднаціональними дипломатичними структурами набула нового виміру. ЄСЗС виконує функцію координаційного центру зовнішньої політики ЄС, забезпечуючи взаємодію між державами-членами та Верховним представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки (Duke, 2013). А постійні представництва, в свою чергу, здійснюють комунікацію з ЄСЗС для узгодження національних пріоритетів із загальноєвропейськими зовнішньополітичними ініціативами. Важливим аспектом цієї взаємодії є участь у формуванні мандатів для дипломатичних місій ЄС у третіх країнах, а також у процесах узгодження спільних зовнішньополітичних заяв та санкційної політики ЄС (Helwig, Ivan & Kostanyan, 2013). Окрім того, співпраця з ЄСЗС відіграє критичну роль у кризовому реагуванні,

зокрема у координації дипломатичних зусиль під час конфліктів або міжнародних криз (Adler-Nissen, 2014).

Постійні представництва відіграють вирішальну роль у забезпеченні зворотного зв'язку між національними урядами та інституціями ЄС. Вони не лише передають національні позиції в Брюсселі, але й інформують уряди про рішення, ухвалені на рівні ЄС, що дозволяє державам-членам оперативно адаптувати свої зовнішньополітичні підходи (Kleine, 2013). З інституційної точки зору, представництва працюють у тісній координації з міністерствами закордонних справ своїх країн, що дозволяє ефективно узгоджувати національні пріоритети з рішеннями, що ухвалюються в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (Howorth, 2014). Це особливо важливо у контексті формування спільних санкційних режимів, розробки стратегічних зовнішньополітичних документів та представництва інтересів ЄС у міжнародних організаціях (Vanhoonacker & Pomorska, 2013).

Роль постійних представництв виходить за межі технічної дипломатії та включає активну участь у формулюванні національних позицій на рівні ЄС. Як посередники між національними урядами та європейськими інституціями, ці представництва забезпечують адаптацію стратегічних пріоритетів своїх країн до загальноєвропейського контексту (Howorth, 2014). Вони не лише передають директиви своїх урядів, але й формують пропозиції щодо національної позиції, виходячи з поточної політичної ситуації у Брюсселі. Вони збирають інформацію про позиції інших держав-членів, тенденції у діяльності ЄСЗС та інших інституцій Союзу, а також аналізують вплив ухвалюваних рішень на власні національні інтереси (Kleine, 2013). Даний механізм дозволяє урядам держав-членів приймати більш обґрунтовані рішення, враховуючи реалії багаторівневої дипломатії ЄС.

Одним із ключових завдань постійних представництв є забезпечення ефективного обміну інформацією між національними урядами та брюссельськими інституціями ЄС. Вони виступають як своєрідні

інформаційні хаби, що підтримують безперервний зв'язок між національними міністерствами, Європейською радою, Європейською комісією та Європейським парламентом. Цей обмін інформацією є двостороннім. З одного боку, місії передають своїм урядам актуальні аналітичні матеріали, що допомагають формувати національні стратегії у межах ЄС. З іншого боку, вони доносять до брюссельських дипломатичних структур ключові позиції своїх країн, забезпечуючи, таким чином, їхню присутність у всіх основних обговореннях і переговорах (Helwig, Ivan & Kostanyan, 2013). Особливо значущими інформаційні потоки стали під час кризових ситуацій, таких як Brexit або війна в Україні, коли держави-члени потребували швидкого та ефективного реагування на зміну геополітичного середовища.

Одним із важливих аспектів функціонування постійних представництв держав-членів у Брюсселі є їхня відносна автономія у прийнятті рішень у межах дипломатичних процесів ЄС. Завдяки постійній присутності в європейських інституціях, вони не лише виконують директиви своїх національних урядів, але й адаптують їх відповідно до динаміки переговорних процесів у Брюсселі (Plechanovová, 2013).

Автономність представництв проявляється у кількох аспектах. По-перше, вони мають доступ до конфіденційної інформації щодо позицій інших держав-членів, що дозволяє їм гнучко реагувати на зміну політичного контексту (Vanhoonacker & Pomorska, 2013). По-друге, у багатьох випадках представники мають свободу ухвалювати тактичні рішення на переговорах, не очікуючи офіційних директив зі столиць. Дослідження показують, що на практиці брюссельські дипломати часто беруть на себе відповідальність за погодження компромісних рішень, особливо у сферах, де потрібно оперативно реагувати на нові виклики. Крім того, постійні представництва відіграють важливу роль у внутрішньо-європейських переговорах, особливо у рамках COREPER. Вони можуть змінювати національні позиції через неформальні консультації,

орієнтуючись на реалії поточних дискусій у Брюсселі, що фактично розширює їхню політичну автономію (Bicchi & Schade, 2022).

Функціонування постійних представництв у Брюсселі відіграє ключову роль у процесі європеїзації національної політики. Через постійний діалог із європейськими інституціями, представництва сприяють адаптації національних підходів до зовнішньої політики, що дозволяє забезпечити узгодженість між загальноєвропейськими цілями та національними інтересами (Balfour & Raik, 2013). Процес адаптації політики має двосторонній характер. З одного боку, національні уряди впроваджують рішення, ухвалені на рівні ЄС, інтегруючи їх у свої зовнішньополітичні стратегії. З іншого боку, представництва беруть участь у формуванні нових політичних норм на рівні ЄС, враховуючи власні національні інтереси та модифікуючи європейські ініціативи відповідно до специфіки своєї країни (Kleine, 2013). Цей процес особливо помітний у сферах безпеки, торгівлі та енергетичної політики. Наприклад, у контексті санкційної політики щодо Росії постійні представництва виконували функцію посередників між національними урядами та європейськими інституціями, адаптуючи узгоджені позиції ЄС до реалій внутрішньополітичного порядку денного своїх держав.

Ще одним важливим аспектом діяльності постійних представництв у Брюсселі є формування неофіційних коаліцій між державами-членами, що дозволяє їм посилювати свій вплив на ухвалення рішень у ЄС. Через постійний діалог із представниками інших країн вони сприяють формуванню багатосторонніх альянсів у межах різних політичних ініціатив, що дозволяє державам-членам узгоджувати свої позиції ще до початку офіційних дискусій у Раді ЄС (Howorth, 2014). Формування таких коаліцій найчастіше відбувається на основі спільних політичних, економічних або безпекових інтересів. Наприклад, країни Балтії та Польща традиційно співпрацюють у сфері безпеки та санкційної політики щодо Росії, що зумовлено їхньою історичною та геополітичною вразливістю. Скандинавські держави, своєю чергою, активно підтримують реформи у

сфері кліматичної політики та фінансового управління, що відповідає їхнім стратегічним пріоритетам щодо екологічної сталості та економічної стабільності. Водночас Франція, Німеччина та Іспанія зосереджують свої зусилля на питаннях військово-промислової співпраці та розвитку спільної оборонної політики ЄС, прагнучи зміцнити автономні оборонні спроможності Союзу та зменшити залежність від зовнішніх безпекових партнерів (Vanhoonacker & Pomorska, 2013). Такі коаліції не завжди мають формальний характер, проте вони значно впливають на динаміку ухвалення рішень у Брюсселі. Постійні представництва часто використовують неформальні зустрічі та дипломатичні консультації для узгодження спільних позицій, що дозволяє їм зміцнювати свої переговорні позиції у процесі ухвалення рішень у межах Ради ЄС (Plechánová, 2013).

У цьому контексті важливим аспектом є феномен брюсселізації зовнішньої політики ЄС, який відображає трансформацію дипломатичних процесів, зокрема у напрямку централізації ухвалення рішень у Брюсселі. У міру поглиблення європейської інтеграції та функціонування ЄСЗС, постійні представництва набувають ще більшої ваги, сприяючи тіснішій взаємодії між національними урядами та європейськими інституціями (Balfour & Raik, 2013).

Брюсселізація зовнішньої політики Європейського Союзу проявляється у процесі поступової концентрації дипломатичної активності на наднаціональному рівні, що супроводжується делегуванням значної частини функцій держав-членів європейським інституціям. Це явище зумовлює зниження рівня прямого контролю національних урядів над ухваленням зовнішньополітичних рішень, оскільки ключові дипломатичні ініціативи дедалі частіше розробляються та узгоджуються в Брюсселі. Водночас тривала та інтенсивна взаємодія дипломатів у межах європейських структур сприяє поступовому формуванню спільної дипломатичної ідентичності, що проявляється в уніфікації підходів, виробленні неформальних механізмів координації та розширенні міжурядової взаємодії поза межами офіційних процедур.

Участь постійних представництв у Комітеті COREPER є основним механізмом брюсселізації зовнішньої політики, оскільки саме тут відбувається формування позицій держав-членів перед засіданнями Ради ЄС. Через COREPER представництва координують позиції урядів із поточними політичними процесами в ЄС, що фактично робить Брюссель центром дипломатичних ініціатив (Vanhoonacker & Pomorska, 2013).

Процес брюсселізації також має наслідки для традиційної ролі національних урядів у формуванні зовнішньої політики. З одного боку, уряди залишають за собою право ухвалювати остаточні рішення у сфері зовнішньої політики. З іншого боку, постійні представництва дедалі частіше діють автономно в переговорах, що зменшує безпосередній вплив національних столиць на процес ухвалення рішень у Брюсселі (Bicchi & Schade, 2022).

Відповідно, брюсселізація змінює модель ухвалення рішень у зовнішній політиці ЄС, роблячи її більш централізованою та орієнтованою на компроміси, вироблені безпосередньо в Брюсселі, а не в національних урядових кабінетах.

Ще одним важливим наслідком брюсселізації є формування унікальної дипломатичної ідентичності брюссельських дипломатів, що відрізняється як від національних, так і від наднаціональних підходів. Представники постійні представництва розвивають європейське бачення зовнішньої політики, що відображає необхідність балансу між національними інтересами та європейськими пріоритетами (Vanhoonacker & Pomorska, 2013). Формування спільної дипломатичної культури серед представників держав-членів у Брюсселі зумовлене постійною взаємодією, що сприяє розбудові професійних мереж та неформальних механізмів комунікації. Динаміка роботи в Комітеті постійних представників (COREPER) стимулює узгодження компромісних рішень, що поступово зближує національні підходи до ухвалення зовнішньополітичних рішень (Helwig, Ivan & Kostanyan 2013). Крім того, спільна участь у дипломатичних ініціативах ЄС, зокрема через співпрацю з ЄСЗС, сприяє

виробленню спільних стратегічних напрямів зовнішньої політики Союзу (Howorth, 2014). Зрештою, цей процес сприяє тому, що брюссельські дипломати дедалі частіше виступають не лише як представники своїх національних урядів, але й як агенти європейської зовнішньої політики, що посилює інтеграційний ефект брусселізації.

Постійні представництва держав-членів у Брюсселі відіграють центральну роль у формуванні зовнішньої політики ЄС, що є наслідком поступового зміщення ухвалення дипломатичних рішень із національних столиць до європейських інституцій. Брюссель став головним майданчиком для координації позицій держав-членів, посилюючи вплив їхніх дипломатичних представництв у процесах ухвалення зовнішньополітичних рішень (Balfour & Raik, 2013). Внаслідок брусселізації дипломатії ЄС представництва стали ключовими дипломатичними акторами, які не тільки передають позиції національних урядів, а й безпосередньо беруть участь у переговорах, формуючи спільні європейські позиції. Вони взаємодіють із Європейською службою зовнішніх справ, Європейською комісією та Радою ЄС, що дає їм змогу впливати на формулювання політики ще до її офіційного розгляду на рівні глав держав і урядів. А через COREPER дипломати постійних представництв можуть лобіювати національні інтереси, водночас враховуючи загальноєвропейський контекст.

Все це створює напруження між урядовими апаратами держав-членів, які прагнуть контролювати зовнішньополітичний курс, та представниками постійних представництв, які часто приймають тактичні рішення без безпосереднього схвалення національних столиць (Duke, 2013). Проте уряди держав-членів усе ще зберігають контроль над остаточними рішеннями у сфері зовнішньої політики, що інколи призводить до конфліктів між дипломатами постійних представництв та національними урядами, особливо щодо тактичних підходів до міжнародних переговорів (Kleine, 2013).

У відповідь на посилення ролі ЄСЗС та брусселізацію зовнішньої політики національні представництва адаптуються до змін, посилюючи спеціалізацію дипломатів, створюючи аналітичні відділи та зміцнюючи міжурядові альянси. Це дозволяє їм не лише ефективніше реагувати на європейську дипломатичну динаміку, а й зберігати можливість просування власних зовнішньополітичних інтересів. Унаслідок цих змін представництва дедалі більше перетворюються з каналів комунікації між урядами та європейськими інституціями на повноцінні дипломатичні суб'єктів, які відіграють центральну роль у формуванні спільної зовнішньої політики ЄС (Howorth, 2014).

Зміцнення ролі Брюсселя як дипломатичного центру не лише трансформувало механізми ухвалення рішень у ЄС, але й збільшило кількість дипломатичних місій третіх країн, що прагнуть налагодити тісніші зв'язки з європейськими інституціями. На сьогодні Брюссель є одним із найбільших дипломатичних хабів світу, на 2024 рік у Брюсселі функціонує близько 194 дипломатичних представництв, включаючи посольства, консульства та високі комісії (Embassies.net, 2024). Це робить Брюссель порівняним за рівнем дипломатичної активності з такими глобальними центрами, як Вашингтон, Нью-Йорк та Пекін (Balfour & Raik, 2013). Треті країни активно використовують свої дипломатичні місії в Брюсселі для лобіювання торговельних інтересів у Європейській комісії та Європарламенті, співпраці у сфері безпеки та оборони через механізми Спільної політики безпеки та оборони ЄС, а також підтримання двосторонніх відносин із державами-членами ЄС у рамках багатосторонніх зустрічей та консультацій. Паралельно з цим, ЄС представлений у світі мережею із 144 делегацій та офісів, які забезпечують дипломатичну взаємодію з урядами та суспільствами приймаючих країн (European Commission, 2024b). Це підтверджує Брюссель як ключову платформу для міжнародної дипломатії та координації зовнішньої політики ЄС.

Активне залучення третіх країн до дипломатичних процесів у Брюсселі має двоякий ефект на двосторонні відносини держав-членів. З

одного боку, Брюссель стає платформою для багатосторонньої дипломатичної взаємодії, що дозволяє країнам координувати свої зовнішньополітичні зусилля в межах європейських структур. З іншого боку, в окремих випадках національні дипломатичні місії можуть втрачати пріоритетність у відносинах із третіми країнами, оскільки останні дедалі частіше взаємодіють безпосередньо з інституціями ЄС, обминаючи традиційні канали двосторонньої дипломатії. Зміщення дипломатичної активності до Брюсселя особливо помітне в таких сферах, як енергетична політика, цифрова дипломатія та регіональна безпека, де рішення все частіше ухвалюються на рівні ЄС, а не окремих держав-членів (Plechánová, 2013). Водночас, у питаннях стратегічного значення, таких як оборонне співробітництво або міжнародні конфлікти, держави-члени продовжують вести активну двосторонню дипломатію, що свідчить про збереження їхньої автономії у зовнішніх справах (Cross, 2013).

Одним із ключових викликів брюсселізації стало виникнення конкуренції між національними дипломатичними місіями та ЄСЗС у міжнародних переговорах. У той час як Лісабонський договір передбачав посилення ролі Верховного представника ЄС та делегацій ЄС у третіх країнах, на практиці багато держав-членів продовжують проводити власну зовнішню політику, що не завжди узгоджується з колективними позиціями ЄС (Mattelaer, 2019). Зокрема, у міжнародних торговельних переговорах, таких як угоди з Китаєм, США або країнами Африки, деякі держави-члени мають власні економічні інтереси, що можуть не збігатися із загальноєвропейськими позиціями. Це створює ризики дублювання дипломатичних зусиль та потенційних суперечностей між ЄС та його державами-членами (Bicchi & Schade, 2022).

Таким чином, брюсселізація дипломатії стала важливою рисою сучасного розвитку зовнішньої політики ЄС, що сприяла зміцненню статусу Брюсселя як дипломатичного центру та залученню третіх країн до прямих контактів з європейськими інституціями. Водночас цей процес

викликає значні зміни в національних дипломатичних структурах, зокрема щодо механізмів двосторонньої взаємодії (Balfour & Raik, 2013).

Більше того, після 2018 року спостерігається тенденція до скорочення дипломатичних представництв у межах ЄС, що частково зумовлено бюджетними обмеженнями та прагненням оптимізувати дипломатичні ресурси (Bicchi & Schade, 2022). Розширення ролі ЄСЗС та делегацій ЄС у третіх країнах також сприяло зменшенню необхідності присутності національних дипломатичних представництв у регіонах, де дипломатичну діяльність можна було здійснювати через спільні європейські механізми.

Проте скорочення дипломатичних представництв не відбулося рівномірно серед усіх держав-членів. Наприклад, великі країни, такі як Німеччина та Франція, зберегли стабільну присутність, тоді як середні та малі держави (наприклад, Данія, Нідерланди, Греція) почали оптимізувати свої дипломатичні мережі, закриваючи окремі посольства та консульства (Bicchi & Schade, 2022). Водночас деякі держави, зокрема Румунія та Хорватія, продовжили розширювати свої представництва, що свідчить про стратегічну значущість двосторонніх дипломатичних контактів у межах ЄС навіть після інституційних змін (Mattelaer, 2019).

Взаємодія національних представництв із ЄСЗС у третіх країнах є одним із ключових аспектів зовнішньополітичної діяльності ЄС, що формує баланс між національним та наднаціональним рівнями дипломатії (Balfour & Raik, 2013). Одним із найпомітніших проявів взаємодії між національними посольствами та делегаціями ЄС є спільна дипломатична діяльність у кризових регіонах. Делегації ЄС виконують функцію координації зовнішньої політики Союзу, що вимагає тісної співпраці з національними дипломатами, особливо у сфері безпеки, економічних відносин та прав людини (Rhinard et al., 2013). У багатьох випадках ця взаємодія забезпечує синергію зусиль, наприклад, у процесі запровадження санкційної політики ЄС або узгоджених миротворчих місій у рамках Спільної політики безпеки та оборони (Howorth, 2014). Однак взаємодія

між національними посольствами та ЄСЗС не завжди є безконфліктною. Конкуренція між національними дипломатичними представництвами та делегаціями ЄС стає особливо очевидною у сферах торговельних переговорів та стратегічних відносин із третіми країнами.

Ще одним важливим аспектом є різниця у підходах до кризового менеджменту. Наприклад, під час конфлікту в Сирії деякі держави-члени, зокрема Франція та Німеччина, здійснювали власні дипломатичні ініціативи паралельно з діяльністю делегацій ЄС, що свідчить про прагнення зберегти національний вплив у питаннях міжнародної безпеки (Cross, 2013). У таких випадках національні дипломатичні структури часто діють автономно, керуючись власними стратегічними інтересами, що може ускладнювати вироблення єдиної позиції ЄС на міжнародній арені (Bicchi & Schade, 2022). Таким чином, взаємодія між національними дипломатичними представництвами та ЄСЗС у третіх країнах є складним процесом, що поєднує як елементи співпраці, так і конкуренції. У тих випадках, коли інтереси держав-членів та ЄС збігаються, дипломатична координація може сприяти посиленню впливу Союзу на міжнародній арені. Водночас у сферах, де держави-члени мають власні економічні або безпекові інтереси, можуть виникати ситуації, коли національна дипломатія превалює над наднаціональними підходами. Це підтверджує, що, попри інституційну еволюцію ЄСЗС, держави-члени продовжують зберігати автономний вплив на міжнародні відносини, що формує динамічний баланс між національною та загальноєвропейською дипломатією.

Отже, в практичному вимірі координація між національними посольствами та делегаціями ЄС найчастіше проявляється у регіонах, що переживають збройні конфлікти або політичну нестабільність. Наприклад, на Західних Балканах взаємодія між національними дипломатами та представниками ЄСЗС сприяла врегулюванню ситуації в Косові та стабілізації Боснії і Герцеговини (Balfour & Raik, 2013). Подібна співпраця простежується і в Африці, де місії окремих держав-членів, таких як

Франція та Німеччина, взаємодіють із делегаціями ЄС у питаннях безпеки, гуманітарної допомоги та політичного посередництва (Vanhoonacker & Pomorska, 2013). Останні геополітичні кризи, зокрема війна в Україні, чітко продемонстрували відмінності у позиціях держав-членів щодо спільної дипломатичної стратегії. Деякі країни виступають за посилення санкцій та військову підтримку України, тоді як інші дотримуються обережнішої позиції, що відображає асиметрію національних інтересів у межах ЄС.

Окрім військово-дипломатичної координації, важливим інструментом взаємодії є механізми кризового менеджменту, які дозволяють ЄСЗС та національним представництвам забезпечувати оперативне реагування на нові виклики. Наприклад, у рамках Спільної політики безпеки та оборони створені спільні дипломатичні механізми взаємодії у країнах Близького Сходу та Північної Африки, що передбачають координацію у розвідці, антикризовому реагуванні та міжнародних переговорах (Cross, 2013). Хоча загалом координація у кризових регіонах є ефективною, у низці випадків спостерігається певна напруга між національними посольствами та делегаціями ЄС щодо розподілу відповідальності та дипломатичних повноважень (Bicchi & Schade, 2022).

Ще одним важливим аспектом взаємодії є консульська координація між державами-членами та ЄСЗС у сфері захисту громадян ЄС за кордоном. Традиційно консульські функції залишалися прерогативою національних дипломатичних представництв, однак з розвитком інтеграційних процесів виникла потреба у створенні єдиного механізму допомоги громадянам ЄС у кризових ситуаціях (European Commission, 2024b). Особливо це стало актуальним після ухвалення статті 23 Договору про функціонування ЄС, яка закріпила право громадян звертатися за допомогою до консульських установ будь-якої держави-члена, якщо їхня країна не має дипломатичного представництва в третій державі (Vanhoonacker & Pomorska, 2013).

«Чорним лебедем» у розвитку консульської координації стала пандемія COVID-19, яка продемонструвала як потенціал, так і обмеження

взаємодії між національними посольствами та делегаціями ЄС. У перші місяці пандемії держави-члени діяли автономно, ухвалюючи рішення щодо закриття кордонів та евакуації своїх громадян, що спричинило певний хаос у міжнародних поїздках. Проте згодом ЄСЗС стала координувати масштабні операції з репатріації громадян ЄС, що стало одним із найбільших спільних дипломатичних зусиль у новітній історії Союзу (Mattelaer, 2019).

У відповідь на пандемію також були запроваджені нові цифрові механізми консульської взаємодії, зокрема спільні платформи обміну інформацією між національними консульствами та ЄСЗС. Це сприяло оперативнішому реагуванню на кризові ситуації та покращенню взаємодії між дипломатичними установами різних держав-членів.

Таким чином, спільне дипломатичне представництво у кризових регіонах та консульська координація між національними посольствами та ЄСЗС є важливими елементами зовнішньополітичної діяльності ЄС. Взаємодія у сфері безпеки, антикризового менеджменту та консульських послуг демонструє як можливості для поглиблення інтеграції, так і потенційні сфери напруги між національними та наднаціональними дипломатичними структурами. Хоча в деяких випадках конкуренція між державами-членами та ЄСЗС залишається актуальною, практика останніх років засвідчує, що ефективна координація та спільні дипломатичні ініціативи можуть значно підвищити загальну ефективність зовнішньої політики ЄС.

Тож, національні представництва продовжують відігравати ключову роль у дипломатії ЄС, попри розвиток наднаціональних структур. Лісабонський договір посилив централізацію зовнішньої політики, однак не ліквідував автономію держав-членів у міжнародних справах.

2.4. Інституційні зміни та процеси прийняття рішень.

Лісабонський договір, підписаний 13 грудня 2007 року та який набув чинності 1 грудня 2009 року, став важливим етапом еволюції

інституційного устрою Європейського Союзу. Він замінив Конституційний договір, який не був ратифікований через негативні результати референдумів у Франції та Нідерландах у 2005 році. Основною метою Лісабонського договору було підвищення ефективності ухвалення рішень у ЄС, спрощення процедур та забезпечення більшої демократичної легітимності європейських інституцій (Craig, 2010). До Лісабонського договору ЄС функціонував на основі Ніццького договору, який мав численні обмеження, особливо після великого розширення 2004–2007 років, коли до Союзу приєдналося 12 нових країн. Недоліки Ніццької системи включали складність процедур ухвалення рішень, відсутність чіткого розподілу компетенцій між Союзом та державами-членами, а також слабкість механізмів представництва громадян у процесах формування політики (Christiansen & Reh, 2009).

Одним із ключових досягнень Лісабонського договору стало створення більш чіткої правової та інституційної структури. Договір зберіг дворівневий правовий фундамент ЄС, що включає Договір про Європейський Союз (ДЄС) та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), проте як уже вказувалося раніше, він усунув трьохстовпову структуру, що існувала з часів Маастрихтського договору 1993 року (Börzel & Risse, 2009).

Процес ухвалення рішень у Європейському Союзі здійснюється через взаємодію трьох основних інституцій: Європейського парламенту, який представляє інтереси громадян ЄС, Ради Європейського Союзу, що відображає позиції національних урядів держав-членів, та Європейської комісії, яка діє як виконавчий орган, відповідальний за формування та імплементацію загальносоюзної політики (European Union, n.d.).

Серед головних цілей Лісабонського договору можна виокремити спрощення процедур ухвалення рішень, що передбачало розширення застосування звичайної законодавчої процедури, раніше відомої як процедура спільного ухвалення рішень, яка забезпечила рівноправність між Європейським парламентом і Радою ЄС (Nix & Nøylund, 2011).

Важливим завданням також стало підвищення ефективності ухвалення рішень шляхом реформування механізму голосування в Раді ЄС через запровадження подвійної більшості, що суттєво зменшило можливість блокування законодавчих ініціатив (Fabbrini, 2015). Окрім цього, договір сприяв демократизації інституційного процесу, розширюючи роль національних парламентів у контролі над законодавчими ініціативами ЄС та зміцнюючи механізми громадської участі через запровадження Європейської громадянської ініціативи (Foster, 2017).

Таким чином, Лісабонський договір став відповіддю на виклики, з якими зіткнувся Європейський Союз у процесі поглиблення інтеграції та розширення. Він не тільки зміцнив інституційний баланс між ключовими органами ЄС, а й забезпечив більшу передбачуваність і стабільність у процесах ухвалення рішень. Далі розглядатимуться конкретні зміни, запроваджені цим договором, та їхній вплив на інституційну структуру та політичні процеси в ЄС.

Лісабонський договір не лише реформував процеси ухвалення рішень у Європейському Союзі, а й здійснив фундаментальні інституційні зміни, що визначили сучасну архітектуру Союзу. Однією з ключових новацій стало надання ЄС статусу міжнародної правосуб'єктності відповідно до статті 47 Договору про Європейський Союз (ДЄС), що істотно змінило його позицію на міжнародній арені (Craig, 2010). До набуття чинності Лісабонського договору правосуб'єктність мали лише Європейське співтовариство (ЄСП) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом), тоді як ЄС залишався міжурядовим утворенням без власної юридичної ідентичності. Відповідно до ст. 47 ДЄС, Союз набув здатності діяти як єдиний суб'єкт міжнародного права, що надало йому право укладати міжнародні угоди, виступати учасником міжнародних організацій та здійснювати представницькі функції у зовнішній політиці (Lenaerts, Van Nuffel, & Bray, 2011).

Завдяки отриманню міжнародної правосуб'єктності, ЄС отримав право укладати міжнародні угоди не лише у сфері спільної торговельної

політики, а й у таких галузях, як довкілля, транспорт, правосуддя та внутрішні справи. Це суттєво змінило баланс влади між ЄС та державами-членами, оскільки тепер Союз міг виступати самостійним договірним суб'єктом без необхідності залучення національних урядів.

Водночас, укладення міжнародних угод ЄС регламентується статтею 218 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), яка визначає процедуру узгодження таких договорів із державами-членами та європейськими інституціями. Це положення стало основою для посилення ролі Європейського парламенту, який отримав право схвалювати або відхиляти міжнародні угоди, що посилює демократичний контроль у сфері зовнішньої політики ЄС (Eeckhout, 2011).

Завдяки новому статусу ЄС зміг стати повноправним учасником міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та інших. Окрім цього, ЄС став стороною багатьох міжнародних договорів, включаючи Паризьку угоду про зміну клімату, що зміцнило його позиції як глобального гравця (Van Vooren & Wessel, 2014). Одним із ключових механізмів міжнародної присутності ЄС стало створення Європейської служби зовнішніх справ, яка забезпечила координацію дипломатичної діяльності Союзу. Як було розглянуто у підрозділі 2.1, ЄСЗС стала інституційним містком між ЄС та третіми країнами, а також ключовим актором у реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики.

Запровадження правосуб'єктності ЄС суттєво змінило підходи до його дипломатичної діяльності. По-перше, це дозволило ЄС виступати самостійним суб'єктом у переговорах із третіми країнами, що зміцнило його позиції у сфері дипломатичних відносин та миротворчих ініціатив. По-друге, це посилює узгодженість зовнішньої політики, оскільки рішення ухвалювалися від імені всієї організації, а не окремих держав-членів (Cremona, Monar, & Poli, 2011).

Однак, слід зазначити, що на практиці новий статус ЄС не завжди гарантував його повну автономність у міжнародних відносинах. Незважаючи на формальні повноваження, держави-члени залишають за собою значний контроль над стратегічними рішеннями у сфері зовнішньої політики, що обмежує дипломатичну єдність Союзу у питаннях безпеки, оборони та реагування на міжнародні кризи (Verdun, 2013).

Таким чином, Лісабонський договір зробив значний внесок у посилення міжнародної ролі ЄС, забезпечивши йому статус повноцінного актора глобальної політики. Правосуб'єктність Союзу дозволила йому діяти самостійно в міжнародних відносинах, розширювати сферу дипломатичної діяльності та укласти угоди на глобальному рівні. Водночас, інституційні обмеження, зокрема необхідність консенсусу серед держав-членів, продовжують впливати на ефективність зовнішньополітичних рішень ЄС.

Лісабонський договір не лише заклав основу для підвищення ефективності функціонування Європейського Союзу, але й запровадив механізм, що передбачає можливість виходу держави-члена з організації. Стаття 50 Договору про Європейський Союз (ДЄС) вперше формалізувала процедуру виходу, яка раніше не була чітко регламентована у правовій системі ЄС (Craig, 2010).

Стаття 50 ДЄС визначає, що будь-яка держава-член має право вийти з ЄС, повідомивши про свої наміри Європейську Раду. Процедура виходу включає такі основні етапи:

- 1) Офіційне повідомлення державою-членом Європейської Ради про намір виходу;
- 2) Переговори щодо умов виходу, які можуть тривати до двох років (з можливістю продовження за згодою всіх держав-членів ЄС);
- 3) Укладання угоди про вихід між ЄС та країною, що виходить. Угода має регулювати питання торговельних відносин, прав громадян, фінансових зобов'язань та інших ключових аспектів;

4) Завершення процедури виходу: після ухвалення угоди про вихід Європейською Радою, Європейським парламентом і державою, що виходить, вона набирає чинності, і ця країна втрачає статус члена ЄС (European Parliament: Directorate-General for Parliamentary Research Services, Cîrlig, Sgueo, & Carmona, 2017).

Якщо сторонам не вдається досягти домовленостей у межах двох років, країна автоматично втрачає членство, якщо не буде погоджене продовження переговорного періоду. Слід зауважити, що вихід з ЄС має значні юридичні та політичні наслідки для країни, що ухвалює таке рішення. Насамперед, це призводить до втрати прав та обов'язків, зокрема права на участь у прийнятті рішень в інституціях ЄС, доступу до єдиного ринку, свободи пересування громадян та інших переваг членства. Крім того, країна змушена переглядати свої міжнародні зобов'язання, оскільки вона більше не є стороною торговельних угод, укладених ЄС із третіми державами, що потребує переукладання відповідних договорів. Окремий виклик становить вплив виходу на національне законодавство, адже значна частина правових норм держав-членів є інтегрованою з правом ЄС, і тому країна повинна або адаптувати власне законодавство, або відмовитися від норм, що ґрунтуються на європейському праві (Armstrong, 2017).

Вихід Великої Британії з ЄС (Brexit) став першим випадком застосування статті 50 ДЄС. Рішення про вихід було ухвалене на референдумі у 2016 році, після чого у 2017 році Велика Британія офіційно подала запит на вихід, запустивши дворічний процес переговорів (European Parliament: Directorate-General for Parliamentary Research Services, Cîrlig, Sgueo, & Carmona, 2017). Процес Brexit продемонстрував складність виходу з ЄС, оскільки переговори між Великою Британією та Європейським Союзом тривали понад два роки, супроводжуючись численними продовженнями та змінами в політичних позиціях обох сторін. Підписання Угоди про вихід у 2020 році викликало значні суперечності щодо регулювання питань, пов'язаних із Північною Ірландією, торговельними відносинами та правами громадян (Barnard, 2022). Вихід

Великої Британії з ЄС також мав суттєвий вплив на майбутнє функціонування Союзу, спричинивши перерозподіл бюджетних внесків та зміну динаміки ухвалення рішень у Європейській Раді. Загалом Brexit показав, що вихід із ЄС не є простою процедурою, а натомість супроводжується довготривалими економічними та політичними наслідками як для країни, що виходить, так і для всього Союзу (Council of the European Union, n.d.-c).

Разом з тим, Лісабонський договір значно розширив сферу впливу Європейського парламенту у процесі ухвалення рішень. Головними змінами, запровадженими Лісабонським договором, стало розширення сфери застосування звичайної законодавчої процедури, що зробило Європейський парламент рівноправним законодавцем поряд із Радою ЄС у більшості сфер політики, значно посиливши його роль у прийнятті рішень. Крім того, суттєві зміни відбулися у бюджетному процесі, де парламент отримав право ухвалювати бюджет ЄС нарівні з Радою, що дало йому ключову роль у розподілі фінансових ресурсів Союзу. Посилення впливу Європейського парламенту також простежується у сфері зовнішньої політики, де він здобув більше повноважень щодо ратифікації міжнародних угод, контролю за політикою розширення ЄС та прийняття санкцій, що посилює демократичну легітимність зовнішньополітичної діяльності Союзу (Nix & Nøyland, 2013).

Таким чином, Лісабонський договір не лише врегулював питання виходу держав-членів, а й значно посилив демократичну легітимність інституцій ЄС через розширення компетенцій Європейського парламенту.

Лісабонський договір, окрім закріплення механізму виходу з ЄС та посилення ролі Європейського парламенту, здійснив масштабну реформу процедур голосування в Раді ЄС. Однією з найбільш значущих змін стало запровадження системи подвійної більшості для ухвалення рішень у межах Ради Європейського Союзу, яка замінила попередню систему зважених голосів, що була встановлена Ніщцьким договором (Verdun, 2013). Це нововведення спрямоване на підвищення ефективності процесу ухвалення

рішень, зменшення можливостей блокування ініціатив і забезпечення більш справедливого розподілу впливу серед держав-членів.

До набуття чинності Лісабонським договором процедура ухвалення рішень у Раді ЄС базувалася на системі зважених голосів, яка враховувала кількість голосів, наданих кожній державі-члену відповідно до її населення та політичної ваги. Проте цей механізм виявився надто складним та непрозорим, що ускладнювало процес прийняття рішень (Nix & Nøylund, 2013).

Після реформи, що набула чинності 1 листопада 2014 року, була запроваджена система подвійної більшості, яка застосовується до більшості рішень у Раді ЄС. Відповідно до нових правил, для ухвалення рішення необхідна підтримка:

- щонайменше 55% держав-членів, тобто 15 з 27 країн (у випадку, якщо Рада діє за пропозицією Європейської Комісії);
- держави-члени мають представляти не менше ніж 65% населення ЄС (Verdun, 2013).

Цей підхід є більш гнучким і враховує як кількість держав-членів, так і їхню демографічну вагу, що сприяє більш справедливому ухваленню рішень у Раді ЄС. Однак, механізм перехідного періоду до 2017 року передбачав можливість використання старої системи голосування на вимогу будь-якої держави-члена, що тимчасово зменшувало вплив реформи (Christiansen & Dobbels, 2013).

Впровадження системи подвійної більшості в Раді ЄС суттєво змінило баланс впливу між державами-членами, сприяючи більш пропорційному розподілу голосів відповідно до демографічного потенціалу країн. Одним із ключових наслідків цієї реформи стало посилення впливу великих держав, оскільки голосування тепер враховує не лише кількість країн, а й чисельність їхнього населення. Це надало Німеччині, Франції, Італії та Іспанії суттєвіші важелі у процесі ухвалення рішень, оскільки узгоджені позиції цих країн можуть формувати блокуючу меншість та впливати на політику ЄС (Verdun, 2013). Одночасно реформа

обмежила можливості малих держав у блокуванні рішень. Раніше, згідно з Ніщцьким договором, група малих країн могла заблокувати ініціативу, навіть якщо вони представляли лише незначну частку населення Союзу (Craig, 2010). Нова система значно ускладнила таку практику, що підвищило ефективність ухвалення рішень та зменшило ризики інституційного глухого кута. Водночас малі та середні країни, попри скорочення їхнього впливу, все ще мають можливість балансувати інтереси, використовуючи механізм блокуючої меншості, який вимагає підтримки щонайменше чотирьох держав-членів, що представляють не менше 35% населення ЄС. Це дозволяє запобігати надмірному домінуванню найбільших країн і забезпечує збереження багатостороннього характеру процесу ухвалення рішень у Раді ЄС (Nix & Nøylund, 2013).

Загалом, система подвійної більшості стала важливим кроком до більш ефективного ухвалення рішень, зменшення бюрократичних бар'єрів та підвищення гнучкості інституційної системи ЄС. Вона сприяє балансу між представницькими принципами Союзу та необхідністю швидкого й узгодженого прийняття рішень на загальноєвропейському рівні. Реформування голосування в Раді ЄС відповідно до Лісабонського договору стало одним із найважливіших етапів у вдосконаленні процесу ухвалення рішень у ЄС. Запровадження системи подвійної більшості замість зважених голосів забезпечило більш справедливий розподіл впливу між державами-членами та сприяло підвищенню ефективності політичного процесу. Попри те, що великі держави отримали додаткові переваги у прийнятті рішень, механізм блокуючої меншості дозволяє балансувати інтереси малих та середніх країн (Council of the European Union, n.d.-d).

Виявляється вірогідним, що у найближчому майбутньому ця система може зазнати подальших змін, зокрема у зв'язку з можливим розширенням ЄС та необхідністю адаптації до нових політичних реалій. Водночас, впроваджена модель уже продемонструвала свою ефективність, забезпечуючи стабільність та прозорість ухвалення рішень на рівні Європейського Союзу.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що реформи, запроваджені після Лісабону, суттєво змінили процес ухвалення рішень у Європейському Союзі, спрямовуючи його на спрощення процедур, підвищення ефективності управління та зміцнення демократичної легітимності інституцій ЄС (Wydra, 2023). Зокрема, Лісабонський договір закріпив звичайну законодавчу процедуру як основний механізм ухвалення законодавчих актів, розширив застосування спеціальних законодавчих процедур, зміцнив роль національних парламентів у контролі над законодавчими ініціативами ЄС та визначив порядок прийняття вторинного законодавства.

Звичайна законодавча процедура (раніше відома як процедура спільного ухвалення рішень) стала основним механізмом прийняття нормативних актів у ЄС. Вона передбачає рівну участь Європейського парламенту та Ради ЄС, що дозволяє забезпечити баланс між інтересами держав-членів та представництвом громадян ЄС (European Union, n.d.).

Процедура відбувається у три основні етапи:

1) Підготовка пропозиції. Європейська комісія розробляє законодавчу ініціативу, проводячи консультації з експертами, зацікавленими сторонами та національними парламентами.

2) Обговорення та схвалення. Європейський парламент та Рада ЄС розглядають пропозицію у першому читанні, можуть пропонувати зміни. Якщо узгодження не досягається, документ переходить до другого читання.

3) Консультаційний комітет та остаточне ухвалення. Якщо рішення не ухвалене в другому читанні, створюється Консультаційний комітет, який намагається виробити компромісне рішення. Після його затвердження обома інституціями акт набуває юридичної сили (European Commission, 2024a).

Завдяки реформі Лісабонського договору значна частина нормативних актів ухвалюється вже на першому читанні, що прискорює процес прийняття рішень. Водночас розширення сфер застосування

звичайної законодавчої процедури, в якій Європейський парламент та Рада ЄС мають рівні повноваження, зміцнило підзвітність інституцій ЄС та зменшило вплив міжурядового підходу на ухвалення рішень. Крім того, Лісабонський договір зробив процес ухвалення рішень більш прозорим завдяки зобов'язанню Ради ЄС проводити відкриті засідання у разі розгляду законодавчих ініціатив. Це сприяло посиленню громадського контролю та зміцненню довіри до європейських інституцій. У тому числі, договір закріпив принцип, згідно з яким кандидатура Президента Комісії має відображати результати виборів до Європейського парламенту, що посилило зв'язок між законодавчими та виконавчими органами ЄС (Council of the European Union, n.d.-d; Wydra, 2023).

Ці зміни зробили процес ухвалення рішень у ЄС більш інклюзивним, забезпечивши громадянам держав-членів ЄС ширше представництво у формуванні європейської політики.

За Лісабонським договором було передбачено низку спеціальних законодавчих процедур, що застосовуються у сферах, де держави-члени прагнуть зберегти вищий рівень контролю. Однією з таких процедур є процедура згоди (Assent Procedure), яка використовується для ухвалення міжнародних угод ЄС, розширення ЄС та змін бюджету. Вона надає Європейському парламенту право лише схвалити чи відхилити рішення, без можливості пропонувати зміни. Консультаційна процедура (Consultation Procedure) застосовується у сферах оподаткування, соціальної політики та внутрішніх справ, де парламент може висловлювати свою позицію, але остаточне рішення ухвалює Рада ЄС (Verdun, 2013). Водночас відкритий метод координації (Open Method of Coordination, OMC) використовується у сферах, де ЄС не має виключної компетенції, зокрема в освіті та соціальній політиці. Ця процедура сприяє координації дій між державами-членами, дозволяючи їм обмінюватися найкращими практиками та визначати спільні цілі без зобов'язуючого законодавчого впливу (Wydra, 2023).

Окрім первинного законодавства, ЄС ухвалює нормативні акти вторинного рівня, які деталізують та імплементують загальні принципи. Лісабонський договір розмежував їх на два основних типи. Делеговані акти ухвалюються Європейською комісією на підставі повноважень, делегованих їй Європейським парламентом та Радою ЄС. Використовуються для уточнення або доповнення законодавчих актів. Імплементативні акти ухвалюються Європейською комісією або спеціальними комітетами для забезпечення належного виконання законодавства ЄС на рівні держав-членів (European Commission, 2024a). Делеговані акти дозволяють швидко реагувати на нові виклики, тоді як імплементативні акти забезпечують уніфіковане застосування законодавства в усіх країнах-членах ЄС.

Разом із тим, Лісабонський договір значно посилив роль національних парламентів у процесі ухвалення рішень в ЄС, надавши їм можливість впливати на законодавчі ініціативи ще на ранніх стадіях. Важливими інструментами контролю стали механізми жовтої та помаранчевої картки. Механізм жовтої картки передбачає, що якщо національні парламенти вважають законодавчу ініціативу такою, що порушує принцип субсидіарності, вони можуть висловити заперечення. У разі, якщо третина парламентів підтримує таке заперечення, Європейська комісія зобов'язана переглянути свою пропозицію. Механізм помаранчевої картки має ще більш вагомий вплив: якщо більшість парламентів вважає, що законопроект суперечить принципу субсидіарності, а Європейський парламент і Рада ЄС не підтримують його, ініціатива автоматично відкликається (Wydra, 2023). Таким чином, ці механізми забезпечують вищий рівень підзвітності законодавчого процесу та зміцнюють можливості національних органів контролювати відповідність нормативних актів інтересам держав-членів.

Лісабонський договір уточнив та впорядкував механізми перегляду та зміни установчих договорів ЄС, визначивши три основні процедури. По-перше, звичайна процедура перегляду (Ordinary Revision Procedure)

застосовується для внесення фундаментальних змін до Договорів ЄС. Вона передбачає скликання Конвенту, який розробляє пропозиції, що потім затверджуються на міжурядовій конференції (European Commission, 2024a). По-друге, спрощена процедура перегляду (Simplified Revision Procedure) використовується для внесення змін у внутрішні політики ЄС, які не зачіпають основоположних принципів Союзу. Нарешті, процедура Passarelle дозволяє змінювати порядок ухвалення рішень у певних сферах без офіційного перегляду Договорів, що дає змогу передати більше повноважень інституціям ЄС та спростити процес ухвалення рішень (Wydra, 2023). Ці процедури забезпечують баланс між необхідністю інституційних змін та збереженням стабільності правової системи ЄС.

Таким чином, лісабонська реформа зробила процес ухвалення рішень у ЄС більш ефективним, демократичним і прозорим, заклавши основу для подальшої інтеграції та посилення ролі Союзу на міжнародній арені. Водночас, збереження певних міжурядових елементів та відсутність єдності у зовнішній політиці залишаються ключовими викликами, що потребують подальших реформ. Подальше вдосконалення інституційної структури ЄС має зосередитися на зміцненні демократичного представництва, підвищенні оперативності ухвалення рішень та забезпеченні більшої узгодженості у зовнішньополітичній діяльності. Також, механізм виходу з ЄС, закріплений у статті 50 ДЄС, викликав значні дискусії після Брекзиту, цей прецедент висвітлив правові та політичні труднощі виходу з ЄС і залишається предметом дебатів щодо майбутньої інтеграції. Нарешті, питання подальшого розширення повноважень Європейського парламенту залишається відкритим.

Висновки до Розділу 2.

Інституційна структура дипломатії Європейського Союзу зазнала суттєвих змін після набуття чинності Лісабонського договору, що відображає як прагнення до підвищення ефективності зовнішньої політики, так і еволюцію ЄС як нормативного та інституційного актора. З

точки зору неоліберального інституціоналізму, запровадження нових механізмів – зокрема створення Європейської служби зовнішніх справ та посади Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки – демонструє посилення міжінституційної взаємодії та узгодження політики між наднаціональними й міжурядовими структурами. Це сприяло формуванню більш передбачуваної та стабільної системи прийняття рішень у зовнішньополітичній сфері, проте не змогло повністю усунути проблему фрагментації та конкуренції між національними та європейськими інтересами.

З іншого боку, з позиції теорії нормативної сили, інституційні реформи після Лісабонського договору не лише зміцнили адміністративний потенціал ЄС у сфері дипломатії, а й сприяли поширенню його нормативних принципів у міжнародних відносинах. Європейська рада, що стала ключовим стратегічним центром ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики та безпеки, відіграє вирішальну роль у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів, що ґрунтуються на нормативних засадах, таких як верховенство права, права людини та багатосторонність. Проте механізм ухвалення рішень на основі консенсусу продовжує гальмувати швидкість реакції ЄС на глобальні виклики, що іноді обмежує його здатність діяти як ефективний нормативний лідер у кризових ситуаціях. А запровадження постійного президентства Ради дозволило забезпечити довгострокову стабільність у стратегічному плануванні, хоча автономія Президента Європейської ради залишається обмеженою впливом держав-членів.

Національні представництва, виконуючи функцію посередників між державами-членами та європейськими інституціями, відображають характерну для неоліберального інституціоналізму логіку багаторівневого врядування, де взаємозалежність та інституційні рамки зменшують транзакційні витрати та сприяють координації політик. Водночас процес «брюсселізації» зовнішньої політики підсилює нормативний вплив ЄС,

оскільки держави-члени дедалі більше узгоджують свої дипломатичні підходи відповідно до загальноєвропейських стандартів.

Загалом, інституційна структура дипломатії ЄС розвивається в бік посилення наднаціонального виміру, що відповідає логіці неоліберального інституціоналізму – через формування стабільних правил і механізмів координації. Однак ключовою залишається нормативна місія ЄС, яка визначає його стратегічні пріоритети та легітимність на міжнародній арені. Майбутнє дипломатії ЄС значною мірою залежатиме від подальшого розвитку її інституційного потенціалу, здатності ефективно реагувати на виклики та рівня узгодженості між державами-членами в просуванні європейських цінностей на глобальному рівні.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДИПЛОМАТІЇ ЄС У 2009-2024 РОКАХ

3.1. Стратегічні напрямки зовнішньої політики ЄС.

З моменту набуття чинності Лісабонським договором Європейський Союз зазнав суттєвих трансформацій у сфері зовнішньої політики та безпеки. В умовах зростаючої глобальної нестабільності, посилення геополітичної конкуренції та викликів для міжнародного порядку ЄС був змушений адаптувати свою дипломатичну діяльність, балансує між нормативною силою та геополітичним підходом. Цей розділ досліджує ключові практичні аспекти дипломатії ЄС у 2009-2024 роках, зокрема стратегічні напрями зовнішньої політики, які визначають довгострокові геополітичні пріоритети Союзу у сферах безпеки, відносин із сусідами та глобального врядування. Окрему увагу приділено санкційній політиці як інструменту нормативної дипломатії, що використовується для реагування на порушення міжнародного права та прав людини. Важливою складовою сучасної дипломатії ЄС є також діджітал-дипломатія, яка відіграє зростаючу роль у сфері кібербезпеки, стратегічних комунікацій та протидії дезінформації. Особливе значення для зовнішньої політики ЄС має війна Росії проти України, що стала визначальним викликом для європейської дипломатії, стимулюючи зміни у стратегіях безпеки, оборони та санкційного тиску. Таким чином, розділ аналізує, як дипломатія ЄС еволюціонувала у відповідь на сучасні виклики, зміцнюючи свою стратегічну автономію та посилюючи вплив у міжнародних відносинах.

Стратегічне планування відіграє ключову роль у формуванні зовнішньої політики Європейського Союзу, забезпечуючи довгострокове бачення, узгодженість та ефективність його дій на міжнародній арені. У складному та швидкозмінному геополітичному середовищі стратегічне планування дозволяє ЄС адаптуватися до нових викликів, координувати

зусилля держав-членів та формувати спільну зовнішньополітичну ідентичність (Smith, 2024).

Однією з основних цілей стратегічного планування є визначення пріоритетів зовнішньої політики, що відображають інтереси як ЄС у цілому, так і його окремих держав-членів. Це передбачає аналіз міжнародного середовища, оцінку потенційних загроз та можливостей, а також розробку відповідних політичних та дипломатичних інструментів. У цьому контексті стратегічне планування є не лише технічним процесом, а й політичним механізмом, що дозволяє узгоджувати різні позиції в межах ЄС і забезпечувати єдність у його зовнішньополітичних ініціативах (Keukeleire & Delreux, 2022).

Значення стратегічного підходу також полягає у підвищенні автономії ЄС у міжнародних справах. Упродовж останніх десятиліть ЄС прагне до більшої стратегічної незалежності, що особливо актуально в умовах глобальної конкуренції між США, Китаєм та Росією. Це проявляється у спробах зміцнення європейської безпеки та оборони, розширенні впливу в сусідніх регіонах та активній участі в багатосторонньому врядуванні. Загалом стратегічне планування дозволяє ЄС діяти не лише реактивно, а й проактивно, формуючи глобальний порядок денний та розширюючи свій вплив у міжнародних відносинах (Beaucillon, 2023). Його роль особливо зростає у контексті нових загроз, таких як гібридні атаки, енергетична криза та зміна клімату, що вимагають довгострокового бачення та гнучких механізмів адаптації.

Лісабонський договір став інституційним підґрунтям для довгострокового стратегічного планування у сфері зовнішньої політики та безпеки ЄС. Він заклав основу для більшої згуртованості та ефективності зовнішньополітичної діяльності Союзу, інституціоналізувавши ключові механізми стратегічного керівництва та ухвалення рішень. Крім того, договір юридично закріпив Спільну політику безпеки та оборони, розширивши можливості ЄС у сфері оборонного співробітництва та військових місій. Важливим стало положення статті 42(7) ДЄС, що вперше

закріпило зобов'язання держав-членів надавати взаємну оборонну допомогу в разі збройної агресії (Treaty of Lisbon, 2007).

З огляду на роль стратегічного планування у формуванні зовнішньої політики Європейського Союзу, ефективність його реалізації значною мірою залежить від нормативної та інституційної бази, яка визначає загальний напрямок дій. У цьому контексті стратегічне бачення ЄС закріплене в низці програмних документів, що не лише встановлюють пріоритети зовнішньої політики, але й забезпечують її інструментальну та концептуальну основу. Європейська глобальна стратегія 2016 року стала важливим етапом у переосмисленні підходів ЄС до міжнародних відносин, формуючи загальну концептуальну рамку для зовнішньої та безпекової політики. Водночас подальший розвиток безпекового середовища вимагав конкретизації механізмів реалізації стратегічних пріоритетів, що стало основою для ухвалення Стратегічного компаса 2022 року. Саме цей документ закріпив перехід від загальних принципів до практичних інструментів, необхідних для досягнення стратегічної автономії та підвищення геополітичної спроможності ЄС. Крім того, низка додаткових ініціатив, зокрема План реалізації у сфері безпеки та оборони (2016) та Європейська стратегія кібербезпеки (2021), доповнюють цей процес, сприяючи розвитку секторальних стратегій. Сукупність цих документів формує стратегічний каркас зовнішньої політики ЄС, визначаючи як його пріоритети, так і механізми їхньої імплементації у змінному глобальному середовищі.

Європейська глобальна стратегія 2016 року стала відповіддю Європейського Союзу на зміну міжнародного порядку та зростання загроз його безпеці. Документ визначив головні пріоритети зовнішньої політики та безпеки ЄС, що включали: (1) безпеку Союзу, (2) стійкість держав і суспільств на Сході та Півдні, (3) інтегрований підхід до конфліктів і криз, (4) регіональні порядки, зокрема відносини з Росією, США, Китаєм, Африкою та Близьким Сходом, (5) глобальне врядування та багатосторонність (European External Action Service, 2016a).

Ця стратегія задекларувала намір ЄС діяти «принципово та прагматично» у міжнародних справах, що виявилось у переході від суто нормативного підходу до більш реалістичного усвідомлення необхідності стратегічної автономії. Проте документ залишив багато питань відкритими, зокрема щодо конкретних механізмів посилення безпекової спроможності Союзу (Biscop, 2019, p. 3).

Тим часом ухвалення Стратегічного компаса у 2022 році стало визначальним етапом у трансформації зовнішньої політики та безпеки ЄС, спираючись на положення Глобальної стратегії, проте вже зосереджуючись на конкретних механізмах її реалізації. Документ визначив чотири основні напрямки: (1) можливість швидкого реагування на кризи, (2) зміцнення стійкості ЄС у сфері кібербезпеки, енергетики та критичної інфраструктури, (3) розвиток оборонних спроможностей, включно з посиленою співпрацею в рамках PESCO та Європейського оборонного фонду, (4) розширення партнерств, зокрема з НАТО, ООН, Африканським Союзом та державами Індо-Тихоокеанського регіону (Fiott, 2020).

Однією з основних особливостей Стратегічного компаса стало посилення уваги до стратегічної автономії ЄС, що відображає еволюцію підходу Союзу до міжнародних відносин. Документ також визнав необхідність використання жорсткої сили, зокрема через розвиток сил швидкого реагування та розширення військових місій ЄС (Fiott & Lindstrom, 2021).

Окрім Глобальної стратегії та Стратегічного компаса, низка інших документів вплинула на визначення стратегічних напрямів зовнішньої політики ЄС. План реалізації у сфері безпеки та оборони (2016) окреслив три головні напрями: управління кризами, розвиток оборонних можливостей та захист Союзу (European External Action Service, 2016a). Стратегічний прогноз Європейської комісії (2022) надав аналіз довгострокових загроз та можливостей для Союзу (European Commission, 2022c). Ініціативи ЄС у сфері кібербезпеки (2021) є стратегією забезпечення цифрової безпеки ЄС (European Commission, n.d.-b).

Глобальні трансформації, такі як посилення багатопolarity, зміни в безпековій архітектурі та зростання загроз у кіберпросторі, суттєво вплинули на переосмислення стратегічних пріоритетів Європейського Союзу. Одним із суттєвих факторів стала ерозія багатостороннього порядку, що особливо загострилася у 2016 – 2020 роках. Відхід США від глобального лідерства за адміністрації Дональда Трампа, зростання конкуренції з боку Китаю та Росії змусили ЄС переглянути свою залежність від Вашингтона у питаннях безпеки та зробити стратегічну автономію одним із основних принципів зовнішньої політики (Biscop, 2019).

Водночас загострення відносин із Росією та Китаєм змінило баланс сил у зовнішньополітичних пріоритетах ЄС. Російська агресія проти України у 2014 та повномасштабне вторгнення у 2022 роках радикально змінила стратегічні орієнтири Союзу, спричинивши перехід від традиційної дипломатії до політики стримування, санкційного тиску та військової допомоги партнерам (Fiott, 2020). Паралельно, Китай дедалі активніше просуває власні стратегічні інтереси, зокрема через ініціативу «Один пояс – один шлях», що ставить ЄС перед викликом геоекономічного балансування та пошуку механізмів економічної диверсифікації.

Окрему загрозу для безпеки ЄС становлять військові ризики та кібернетичні виклики. Гібридні загрози, такі як кібератаки, маніпуляції інформаційним простором та дезінформаційні кампанії, стали критичним викликом для безпеки Союзу. У відповідь на це Стратегічний компас визначив кібербезпеку одним із головних напрямів політики ЄС у сфері безпеки, що передбачає зміцнення захисту критичної інфраструктури, протидію цифровим атакам і створення механізмів швидкого реагування на кіберзагрози (Fiott & Lindstrom, 2021). Таким чином, глобальні трансформації змусили ЄС скоригувати стратегічні пріоритети, посилюючи безпековий вимір своєї зовнішньої політики та відходячи від традиційної нормативної дипломатії.

Традиційно зовнішня політика ЄС базувалася на концепції нормативної сили, що передбачала просування демократичних цінностей, верховенства права та прав людини через дипломатичні, економічні та регуляторні механізми (Manners, 2002). Однак у сучасних умовах цей підхід почав поступатися місцем геополітичному підходу, що проявляється у зростаючій увазі до жорсткої сили, активізації санкційної політики та зміцненні стратегічної автономії ЄС. Насамперед це виражається у розширенні оборонних спроможностей Союзу, зокрема покращенні військової мобільності та збільшенні фінансування оборонної політики (Biscop, 2019). Одночасно посилюється санкційний тиск, спрямований на держави, які порушують міжнародне право, зокрема Росію, Білорусь та Китай (Council of the European Union, n.d.-e). Крім того, ЄС дедалі активніше розвиває власну стратегічну автономію, знижуючи залежність від США у військовій сфері та впроваджуючи механізми незалежної оборонної політики (Fiott, 2020). Ці тенденції свідчать про поступовий перехід від традиційного нормативного підходу до більш прагматичної та силової геополітичної стратегії. Таким чином, ЄС поступово відходить від суто нормативної дипломатії до більш прагматичного геополітичного підходу, в якому економічна, військова та дипломатична міць Союзу розглядається як інструмент реалізації його інтересів у глобальному масштабі.

Ідея створення Європейського оборонного союзу є ключовим аспектом еволюції безпекової політики Європейського Союзу, яка спрямована на зміцнення його стратегічної автономії. Хоча Лісабонський договір 2009 року заклав правові рамки для поглиблення співпраці у сфері безпеки та оборони, реальні кроки щодо розвитку оборонного союзу активізувалися лише після ухвалення Європейської глобальної стратегії у 2016 році (European External Action Service, 2016b).

Одним із центральних інструментів розвитку оборонного союзу стало створення Постійного структурованого співробітництва (PESCO), яке спрямоване на підвищення оперативної взаємосумісності європейських

збройних сил та координацію оборонних проектів (Fiott, 2020). Додатково, Європейський оборонний фонд забезпечує фінансову підтримку спільних досліджень і розробок у сфері військових технологій (European Commission, n.d.-d). Попри прогрес у розвитку інституційних механізмів оборонної співпраці, ключовим викликом залишається брак політичної єдності між державами-членами щодо рівня інтеграції оборонної політики та взаємодії з НАТО. Водночас Стратегічний компас (2022) визначив необхідність створення Європейських сил швидкого реагування (EU Rapid Deployment Capacity) як елементу автономної військової спроможності ЄС (Fiott & Lindstrom, 2021).

Можна з упевненістю сказати, що Спільна політика безпеки та оборони є основним інструментом реалізації безпекових завдань ЄС, зокрема у сфері військових та цивільних місій. Згідно з положеннями Лісабонського договору, СПБО забезпечує ЄС можливість розгортання миротворчих операцій, військових місій з підтримки стабільності та гуманітарних інтервенцій (Treaty of Lisbon, 2007).

Проте оперативна спроможність СПБО залишається обмеженою через відсутність єдиного військового штабу, низьку мобільність сил та залежність від НАТО у стратегічних операціях (Biscop, 2019). У цьому контексті Стратегічний компас передбачає реформування СПБО шляхом створення постійних військових підрозділів, зміцнення оборонної координації між державами-членами та збільшення оборонного фінансування на рівні ЄС (Fiott, 2020).

На сьогодні в рамках СПБО, Європейський Союз підтримує глобальну безпекову присутність, залучаючи приблизно 3500 військових та 1300 цивільних фахівців у різних регіонах світу. З моменту запуску перших місій та операцій у 2003 році ЄС реалізував понад 40 міжнародних операцій, що охоплюють держави Європи, Африки та Азії, сприяючи зміцненню стабільності та безпеки. Нині ЄС здійснює 21 активну місію та операцію, з яких 12 є цивільними, вісім – військовими, а одна має комбінований цивільно-військовий характер. Додатково, Регіональний

консультативно-координаційний центр у Сахелі відіграє важливу роль у посиленні безпекової співпраці, сприяючи координації міжнародних зусиль щодо стабілізації регіону ((European External Action Service, 2025a).

Серед найбільш значущих місій ЄС у межах Спільної політики безпеки та оборони особливе значення мають EUTM Mali (підготовка збройних сил Малі), EUFOR Althea (стабілізаційна операція у Боснії і Герцеговині) та EUNAVFOR Operation Atalanta (боротьба з піратством у районі Африканського Рогу) (European Parliament, 2024a).

Водночас наразі стратегічний пріоритет ЄС зміщується до підтримки партнерів, зокрема України. Місія ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), створена у 2022 році, спрямована на підготовку українських військових та зміцнення оборонного потенціалу країни. Рада ЄС продовжила її мандат до 2026 року, виділивши 409 млн євро на фінансування. EUMAM Ukraine діє у співпраці з НАТО та включає коаліцію з 32 держав-партнерів. Навчання проводяться переважно у Польщі та Німеччині, а за два роки місія підготувала близько 70 тисяч українських військових. Це свідчить про зростаючу роль ЄС у підтримці партнерів та адаптацію СПБО до сучасних викликів (Михайлов, 2024).

Однак геополітичні виклики, зокрема війна в Україні, показують, що стратегічна автономія ЄС не може бути досягнута без забезпечення енергетичної безпеки. Залежність від зовнішніх постачальників енергоресурсів послаблює його стійкість, що особливо актуально в контексті російської агресії. Саме тому енергетична безпека також стала важливим елементом зовнішньої політики ЄС. Стратегічний компас визнає енергетичну безпеку як один із головних напрямків зовнішньої політики ЄС, особливо в контексті російської агресії та необхідності диверсифікації джерел енергії (Fiott, 2020).

Значні зусилля були спрямовані на зменшення залежності від російських енергоресурсів, зокрема через ухвалення REPowerEU Plan у 2022 році, що передбачає збільшення імпорту зрідженого природного газу з альтернативних джерел та розвиток відновлюваної енергетики. Крім того,

ЄС посилив співпрацю з Норвегією, США та Катаром у сфері постачання енергоресурсів, а також розширив стратегічні резерви газу та нафти (European Commission, 2022b).

Однак попри активізацію заходів щодо зміцнення енергетичної безпеки, ЄС стикається з викликами, зокрема високою вартістю енергетичного переходу, необхідністю розширення енергетичної інфраструктури та загрозами кібернетичних атак на критичні енергетичні об'єкти (Fiott & Lindstrom, 2021, p. 22). Враховуючи ці виклики, ЄС приділяє особливу увагу своїм сусіднім регіонам, адже стабільність, безпека та економічний розвиток у країнах-сусідах мають безпосередній вплив на енергетичну безпеку та стратегічну автономію Союзу.

Європейська політика сусідства (ЄПС) є центральним інструментом Європейського Союзу для регулювання відносин із країнами, що межують з ЄС, з метою сприяння стабільності, безпеці та економічному розвитку. Після Лісабону ЄС переглянув свою сусідську політику, що призвело до формування Східного партнерства як окремого напрямку взаємодії з країнами Східної Європи та Південного Кавказу (European Commission, n.d.-f). Мета реформованої ЄПС полягала у диференційованому підході до партнерів, що означало адаптацію механізмів співпраці до специфічних політичних та економічних умов кожної країни. Особливу увагу було приділено економічній інтеграції, підтримці демократичних реформ та підвищенню безпеки у прикордонних регіонах ЄС.

З 2015 року політика ЄС у цьому напрямку зазнала подальшої адаптації, що було закріплено в перегляді ЄПС 2015 року та підтверджено у Глобальній стратегії ЄС 2016 року. Основними пріоритетами стали розвиток стабільних державних інституцій, підтримка верховенства права, макрофінансова допомога та стимулювання політичних реформ (Biscop, 2019).

Підтримка демократичних перетворень у країнах Східного партнерства є ключовим елементом стратегії ЄС у регіоні. Україна, Грузія та Молдова, які підписали Угоди про асоціацію з ЄС, отримали найбільшу

політичну, економічну та фінансову підтримку. Через Європейський фонд за демократію ЄС фінансує незалежні ЗМІ, громадянське суспільство та ініціативи, спрямовані на захист прав людини та розвиток демократичних інститутів (European Commission, n.d.-f).

Значний вплив на демократичні процеси в регіоні спричинила російська агресія проти України, що почалася у 2014 році. У відповідь на це ЄС ухвалив Європейський мирний фонд, який уперше передбачав пряму військову допомогу Україні (Council of the European Union, 2023). Водночас відносини з Вірменією та Азербайджаном залишаються переважно сфокусованими на медіації конфліктів, тоді як співпраця з Білоруссю значно обмежена через санкційний тиск на режим Лукашенка.

ЄС використовує Угоду про асоціацію як головний механізм політичної та економічної інтеграції країн Східного партнерства. Вона передбачає створення Глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (DCFTA), що відкриває ринки ЄС для експорту та сприяє гармонізації законодавства партнерських країн із нормами ЄС (European Commission, n.d.-c).

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році ЄС ініціював Механізм відновлення України, що передбачає значну макрофінансову допомогу, реконструкцію інфраструктури та підтримку економічної стабільності країни (European Commission, 2024f). Окрім торговельної інтеграції, ЄС використовує механізми мобільності та візової лібералізації як стимул для реформ. Так, Україна, Грузія та Молдова отримали безвізовий режим із ЄС, що сприяло економічним та соціальним контактам між суспільствами (European Commission, n.d.-g).

Західні Балкани залишаються стратегічним регіоном для ЄС, оскільки їхня інтеграція є частиною зобов'язань ЄС щодо розширення. У 2003 році країни Західних Балкан отримали європейську перспективу на Саміті в Салоніках, однак реальний прогрес у переговорах про вступ став помітним лише після 2018 року. На сьогодні Албанія, Північна Македонія,

Сербія та Чорногорія перебувають на різних етапах переговорів щодо членства в ЄС (European External Action Service, 2025b).

ЄС використовує Інструмент передвступної допомоги (ІРА ІІІ) для підтримки демократичних реформ, зміцнення верховенства права та стимулювання економічного розвитку в регіоні. Однак головними викликами залишаються політична нестабільність у Боснії і Герцеговині, неврегульовані питання між Сербією та Косовом та зовнішній вплив третіх країн, зокрема Китаю та Росії (Biscop, 2019). ЄС також посилює свій економічний вплив у регіоні, пропонуючи Економічний і інвестиційний план для Західних Балкан, що передбачає інфраструктурні проекти та стимулювання приватного сектору. Проте темпи євроінтеграції залишаються повільними через внутрішні політичні виклики в регіоні та нестачу консенсусу серед держав-членів ЄС щодо розширення (Fiott, 2020).

Таким чином, політика ЄС щодо країн Східного партнерства та Західних Балкан залишається одним із центральних напрямів зовнішньої політики Союзу. Вона поєднує підтримку демократичних реформ, економічну інтеграцію та безпекову співпрацю. В умовах нових геополітичних викликів, особливо після російського вторгнення в Україну, ЄС адаптує свої підходи, комбінуючи традиційну нормативну дипломатію з більш прагматичними механізмами, такими як військова допомога та санкційний тиск. Проте перспективи інтеграції як східних, так і балканських партнерів залишаються складними та залежать від внутрішньої політичної волі держав-членів ЄС, а також від успішного впровадження реформ у країнах-партнерах.

Водночас ефективність політики ЄС у сусідніх регіонах значною мірою визначається його відносинами з великими геополітичними акторами, які впливають на міжнародний порядок та регіональну безпеку. Взаємодія з США, Китаєм та Росією формує стратегічні пріоритети ЄС, впливаючи на його економічну політику, безпекові ініціативи та зовнішньополітичну стратегію. Якщо відносини зі Сполученими Штатами базуються на трансатлантичному партнерстві, хоча й супроводжуються

певними розбіжностями, то у випадку з Китаєм і Росією ЄС змушений балансувати між економічною взаємозалежністю, політичним суперництвом та необхідністю стримування.

Відносини між ЄС та США ґрунтуються на спільних цінностях, глибокій економічній інтеграції та тісній безпековій співпраці. Проте останні десятиліття засвідчили наявність розбіжностей у таких сферах, як оборона, технології та торгівля, що відображає зміну геополітичної рівноваги та посилення прагнення ЄС до стратегічної автономії (Biscop, 2019).

У сфері оборони історично ЄС значною мірою покладався на НАТО як головний механізм колективної безпеки. Водночас створення Постійного структурованого співробітництва (PESCO), Європейського оборонного фонду (EDF) та розширення ЄСЗС свідчать про наміри ЄС розвивати власну стратегічну автономію (Fiott, 2020). США, у свою чергу, вітають зростання оборонного потенціалу ЄС, але водночас висловлюють занепокоєння щодо можливої дублюючої функції ЄС у сфері безпеки, що може послабити трансатлантичне партнерство (Atlantic council, 2024).

У технологічній сфері співпраця та суперництво між ЄС і США зосереджені на питаннях цифрового регулювання, кібербезпеки та штучного інтелекту. ЄС прагне контролювати діяльність технологічних гігантів через Закон про цифрові ринки, що суперечить економічним інтересам американських корпорацій, таких як Google, Apple та Meta (European Union, 2022).

У торговельній сфері періодично виникають конфлікти, зокрема щодо митної політики та промислових субсидій. Напруження загострилося за адміністрації Дональда Трампа, коли США запровадили мита на європейську сталь та алюміній, а ЄС відповів аналогічними заходами. Водночас адміністрація Джо Байдена зосередилася на відновленні трансатлантичного економічного діалогу (Atlantic council, 2024).

Разом з тим, відносини між ЄС і Китаєм є комплексними та багатовимірними, оскільки обидві сторони виступають як стратегічні

партнери, конкуренти та системні суперники одночасно. Економічна взаємозалежність між ЄС і Китаєм є надзвичайно високою. Китай є другим за обсягом торговельним партнером ЄС, а економічні відносини між сторонами визначаються значними обсягами інвестицій, технологічного співробітництва та торгівлі товарами і послугами. Водночас ЄС висловлює занепокоєння через нерівні умови конкуренції, державні субсидії Китаю та проблеми у сфері захисту прав інтелектуальної власності (European External Action Service, 2023).

У політичному вимірі головні суперечності зосереджені на питаннях прав людини, автономії Тайваню, ситуації в Синьцзяні та Гонконгу. У відповідь на порушення прав людини ЄС запровадив санкції проти китайських чиновників, що викликало напруження у двосторонніх відносинах (Reuters, 2021). Стратегічний підхід ЄС до Китаю також визначається безпековими викликами. Особливе значення має ініціатива Китаю «Один пояс – один шлях», яка викликає побоювання щодо економічної експансії Китаю в країнах Центральної та Східної Європи (Fiott, 2020).

Одним із найбільш значущих викликів для Європейського Союзу залишається Російська Федерація, зовнішньополітичний курс якої після 2014 року зазнав радикальних змін – від стратегічного партнерства до відкритої конфронтації. Анексія Криму та розв'язання війни на Донбасі стали поворотними подіями, що зумовили переосмислення ЄС своїх відносин із Росією та перехід до політики стримування і санкційного тиску (European External Action Service, 2022). Особливе місце у цій трансформації посіла енергетична політика: до 2022 року Росія залишалася основним постачальником нафти й газу до ЄС, однак після повномасштабного вторгнення України Євросоюз активізував зусилля з диверсифікації джерел енергопостачання, зокрема через ініціативу REPowerEU (European Commission, 2022d). Важливим елементом нової стратегії ЄС щодо Росії стала підтримка України: у 2022 році Євросоюз надав Україні статус країни-кандидата на вступ та посилив фінансову,

військову й гуманітарну допомогу, зокрема через механізм Європейського фонду миру (European Commission, 2024d).

Таким чином, відносини ЄС із великими геополітичними акторами формуються в умовах нової міжнародної конкуренції, яка поєднує співпрацю, стратегічне суперництво та елементи конфліктності. У цих умовах ЄС прагне адаптувати свої дипломатичні та економічні механізми до змінної геополітичної реальності, поєднуючи прагматизм та принциповість у відстоюванні своїх інтересів і цінностей.

У зв'язку з цим, ефективне реагування на глобальні виклики вимагає від ЄС не лише двосторонніх відносин із ключовими державами, а й активної участі у багатосторонніх структурах. Адже забезпечення міжнародної стабільності, сприяння сталому розвитку та підтримка міжнародного порядку, заснованого на правилах, можливі лише через зміцнення глобального врядування та багатосторонньої дипломатії. Європейський Союз відіграє ключову роль у системі глобального врядування, активно співпрацюючи з міжнародними організаціями та багатосторонніми форумами для зміцнення правил міжнародного порядку, заснованого на нормах права. Інституційна структура ЄС та його зовнішньополітична стратегія визначають його як впливового учасника багатосторонньої дипломатії.

В рамках Організації Об'єднаних Націй ЄС є не лише окремим актором, а й координатором позицій своїх держав-членів. Союз підтримує реформи Ради Безпеки ООН, спрямовані на її демократизацію та розширення складу, зокрема з урахуванням інтересів Європи. ЄС також бере участь у миротворчих операціях ООН, співпрацюючи у сферах розвитку, прав людини та гуманітарної допомоги ((European External Action Service, 2023).

У межах G7 та G20 ЄС виступає як головний провідник багатостороннього підходу до глобальних викликів. У G7 Союз співпрацює з найбільшими західними демократіями щодо питань безпеки, санкційної політики, підтримки України та стратегії виходу з глобальних криз. В

рамках G20 ЄС зосереджується на питаннях світової економіки, фінансової стабільності, боротьби зі зміною клімату та цифрової трансформації (European Commission, n.d.-e).

Крім того, у Світовій організації торгівлі (СОТ) ЄС є головним захисником мультилатералізму у торгівлі, виступаючи за реформу системи вирішення торговельних суперечок та протидію протекціоністським заходам окремих країн (European Commission, n.d.-a).

Європейський Союз є також глобальним лідером у боротьбі зі зміною клімату, просуваючи амбітні ініціативи для досягнення кліматичної нейтральності. Центральним елементом кліматичної дипломатії ЄС став Європейський зелений курс (European Green Deal), прийнятий у 2019 році. Він передбачає зменшення викидів парникових газів на 55% до 2030 року та досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року (Council of the European Union, n.d.-b).

У міжнародному контексті ЄС активно працює над реалізацією Паризької угоди (2015) та співпрацює з іншими країнами у рамках Конференцій ООН зі зміни клімату. Водночас, ЄС впроваджує механізм прикордонного вуглецевого коригування, спрямований на захист європейського ринку від імпорту продукції з високим вуглецевим слідом, що викликало суперечки у відносинах із країнами, що розвиваються. Крім того, ЄС розширює свої партнерства у сфері зеленої енергетики, співпрацюючи з Африканським Союзом, країнами Латинської Америки та Азії щодо розвитку відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та технологій зберігання енергії (European Commission, n.d.-e).

Відповідно до основоположних документів ЄС, захист прав людини, демократії та верховенства права становить один із ключових принципів його зовнішньої політики. Це відображено у Глобальному режимі санкцій ЄС за порушення прав людини, який дозволяє застосовувати санкції проти осіб, відповідальних за грубі порушення прав людини у різних країнах світу (Council of the European Union, 2023). ЄС активно підтримує демократичні рухи, громадянське суспільство та незалежні медіа в країнах

із авторитарними режимами. В рамках Європейського фонду за демократію (ЄФД) фінансуються ініціативи з розбудови демократичних інституцій у країнах Східного партнерства, Балкан та Близького Сходу (European Commission, n.d.-d).

Також ЄС відіграє важливу роль у боротьбі з дезінформацією та цифровими загрозами для демократії, що особливо актуально в контексті інформаційної війни з боку Росії та Китаю (Хакімова, 2021). Отже, ЄС продовжує відігравати ключову роль у глобальному врядуванні, використовуючи механізми багатосторонньої дипломатії для вирішення глобальних викликів.

Відтак, можна впевнено стверджувати, що в період з 2009 по 2024 рік зовнішня політика Європейського Союзу зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених змінами у глобальному розподілі сил, зростанням геополітичної конкуренції та внутрішніми викликами ЄС. Лісабонська реформа заклав інституційну основу для формування більш цілісної зовнішньої політики. Публікація Європейської глобальної стратегії (2016) стала важливим етапом у формуванні стратегічного бачення ЄС, що закріпило перехід від виключно нормативного підходу до більш прагматичної геополітичної стратегії. Прийняття Стратегічного компаса ЄС (2022) визначило конкретні механізми зміцнення оборонної політики, посилило увагу до безпекових загроз і відображало трансформацію ЄС у глобального актора, здатного реагувати на виклики міжнародної безпеки (Fiott, 2020).

Однак, реалізація стратегічних напрямків зовнішньої політики ЄС відбувається в умовах безпрецедентних внутрішніх та зовнішніх викликів.

Серед внутрішніх викликів, що вплинули на стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС, головними стали Brexit та політична фрагментація всередині Союзу. Вихід Великої Британії з ЄС не лише призвів до втрати одного з найважливіших зовнішньополітичних і безпекових акторів, але й змусив Брюссель адаптувати механізми взаємодії з Лондоном у нових умовах двостороннього співробітництва (Council of the

European Union, n.d.-c). Водночас політична фрагментація між державами-членами проявляється у розбіжностях щодо таких ключових питань, як стратегічні відносини з Китаєм, санкційна політика проти Росії та підходи до врегулювання міграційної кризи, що створює перешкоди для формування єдиної зовнішньополітичної позиції ЄС.

Серед зовнішніх викликів, що вплинули на стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС, ключову роль відіграли міграційна криза, пандемія COVID-19 та російсько-українська війна. Міграційна криза 2015–2016 років стала серйозним випробуванням для єдності ЄС, загостривши розбіжності між державами-членами щодо механізмів розподілу біженців та необхідності реформування політики притулку, що призвело до політичної поляризації всередині Союзу (European Commission, 2017). Наступним серйозним викликом стала пандемія COVID-19, яка не лише завдала удару по глобальних економічних зв'язках, а й висвітлила вразливість глобалізованої економіки, підкресливши необхідність посилення стратегічної автономії ЄС у сферах охорони здоров'я, критичних ланцюгів постачання та цифрової безпеки (European Commission, 2021). Однак найбільш суттєвий вплив на зовнішню політику ЄС мала російсько-українська війна, яка кардинально змінила безпекове середовище Європи, спричинивши історичний перегляд оборонної політики, санкційної стратегії та підтримки партнерів. (Council of the European Union, 2024a).

Попри ці виклики, перспективи реалізації стратегічних напрямів ЄС залежать від здатності Союзу підтримувати баланс між єдністю та гнучкістю, адаптуватися до нових загроз і одночасно посилювати власні економічні, технологічні та безпекові спроможності. Таким чином, сучасна зовнішня політика ЄС є балансом між збереженням нормативного підходу та необхідністю діяти як геополітичний актор, здатний не лише декларувати цінності, а й ефективно захищати власні інтереси у глобальному масштабі.

3.2. Санкції як інструмент нормативної сили ЄС.

Санкції є невід'ємним елементом зовнішньої політики Європейського Союзу, що дозволяє йому впливати на міжнародні процеси без прямого застосування військової сили. Вони виступають ключовим інструментом нормативної дипломатії, спрямованим на підтримку міжнародного правопорядку, захист прав людини та запобігання конфліктам. Використовуючи санкції, ЄС не лише реагує на загрози, але й формує глобальні норми поведінки, посилюючи свій вплив у міжнародних відносинах.

Ще з 1980-х років санкції стали важливим інструментом реагування ЄС на порушення міжнародного порядку, однак їхня структура зазнала значної трансформації. Якщо на початковому етапі переважали всеохоплюючі економічні ембарго, то починаючи з 1990-х років ЄС поступово перейшов до таргетованих (smart) санкцій, які зосереджуються на елітах і секторальних обмеженнях, мінімізуючи вплив на цивільне населення (Tostensen & Bull, 2002; Portela, 2010). Цей підхід дозволив підвищити ефективність санкцій, спрямовуючи їх на стратегічно важливі галузі економіки, ключових осіб та політичні структури, які є відповідальними за порушення норм міжнародного права.

Політика санкцій ЄС ґрунтується на трьох основних цілях:

Примус (coercion) – створення економічних і політичних витрат для держави-об'єкта санкцій, що спонукає її змінити свою поведінку.

Стимування (constraining) – обмеження можливостей держави-агресора для реалізації загрозливих дій шляхом обмеження доступу до ресурсів, фінансових потоків та технологій.

Сигналізація (signalling) – демонстрація міжнародному співтовариству позиції ЄС щодо ключових викликів безпеки, зміцнення глобальних норм і надання підтримки партнерам (Giumelli, 2013).

Ефективність санкцій залежить не лише від їхньої економічної сили, але й від їхньої узгодженості на міжнародному рівні. Успішна реалізація санкційної політики ЄС вимагає координації із США, Великою Британією,

G7 та іншими партнерами, що особливо проявилось у випадку санкцій проти Росії після її агресії проти України. У сучасному міжнародному середовищі санкції слугують не лише механізмом покарання, а й ключовим інструментом стратегічного впливу, що визначає позицію ЄС у світовій політиці (Council of the European Union, n.d.-e).

Ефективність санкційної політики Європейського Союзу значною мірою визначається її правовою основою та механізмами ухвалення й імплементації. Санкції є ключовим інструментом Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, що забезпечує ЄС здатність реагувати на порушення міжнародного права, загрози безпеці та порушення прав людини. Запровадження санкцій потребує суворого дотримання процедур та узгодженості між державами-членами, а їхня ефективність залежить від здатності ЄС забезпечувати належний контроль і правовий захист від зловживань.

Законодавча база, що регулює санкційну політику ЄС, закріплена в Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Дві ключові статті цього документа визначають правові рамки застосування обмежувальних заходів:

- 1) Стаття 215 ДФЄС надає ЄС право запроваджувати економічні санкції, включаючи обмеження у сферах торгівлі, фінансів та інвестицій. Це положення є основою для імплементації санкцій, ухвалених у межах СЗПБ (European Commission, 2016);
- 2) Стаття 75 ДФЄС стосується заходів, спрямованих на боротьбу з тероризмом та загрозами безпеці, що дозволяє ЄС координувати дії держав-членів у сфері запобігання фінансуванню терористичних організацій (Tridimas & Nebbia, 2004).

Ці положення визначають правові механізми застосування санкцій, водночас залишаючи державам-членам певні повноваження щодо імплементації та контролю їхнього виконання.

Прийняття санкційних рішень у Європейському Союзі є багаторівневим процесом, що поєднує інституційний механізм ухвалення

санкцій та різні формати їхнього застосування. Основним органом, що ухвалює санкції, є Рада Європейського Союзу, яка приймає рішення на основі консенсусу або кваліфікованої більшості, залежно від характеру санкційних заходів. Якщо санкції зачіпають функціонування внутрішнього ринку ЄС, їхня імплементація вимагає ухвалення регламенту Ради, який є юридично обов'язковим для всіх держав-членів. Водночас Європейський парламент не має безпосередньої ролі у санкційному процесі, проте може впливати на санкційну політику через політичний тиск, заклики до перегляду або посилення санкційних заходів. Яскравим прикладом стала його активна позиція щодо санкцій проти Росії після 2014 року. Європейська комісія у свою чергу відіграє важливу роль у санкційному механізмі, забезпечуючи моніторинг їхньої імплементації, контроль за відповідністю правовим нормам ЄС і координацію санкцій, що зачіпають внутрішній ринок (European Commission, 2016; Council of the European Union, n.d.-e).

Як правило, ЄС запроваджує санкції у трьох основних форматах. Перший формат передбачає санкції, що виконують резолюції Ради Безпеки ООН. Усі санкції, ухвалені ООН, автоматично імплементуються ЄС через відповідні нормативні акти, що забезпечує їхню обов'язковість для всіх країн-членів. Другий формат – посилені санкції на основі санкцій ООН. У деяких випадках ЄС ухвалює більш жорсткі заходи порівняно з санкціями ООН, як це було у випадку Ірану, коли ЄС доповнив міжнародні обмеження, запроваджуючи додаткові санкції у фінансовому секторі, що значно посилило тиск на Тегеран. Третій формат – автономні санкції ЄС, які ухвалюються незалежно від рішень ООН, керуючись власними стратегічними пріоритетами (Vines, 2012). До таких санкцій належать, наприклад, обмеження, запроваджені проти Росії після анексії Криму у 2014 році та після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Автономні санкції забезпечують ЄС більшу гнучкість у реагуванні на міжнародні кризи, однак одночасно вимагають широкої дипломатичної підтримки та внутрішньої узгодженості між країнами-членами. Вони також

стають предметом міжнародних дискусій щодо їхньої легітимності, особливо з боку країн, які не входять до ЄС, але мають значні економічні або політичні інтереси у відносинах із підсанкційними державами. Проте, оскільки санкції можуть мати значний вплив на економічні та політичні процеси, їхнє застосування підлягає судовому контролю, що відіграє важливу роль у збереженні правової визначеності та захисті від можливих зловживань (Council of the European Union, n.d.-e).

Контроль за санкціями здійснюється Судом Європейського Союзу (СЄС), який має повноваження переглядати законність санкцій відповідно до статті 263 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС, 2009). Якщо санкції суперечать нормам міжнародного права або порушують принципи справедливого судового процесу, вони можуть бути скасовані (Tridimas & Nebbia, 2004). Хоча такі випадки є рідкісними, судовий контроль забезпечує баланс між зовнішньополітичними пріоритетами ЄС та дотриманням фундаментальних прав і норм міжнародного права.

Прецедентна практика Суду ЄС підтверджує здатність правової системи ЄС захищати санкційні рішення, водночас допускаючи їхній перегляд у разі правових порушень. Наприклад, у справі «Роснефть» (C-72/15) суд визнав санкції законними, зазначивши їхню відповідність цілям безпеки та зовнішньої політики ЄС (Pertiwi, 2024). Натомість у справі «Mellat Bank» іранський банк домогся скасування санкцій через відсутність доказів його зв'язків із ядерною програмою, що підкреслило важливість юридичної аргументації санкційних рішень (Giumelli, 2013).

Попри те, що Суд ЄС рідко скасовує санкції, практика їхнього судового перегляду є важливим елементом правової системи ЄС, що забезпечує захист від можливих зловживань та політичної упередженості. Санкції ЄС мають чітку правову базу, що дозволяє їхню імплементацію на різних рівнях зовнішньої політики. Завдяки комплексному механізму ухвалення, санкції слугують як інструментом колективного примусу, так і важливим засобом дипломатичного впливу. Водночас їхня ефективність залежить від єдності країн-членів, узгодженості з міжнародними

партнерами та здатності ЄС забезпечувати контроль за їхнім виконанням. Санкційний механізм ЄС продовжує розвиватися, і його майбутня ефективність залежатиме від здатності Союзу адаптуватися до нових викликів, зокрема посилення механізмів моніторингу, боротьби з обходом санкцій та вдосконалення інституційних структур для їхнього впровадження. Таким чином, санкційний механізм ЄС не лише формалізований у правовій системі Союзу, але й постійно вдосконалюється для забезпечення його ефективності у відповідь на сучасні виклики.

З огляду на це, санкції ЄС перетворилися на один із важливих інструментів зовнішньої політики, що поєднує дипломатичний тиск із економічними важелями впливу. Як уже вказувалося вище, санкційна політика ЄС еволюціонувала від широкомасштабних торговельних ембарго до більш таргетованих обмежень, що дозволяють завдавати удару саме по тих суб'єктах, які несуть відповідальність за порушення міжнародного права або становлять загрозу міжнародній стабільності. Основні категорії санкцій ЄС включають: персональні санкції, економічні та фінансові обмеження, торговельні санкції та заходи, спрямовані на боротьбу з гібридними загрозами, що забезпечує багатовимірний підхід до реагування на міжнародні виклики (Giumelli, 2013).

Персональні санкції є найпоширенішою формою цільових обмежень, що запроваджуються ЄС проти фізичних осіб, причетних до порушень міжнародного права, агресивної зовнішньої політики, репресій або корупції. Основні заходи у цьому форматі включають заборону на в'їзд до країн ЄС та замороження активів осіб, які перебувають у санкційних списках (European Commission, 2016). Ці санкції спрямовані на політичну та економічну еліту держави, яка є об'єктом санкційної політики. Вони мають на меті обмежити можливості підсанкційних осіб користуватися фінансовою системою ЄС, володіти нерухомістю чи здійснювати транзакції у європейських банках. Прикладами таких санкцій є обмеження, запроваджені проти російських високопосадовців після анексії Криму у 2014 році, а також проти військового керівництва М'янми у 2021 році після

військового перевороту (Pertwi, 2024). Ефективність персональних санкцій полягає не лише у фінансових обмеженнях, а й у символічному аспекті. Вони посилюють політичний тиск на владу країни-агресора, демонструючи її міжнародну ізоляцію. Проте їхній вплив є обмеженим, якщо вони не поєднуються із більш жорсткими економічними санкціями, що мають довготривалий ефект на фінансову систему держави, що підпадає під санкції (Giumelli, 2013).

Одним із найефективніших інструментів санкційної політики ЄС є економічні та фінансові обмеження, що безпосередньо впливають на державні установи, компанії та фінансову систему країни-об'єкта санкцій. Вони включають замороження активів державних органів та підприємств, що обмежує доступ країни до зовнішнього фінансування. Санкції такого типу активно застосовувалися щодо Росії після 2014 року.

Фінансові санкції також передбачають заборону на нові інвестиції та міжнародні транзакції, що перешкоджає притоку іноземного капіталу до економіки підсанкційної країни. Наприклад, у випадку з Іраном після 2012 року заборона на фінансові операції значно ускладнила торгівлю з європейськими партнерами та спричинила серйозний спад в економіці. Такі заходи завдають відчутного удару по економічній стабільності країни, проте потребують координації з міжнародними партнерами, щоб уникнути обходу санкцій через треті країни (Simola, 2023).

В свою чергу, торговельні санкції є важливим компонентом економічного примусу, що обмежує доступ країни-об'єкта санкцій до стратегічно важливих товарів, технологій і фінансових ресурсів. Одним із найпотужніших інструментів такого типу санкцій є енергетичне ембарго, що включає заборону на імпорт нафти, газу та вугілля.

З 2022 року ЄС поступово скорочував залежність від російських енергоносіїв, запроваджуючи ембарго на нафту та вугілля, що значно зменшило доходи російського бюджету. Було введено граничні ціни на російську нафту, що обмежило її експорт до третіх країн, які раніше допомагали Росії обходити санкції (European Commission, 2022b). Окрім

енергетичного сектора, санкції стосуються також контролю експорту технологій подвійного призначення, що перешкоджає розвитку оборонного та аерокосмічного секторів держави, що підпала під санкції. До таких товарів належать напівпровідники, мікročіпи, авіаційне обладнання та сучасні електронні компоненти, які критично важливі для виробництва військової техніки. ЄС також запровадив заборону на імпорт металів, алмазів і нафтопродуктів з Росії, що є частиною ширшої стратегії зменшення економічних ресурсів, які можуть бути використані для фінансування військової агресії (Pertiwі, 2024).

Окрім традиційних економічних обмежень, санкційна політика ЄС останніми роками все більше фокусується на боротьбі з гібридними загрозами, включаючи дезінформацію, кіберзлочини та нелегітимний вплив на демократичні процеси. Наприклад, ЄС запровадив блокування російських пропагандистських ресурсів, таких як Russia Today та Sputnik, які використовуються Кремлем для поширення дезінформації та інформаційних маніпуляцій. Це стало частиною ширшої стратегії боротьби з інформаційними війнами, які є ключовим елементом гібридної агресії. У відповідь на численні випадки кібератак, зокрема атаки на урядові установи країн-членів ЄС, були запроваджені санкції проти російських, північнокорейських та китайських хакерських угруповань, що здійснюють шкідливу діяльність у кіберпросторі. Додатково ЄС обмежив експорт програмного забезпечення та ІТ-обладнання, що може використовуватися для масового стеження або кіберзлочинів, що спрямовані на європейські країни (European Commission, 2022d).

Одним із найбільш яскравих прикладів тривалого та всеохоплюючого санкційного режиму є саме політика ЄС щодо Росії. Вона відображає здатність Євросоюзу використовувати економічні, фінансові та технологічні важелі впливу для стримування агресивної зовнішньої політики РФ, що порушує норми міжнародного права. Санкції, які були вперше запроваджені у 2014 році після незаконної анексії Криму, значно розширилися після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022

році, що позначило початок нового етапу санкційного тиску з боку ЄС (Pertiwi, 2024).

Перший пакет санкцій було ухвалено ще у березні 2014 року у відповідь на анексію Криму Російською Федерацією та подальшу дестабілізацію ситуації на сході України. Первинні санкції мали персональний та секторальний характер, що відповідало політиці таргетованих санкцій, яку ЄС почав активно застосовувати на початку 2000-х років (Portela, 2010). Персональні санкції передбачали заборону на в'їзд до ЄС та замороження активів осіб, відповідальних за порушення територіальної цілісності України. У санкційний список увійшли високопосадовці Російської Федерації, керівництво самопроголошених республік на Донбасі, а також бізнесмени, які фінансово підтримували російську агресію (European External Action Service, 2017). Паралельно були запроваджені секторальні санкції, що включали обмеження на доступ російських державних банків та компаній до фінансових ринків ЄС, заборону на експорт технологій подвійного призначення, а також обмеження у сфері військово-промислового комплексу. Особливо важливим стало ембарго на експорт обладнання для видобутку нафти та газу в Арктиці, глибоководному шельфі та сланцевих родовищах, що мало на меті обмежити довгострокову енергетичну експансію Росії (European Commission, 2022d).

Вплив санкцій на економіку Росії у 2014–2015 роках був значним, особливо у фінансовому секторі (Pertiwi, 2024). Заборона на доступ до ринків капіталу обмежила можливості кредитування державних корпорацій, що призвело до відтоку інвестицій та падіння курсу рубля. Водночас санкції не змогли змінити політичну поведінку Кремля, що сприяло їхньому подальшому розширенню та оновленню кожні пів року відповідно до механізму санкційного перегляду ЄС.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало каталізатором безпрецедентного санкційного тиску з боку ЄС. На відміну від санкцій 2014 року, які мали переважно стримувальний

характер, нові санкційні заходи були спрямовані на системну деградацію російської економіки та військово-промислового комплексу. Вони стали частиною широкої міжнародної коаліції санкцій, що охопила країни G7, США, Велику Британію, Канаду, Японію та інші держави, які приєдналися до санкційного режиму (European Commission, 2022b).

Одним із перших і найбільш руйнівних кроків стало відключення ключових російських банків від SWIFT – глобальної міжбанківської системи обміну фінансовими повідомленнями. Це рішення суттєво ускладнило можливість міжнародних розрахунків для російських фінансових установ, включаючи Сбербанк, ВТБ та інші великі банки, що перебували під санкціями. Відключення від SWIFT призвело до дестабілізації платіжної системи Росії та змусило країну шукати альтернативні механізми для міжнародних транзакцій, зокрема через китайські платіжні платформи. Більше того, Центральний банк РФ втратив доступ до своїх золотовалютних резервів, розміщених у європейських банках (Simola, 2023).

Наступним важливим заходом стала заборона на експорт технологій та фінансових послуг, що було спрямоване на послаблення російського військово-промислового комплексу. До списку заборонених товарів увійшли напівпровідники, високоточна електроніка, авіаційне обладнання, а також програмне забезпечення, яке використовується у військових технологіях (European Commission, 2022b). Це мало на меті позбавити Росію доступу до критично важливих компонентів, необхідних для виробництва сучасної зброї та систем навігації. Крім того, санкції включали обмеження на надання фінансових та консультаційних послуг російським державним компаніям, що ускладнило їхню діяльність на міжнародних ринках.

У сфері енергетики ЄС запровадив ембарго на імпорт російської нафти та нафтопродуктів, що позбавило Москву значної частини валютних надходжень. Одночасно було встановлено граничні ціни на експорт російських енергоносіїв, що обмежило можливість РФ продавати нафту та

газ за завищеними цінами навіть у країнах, які не приєдналися до санкцій (Pertiwi, 2024).

Санкції ЄС проти Росії у 2014–2025 роках пройшли суттєву еволюцію від персональних і секторальних обмежень до масштабного економічного тиску, спрямованого на підрих фінансової стабільності та військового потенціалу країни-агресора. Якщо санкції 2014 року мали переважно стримувальний характер, то заходи після 2022 року стали більш радикальними, охоплюючи банківську систему, технологічний сектор та енергетичний ринок. Впровадження механізмів контролю за обходом санкцій дозволило підвищити ефективність обмежень, хоча Росія продовжує використовувати треті країни для імпорту заборонених товарів. Загалом санкції стали стратегічним інструментом тиску на Кремль, хоча їхня довгострокова ефективність залежить від здатності ЄС забезпечувати їхню імплементацію та посилювати міжнародну координацію.

Попри те, що санкційна політика ЄС щодо Росії стала найбільш масштабною та системною в історії Союзу, вона не є унікальним випадком застосування економічного примусу як інструменту зовнішньої політики. Європейський Союз має довготривалу практику використання санкцій для протидії загрозам міжнародній безпеці, порушенням прав людини та розповсюдженню зброї масового знищення. Одним із таких прикладів є санкції проти Ірану, які, на відміну від обмежень щодо Росії, розпочалися ще у 2006 році. Санкції Європейського Союзу щодо Ірану були запроваджені в межах двох головних напрямків – обмеження, пов’язані з розвитком ядерної програми, та санкції за систематичні порушення прав людини. ЄС, як один із ключових акторів у переговорах щодо нерозповсюдження ядерної зброї, підтримав міжнародні зусилля, спрямовані на припинення ядерної активності Ірану, що викликала серйозні побоювання щодо потенційного створення ядерного арсеналу. Перші санкції були запроваджені відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН, зокрема № 1737 (2006), що обмежувала постачання Ірану товарів та технологій, пов’язаних із збагаченням урану (European Commission, 2023).

У 2010 році ЄС значно розширив санкції, запровадивши фінансові обмеження проти Центрального банку Ірану, заморозивши активи іранських компаній у Європі, а також запровадивши експортні обмеження на технології подвійного призначення (Portela, 2010). Ці заходи стали частиною ширшої міжнародної стратегії, спрямованої на економічний тиск з метою змусити Тегеран піти на поступки щодо своєї ядерної програми.

Найсерйознішим ударом для іранської економіки стало нафтове ембарго, запроваджене ЄС у 2012 році. Заборона на імпорт іранської нафти та обмеження фінансових операцій із компаніями, пов'язаними з енергетичним сектором, значно скоротили валютні надходження Ірану. Це спричинило суттєве зниження курсу національної валюти, зростання інфляції та зниження рівня життя населення (European Commission, 2023). Вплив цих санкцій став настільки руйнівним, що у 2015 році, внаслідок дипломатичних зусиль, включаючи участь ЄС, було підписано Спільний всеосяжний план дій (JCPOA), який передбачав поетапне скасування санкцій в обмін на контроль за ядерною програмою Ірану (Council of the European Union, 2023).

Однак, після виходу США з JCPOA у 2018 році та запровадження Вашингтоном жорсткіших санкцій, ЄС опинився в складній ситуації. Попри спроби зберегти угоду та створити фінансовий механізм INSTEX для обходу американських санкцій, іранська економіка продовжувала зазнавати значних втрат. ЄС зберігає санкційний тиск на Іран, зокрема через порушення прав людини, включаючи придушення протестів та репресії проти політичних активістів, що підкреслює довготривалу напругу у відносинах між Брюсселем і Тегераном (Al Jazeera, 2019).

Санкції проти Сирії стали відповіддю на масові порушення прав людини та військові злочини, здійснені режимом Башара Асада в ході громадянської війни, що почалася у 2011 році. Від самого початку конфлікту ЄС зайняв принципову позицію, засуджуючи застосування військової сили проти мирного населення та використання хімічної зброї. Як один із перших кроків, у травні 2011 року ЄС запровадив санкції проти

представників сирійського уряду, військових і сил безпеки, відповідальних за репресії. Згодом санкції були розширені на сирійські компанії та державні установи, що підтримували фінансування режиму. Зокрема, було запроваджено фінансові обмеження, включаючи заморозення активів Центрального банку Сирії, а також секторальні санкції на експорт нафти, що раніше складала значну частку сирійського експорту (European Comission, 2024).

Енергетичне ембарго та заборона на фінансові операції з державними компаніями серйозно послабили економічні можливості уряду Асада. Також було введено обмеження на експорт технологій подвійного призначення, зокрема телекомунікаційного обладнання, яке могло використовуватися для стеження за опозиційними активістами. Окрім цього, запроваджено заборону на авіап перевезення та торговельні обмеження, що ускладнили економічну діяльність Сирії (European Comission, 2024).

Попри економічний тиск, санкції впродовж довгого часу не могли суттєво змінити військово-політичну ситуацію, оскільки режим Асада отримував значну підтримку з боку Росії та Ірану. Однак збереження санкційного режиму ЄС підкреслювало його стратегічну позицію щодо неприпустимості масових порушень прав людини та військових злочинів. Утім, наприкінці 2024 року, внаслідок внутрішньої кризи, зростаючої ізоляції на міжнародній арені та ослаблення підтримки з боку союзників, режим Башара Асада зазнав краху (Politico, 2024). Це стало поворотним моментом у конфлікті, який відкрив перспективи для нової політичної реальності в Сирії, але також поставив перед міжнародною спільнотою нові виклики щодо стабілізації ситуації та відбудови країни.

Санкції ЄС проти М'янми є прикладом реакції міжнародної спільноти на систематичні порушення демократичних прав і свободи громадян. Перші санкції були запроваджені ще в 1990-х роках через політичні репресії з боку військового уряду. Після початку демократичних реформ у 2011–2012 роках деякі обмеження були скасовані, проте подальші

події, зокрема етнічні чистки рохінджа у 2017 році та військовий переворот 2021 року, призвели до нового санкційного тиску (Council of the European Union, 2024b).

ЄС запровадив персональні санкції проти військових керівників, відповідальних за переворот, а також проти компаній, що фінансують хунту. Військові підприємства, які контролюють значну частину економіки М'янми, опинилися під обмеженнями, що передбачали замороження активів та заборону на міжнародні фінансові транзакції. Торговельні санкції включали скасування преференційного режиму у торгівлі з ЄС, що завдало серйозного удару по текстильному сектору М'янми, орієнтованому на експорт до Європи. Це призвело до закриття фабрик і значного скорочення робочих місць, що ще більше погіршило соціально-економічну ситуацію в країні (Council of the European Union, 2024b). Попри жорсткі заходи, ефективність санкційного режиму також залишається обмеженою через посилення співпраці військової хунти з Китаєм і Росією, які продовжують підтримувати режим. Це свідчить про складність досягнення демократичних змін виключно через економічний тиск без додаткових механізмів дипломатичного впливу.

Санкції ЄС щодо Ірану, Сирії та М'янми демонструють широкий спектр механізмів економічного тиску, спрямованого на досягнення політичних змін. Проте їхня ефективність значною мірою залежить від міжнародної координації, здатності запобігати обходу санкцій та єдності країн-членів ЄС. У випадку Ірану санкції відіграли важливу роль у стримуванні його ядерної програми, тоді як обмеження щодо Сирії та М'янми виявилися менш дієвими через підтримку цих режимів з боку третіх країн (Council of the European Union, 2023c; European Commission, 2024c; Council of the European Union, 2024b). Це підкреслює необхідність комплексного підходу, що поєднує економічний тиск із дипломатичними ініціативами, спрямованими на міжнародну ізоляцію порушників та посилення співпраці з союзниками, зокрема США, Великою Британією та країнами G7.

Водночас ефективність санкційного механізму ЄС залежить від внутрішньої узгодженості рішень. Хоча санкції ухвалюються консенсусом, на практиці деякі країни-члени намагаються пом'якшити або блокувати більш жорсткі заходи через власні економічні інтереси. Наприклад, Угорщина неодноразово виступала проти санкцій проти Росії, посиляючись на ризики для енергетичної безпеки, тоді як Франція та Кіпр висловлювали занепокоєння щодо їхнього впливу на національний бізнес, особливо у фінансовому секторі (European Parliament, 2024b). Попри ці виклики, санкції залишаються стратегічним інструментом ЄС для реагування на міжнародні кризи, підтримки глобальних норм та захисту прав людини.

Ще одним викликом є розбіжності між ЄС та США щодо екстериторіальних санкцій (обмежень, які поширюються на компанії третіх країн за співпрацю з підсанкційними державами). ЄС традиційно уникає таких заходів, вважаючи їх порушенням міжнародного права, тоді як США активно застосовують їх, наприклад, щодо компаній, що працюють з Іраном чи Росією. Це створює напругу у трансатлантичних відносинах, оскільки європейський бізнес може зазнавати обмежень навіть без формальної юрисдикції ЄС, що послаблює ефективність санкційного режиму (Erb et.al., 2024).

Окремим напрямком санкційної політики ЄС стало посилення контролю за обходом санкцій через треті країни. Санкційний режим продовжує мати вразливості, які дозволяють Росії адаптуватися до економічного тиску. Відтак, торгівля енергоресурсами та приховані фінансові канали через Туреччину, ОАЕ, Китай та держави Центральної Азії дають змогу зберігати доступ до критично важливих технологій та міжнародних фінансових потоків.

Попри три роки повномасштабної війни та численні санкційні пакети, Росія продовжує фінансувати свою військову машину, використовуючи прибутки від експорту енергоресурсів. Основним джерелом надходжень до її бюджету залишається нафта, що дозволяє Кремлю покривати значні військові витрати. Наприклад, у 2024 році

оборонний бюджет РФ становив 112 мільярдів доларів, а в 2025 році він буде збільшений до 142 мільярдів (Cheung, 2025). Така фінансова стійкість Росії пояснюється тим, що, незважаючи на формальні санкції, значна частина її нафти продовжує надходити на світові ринки, зокрема в Китай та Європу.

За даними Financial Times, лише за перший рік повномасштабного вторгнення ЄС заплатив Росії майже 140 мільярдів євро за нафту та газ, що навіть перевищує обсяг європейської допомоги Україні. Приблизно 80 мільярдів євро з цієї суми надійшли саме від експорту нафти, що підкреслює ключову роль енергетичного сектору в утриманні російської економіки на плаву. Це вкотре доводить, що якби санкційна політика західних партнерів була більш жорсткою та комплексною, економіка Росії не витримала б три роки війни (Ткач, 2024).

Одним із основних механізмів, який дозволяє Москві обходити санкції, є «тіньовий флот», що складається зі старих суден, зареєстрованих на компанії-прокладки в третіх країнах. Ці танкери транспортують нафту, уникають санкційного контролю, перепродаючи вантаж або змінюючи документацію щодо походження нафти, перш ніж вона досягає кінцевого споживача. Основним напрямком залишається Китай, куди надходить значна частина російської нафти. Водночас ЄС продовжує розширювати санкційний тиск на ці схеми, зокрема, 19 лютого 2025 року ухвалив 16-й пакет санкцій, що передбачає включення до чорного списку ще 73 суден, доповнюючи попередні 153 танкери, які вже перебувають під обмеженнями (Cheung, 2025). Проте ефективність цих заходів залишається обмеженою, оскільки Росія постійно оновлює «тіньовий флот», використовуючи нові судна-прокладки та змінюючи маршрути, що ускладнює контроль і відстеження реальних власників цих танкерів.

Ще одним механізмом обходу санкцій стало використання криптовалют та тіньових банківських схем. Російські компанії та приватні особи дедалі частіше використовують криптовалютні платформи для обходу фінансових обмежень, оскільки такі транзакції не проходять через

традиційні банки. Попри ухвалення ЄС законодавства щодо регулювання криптоактивів (MiCA), ефективність цих заходів залишається обмеженою, оскільки біржі, зареєстровані за межами ЄС, продовжують обслуговувати підсанкційні суб'єкти (Pertiwī, 2024).

Є впевненість у тому, що санкції, особливо проти великих економік, впливають не лише на підсанкційні країни, а й на світові ринки. Європейський бізнес зазнав значних втрат у сферах енергетики та фінансів, а багато компаній, що працювали в Росії, змушені були скоротити або припинити діяльність, що призвело до мільярдних збитків (Simola, 2023). Це ще раз доводить, що ефективність санкційної політики залежить від міжнародної координації, вдосконалення механізмів моніторингу та усунення лазівок, які дозволяють Москві уникати обмежень.

Одним із найбільш відчутних наслідків стало зростання цін на енергоносії та необхідність пошуку альтернативних джерел постачання. Відмова від російського газу та нафти спричинила енергетичну кризу в ЄС, оскільки зменшення поставок призвело до рекордного зростання цін на енергоносії у 2022 році. Однак у довгостроковій перспективі санкції сприяли прискоренню енергетичного переходу та диверсифікації постачання. ЄС розширив імпорт зрідженого природного газу з США, Катару та Норвегії, що дозволило зменшити залежність від російських енергоресурсів (European Commission, 2022b). Водночас деякі країни ЄС, зокрема Німеччина та Італія, зазнали значних втрат через перебудову своїх енергетичних стратегій (Damen, 2023). Це ще раз підкреслює складність балансу між геополітичними інтересами та економічною стабільністю, що є одним із найбільших викликів санкційної політики.

Санкційна політика Європейського Союзу продовжує еволюціонувати відповідно до змін у глобальному безпековому середовищі та зростаючої ролі економічного примусу у міжнародних відносинах. Попри вже значний санкційний тиск, особливо щодо Росії, Ірану та Сирії, ЄС стикається з викликами, пов'язаними з обходом санкцій, недостатньою

інституційною спроможністю для їхнього контролю та необхідністю посилення координації з міжнародними партнерами.

Подальший розвиток санкційної політики ЄС ймовірно буде зосереджений на вдосконаленні механізмів моніторингу, розширенні санкцій на нові сфери та зміцненні інституційного потенціалу для їхнього ефективного виконання.

Одним із найважливіших питань, яке наразі обговорюється на рівні ЄС та країн G7, є конфіскація заморожених активів Росії. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році ЄС та його союзники заморозили понад 300 мільярдів євро активів Центрального банку РФ (European Commission, 2023). Попри юридичні складнощі, Брюссель шукає правові механізми, що дозволять використати прибутки з цих активів для відновлення України без порушення норм міжнародного права (European Commission, 2024f).

Санкційна політика ЄС, ймовірно, розширюватиметься у сферах, які раніше не були у фокусі. Розглядається запровадження санкцій за екологічні злочини та корупцію, зокрема щодо незаконного видобутку природних ресурсів та відмивання коштів (European Council, 2023).

Окрему увагу ЄС приділяє боротьбі з приватними військовими компаніями (ПВК), такими як «Група Вагнера», що беруть участь у конфліктах та порушеннях прав людини. Очікується санкційний тиск не лише на їхніх керівників, але й на фінансові установи та компанії, які забезпечують їхню діяльність (Pertiwi, 2024).

Посилення санкцій також стосуватиметься Китаю та Ірану, які продовжують підтримувати РФ. Китай постачає технології, що можуть бути використані у військовому секторі, а Іран – бойові дрони для російської армії. У зв'язку з цим ЄС, ймовірно, посилить обмеження на торгівлю з китайськими компаніями та розширить санкції проти іранських державних структур і виробників зброї (Simola, 2023). Таким чином, санкційна політика ЄС спрямована на більш комплексне стримування не

лише агресорів, а й їхніх міжнародних партнерів, що сприятиме ефективнішому контролю за дотриманням міжнародного права.

Санкції стали ключовим інструментом нормативної дипломатії ЄС, що дозволяє блоку впливати на міжнародний порядок без прямого військового втручання. Вони спрямовані на стримування агресії, захист прав людини та запобігання загрозам міжнародній безпеці. Попри виклики у впровадженні та виконанні санкцій, їхній економічний і політичний вплив на підсанкційні держави є значним.

Для підвищення ефективності санкційної політики необхідно посилити контроль за їхнім дотриманням, запровадити нові механізми моніторингу та розширити санкційні обмеження на ключові сфери, що поки що уникають санкційного тиску. Важливим напрямом є посилення інституційного нагляду, зокрема через розширення повноважень Європейської служби зовнішніх зв'язків або створення спеціального підрозділу для координації санкційної політики та аналізу її ефективності.

Координація санкцій між ЄС, США, Великою Британією та країнами G7 залишається критично важливою для усунення лазівок та мінімізації обходу санкцій. Єдина стратегія та узгоджені заходи дозволять підвищити економічний тиск на агресорів та забезпечити їхню реальну дієвість. У довгостроковій перспективі санкції залишатимуться важливим інструментом глобальної безпеки та підтримки міжнародного правопорядку.

3.3. Місце діджітал-дипломатії у ЄЗПБ ЄС.

Цифрова дипломатія (digital diplomacy) стала невід'ємною складовою зовнішньої політики держав та міжнародних організацій, зокрема і Європейського Союзу. Вона охоплює використання цифрових технологій та онлайн-платформ для комунікації, формування міжнародного іміджу та реалізації стратегічних цілей у сфері міжнародних відносин (Bjola та Holmes, 2015). У контексті Європейської зовнішньої політики безпеки (ЄЗПБ) цифрова дипломатія набуває особливого значення,

оскільки поєднує інструменти інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій та кібердипломатії для захисту європейських цінностей та протидії зовнішнім загрозам (Council of the European Union, 2022). У сучасному світі цифрова дипломатія стає не лише інструментом комунікації, але й засобом захисту інформаційного простору. Феномен постправди, який змінив характер міжнародних відносин, зробив боротьбу з дезінформацією ключовим викликом для держав та міжнародних організацій (Хакімова, 2021).

Еволюція цифрової дипломатії ЄС демонструє її трансформацію від допоміжного механізму комунікації до стратегічного інструменту глобального впливу. Первинні ініціативи, такі як створення East StratCom Task Force у 2015 році, були спрямовані на боротьбу з російською дезінформацією після анексії Криму (Hedling, 2021). Згодом, у 2022–2023 роках, цифрова дипломатія стала ключовим елементом цифрового суверенітету ЄС та проактивного залучення до формування міжнародних технологічних стандартів (Council of the European Union, 2023).

У сучасних дипломатичних процесах цифрові технології відіграють вирішальну роль, оскільки забезпечують глобальну комунікаційну інтеграцію, розширюють можливості дипломатичних місій та дозволяють швидко реагувати на кризові ситуації. Зокрема, використання соціальних мереж у дипломатії дозволяє не лише транслювати офіційні позиції, а й взаємодіяти з громадянами, формуючи новий рівень дипломатичних відносин (Cotton та Boulanger, 2023).

Європейська служба зовнішніх справ є ключовим інститутом, що координує та реалізує електронну дипломатію ЄС. Вона забезпечує інтеграцію цифрових технологій у зовнішню політику, сприяє розвитку стратегічних комунікацій та зміцнює міжнародні партнерства в галузі кібербезпеки та боротьби з дезінформацією (Council of the European Union, 2022). З моменту свого створення у 2010 році ЄСЗС послідовно адаптувалася до зростаючої ролі цифрових технологій у міжнародних відносинах.

Цифрова дипломатія ЄС базується на трьох основних напрямках. Одним із найважливіших аспектів цифрової дипломатії ЄС є боротьба з дезінформацією та стратегічні комунікації. У цьому контексті ініціатива EUvsDisinfo відіграє ключову роль у виявленні та спростуванні інформаційних маніпуляцій, особливо з боку Російської Федерації. ЄСЗС активно взаємодіє з урядами держав-членів ЄС, міжнародними партнерами та фактчекінговими організаціями для зміцнення стійкості європейського інформаційного простору (Cotton & Boulanger, 2023). Водночас стратегічні комунікації спрямовані не лише на нейтралізацію дезінформаційних загроз, а й на позитивне просування європейських цінностей у цифровому середовищі. Використовуючи Twitter та інші соціальні платформи, служба ЄС формує проактивний інформаційний порядок денний, що дозволяє ЄС зміцнювати дипломатичний вплив через цифрові канали (Council of the European Union, 2023).

Другим ключовим напрямом цифрової дипломатії ЄСЗС є інституційне посилення кібердипломатії, що стало особливо актуальним у контексті зростаючих кібератак на критичну інфраструктуру ЄС та його партнерів. Для забезпечення технологічного суверенітету ЄС розширює Європейський кіберщит (EU Cyber Shield), що передбачає створення оперативних центрів для реагування на кіберзагрози (Council of the European Union, 2022). Важливим аспектом кібердипломатії є активне міжнародне співробітництво у сфері цифрової безпеки, що дозволяє встановлювати глобальні цифрові правила, засновані на принципах відкритості, безпеки та прав людини (Council of the European Union, 2023).

Третім важливим напрямом цифрової дипломатії ЄСЗС є використання цифрових технологій для розвитку публічної дипломатії. Зокрема, аналіз публічної дипломатії ЄСЗС у Twitter демонструє, що за останні роки стратегія ЄС суттєво змінилася: від традиційної дипломатії, заснованої на офіційних заявах, до активного залучення громадянського суспільства та використання інструментів сторітелінгу (Cotton & Boulanger, 2023).

Усвідомлюючи зростаюче значення цифрових технологій у міжнародних відносинах, ЄС сформував цілісну політику цифрової дипломатії, що закріплена у відповідних стратегічних документах. Зокрема, Рада Європейського Союзу ухвалила Висновки Ради ЄС щодо цифрової дипломатії у 2022 та 2023 роках, які закріплюють цифрову дипломатію як невід'ємну частину зовнішньої політики ЄС, визначаючи її інституційні механізми та стратегічні пріоритети (Council of the European Union, 2022; Council of the European Union, 2023).

Документ 2022 року заклав основу для цифрової дипломатії ЄС як інструмента глобального впливу та інформаційної безпеки, визначивши її ключові напрями. Зокрема, передбачено інтеграцію цифрової дипломатії у зовнішню політику ЄС через механізми міжнародного співробітництва, включаючи партнерства з ООН, Організацією економічного співробітництва (ОЕСР), Міжнародною спілкою електрозв'язку (МСЕ) та Інтернет-корпорацією з присвоєння імен та номерів (ICANN). Важливим пріоритетом став захист цифрових прав і свобод, а також просування демократичного врядування цифровими технологіями, що є частиною зобов'язань ЄС у сфері прав людини. Окрему увагу приділено розширенню механізмів кібербезпеки та зміцненню співпраці з НАТО задля ефективної протидії кібератакам, які становлять загрозу для цифрового суверенітету ЄС (Council of the European Union, 2022). Крім того, документ наголошує на необхідності боротьби з дезінформацією та державними маніпуляціями інформаційним простором, що стало стратегічним викликом у контексті гібридних загроз та зовнішнього втручання.

На відміну від висновків Ради ЄС щодо цифрової дипломатії від 18 липня 2022 року (Council of the European Union, 2022), які зосереджувалися на розвитку цифрової дипломатії як довгострокової стратегії та її інституціоналізації у зовнішній політиці ЄС, висновки Ради ЄС від 26 червня 2023 року (Council of the European Union, 2023a) змістили акцент на геополітичні виклики та цифрову безпеку, що стало прямим наслідком повномасштабної війни Росії проти України.

Одним із головних пріоритетів стало інституційне зміцнення цифрової стійкості України, що включає підтримку її цифрової інфраструктури, захист критичних систем та інтеграцію в європейський цифровий простір. Водночас ЄС працює над розширенням міжнародних альянсів у сфері цифрової безпеки, що включає зміцнення партнерств із США, Японією та країнами Латинської Америки задля консолідації спільних зусиль у боротьбі з кібератаками та цифровими загрозами (Council of the European Union, 2023).

Окрему увагу приділено посиленню кібердипломатії, а також впровадженню заходів із протидії кібератакам на рівні G7 і G20, що сприятиме зміцненню глобальної кібербезпеки та координації дій між партнерами (Council of the European Union, 2023, p. 5). Таким чином, якщо у 2022 році цифрова дипломатія ЄС зосереджувалася на довгостроковому посиленні впливу та нормативному лідерстві, то у 2023 році вона стала ключовим інструментом міжнародної безпеки, спрямованим на протидію зовнішнім загрозам та підтримку України. Для ефективної реалізації цих завдань необхідна тісна координація між державами-членами та європейськими інституціями, що зумовило розширення механізмів співпраці у цифровій сфері, зокрема через Мережу цифрової дипломатії ЄС.

Порівняльний аналіз змісту цих документів представлено в Таблиці 2 у додатках до дисертації: «Порівняльний аналіз стратегічних документів Ради ЄС щодо цифрової дипломатії (2022/2023)».

Однак забезпечення ефективної цифрової політики неможливе без посилення кібербезпеки, яка визначена у Стратегічному компасі ЄС як один із ключових елементів безпеки. Серед пріоритетних заходів – створення Європейського кіберщита, санкції проти держав та суб'єктів, що здійснюють кібератаки, а також зміцнення співпраці з НАТО, ООН та G7 (Council of the European Union, 2022). Документ 2023 року наголошує на пріоритетності кібербезпеки для захисту України, що супроводжується розширенням заходів щодо її цифрової стійкості.

Взагалі, гібридні загрози поєднують традиційні та нетрадиційні методи впливу, такі як кібератаки, інформаційні операції та політична дестабілізація, що становлять серйозний виклик для безпеки ЄС. У відповідь на ці загрози ЄС розширює співпрацю з державами-членами та міжнародними партнерами, впроваджуючи координаційний механізм для виявлення та нейтралізації гібридних атак (Council of the European Union, 2023). У цьому контексті співпраця ЄСЗС з міжнародними організаціями, зокрема НАТО, ООН, G7, ОЕСР, МСЄ та ICANN, набуває стратегічного значення. ЄС послідовно розширює свою цифрову дипломатію, спрямовуючи зусилля на захист інформаційної безпеки, формування глобальних стандартів цифрових технологій та підтримку демократичного управління інтернетом. Особливу увагу приділено співпраці з НАТО, що включає обмін інформацією про кіберзагрози, захист критично важливої цифрової інфраструктури та зміцнення кіберстійкості України (Council of the European Union, 2023). Якщо у 2022 році наголос робився на загальних механізмах кібербезпеки, то у 2023 році співпраця між ЄС та НАТО у сфері кібероборони була конкретизована, зокрема через інтеграцію цифрових інфраструктур України у європейську систему безпеки та розширення кібероперативних можливостей ЄС (Council of the European Union, 2022).

У межах ООН ЄС активно сприяє формуванню Global Digital Compact – ініціативи, що має закласти основи глобального цифрового врядування, а також підтримує багатосторонню модель управління інтернетом та захист цифрових прав людини (Council of the European Union, 2023). Якщо у 2022 році ЄС зосереджувався на зміцненні демократичних принципів у цифровій сфері, то у 2023 році його участь у міжнародних цифрових процесах стала більш геополітичною, орієнтованою на захист стратегічних цифрових інтересів.

ЄС також значно посилив взаємодію з G7 та ОЕСР, які є ключовими партнерами у формуванні глобальних стандартів цифрової безпеки. Основні напрями включають розробку правил безпечного обміну даними, регулювання штучного інтелекту та зменшення залежності від постачання

напівпровідників з третіх країн (Council of the European Union, 2023). Якщо у 2022 році основна увага приділялася узгодженню політик у сфері цифрової економіки, то у 2023 році пріоритет було зміщено на безпеку цифрового постачання та технологічну автономію ЄС.

У сфері глобального управління інтернетом ЄС активно співпрацює саме з МСЕ та ICANN, просуваючи міжнародні стандарти безпеки для 5G, 6G, підтримку відкритого та безпечного інтернету, а також кібербезпеку телекомунікаційних мереж (Council of the European Union, 2023). Крім того, ЄС працює над встановленням міжнародних стандартів з етики штучного інтелекту та кібербезпеки, що є відповіддю на зростаючий вплив авторитарних цифрових моделей Китаю та Росії.

Безсумнівно, у сучасному глобальному інформаційному просторі дезінформація та гібридні загрози стали одними з найбільш серйозних викликів для міжнародної безпеки. ЄСЗС у відповідь на ці загрози активно розвиває цифрову дипломатію та інформаційну безпеку, зокрема через East StratCom Task Force та механізми стратегічних комунікацій (Hedling, 2021). Дезінформаційні атаки є невід'ємною складовою гібридної війни Росії, яка використовує фейкові новини для маніпуляції громадською думкою та ослаблення демократичних інститутів. У відповідь на це, ЄС реалізує стратегію інформаційної стійкості, що включає не лише фактчекінг, але й підвищення рівня цифрової грамотності громадян. Протидія дезінформації охоплює моніторинг інформаційного простору, аналіз ворожих інформаційних кампаній, стратегічні комунікації та співпрацю з міжнародними партнерами, а також впровадження новітніх технологій для боротьби з інформаційними загрозами (Хакімова, 2021, с. 158).

Створена у 2015 році East StratCom Task Force стала ключовим інструментом протидії російській дезінформації, особливо в контексті війни в Україні. Її основними завданнями є виявлення та спростування дезінформації через платформу EUvsDisinfo, зміцнення інформаційної стійкості в країнах Східного партнерства та просування європейських цінностей через стратегічні комунікації (Hedling, 2021).

Як один із головних механізмів інформаційної безпеки ЄС, East StratCom Task Force суттєво вплинула на формування сучасної дипломатичної комунікації (Hedling, 2021). Стратегічні комунікації відіграють вирішальну роль у боротьбі з дезінформацією, зосереджуючись на моніторингу інформаційного простору, аналізі загроз та використанні цифрових платформ для фактчекінгу, зокрема EUvsDisinfo, яка регулярно публікує аналітику щодо фейкових новин. Важливим напрямом є підвищення цифрової грамотності громадян ЄС, що сприяє формуванню критичного мислення та зміцненню інформаційної стійкості (Council of the European Union, 2023).

З огляду на зростаючий вплив дезінформації, Рада ЄС у 2023 році наголосила на необхідності розширення співпраці з платформами соціальних мереж для видалення фейкового контенту та підвищення прозорості інформаційних алгоритмів (Council of the European Union, 2023). Таким чином, цифрова дипломатія ЄС виконує не лише комунікаційну, а й безпекову функцію, спрямовану на нейтралізацію інформаційних загроз та захист демократичного простору.

Беручи до уваги стрімкий розвиток технологій, ЄС впроваджує інноваційні методи боротьби з інформаційними маніпуляціями, зокрема використання штучного інтелекту для виявлення фейкових новин та розробку алгоритмів для автоматичного виявлення дезінформації в режимі реального часу (Council of the European Union, 2022). Важливу роль відіграє співпраця з аналітичними центрами та університетами, що сприяє створенню нових методологій оцінки інформаційних атак. Ці заходи спрямовані на підвищення кіберстійкості ЄС та мінімізацію впливу дезінформаційних кампаній на демократичні процеси.

Однак ефективність цих механізмів значною мірою залежить від цифрових платформ та соціальних мереж, які стали ключовими каналами поширення інформації у міжнародних відносинах. У сучасній міжнародній політиці соціальні мережі відіграють важливу роль у цифровій дипломатії, сприяючи активній взаємодії між урядами, міжнародними організаціями та

громадськістю. ЄСЗС активно використовує цифрові платформи, зокрема Twitter, як ключовий канал публічної дипломатії, що дозволяє зміцнювати зовнішньополітичний дискурс ЄС, формувати стратегічні комунікації та реагувати на інформаційні виклики. Згідно з дослідженням Cotton та Boulanger (2023), ЄСЗС поступово адаптувала свою стратегію в соціальних мережах, переходячи від традиційної дипломатії до цифрової комунікації. Аналіз понад 765 твітів ЄСЗС показав три основні періоди змін:

I. Період 2014–2019 років (керівництво Федеріки Могеріні) – домінування безпекових та зовнішньополітичних повідомлень, що наголошували на міжнародних переговорах та інституційному представництві ЄС;

II. Перехідний період 2019 року – поступове використання нових підходів до комунікації, зокрема активніша присутність у Twitter;

III. Період 2019–2024 років (керівництво Жозепа Борреля) – стратегічний зсув у бік публічної дипломатії, двостороннього діалогу та кризової комунікації (Cotton & Boulanger, 2023).

Дослідження підкреслює, що Twitter використовується ЄСЗС не лише для офіційних заяв, а й для формування глобальних наративів, боротьби з дезінформацією та взаємодії з громадськістю.

Значною зміною в цифровій дипломатії стало перетворення Twitter з інструменту односторонньої дипломатії на канал двосторонньої взаємодії. Якщо раніше домінували офіційні заяви та протокольні повідомлення про зустрічі представників ЄС, то зараз ЄСЗС активно реагує на глобальні події, використовує елементи кризової комунікації та взаємодіє з аудиторією (Cotton & Boulanger, 2023). Такий підхід сприяє посиленню дипломатичної довіри та формуванню позитивного іміджу ЄС серед міжнародної спільноти.

Крім того, сторітелінг став важливим елементом цифрової дипломатії ЄСЗС, дозволяючи ефективніше залучати аудиторію через емоційно забарвлені історії. Основні тенденції включають використання візуального контенту (фото, відео, інфографіки) для покращення взаємодії,

а також формування особистісних історій дипломатів і представників ЄС, що робить дипломатію більш доступною та зрозумілою (Cotton & Boulanger, 2023). Крім того, через створення позитивних наративів про внесок ЄС у міжнародні процеси, зокрема у боротьбу з дезінформацією та підтримку демократії, сторітелінг допомагає не лише донести офіційну позицію ЄС, а й зміцнити довіру та емоційний зв'язок з аудиторією.

Згідно з дослідженням, ЄСЗС активно залучає громадянське суспільство до формування міжнародного порядку денного через взаємодію з незалежними фактчекінговими платформами у боротьбі з дезінформацією, організацію онлайн-дебатів і конференцій, що дозволяють громадянам впливати на зовнішню політику ЄС, а також розширення цифрової комунікації з молодіжними ініціативами та експертними спільнотами (Cotton & Boulanger, 2023). Такий підхід сприяє прозорості, інклюзивності та ефективності цифрової дипломатії ЄС. Ці зміни підтверджують, що соціальні мережі стали не просто платформою для комунікації, а стратегічним інструментом міжнародної політики ЄС, який дозволяє оперативно реагувати на виклики глобального інформаційного простору.

Геополітичний вимір цифрової дипломатії ЄС спрямований на розширення цифрових альянсів у межах G7, G20, Африки, Латинської Америки та Індो-Тихоокеанського регіону, а також формування Global Digital Compact в ООН для встановлення міжнародних стандартів цифрового врядування (Council of the European Union, 2023). Важливим пріоритетом є протидія авторитарним цифровим моделям Китаю та Росії шляхом просування відкритих і демократичних стандартів цифрової інфраструктури. Розширюючи цифрові дипломатичні партнерства, ЄС формує глобальну коаліцію демократичних держав, що сприяє зміцненню цифрової безпеки та управлінню інтернетом на основі європейських цінностей. Ці аспекти визначають стратегічний характер цифрової дипломатії ЄС, роблячи її важливим інструментом у глобальній конкуренції та безпеці (Council of the European Union, 2023).

ЄС активно розширює цифрові альянси через G7 та G20, зосереджуючись на просуванні безпечної цифрової інфраструктури та принципу «data free flow with trust», а також підтримці цифрової трансформації країн, що розвиваються. У рамках ініціативи Global Gateway ЄС інвестує у цифрову інфраструктуру Африки та Латинської Америки, зменшуючи їхню залежність від китайських технологій. В Індо-Тихоокеанському регіоні ЄС розвиває партнерства з Японією, Південною Кореєю, Індією та Сінгапуром у сфері безпеки даних та штучного інтелекту, а також створює механізми цифрової торгівлі з Австралією, Індонезією та Таїландом (Council of the European Union, 2023). Таке розширення цифрової дипломатії зміцнює геополітичну позицію ЄС та сприяє протидії впливу авторитарних режимів у сфері цифрових технологій.

Глобальний цифровий договір або Global Digital Compact (GDC) – ініціатива ООН, спрямована на створення глобальних принципів управління цифровими технологіями, у формуванні яких ЄС відіграє активну роль. Основні цілі ЄС у цьому процесі включають просування відкритого, безпечного інтернету без державного контролю, запровадження міжнародних стандартів етики штучного інтелекту та захисту персональних даних, а також зміцнення багатостороннього підходу у цифровому врядуванні. Документ 2023 року підкреслює необхідність активного залучення ЄС до формування GDC, що дозволить протидіяти тенденціям цифрового авторитаризму (Council of the European Union, 2023).

Одним із головних викликів для ЄС є протистояння авторитарним цифровим моделям, зокрема китайській та російській. Китайська модель «цифрового авторитаризму» базується на жорсткому державному контролі над даними, цензурі інтернету та експансії державних технологічних компаній (Huawei, ZTE) у глобальних цифрових інфраструктурах. Це становить загрозу цифровому суверенітету демократичних держав, що

вимагає активних дій з боку ЄС для формування альтернативної моделі відкритого та безпечного цифрового простору.

ЄС вживає активних заходів для протидії цифровому авторитаризму, зокрема обмежує присутність китайських компаній у критичній цифровій інфраструктурі, розвиває технологічні стандарти разом із G7, Японією та Південною Кореєю, а також підтримує безпечні 5G- та 6G-мережі відповідно до принципів кібербезпеки ЄС. Щодо Росії, ЄС зосереджує зусилля на боротьбі з дезінформацією через East StratCom Task Force, а також розширенні санкцій проти російських ІТ-компаній, що беруть участь у цифровій агресії (Hedling, 2021; Council of the European Union, 2023). Ці заходи спрямовані на захист цифрового суверенітету ЄС та зміцнення демократичних стандартів у глобальному цифровому просторі.

Цифрова стратегія ЄС у сфері критичних технологій базується на трьох ключових напрямках: регулювання штучного інтелекту (ШІ) та кібербезпеки як глобальних стандартів, зниження залежності від постачання ІКТ-компонентів з третіх країн та розвиток інновацій у сфері 5G, 6G і квантових технологій. Ці пріоритети закріплені у Висновках Ради ЄС щодо цифрової дипломатії 2023 року, які підкреслюють необхідність стратегічної автономії ЄС (Council of the European Union, 2023).

Вважається, що ЄС утвердився як глобальний лідер у регулюванні ШІ та кібербезпеки, що підтверджується ухваленням Акту про штучний інтелект (AI Act) – першого у світі законодавчого акта для контролю використання ШІ. Основні принципи регулювання включають ризик-орієнтований підхід, заборону технологій «соціального скорингу» та масового біометричного спостереження, а також сертифікацію високоризикових систем ШІ (Council of the European Union, 2023, p. 6).

Щодо кібербезпеки, ЄС зміцнює цифрову стійкість через Європейський кіберщит (EU Cyber Shield), що передбачає створення мережі кібероперативних центрів для виявлення та протидії кібератакам (Council of the European Union, 2023). Регулювання ШІ та кібербезпеки стало невід'ємною частиною цифрової дипломатії ЄС, що дозволяє

протидіяти технологічним впливам Росії та Китаю, забезпечуючи безпеку цифрового простору та демократичні стандарти в міжнародних відносинах.

ЄС визнає залежність від іноземних технологій як стратегічний виклик для своєї цифрової автономії. Документ 2023 року наголошує на необхідності посилення контролю над постачанням ІКТ-компонентів та розвитку власної інфраструктури виробництва мікрочипів і телекомунікаційного обладнання. Важливим кроком у цьому напрямку стало ухвалення Європейського акту про чипи (EU Chips Act), який передбачає інвестиції у розмірі 43 мільярди євро для розвитку напівпровідникової промисловості ЄС, що сприятиме зменшенню технологічної залежності від третіх країн. Окрім цього, ЄС обмежує вплив китайських постачальників у критичній цифровій інфраструктурі та запроваджує контроль експорту високотехнологічних компонентів, щоб запобігти їхньому використанню авторитарними державами (Council of the European Union, 2023).

ЄС активно інвестує у розвиток комунікаційних та квантових технологій, які є ключовими для майбутньої цифрової економіки та безпеки. Програма «Європейський 6G-план» спрямована на зміцнення технологічного лідерства ЄС та підвищення безпеки цифрових мереж (Council of the European Union, 2023). Важливим пріоритетом є обмеження впливу китайських компаній, таких як Huawei і ZTE, на розгортання 5G-інфраструктури, а також впровадження європейських стандартів 6G для забезпечення вищого рівня безпеки та швидкості передачі даних.

Паралельно ЄС розвиває квантові технології, які відіграють важливу роль у посиленні кібербезпеки. Європейська квантова ініціатива передбачає створення квантового інтернету, посилення квантової криптографії та розробку квантових комп'ютерів, здатних радикально змінити сферу обчислень. Водночас ЄС розширює міжнародну співпрацю, запроваджуючи єдині стандарти цифрової безпеки та зміцнюючи партнерства з G7 і ОЕСР у сфері захисту критичної цифрової інфраструктури (Council of the European Union, 2023).

Ці ініціативи дозволяють зміцнити технологічний суверенітет ЄС, захистити цифрову інфраструктуру та утвердити його міжнародне лідерство у сфері цифрової безпеки.

Цифрова дипломатія ЄС відіграє дедалі важливішу роль в ЄЗПБ, однак її розвиток супроводжується значними викликами. Серед основних – баланс між свободою слова та інформаційною безпекою, зростаючі кіберзагрози, маніпуляції у цифровому просторі та необхідність адаптації до нових геополітичних реалій, зокрема через війну в Україні (Council of the European Union, 2023).

Одним із головних викликів є регулювання цифрового простору. ЄС прагне забезпечити відкритий і безпечний цифровий простір, одночасно захищаючи демократію від зовнішніх маніпуляцій. Основними інструментами стали Кодекс поведінки щодо дезінформації, підтримка фактчекінгових ініціатив та боротьба з цензурою (Council of the European Union, 2023). Окрім кіберзагроз, цифрова дипломатія ЄС зіштовхується з викликами, пов'язаними з інформаційними атаками, спрямованими на підрив політичної стабільності. Російська пропаганда підтримує популістські рухи у країнах ЄС, використовуючи дезінформаційні кампанії, спрямовані на розпалювання соціального розколу (Хакімова, 2021, с. 157).

Зростання кібератак та інформаційних маніпуляцій посилює потребу у зміцненні цифрової безпеки. Основні загрози включають атаки на критичну інфраструктуру, втручання у виборчі процеси та використання штучного інтелекту для інформаційних операцій (Council of the European Union, 2023). У відповідь ЄС розширює програму Європейського кіберщита (EU Cyber Shield), посилює співпрацю з НАТО та зміцнює цифрову безпеку у країнах Східного партнерства (Council of the European Union, 2023).

Розвиток цифрової дипломатії також стикається з інституційними викликами, такими як відсутність єдиної стратегії серед держав-членів, проблеми узгодженості між внутрішньою та зовнішньою цифровою політикою та необхідність адаптації до швидкоплинних технологічних

змін. Для їх подолання ЄС посилює координацію між державами-членами через Digital Diplomacy Network, інвестує у підготовку дипломатів у сфері цифрових технологій та розширює співпрацю з технологічними компаніями. Подальший розвиток цифрової дипломатії передбачає інтеграцію цифрових технологій у дипломатичні місії ЄС, включно з використанням штучного інтелекту для аналізу геополітичних ризиків, автоматизацією дипломатичних процесів та впровадженням ШІ у боротьбу з дезінформацією (Council of the European Union, 2023).

Російська агресія проти України стала каталізатором посилення цифрової дипломатії ЄС, оскільки війна відбувається не лише на полі бою, а й у кіберпросторі. ЄС підтримує цифрову економіку України, фінансує програми кіберзахисту, бореться з дезінформацією через EUvsDisinfo та запроваджує санкції проти російських IT-компаній (Hedling, 2021; Council of the European Union, 2023). Більше того, Україна стала ключовим партнером ЄС у сфері цифрової безпеки, що змінює довгострокову стратегію цифрової дипломатії (Council of the European Union, 2023).

Таким чином, цифрова дипломатія перетворилася з комунікаційного інструменту на стратегічний компонент ЄЗПБ. Її подальший розвиток визначатиметься зміцненням інформаційної безпеки, боротьбою з дезінформацією та інтеграцією передових технологій у дипломатичні процеси. ЄС продовжить формувати глобальні правила цифрового врядування, що дозволить йому закріпити лідерські позиції у сфері кібербезпеки та штучного інтелекту.

3.4. Зовнішньополітична діяльність ЄС: кейс російської війни проти України.

Російська війна проти України стала переломним моментом для зовнішньої політики ЄС, поставивши під сумнів його традиційну ідентичність як нормативної сили та змусивши адаптуватися до нових геополітичних реалій. У цьому контексті методологія кейс-стаді є ключовим підходом для аналізу змін у зовнішньополітичних стратегічних

орієнтирах ЄС, його реакції на війну та ефективності використаних дипломатичних і економічних інструментів.

Війна підтвердила, що безпекова архітектура Європи, яка формувалася після закінчення Холодної війни, є вразливою перед ревізіоністською політикою Росії. ЄС, що тривалий час діяв у межах парадигми нормативної сили, зіштовхнувся з необхідністю переосмислення своїх підходів до безпеки та зовнішньої політики (Manners, 2002). Деякі дослідники визначають цей злам як «*Zeitenwende*», що означає «переломний момент» або «зміну епохи» (Jørgensen, 2024, р. 45). Ця концепція отримала широке використання після виступу канцлера Німеччини Олафа Шольца у лютому 2022 року, коли він охарактеризував зміну європейської безпекової та оборонної політики у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в Україну. У цьому контексті «*Zeitenwende*» відображає перехід ЄС від політики, що базується на економічних та дипломатичних інструментах впливу, до активнішої геополітичної стратегії, що включає посилення оборонних ініціатив, зменшення залежності від Росії та зміцнення трансатлантичного партнерства. Це породжує дискусію щодо потенційного переходу ЄС до моделі повноцінного геополітичного актора, який використовує не лише економічні та дипломатичні важелі, а й інструменти стримування та колективної оборони (Smith, 2024, р. 63).

Ключові питання цього підрозділу зосереджені на аналізі того, як війна вплинула на геополітичну роль ЄС та чи можна говорити про формування геополітичного ЄС у відповідь на нові виклики безпеці. Особлива увага приділяється зміні зовнішньополітичної ідентичності ЄС – чи відбувається його перехід від «нормативної сили» до «геополітичного гравця», і якщо так, то які механізми та інструменти забезпечують цю трансформацію. Важливим аспектом є також питання стратегічної автономії ЄС, його здатності діяти незалежно від США та НАТО, а також обмеження, з якими він стикається у цьому процесі.

Окремо розглядається, як ЄС балансує між підтримкою України та внутрішніми політичними викликами, що виникають через розбіжності між державами-членами. Політична динаміка всередині Союзу, інституційні суперечності та національні інтереси різних країн впливають на ухвалення рішень щодо війни та визначають масштаби й характер подальших дій Брюсселя. Таким чином, цей підрозділ спрямований на дослідження трансформаційних змін у дипломатичних механізмах ЄС, його механізмах колективної відповідальності та перспективах стратегічного розвитку в умовах війни.

Можна з упевненістю сказати, що російська війна проти України стала не лише найбільшим викликом для європейської безпеки з часів Холодної війни, а й випробуванням на політичну згуртованість ЄС. У відповідь на агресію Росії ЄС ухвалив низку багаторівневих заходів, включаючи економічні санкції, військову допомогу, політичну підтримку європейського курсу України та посилення енергетичної незалежності від Москви. Проте, як показує дослідження European Council on Foreign Relations (ECFR), за фасадом формальної єдності приховані значні розбіжності в підходах окремих держав-членів до війни, її можливого завершення та ролі ЄС у цьому процесі (Krastev & Leonard, 2024).

Опитування ECFR (травень 2024 року) ідентифікувало три основні групи країн у ставленні до російської агресії та підтримки України:

«Табір справедливості» (Justice camp) – прихильники тотальної перемоги України. До нього входять Польща, Естонія, Швеція, Велика Британія та Португалія. Ці країни послідовно виступають за максимальну військову та фінансову допомогу Україні, включаючи постачання важкого озброєння, розширення санкцій проти РФ та зниження залежності від російських енергоносіїв (Krastev & Leonard, 2024). Польща, як держава, що безпосередньо межує з Україною, розглядає війну як екзистенційну загрозу безпеці всієї Центрально-Східної Європи, що зумовлює її жорстку позицію.

«Табір миру» (Peace camp) – країни, які схильні підтримувати компромісне врегулювання війни через переговори. До нього входять Греція, Італія та Болгарія. У цих країнах більшість населення виступає за припинення конфлікту, навіть якщо це означатиме територіальні поступки з боку України. Основними причинами є економічні труднощі, зростання цін на енергоносії та побоювання щодо ескалації війни до прямого конфлікту між НАТО та Росією (Krastev & Leonard, 2024, p. 8);

«Держави, що коливаються» (Swing states) – країни, де суспільна думка та політичний істеблішмент розділені щодо того, як має розвиватися конфлікт. До цієї групи належать Франція, Німеччина, Нідерланди, Чехія, Іспанія та Швейцарія. У цих країнах політичне керівництво декларує підтримку України, проте всередині еліт та суспільств існують значні протиріччя. Наприклад, у Франції уряд Макрона з часом змінив свою позицію – від спроб дипломатичного діалогу з Кремлем до рішучої підтримки України, проте французьке суспільство залишається розділеним: третина підтримує продовження війни до перемоги України, третина виступає за переговори, а решта не визначилися (Krastev & Leonard, 2024, p.8).

Хоча ECFR (2024) не класифікує Угорщину та Словаччину як окрему категорію у своєму аналізі, їхня позиція щодо підтримки України суттєво відрізняється від інших країн ЄС і відіграє важливу роль у внутрішньополітичних дебатах Союзу. Обидві держави, хоча й не є формальними учасниками «табору миру», демонструють більш стриманий або критичний підхід до військової та фінансової підтримки України.

Зокрема, Угорщина послідовно займає проросійську позицію, блокуючи або затримуючи ухвалення нових санкцій ЄС проти РФ та військової допомоги Україні. Уряд Віктора Орбана неодноразово використовував право вето у зовнішньополітичних рішеннях ЄС, вимагаючи від Брюсселя економічних поступок або звільнення від окремих санкційних обмежень. Це робить Угорщину ключовим гальмівним фактором у формуванні єдиної політики ЄС щодо України. У свою чергу,

Словаччина, після зміни уряду у 2023 році, демонструє поміркованішу позицію, яка тяжіє до зменшення підтримки України. Новий уряд Роберта Фіцо віддає перевагу дипломатичному врегулюванню конфлікту та має тісні зв'язки з політичними силами, що критикують санкційну політику ЄС. Хоча Словаччина не є повноцінним учасником «табору миру», вона дедалі більше тяжіє до стриманого підходу щодо подальшої підтримки України (Gerasymchuk, 2024).

Таким чином, внутрішня політична динаміка ЄС залишається контрверсійною, а дебати щодо рівня та форми підтримки України тривають, що впливає на ефективність колективних зовнішньополітичних рішень Союзу.

Але Європейський Союз, попри внутрішні розбіжності серед держав-членів, продемонстрував високий рівень координації у своїй політиці підтримки України, ухваливши важливі рішення у сферах санкцій, військової допомоги та енергетичної безпеки та гуманітарної підтримки.

З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну ЄС запровадив 16 пакетів санкцій, що включають замороження €210 млрд активів російського Центробанку, відключення основних російських банків від SWIFT та обмеження експорту високих технологій до РФ. Очікується, що відсоткові прибутки від заморожених активів щорічно приносятимуть €2,5-3 млрд, частина з яких уже спрямована на підтримку України: €1,5 млрд було виділено в липні 2024 року (European Commission, 2025). Окрім цього, заморожено понад €28 млрд активів приватних осіб та компаній, пов'язаних із РФ. Замороження активів російського Центробанку стало важливим елементом економічного тиску на Росію, але питання використання цих коштів для відновлення України викликало політичне та правове протистояння. Юридична перспектива цього кроку залишається складною, оскільки примусове вилучення суверенних активів може мати серйозні наслідки для міжнародної фінансової системи. Ключовими проблемами є ризик судових позовів з боку Росії, підрив довіри до

європейських фінансових інституцій та створення прецеденту для інших міжнародних конфліктів (Krastev & Leonard, 2024).

Як детально розглядалося в підрозділі 3.2, санкційна політика ЄС проти Росії є безпрецедентною, але реалізація цих заходів обмежується кількома викликами. По-перше, розбіжності серед країн ЄС, зокрема блокування нових санкцій Угорщиною та обходи через Грецію і Кіпр, знижують її вплив. Позиція Угорщини, яка систематично блокує ухвалення жорсткіших санкцій, свідчить про наявність внутрішнього саботажу спільної політики ЄС. Водночас окремі країни «табору миру» використовують механізм політичних торгів для відстоювання власних економічних інтересів, що послаблює єдність Союзу у питаннях реагування на війну (Krastev та Leonard, 2024). По-друге, Росія використовує треті країни, такі як Туреччина і Китай, для обходу санкцій та отримання критичних технологій (Knodt & Wiesner, 2024, p. 87). По-третє, Китай та Індія збільшили імпорт російських енергоносіїв, компенсуючи частину втрат від європейського ембарго (Jørgensen, 2024). Подальша ефективність санкцій залежатиме від політичної єдності ЄС, контролю та міжнародної координації з США та G7.

Окрім санкційного тиску, ЄС здійснює безпрецедентну військову підтримку України. Вперше в історії Союз фінансує постачання летальної зброї для третьої країни, що свідчить про суттєву зміну його стратегічного підходу. Війна Росії проти України змусила ЄС не лише розширити масштаби військової підтримки, а й адаптувати власні механізми безпеки та оборони до нових реалій. Водночас, на тлі підтримки України між державами-членами зберігається розбіжність позицій щодо рівня військового залучення, що ускладнює процес ухвалення рішень (Krastev & Leonard, 2024).

Головним фінансовим механізмом підтримки України у військовій сфері став Європейський фонд миру (ЄФМ), створений у 2021 році для зміцнення безпекової політики ЄС. З початку повномасштабної війни через цей фонд Україна отримала €6,1 млрд на закупівлю військової техніки та

озброєння (Knodt & Wiesner, 2024). Фінансування з ЄФМ дозволило державам-членам компенсувати витрати на передане Україні озброєння, що суттєво стимулювало збільшення поставок. Кошти з фонду спрямовувалися на закупівлю артилерійських боєприпасів та бронетехніки для посилення української оборони, забезпечення систем ППО для захисту критичної інфраструктури, а також на фінансування виробництва боєприпасів у країнах ЄС для подальших поставок в Україну (Krastev & Leonard, 2024). Одним із ключових рішень у межах ЄФМ стало запровадження ініціативи з прискореного постачання 1 мільйона артилерійських снарядів для України, що підкреслює пріоритетність підтримки обороноздатності Києва в короткостроковій перспективі (Jørgensen, 2024). Загалом, на військову допомогу Україні було виділено €48,7 млрд, із яких €6,1 млрд у межах Європейського фонду миру (European Commission, 2025).

Окрім фінансової допомоги, ЄС активно долучився до підготовки особового складу Збройних сил України. У 2022 році було створено Місію ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), яка стала найбільшим навчальним проєктом ЄС у військовій сфері (Krastev & Leonard, 2024).

За два роки місія провела навчання 73 000 українських військовослужбовців на території країн-членів ЄС. Основні напрями підготовки включали тактичну підготовку піхотних підрозділів для підвищення ефективності бойових дій в урбанізованій місцевості, навчання операторів систем ППО та артилерійських підрозділів для використання сучасних зразків техніки, а також спеціалізовані курси для командного складу щодо ведення операцій за стандартами НАТО (Knodt & Wiesner, 2024).

Формування навчальної інфраструктури для українських військових у країнах ЄС є стратегічним кроком, який не лише підвищує боєздатність українських сил, а й сприяє інтеграції ЗСУ у військову екосистему ЄС та НАТО.

Попри масштаб військової допомоги, питання надання озброєнь Україні залишається одним із найбільш дискусійних серед держав-членів ЄС. У політичному вимірі сформувалися дві основні позиції. Одна з них полягає в підтримці максимальної військової допомоги, що виражається через наполягання на необхідності збільшення обсягів постачання важкого озброєння, включаючи ракети великої дальності та сучасні системи ППО, що підтримують Польща, країни Балтії, Швеція, Фінляндія та Велика Британія (Krastev & Leonard, 2024). Інша позиція полягає в обмеженому постачанні озброєнь, адже Франція, Німеччина та Італія висловлюють занепокоєння щодо ризиків ескалації конфлікту та можливості прямого військового зіткнення між НАТО і Росією (Jørgensen, 2024, p. 50).

Зокрема, Німеччина тривалий час блокувала постачання танків Leopard 2, а Франція обмежувала передачу далекобійних ракет, що викликало критику з боку східноєвропейських союзників України (Knodt & Wiesner, 2024). Водночас, у міру погіршення ситуації на полі бою позиції цих країн поступово змінюються, що підтверджує динамічний характер формування європейської політики безпеки.

Окремий виклик становить позиція Угорщини, яка відмовляється постачати зброю Україні та намагається блокувати виділення нових траншів з ЄФМ (Krastev & Leonard, 2024). Політика уряду Віктора Орбана в цьому контексті пояснюється його прагненням зберігати політичний баланс між ЄС та Росією, а також отримувати додаткові економічні вигоди за рахунок політичного тиску на Брюссель.

ЄС зробив значний крок до формування власної військової стратегії шляхом фінансування та координації допомоги Україні, що знаменує зміну його традиційної ролі як «нормативної сили» у міжнародних відносинах. Однак військова підтримка залишається предметом внутрішньополітичних дискусій, що впливає на швидкість і масштаби ухвалення рішень. Розбіжності між державами-членами у питанні рівня військової залученості підтверджують, що ЄС балансує між підтримкою України та

ризиком ескалації конфлікту, що й надалі впливатиме на формування його оборонної політики (Krastev & Leonard, 2024).

Як зазначають Кнодт та Візнер (2024), фінансова підтримка України з боку ЄС є ще одним із ключових компонентів зовнішньополітичної стратегії блоку у відповідь на російську агресію. Окрім військової допомоги та санкційного тиску на Росію, ЄС реалізує комплексну програму економічної дипломатії, що включає стабілізацію української економіки, відновлення критичної інфраструктури та інтеграцію України в європейські ринки. Основними фінансовими механізмами, що забезпечують реалізацію цієї політики, є Ukraine Facility (€50 млрд), макрофінансова допомога (€28,2 млрд) та використання прибутків від заморожених російських активів (Knodt & Wiesner, 2024).

У відповідь на довгострокові виклики відбудови та модернізації України ЄС створив Ukraine Facility – фінансовий механізм на суму €50 млрд для 2024-2027 рр.. Основна мета цього механізму – забезпечення макроекономічної стабільності, фінансування реформ та сприяння секторальній інтеграції України в ЄС (European Commission, 2024d).

Структура фінансування Ukraine Facility включає три основні компоненти: прямі бюджетні гранти, які забезпечують оперативне фінансування критичних державних витрат України; гарантії для залучення інвестицій, спрямовані на стимулювання приватного капіталу у процесі відновлення; та технічну допомогу для впровадження реформ, що надається для адаптації українського законодавства до стандартів ЄС (Knodt & Wiesner, 2024).

Ця програма є не лише інструментом економічної підтримки, а й політичним механізмом, що прискорює інтеграцію України в європейські ринки, сприяючи її поступовому включенню до внутрішнього ринку ЄС до моменту офіційного членства. У 2024 році в межах цього механізму вже надано €16,5 млрд прямої допомоги, а також укладено гарантійні угоди на €1,4 млрд, що дозволять мобілізувати до €3,2 млрд інвестицій у критичну інфраструктуру та приватний сектор (European Commission, 2024d).

Окремим напрямком фінансової допомоги стало надання макрофінансової підтримки у розмірі €28,2 млрд, що включає €18 млрд, виділених у 2023 році, а також додаткові €18 млрд у вигляді екстрених макрофінансових кредитів у 2025 році. Ця допомога спрямована на виплату заробітних плат, пенсій, підтримку державного управління та відновлення критичної інфраструктури (European Commission, 2024f).

На відміну від Ukraine Facility, який орієнтований на довгострокові реформи та модернізацію, макрофінансова допомога має короткостроковий стабілізаційний характер, запобігаючи економічному колапсу під час бойових дій.

У сфері енергетичної безпеки ЄС реалізує програму REPowerEU, яка дозволила знизити імпорт російського газу на 80%. Водночас було надано €2 млрд на відновлення енергетичної інфраструктури України, яка зазнала значних руйнувань від російських атак. Додатково €160 млн буде виділено на підтримку України в зимовий період 2025 року. Завдяки цим зусиллям ЄС забезпечує до 12% потреб України в електроенергії через імпорт, що допомагає стабілізувати енергосистему країни (European Commission, 2025).

Однак війна Росії проти України спричинила не лише значні руйнування в енергетичній сфері, але й найбільшу хвилю вимушеного переміщення населення у Європі з часів Другої світової війни. У відповідь на цю кризу ЄС ухвалив безпрецедентні заходи з надання тимчасового захисту українським переселенцям, забезпечивши їм доступ до ринку праці, соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти. У той час як ЄС продемонстрував політичну єдність у реагуванні на кризу, довгострокова перспектива інтеграції або повернення українських переселенців залишається відкритим питанням, яке залежить як від перебігу війни, так і від внутрішньополітичних факторів у країнах-членах (Krastev & Leonard, 2024).

На відміну від попередніх міграційних криз, відповідь ЄС на масовий потік біженців з України була швидкою, скоординованою та

легітимізованою через правові механізми ЄС. 4 березня 2022 року Рада ЄС вперше в історії активувала Директиву про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive – 2001/55/EC), що надала українським громадянам право на проживання, працевлаштування, доступ до соціального забезпечення та освіти в країнах-членах (European Commission, 2024e).

На 2024 рік понад 4 мільйони українських громадян користуються тимчасовим захистом у межах ЄС, причому найбільша кількість переселенців зосереджена у Німеччині, Польщі, Чехії, Іспанії та Італії (Krastev & Leonard, 2024). Важливим аспектом цієї політики є спрощений механізм реєстрації та мобільності всередині ЄС, що дозволяє переселенцям вибирати країну проживання відповідно до можливостей працевлаштування, мовних бар'єрів та наявності соціальних мереж.

Реалізація гуманітарної політики ЄС потребує значних фінансових ресурсів, тому Європейська комісія виділила €17 млрд для підтримки держав-членів, які приймають українських переселенців (European Commission, 2024e). Ці кошти спрямовані на фінансування соціальних виплат для українських переселенців, таких як житлові субсидії та продовольча допомога, підтримку систем охорони здоров'я через додаткове фінансування медичних послуг, а також на освітні програми для дітей-біженців, включаючи їх інтеграцію у місцеві школи та курси мовної адаптації (Knodt & Wiesner, 2024, p. 5).

Водночас економічне навантаження на окремі країни, зокрема Польщу та Німеччину, які прийняли найбільшу кількість українців, викликає внутрішні дебати щодо подальшого фінансування цієї політики. У деяких країнах ЄС помітно зростає політична напруга навколо питання українських біженців, що особливо виражено у популістських партіях, які використовують цю тему для мобілізації електорату (Krastev & Leonard, 2024). Водночас, майбутнє українських переселенців залежить від поєднання безпекових, економічних та політичних факторів, що визначатимуть, чи відбудеться масове повернення до України, чи ж Європа

зіткнеться з новою реальністю довготривалої інтеграції української діаспори у свої соціальні структури.

Є очевидним, що російська війна проти України докорінно змінила динаміку європейської інтеграції, перетворивши питання членства України в ЄС з віддаленої перспективи на стратегічний виклик для всього континенту. Якщо до 2022 року процес інтеграції України розглядався крізь призму Угоди про асоціацію та Зони вільної торгівлі (DCFTA), то після початку повномасштабної війни він набув геополітичного виміру, ставши частиною відповіді ЄС на агресію Росії (Knodt & Wiesner, 2024). Надання Україні статусу кандидата в ЄС 23 червня 2022 року стало безпрецедентним рішенням, ухваленим у рекордно короткі строки. Європейська рада обґрунтувала це рішення не лише прогресом України в реформах, але й її геополітичним значенням як форпосту європейської безпеки (European Commission, 2022a).

З одного боку, цей крок можна трактувати як політичний акт солідарності та відповідь на безпрецедентну загрозу, яку Росія створила для всього європейського простору. З іншого боку, надання статусу кандидата не гарантує швидкого вступу України до ЄС, а радше закладає основу для довгострокового процесу реформ, що стане визначальним фактором у переговорах про членство (Jørgensen, 2024). Однак на відміну від Балканських країн, що роками залишаються в статусі кандидатів без реального поступу в переговорах, Україна отримала чітку дорожню карту.

У грудні 2023 року Європейська рада ухвалила рішення про відкриття переговорів щодо вступу України в ЄС, що стало наступним важливим кроком на шляху інтеграції. Цей крок, однак, супроводжується жорсткими умовами, які Україна повинна виконати до початку повноцінних переговорних процедур (Knodt & Wiesner, 2024).

Основні сфери, які визначають темпи інтеграції України:

реформа правосуддя – забезпечення незалежності судової системи та приведення її у відповідність до стандартів ЄС;

антикорупційна політика – завершення інституційної реформи НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

демократичне управління та права людини – зокрема, захист національних меншин відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії;

економічна стійкість – подальше наближення українського законодавства до норм Єдиного ринку ЄС (Jørgensen, 2024).

На додачу до суто інституційних критеріїв, значну роль відіграє політична воля держав-членів. Наприклад, Франція та Німеччина виступають за поглиблення інтеграції ЄС перед подальшим розширенням, що може сповільнити процес вступу України (Krastev & Leonard, 2024).

Війна Росії проти України зробила питання членства України в ЄС не лише геополітичним викликом, а й лакмусовим папірцем для майбутньої політики розширення Союзу. Вперше у своїй історії ЄС стикнувся із ситуацією, коли країна-кандидат на вступ знаходиться у стані війни, що створює унікальні виклики для виконання критеріїв членства та адаптації європейських інституцій до нового розширення (Knodt & Wiesner, 2024).

Після надання Україні статусу кандидата в ЄС у червні 2022 року дискусії щодо майбутнього розширення загострилися. Умовно ці підходи можна розділити на дві моделі:

«Формула Зеленського» – прискорене членство України, що базується на її внеску в європейську безпеку. Українська сторона наполягає, що країна вже довела свою політичну лояльність до ЄС та захищає європейські цінності на полі бою. Президент Володимир Зеленський неодноразово заявляв, що ЄС має переглянути класичні підходи до розширення та надати Україні чіткий графік вступу (Krastev & Leonard, 2024).

«Формула Макрона» – поетапна інтеграція через створення альтернативних механізмів партнерства. Президент Франції Еммануель Макрон виступає за формування «Європейського політичного співтовариства», яке дозволить Україні отримати економічні та політичні переваги від ЄС без формального членства. Цей підхід підтримують деякі

західноєвропейські країни, зокрема Нідерланди та Данія, які вважають, що повноцінне приєднання України до ЄС може порушити баланс сил у Союзі (Jørgensen, 2024).

Таким чином, українське питання поставило перед ЄС проблему «умовного розширення» – тобто адаптації процедур інтеграції до нової геополітичної реальності. Традиційно розширення ЄС ґрунтувалося на принципі виконання Копенгагенських критеріїв, проте війна змістила акценти з формальної відповідності на політичну доцільність (Knodt & Wiesner, 2024).

Основна дилема між цими двома підходами полягає в тому, чи готовий ЄС змінити власні процедури для прискорення вступу України, чи ж Україна змушена буде пройти весь шлях класичних переговорів про членство, що може зайняти десятиліття. Водночас, навіть якщо ЄС схиляється до збереження традиційного механізму розширення, перед Україною постають безпрецедентні виклики у виконанні стандартних вимог до вступу. Так як у випадку України війна суттєво ускладнює дотримання цих критеріїв, створюючи численні структурні виклики. Зважаючи на виклики війни, перед ЄС постає стратегічна дилема: чи готовий Союз надати Україні повноправне членство, незважаючи на відхилення від класичних критеріїв, чи варто створити альтернативні механізми партнерства, що забезпечать Києву економічні та політичні переваги без повної інтеграції.

Кейс України може стати тестовим випадком для нового підходу до розширення. Серед можливих сценаріїв розвитку ситуації розглядається адаптація процедур розширення ЄС, що передбачає створення поетапної моделі членства, яка дозволить Україні інтегруватися у спільний ринок, отримати фінансову підтримку, але відтермінує виконання повного обсягу політичних зобов'язань (Jørgensen, 2024). Інший варіант – створення «Європейської політичної зони», запропонованої Францією, яка передбачає глибшу економічну та політичну інтеграцію України без офіційного членства. Нарешті, можливий і класичний переговорний процес, що може

зайняти 10-15 років, протягом яких Україна буде здійснювати поступові реформи та адаптувати своє законодавство до стандартів ЄС.

Таким чином, питання членства України виходить за межі її внутрішньої готовності – воно значною мірою залежить від готовності самого ЄС змінювати власні процедури, щоб адаптуватися до нової геополітичної реальності (Knodt & Wiesner, 2024). Усе це свідчить про те, що війна не лише прискорила європейську інтеграцію України, але й поставила перед ЄС необхідність перегляду власних підходів до розширення. Фінальне рішення щодо членства України буде залежати не лише від виконання нею вимог, але й від здатності ЄС реформувати свої механізми інтеграції, що залишається відкритим питанням у майбутньому політичному порядку денному Союзу.

Відтак російська війна проти України стала не лише випробуванням для безпекової архітектури Європи, а й каталізатором геополітичної трансформації. Якщо раніше зовнішня політика Союзу базувалася на концепції «нормативної сили» (Normative Power Europe), то війна змусила Брюссель переглянути власні стратегічні підходи, адаптуючи їх до нової реальності. З одного боку, ЄС демонструє збільшену здатність до координації санкцій, військової допомоги та фінансування України, що наближає його до моделі «геополітичного гравця». З іншого боку, війна оголила структурні обмеження зовнішньої політики ЄС, включаючи інституційну фрагментацію, внутрішньополітичні розбіжності та проблему подвійних стандартів у реагуванні на міжнародні конфлікти (Knodt & Wiesner, 2024, p. 12).

Російська агресія 2022 року показала межі ефективності нормативної сили в умовах жорсткої реальної політики. ЄС зіткнувся з необхідністю балансувати між власною нормативною ідентичністю та геополітичними реаліями, що вимагали від нього більш жорстких заходів (Krastev & Leonard, 2024). Вперше у своїй історії ЄС фінансує військову допомогу третій країні через Європейський фонд миру, забезпечує координацію

військової підготовки для українських військових та формує коаліції для протидії стратегічним загрозам з боку Росії.

Ці кроки демонструють поступову еволюцію ЄС від нормативного актора до геополітичного. Проте ця трансформація залишається неповною, оскільки ЄС досі залежний від військової присутності США та НАТО у питанні стримування Росії. До того ж, змушений враховувати позиції всіх держав-членів, що ускладнює швидкість ухвалення рішень. А також, не має єдиної армії та механізму примусової зовнішньої політики, що відрізняє його від класичних геополітичних гравців (Jørgensen, 2024). Таким чином, війна стала прискорювачем стратегічної переоцінки ролі ЄС, але перехід від нормативної сили до геополітичного гравця залишається незавершеним процесом.

Важливо підкреслити, що російське вторгнення значно підвищило рівень довіри українського суспільства до ЄС, що відобразилося у підтримці членства України в Союзі. Опитування ECFR (2024) показує, що українці сприймають ЄС не лише як економічний союз, а й як гаранта безпеки та політичного майбутнього (Krastev & Leonard, 2024).

Проте у світовому масштабі реакція на війну оголила різницю у сприйнятті ЄС серед різних геополітичних блоків. США та союзники НАТО підтримали ЄС як ключового гравця у санкційній політиці та допомозі Україні. Країни Глобального Півдня, зокрема Індія, Бразилія та ПАР, залишаються скептичними щодо ролі ЄС, розглядаючи його політику як частину західного порядку, що не враховує їхні інтереси. Китай та Росія використовують війну для посилення антизахідної риторики, стверджуючи, що ЄС не є самостійним актором, а діє під впливом США (Knodt & Wiesner, 2024).

Таким чином, хоча війна підвищила стратегічну значущість ЄС у межах євроатлантичного простору, вона також загострила дилему його сприйняття у країнах, що не є його традиційними союзниками.

Російська війна проти України стала ключовим драйвером геополітичної трансформації ЄС, змусивши його переглянути свою роль у

світовій політиці. Проте цей процес залишається неповним, оскільки ЄС продовжує балансувати між традиційною нормативною ідентичністю та необхідністю активнішої геополітичної присутності. Агресія Росії не лише змінила стратегічне позиціонування ЄС на міжнародній арені, але й спричинила глибокі внутрішньополітичні зміни в державах-членах. Політичний ландшафт ЄС зазнав трансформацій, що відобразилося у зростанні популярності правих партій, дебатах щодо стратегічної автономії та дискусіях щодо реформування механізму ухвалення рішень. Ці виклики є визначальними для майбутньої спроможності ЄС як ефективного геополітичного актора (Krastev & Leonard, 2024).

Європейські вибори 2024 року відбулися в умовах безпрецедентної кризи безпеки, економічних потрясінь та суспільного невдоволення наслідками війни. Одним із ключових трендів стало посилення позицій правих та ультраправих партій, що частково пояснюється втомою виборців від політики Брюсселя щодо санкцій, міграції та фінансової допомоги Україні (Knodt & Wiesner, 2024). Основні політичні зрушення в ЄС, зокрема зміцнення позицій націоналістичних та євроскептичних партій, та поглиблення розколу між Західною і Східною Європою, підкреслюють складність ухвалення єдиної політики в рамках Союзу. Це ускладнює процес формування чіткої стратегії ЄС щодо підтримки України та санкційної політики.

У цьому контексті після початку повномасштабної війни Росії проти України дискусія про стратегічну автономію ЄС знову стала актуальною. Попри посилену військову допомогу Україні, ЄС залишається критично залежним від США у питаннях безпеки, що ставить під сумнів його здатність діяти як незалежний геополітичний суб'єкт (Jørgensen, 2024).

Основними викликами для ЄС у сфері безпеки залишається фінансова залежність від військової допомоги США, які залишаються найбільшим донором України, тоді як ЄС не має власної оборонної політики, що дозволила б компенсувати цей дисбаланс. Хоча було створено Європейський фонд миру (EPF), він функціонує лише як фінансовий

механізм, а не як повноцінний військовий союз (Knodt & Wiesner, 2024). Додатково ситуацію ускладнюють розбіжності між Францією та Німеччиною щодо шляхів досягнення стратегічної автономії: Франція наполягає на посиленні незалежної оборонної політики ЄС, тоді як Німеччина орієнтується на НАТО (Krastev & Leonard, 2024). Водночас залежність ЄС від США вже створює суттєві геополітичні ризики, оскільки Дональд Трамп, ставши президентом у 2025 році, скорочує військову допомогу Україні та віддаляється від європейських питань безпеки, заявляючи, що Європа повинна сама опікуватися своєю безпекою (Verhofstadt & Ruiz Devesa, 2025). Це ставить ЄС перед необхідністю пошуку альтернативних механізмів забезпечення безпеки та зміцнення стратегічної автономії.

Висновки до Розділу 3.

У 2009–2024 роках Європейський Союз суттєво трансформувач свою дипломатію у відповідь на зміну глобального безпекового середовища, еволюцію багатосторонніх відносин та зростання власної ролі як міжнародного актора. Визначальним чинником цієї трансформації стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що призвело до перегляду зовнішньополітичних пріоритетів ЄС.

ЄС поступово відходить від моделі нормативної сили, орієнтованої на просування демократичних цінностей, на користь геополітичного підходу із залученням жорсткіших інструментів – санкцій, цифрової дипломатії, військової підтримки України та стратегічного планування у сфері оборони. Визначальними орієнтирами для такої переорієнтації стали Лісабонський договір, Європейська глобальна стратегія (2016) та Стратегічний компас (2022), які заклали інституційні засади для посилення зовнішньополітичної спроможності ЄС.

Санкції стали одним із ключових інструментів дипломатії ЄС. Вони еволюціонували від загальних ембарго до таргетованих секторальних обмежень і наймасштабніше застосовувалися щодо Росії після 2014 та

особливо 2022 року. Водночас ефективність санкцій стримується внутрішніми розбіжностями, обходом обмежень через треті країни та адаптивністю підсанкційних режимів. У відповідь ЄС активізував координацію з партнерами, зокрема в межах G7.

Цифрова дипломатія стала важливою складовою зовнішньої політики ЄС, охоплюючи протидію дезінформації, захист цифрової інфраструктури та кібердипломатію. Зокрема, ініціативи East StratCom Task Force та EUvsDisinfo стали інструментами реагування на гібридні загрози з боку Росії й Китаю. Порівняльний аналіз висновків Ради ЄС щодо цифрової дипломатії (2022, 2023) засвідчив зміщення акценту з довгострокової цифрової інтеграції на безпекові аспекти. Поглиблюється також співпраця з НАТО та G7 у сфері кібербезпеки, що відображає прагнення ЄС до зміцнення цифрового суверенітету.

Попри ці зусилля, впливовість ЄС залишається обмеженою через низку чинників: внутрішньополітичні суперечності, обмеженість військового потенціалу та збереження стратегічної залежності від США у сфері оборони.

Російська агресія стала каталізатором зміни підходу ЄС – від «м'якої сили» до масштабної економічної та військової підтримки України. ЄС вперше профінансував постачання летальної зброї, посилив санкційний тиск, сприяв фінансовій стабільності України та підтримав її інтеграцію до внутрішнього ринку. Водночас між державами-членами зберігаються розбіжності щодо масштабів допомоги, санкційної політики та майбутнього членства України. Це підкреслює стратегічну дилему: адаптація процедур до нового геополітичного контексту чи збереження традиційного підходу до розширення.

Отже, війна в Україні виявила внутрішні суперечності в підходах до стратегічної автономії, санкційної політики та майбутнього розширення ЄС. Подальша еволюція дипломатії Союзу залежатиме від його здатності до інституційної консолідації, посилення автономії та адаптації до нової архітектури міжнародного порядку.

ВИСНОВКИ

1. У дисертаційному дослідженні було реалізовано поставлену мету – виявити особливості розвитку дипломатії Європейського Союзу в постлісабонський період та визначити її роль у сучасному міжнародному середовищі. Проведений аналіз засвідчив, що після набуття чинності Лісабонською угодою ЄС здійснив суттєву трансформацію своєї зовнішньополітичної архітектури, що виразилося в інституційних, нормативних та стратегічних зрушеннях. Зокрема, сформовано більш цілісну систему прийняття рішень, створено нові механізми координації між інституціями, розширено інструментарій дипломатичного впливу, зокрема через публічну, цифрову та санкційну дипломатію.

У процесі дослідження підтверджено релевантність обраного дослідницького задуму, що полягав у всебічному аналізі інституційних і стратегічних змін, які відбулися в системі дипломатії ЄС протягом 2009-2024 років. Визначені у вступі дослідницькі завдання були реалізовані, а комплексне поєднання теоретичних підходів, емпіричного аналізу та кейс-стаді дозволило сформувати цілісну картину трансформації ЄС як зовнішньополітичного актора у добу нових геополітичних викликів.

2. Було здійснено оцінку висунутих у вступі гіпотез щодо характеру трансформації дипломатії Європейського Союзу в постлісабонський період. Перша гіпотеза, яка передбачала, що після Лісабону дипломатія ЄС стала більш гнучкою та адаптивною до глобальних зовнішньополітичних викликів унаслідок структурних та інституційних змін, отримала часткове підтвердження. З одного боку, інституційна реформа дійсно посилила координаційні можливості ЄС, створила нові інструменти для реалізації СЗБП та підвищила реактивність дипломатичного апарату. З іншого боку, виявлені обмеження, зокрема політична фрагментація серед держав-членів, ресурсна недостатність та концептуальні дилеми, стримують повноцінну реалізацію потенціалу гнучкої зовнішньої політики.

Друга гіпотеза, що полягала у припущенні про посилення прагматичних геополітичних орієнтацій у зовнішній політиці ЄС на тлі збереження риторики нормативної сили, повністю підтвердилася. Аналіз стратегічних документів, рішень інституцій ЄС та практичної дипломатичної діяльності засвідчив наявність чіткої тенденції до геополітичної переорієнтації, зокрема в аспектах безпеки, оборони, енергетичної автономії та стримування агресивних акторів на міжнародній арені. Водночас ціннісна риторика залишається важливою складовою зовнішньополітичного іміджу ЄС, що дозволяє йому легітимізувати свої дії в очах міжнародного співтовариства.

3. Дослідження підтвердило високу аналітичну ефективність використаних теоретичних підходів – концепції нормативної сили (I. Manners) та неоліберального інституціоналізму (R. Keohane, J. Nye) – для пояснення трансформації дипломатії Європейського Союзу у постлісабонський період. Застосування концепту нормативної сили дозволило розкрити ціннісні орієнтири зовнішньої політики ЄС, особливо у сферах санкційної, публічної та цифрової дипломатії. Цей підхід виявився особливо релевантним для інтерпретації зусиль ЄС щодо просування демократії, прав людини та верховенства права як ключових елементів дипломатичної ідентичності Союзу. Неоліберальний інституціоналізм, у свою чергу, забезпечив концептуальні інструменти для аналізу функціонування інституційного механізму європейської дипломатії, включаючи розподіл компетенцій, міжінституційну координацію та ефективність ухвалення рішень у сфері СЗБП.

У методологічному вимірі обґрунтованим виявилось використання методу кейс-стаді для глибокого аналізу реакції ЄС на російсько-українську війну як емпіричного прикладу трансформації дипломатичної практики. Дискурс-аналіз дав змогу виявити ідеологічні та ціннісні основи зовнішньополітичного позиціонування ЄС, тоді як інституційний аналіз дозволив розкрити реальну взаємодію між органами Союзу, особливості їх компетенцій та динаміку змін після Лісабону. Таким чином, обраний

теоретико-методологічний інструментарій забезпечив необхідний рівень пояснювальної сили та дозволив досягти цілей дослідження у всій повноті.

4. Одним із ключових результатів дослідження стало виявлення суттєвих інституційних змін у зовнішньополітичному апараті Європейського Союзу після набуття чинності Лісабонського договору у 2009 році. Ці зміни стали основою нового етапу розвитку дипломатії ЄС, що характеризується зростанням її інституційної автономії та прагненням до більшої узгодженості дій на глобальному рівні.

Центральним елементом цієї трансформації стало створення Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС), яка набула ролі координаційного центру спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Її діяльність забезпечила системніше управління дипломатичними ініціативами Союзу, а також сприяла формуванню єдиного зовнішньополітичного курсу. Посилення повноважень Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, що поєднує функції в Раді ЄС та Європейській комісії, заклало підґрунтя для інституційної інтеграції і посилило персоніфіковану дипломатичну присутність ЄС на міжнародній арені. Це дозволило забезпечити більшу оперативність у реагуванні на міжнародні виклики та підвищити видимість ЄС у глобальній політиці. Європейська рада посіла центральне місце у формуванні стратегічних напрямів зовнішньої політики ЄС. Її роль як політичного орієнтира дозволила посилити єдність серед держав-членів у вирішенні ключових зовнішньополітичних питань, особливо в умовах кризового середовища.

Разом із тим, дослідження засвідчило, що внутрішньо-інституційна координація залишається викликом. Незважаючи на спроби уніфікації та централізації дипломатичних процесів, все ще наявні розбіжності між державами-членами, конкуренція між інституціями та фрагментованість у прийнятті рішень. Водночас, за умов належного функціонування, ця багатошаровість може виступати не лише як перешкода, а й як ресурс –

шлях до балансу інтересів, демократичної легітимності та гнучкості дипломатичних рішень.

Таким чином, інституційна трансформація після Лісабону створила підґрунтя для якісного оновлення дипломатичного механізму ЄС, хоча її потенціал ще не повністю реалізований через наявні внутрішні бар'єри.

5. Проведене дослідження засвідчило наявність глибоких змін у стратегічному підході Європейського Союзу до зовнішньої політики у постлісабонський період. Зокрема, простежується зсув від нормативної парадигми, заснованої на ціннісній проекції, до більш геополітичного бачення, яке відповідає зростанню нестабільності та конкуренції у міжнародному середовищі.

Попри збереження риторики, орієнтованої на демократію, права людини та верховенство права, ЄС дедалі частіше інтерпретує ці цінності крізь призму інтересів безпеки, стратегічної автономії та посилення своєї ролі як геополітичного гравця. Такий переорієнтований підхід відображається у зовнішньополітичному плануванні, зокрема у ключових стратегічних документах, де зміщуються акценти з абстрактних ціннісних орієнтирів на конкретні безпекові й економічні цілі.

У межах цього переосмислення були виокремлені чотири основні стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС: 1) Безпека та оборона – реалізується через інструменти, як-от PESCO, Європейський оборонний фонд, Європейський інструмент миру, а також активізацію спільних операцій та місій з управління кризами; 2) Східне партнерство та політика сусідства – стратегічна увага зосереджена на підтримці України, Молдови, Грузії, а також стабільності в регіонах Чорного моря, Кавказу та Близького Сходу. Політика сусідства стала не лише інструментом м'якої сили, а й засобом захисту периферії Союзу; 3) Взаємодія з глобальними акторами – охоплює перегляд відносин зі США, Китаєм, Росією та країнами Глобального Півдня. ЄС позиціонує себе як балансуєчий актор між світовими полюсами впливу, прагнучи до збереження стратегічної автономії та ефективної багатосторонності; 4) Кліматична дипломатія та

глобальне врядування – визначається активною участю у просуванні кліматичного порядку денного (Європейський зелений курс), зміцненням нормативного лідерства у сфері екології, а також ініціативами сталого розвитку на глобальному рівні.

Ці пріоритети відображають нову якість стратегічного мислення ЄС, що поєднує ціннісні амбіції з необхідністю геополітичної дієздатності та адаптації до середовища підвищеної нестабільності.

6. У дисертаційному дослідженні встановлено, що практична реалізація зовнішньополітичної стратегії Європейського Союзу у постлісабонський період значно активізувалася в умовах зовнішніх викликів, насамперед повномасштабної війни Росії проти України. Цей конфлікт став визначальним тестом на ефективність дипломатичних механізмів ЄС і каталізатором переосмислення інструментів зовнішньої політики.

У відповідь на кризу Європейський Союз продемонстрував здатність до швидкої мобілізації зовнішньополітичного ресурсу, в тому числі завдяки механізмам санкційної дипломатії. Санкції проти Росії стали одним із ключових інструментів тиску, що поєднує нормативну реакцію на порушення міжнародного права з прагматичними заходами стримування. Оцінка ефективності цих заходів свідчить про зміцнення спроможності ЄС діяти як єдиний дипломатичний актор, навіть попри внутрішню різноманітність інтересів держав-членів.

Крім того, публічна дипломатія набула нового значення як інструмент впливу на міжнародну аудиторію, формування позитивного іміджу ЄС, а також зміцнення легітимності його дій. Вона стала невід’ємною частиною зовнішньополітичного пакета дій у кризових ситуаціях, сприяючи просуванню позицій Союзу на глобальному рівні.

Цифрова дипломатія також посіла чільне місце в практичному арсеналі ЄС, що відображається у прийнятті стратегічних документів і створенні відповідних інституційних рамок. У контексті російсько-української війни цифрова дипломатія використовувалася для боротьби з

дезінформацією, координації міжнародної підтримки, а також як засіб стратегічної комунікації на рівні ЄС та країн-партнерів.

Таким чином, у досліджуваний період Європейський Союз продемонстрував здатність не лише до стратегічного планування, але й до ефективної імплементації зовнішньополітичних інструментів у відповідь на динамічні виклики міжнародного середовища.

7. Незважаючи на суттєвий поступ у розвитку дипломатичних механізмів Європейського Союзу після Лісабонської угоди, дисертаційне дослідження виявило низку проблем і обмежень, які знижують ефективність єдиної зовнішньої політики ЄС. Передусім, серйозним викликом для функціонування дипломатії ЄС залишаються внутрішні суперечності між державами-членами, які часто мають відмінні стратегічні інтереси, історичний досвід, геополітичні пріоритети та ступінь прихильності до європейських цінностей. Ці розбіжності ускладнюють досягнення консенсусу з ключових зовнішньополітичних питань і можуть гальмувати оперативне ухвалення рішень у кризових ситуаціях.

Другою суттєвою проблемою є інституційна фрагментація – складність координації між численними суб'єктами зовнішньої політики ЄС (ЄСЗС, Європейською радою, Комісією, Європейським парламентом і урядами держав-членів). Відсутність чіткого розмежування повноважень і подекуди суперечливі мандати різних інституцій призводять до дублювання функцій або, навпаки, до розмитості відповідальності.

Крім того, значущим обмеженням виступає ресурсна недостатність – як у фінансовому, так і в адміністративному вимірах. Це знижує спроможність ЄС здійснювати довгострокове планування, розгортати стабільну дипломатичну присутність у критичних регіонах та реалізовувати амбітні ініціативи в умовах зростаючої конкуренції з боку інших глобальних акторів. Окремий виклик становить напруга між задекларованими цінностями та прагматичними інтересами. В умовах загострення геополітичного протистояння, енергетичних криз та безпекових загроз, ЄС часто опиняється перед дилемою: дотримуватися

принципової позиції, заснованої на нормативних засадах, або йти на компроміси задля досягнення стратегічних цілей. Така амбівалентність може підривати довіру до ЄС як послідовного міжнародного актора та ускладнювати реалізацію зовнішньополітичної стратегії.

Таким чином, хоча дипломатія ЄС після Лісабону демонструє зростаючу інституційну та стратегічну зрілість, її подальший розвиток вимагає подолання зазначених структурних і концептуальних обмежень.

8. Дисертаційне дослідження вносить вагомий науковий вклад у політичну науку, зокрема в область європейських студій, оскільки вперше систематично аналізує трансформацію дипломатії Європейського Союзу після набуття чинності Лісабонським договором. Це дослідження доповнює теоретичні та практичні знання про європейську зовнішню політику, особливо в контексті інституційних змін, які мали місце після реформи, а також у період адаптації ЄС до нових геополітичних викликів, таких як війна Росії проти України.

Одним із основних наукових результатів є аналіз змін у дипломатичному механізмі ЄС, зокрема через призму теорій нормативної сили та неоліберального інституціоналізму, що дозволяє створити нову модель розуміння дипломатії ЄС як інтегрованої системи інституцій, орієнтованої на цінності та одночасно на стратегічні геополітичні інтереси. Дисертація також пропонує нову інтерпретацію балансу між цінностями та інтересами, що дає змогу оцінити реальні можливості для ЄС відігравати провідну роль у міжнародних відносинах у складних умовах глобальних змін.

Отримані результати відкривають широкі перспективи для подальших досліджень у міждисциплінарному вимірі. Серед пріоритетних напрямів – аналіз концепції стратегічної автономії ЄС, що поступово набуває центрального значення у зовнішньополітичному дискурсі Союзу; вивчення впливу цифрових технологій та штучного інтелекту на дипломатичну діяльність і комунікацію; оцінка ефективності інструментів

публічної та цифрової дипломатії в умовах гібридних загроз та інформаційних війн.

Окремої уваги потребує подальший аналіз внутрішніх суперечностей у межах ЄС, що обмежують потенціал єдиної зовнішньої політики – зокрема, розриву між цінностями та інтересами, а також впливу національних політик держав-членів на ефективність спільної дипломатії. Також окремого глибокого аналізу потребують довготривалі наслідки повномасштабної війни Росії проти України для майбутньої архітектури безпеки в Європі, а також для переформатування міжнародного позиціонування ЄС як глобального актора.

Таким чином, дисертація не лише актуалізує ключові проблеми сучасної європейської дипломатії, а й пропонує аналітичні інструменти для подальшого дослідження еволюції міжнародних акторів у добу багатопolarity. Для України результати дослідження мають прикладне значення: вони сприяють глибшому розумінню логіки функціонування дипломатичних структур ЄС, дозволяють адаптувати національну зовнішньополітичну стратегію до стандартів ЄС і поглибити взаємодію з європейськими інституціями в контексті наближення до членства в Союзі.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Adler-Nissen, R. (2014). Opting out of the European Union: Diplomacy, sovereignty and European integration. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107337916>
2. Aggestam, L., and Bicchi, F. (2019) New Directions in EU Foreign Policy Governance: Cross-loading, Leadership and Informal Groupings. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 57: 515–532. <https://doi.org/10.1111/jcms.12846>
3. Aggestam, L., & Hedling, E. (2020). Leaderisation in foreign policy: performing the role of EU High Representative. *European Security*, 29(3), 301–319. <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1798411>.
4. Aggestam, L., and Johansson, M. (2017) The Leadership Paradox in EU Foreign Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55: 1203–1220. <https://doi.org/10.1111/jcms.12558>
5. Alexandrova, P. and Timmermans, A. (2013), National interest versus the common good. *Eur J Polit Res*, 52: 316-338. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02074.x>
6. Al Jazeera. (2019, July 1). INSTEX: Doubts linger over Europe's Iran sanctions workaround. Al Jazeera. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/economy/2019/7/1/instex-doubts-linger-over-europes-iran-sanctions-workaround>
7. Amadio Viceré, M. G., Tercovich, G., & Carta, C. (2020). The post-Lisbon high representatives: an introduction. *European Security*, 29(3), 259–274. <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1798409>
8. Atlantic Council. (2024). *Transatlantic horizons*. Retrieved from https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/Transatlantic-Horizons_Final.pdf
9. Allen D (1998) ‘Who speaks for Europe?’ The search for an effective and coherent external policy. In: Peterson J and Sjursen H (eds) *A Common*

- Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP. London: Routledge, pp. 44–60.
10. Allison, G. (2000). The impact of globalization on national and international security. In J. S. Nye & J. D. Donahue (Eds.), *Governance in a globalizing world* (pp. 72–85). Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctvdf0j9t.6>
 11. Armstrong, K. A. (2017). *Brexit time: Leaving the EU – Why, how and when?* Cambridge University Press. ISBN 978-1108401272.
 12. Austermann, F. (2014). European Union delegations in EU foreign policy: A diplomatic service of different speeds. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN: 978-1137376305.
 13. Austermann, F. (2014). Introduction: European Diplomacy after Lisbon — Different Speeds Instead of One Voice. In: European Union Delegations in EU Foreign Policy. The European Union in International Affairs. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137376312_1
 14. Averre, D. (2005). Russia and the European Union: Convergence or divergence? *European Security*, 14(2), 175–202. <https://doi.org/10.1080/09662830500336060>
 15. Balfour, R., & Raik, K. (Eds.). (2013). *The European External Action Service and national diplomacies: From complementarity to convergence?* (EPC Issue Paper No. 73). European Policy Centre. Retrieved from https://www.epc.eu/content/PDF/2013/EEAS_and_diplomacies.pdf
 16. Balfour, R., Carta, C., & Raik, K. (Eds.). (2016). *The European External Action Service and National Foreign Ministries: Convergence or Divergence?* Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315616346>
 17. Barbé, E., & Morillas, P. (2019). The EU global strategy: the dynamics of a more politicized and politically integrated foreign policy¹. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(6), 753–770. <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1588227>

- 18.Barber, T. (2010). The appointments of Herman van Rompuy and Catherine Ashton. *Journal of Common Market Studies*, 48(1), 55–67. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02093.x>
- 19.Barnard, C. (2022). *The substantive law of the EU: The four freedoms* (7th ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/he/9780192857880.001.0001>
- 20.Batory, A., & Puetter, U. (2012). Consistency and diversity? The EU's rotating trio Council Presidency after the Lisbon Treaty. *Journal of European Public Policy*, 20(1), 95–112. <https://doi.org/10.1080/13501763.2012.693418>
- 21.Bátora, J. (2005). Does the European Union transform the institution of diplomacy? *Journal of European Public Policy*, 12(1), 44–66. <https://doi.org/10.1080/1350176042000311907>
- 22.Bátora, J., & Hocking, B. (2009). EU-oriented bilateralism: Evaluating the role of member state embassies in the European Union. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(1), 163–182. <https://doi.org/10.1080/09557570802683938>
- 23.Baylis, J. (2011). International and global security. In J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Eds.), *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (5th ed.). Oxford University Press. Retrieved from <https://www.abs.edu.gh/wp-content/uploads/2022/10/Main-textbook-The-Globalization-of-World-Politics.pdf>
- 24.Beaucillon, C. (2023). Strategic autonomy: A new identity for the EU as a global actor. *European Papers*, 8(1), 417–428. <https://doi.org/10.15166/2499-8249/664>
- 25.Berridge G (2010) *Diplomacy: Theory and Practice* (4th edn). Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230379275>
- 26.Bertea, S. (2005). Looking for coherence within the European Community. *European Law Journal*, 11(2), 154–172. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2005.00255.x>

27. Bicchì, F. (2006). Our size fits all: Normative Power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 286–303. <https://doi.org/10.1080/13501760500451733>
28. Bicchì, F. (2012). The European External Action Service: A Pivotal Actor in EU Foreign Policy Communications?. *The Hague Journal of Diplomacy*, 7(1), 81–94. <https://doi.org/10.1163/187119112X614666>
29. Bicchì, F., & Bremberg, N. (2016). European diplomatic practices: Contemporary challenges and innovative approaches. *European Security*, 25(4), 391–406. <https://doi.org/10.1080/09662839.2016.1237941>
30. Bicchì, F., & Schade, D. (2022). Whither European diplomacy? Long-term trends and the impact of the Lisbon Treaty. *Cooperation and Conflict*, 57(1), 3–24. <https://doi.org/10.1177/00108367211000791>
31. Biscop, S. (2019). *From Global Strategy to Strategic Compass: Where Is the EU Heading?* (Security Policy Brief No. 121). Egmont Institute. Retrieved from <http://www.jstor.com/stable/resrep21401>
32. Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital diplomacy: Theory and practice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315730844>
33. Black, J. (2010). *A history of diplomacy*. London: Reaktion Books. ISBN 9781861897220
34. Bordin, F. L. (2022). Is the European Union a *sui generis* international organization?: The challenge of arguing for special treatment in customary international law. In F. L. Bordin, A. Th. Müller, & F. Pascual-Vives (Eds.), *The European Union and customary international law* (pp. 48–65). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108966535.003>
35. Börzel, T. A., & Risse, T. (2009). *The transformative power of Europe: The European Union and the diffusion of ideas* (KFG Working Paper Series, 1). Freie Universität Berlin, FB Politik- und Sozialwissenschaften, Otto-Suhr-Institut für Politikwissenschaft Kolleg-Forschergruppe "The Transformative Power of Europe". Retrieved from <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-364733>

36. Bratberg, Ø. (2008). Bilateral embassies in an integrated Europe: A case of institutional robustness? *Journal of European Integration*, 30(2), 235–253. <https://doi.org/10.1080/07036330802005441>
37. Bretherton, C., & Vogler, J. (2006). *The European Union as a global actor* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203022672>
38. Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24028-9>
39. Bull, H. (1982). Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 21(2), 149–170. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x>.
40. Buzek, J. (2011). State of the Union: Three Cheers for the Lisbon Treaty and Two Warnings for Political Parties. *Journal of Common Market Studies*, 49(S1), 7–18. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02190.x>
41. Casier, T. (2011). The EU's two-track approach to democracy promotion: the case of Ukraine. *Democratization*, 18(4), 956–977. <https://doi.org/10.1080/13510347.2011.584734>
42. CEPS, Egmont, and EPC. (2010). *The Treaty of Lisbon: A Second Look at the Institutional Innovations*. Brussels: Centre for European Policy Studies. Available at: <http://www.ceps.eu/book/treaty-lisbon-second-look-institutional-innovations>
43. Cheung, S. (2025, February 19). Oil exports from Russia's busiest port unencumbered by sanctions. Bloomberg. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-02-19/oil-exports-from-russia-s-busiest-port-unencumbered-by-sanctions>
44. Christiansen, T., & Dobbels, M. (2013). Delegated powers and inter-institutional relations in the EU after Lisbon: A normative assessment. *West European Politics*, 36(6), 1159–1177. <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.826023>
45. Christiansen, T., & Reh, C. (2009). *Constitutionalizing the European Union*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.30950/jcer.v6i3.240>

- 46.Christiansen, T., & Vanhoonacker, S. (2008). At a critical juncture? Change and continuity in the institutional development of the council secretariat. *West European Politics*, 31(4), 751–770. <https://doi.org/10.1080/01402380801906015>
- 47.Cini, M., & Bourne, A. K. (Eds.). (2006). *Palgrave advances in European Union studies*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230522671>
- 48.Claude, I. L. (1971). *Swords into plowshares: The problems and progress of international organization* (4th ed.). New York, NY: Random House.
- 49.Cooper, A. F., Heine, J., & Thakur, R. C. (Eds.). (2015). *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford University Press. Retrieved from http://82.194.16.162:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/696/andrew_f_cooper_jorge_heine_ramesh_thakur_theb-ok-org.pdf?sequence=1
- 50.Cornut, J., & Dale, N. (2019). Historical, practical, and theoretical perspectives on the digitalisation of diplomacy: An exploratory analysis. *Diplomacy & Statecraft*, 30(4), 829–836. <https://doi.org/10.1080/09592296.2019.1673559>
- 51.Cotton, A.-M., & Boulanger, H. (2023). Analysing public diplomacy on Twitter with the MARPE Diplo methodological framework: The case of the European External Action Service. *Journal of Communication Management*, 27(4). <https://doi.org/10.1108/JCOM-04-2022-0036>
- 52.Council of the European Union. (2010, March 25). Draft Council decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (8029/10, POLGEN 43, INST 93). Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%208029%202010%20INIT/EN/pdf>
- 53.Council of the European Union. (2019, March 20). Instrument relating to the agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-21014-2019-INIT/en/pdf>

54. Council of the European Union. (2022, July 18). *Council conclusions on EU Digital Diplomacy 11406/22*. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11406-2022-INIT/en/pdf>
55. Council of the European Union. (2023a, June 26). *Council conclusions on EU Digital Diplomacy 11088/23*. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11088-2023-INIT/en/pdf>
56. Council of the European Union. (2023b, June 30). *European Council conclusions on China, 30 June 2023*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/30/european-council-conclusions-on-china-30-june-2023/>
57. Council of the European Union. (2023c, October 17). JCPOA Iran restrictive measures. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/jcpoa-iran-restrictive-measures/>
58. Council of the European Union. (2023d, December 4). *EU global human rights sanctions regime: Restrictive measures prolonged*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/04/eu-global-human-rights-sanctions-regime-restrictive-measures-prolonged/>
59. Council of the European Union. (2024a, April 23). Coreper I: Preparatory bodies. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-i/>
60. Council of the European Union. (2024b, December 4). Sanctions against Myanmar. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-myanmar/>
61. Council of the European Union. (n.d.-a). *EU response to Russia's military aggression against Ukraine*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-russia-military-aggression-against-ukraine-archive/>
62. Council of the European Union. (n.d.-b). *European Green Deal*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-green-deal/>
63. Council of the European Union. (n.d.-c). *Post-Brexit agreements*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/post-brexit-agreements/>

64. Council of the European Union. (n.d.-d). *The role of the European Council in EU decision-making*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/decision-making/>
65. Council of the European Union. (n.d.-e). *Why sanctions?* Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/>
66. Craig, P. (2010). *The Lisbon Treaty: Law, politics, and treaty reform* (1st ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199595013.001.0001>
67. Cremona, M., Monar, J., Poli, S. (2011). *The External Dimension of the European Union's Area of Freedom, Security and Justice*. Bruxelles, Belgium: Peter Lang Verlag. <https://doi.org/10.3726/978-3-0352-6107-3>
68. Cross, M. K. D. (2007). *The European diplomatic corps: Diplomats and international cooperation from Westphalia to Maastricht*. Palgrave Macmillan. ISBN 9780230500754.
69. Cross, J. P. (2013). Everyone's a winner (almost): Bargaining success in the Council of Ministers of the European Union. *European Union Politics*, 14(1), 70-94. <https://doi.org/10.1177/1465116512462643>
70. Damen, M. (2023, April). *Four challenges of the energy crisis for the EU's strategic autonomy*. European Parliamentary Research Service. PE 747.099. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747099/EPRS_BRI\(2023\)747099_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747099/EPRS_BRI(2023)747099_EN.pdf)
71. Damro, C. (2012). Market power Europe. *Journal of European Public Policy*, 19(5), 682–699. <https://doi.org/10.1080/13501763.2011.646779>
72. Davies, E. (2013). *Information guide: A guide to information sources on the European External Action Service (EEAS)*. Cardiff University. Retrieved from https://aei.pitt.edu/74897/1/European_External_Action_Service.pdf
73. De Baere, G., Wessel, R.A. (2015). EU Law and the EEAS: Of Complex Competences and Constitutional Consequences. In: Spence, D., Bátora, J. (eds) *The European External Action Service. The European Union in International Affairs series*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137383037_10

74. Dialer, D., Neisser, H., & Opitz, A. (2014). The EU's external action service: Potentials for a one voice foreign policy. Innsbruck University Press. http://dx.doi.org/10.26530/OAPEN_466610
75. Diez, T. (2005). Constructing the self and changing others: Reconsidering 'normative power Europe'. *Millennium: Journal of International Studies*, 33(3), 614–635. <https://doi.org/10.1177/03058298050330031701>
76. Diez, T., Pace, M. (2011). Normative Power Europe and Conflict Transformation. In: Whitman, R.G. (eds) Normative Power Europe. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230305601_11
77. Díez, T. (2013). Normative power as hegemony. *Cooperation and Conflict*, 48(2), 194–210. <https://doi.org/10.1177/0010836713485387>
78. Dinan, D. (2013a). The Post-Lisbon European Council Presidency: An Interim Assessment. *West European Politics*, 36(6), 1256–1273. <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.826029>
79. Dinan, D. (2013b). EU governance and institutions: Stresses above and below the waterline. *Journal of Common Market Studies*, 51(S1), 89-102. <https://doi.org/10.1111/jcms.12037>
80. Donald Tusk: "Special place in hell" for those without Brexit plan. (2019, February 6). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47143135>
81. Duchêne, F. (1972). Europe's Role in World Peace. In R. Mayne (Ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead* (pp. 32–47). London.
82. Duke, S. (2013). *The European External Action Service and public diplomacy* (No. 127). Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. Retrieved from https://www.eipa.eu/wp-content/uploads/2017/11/20131009144127_TheEuropeanExternalActionService-1.pdf
83. Dunne, T. (2005). Liberalism. In J. Baylis & S. Smith (Eds.), *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (pp. 113–126). Oxford University Press. Retrieved from <https://www.academia.edu/45974311/>

- Baylis J and Smith S 2005 The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations New York Oxford University Press
84. Duquet, S. (2018). Bound or unbridled? A legal perspective on the diplomatic functions of European Union delegations. *The Hague Journal of Diplomacy*, 13(1), 21–40. <https://doi.org/10.1163/1871191X-13010030>
85. Eeckhout, P. (2011). *EU External Relations Law* (2nd ed.). Oxford European Union Law Library. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199606634.001.0001>
86. Elgström, Ole, ed. (2003). *European Union Council Presidencies: A Comparative Perspective*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203400968>
87. Embassies.net. (2024). Diplomatic Missions in Brussels, Belgium. Retrieved from <https://embassies.net/belgium/brussels>
88. Erb, N., Nordin, S., Brayton Lewis, C., et al. (2024, June 20). Sanctions, extraterritoriality, and overlapping jurisdictions: New horizons in US, EU, and UK law. *Global Investigations Review*. Retrieved from <https://globalinvestigationsreview.com/guide/the-guide-sanctions/fifth-edition/article/sanctions-extraterritoriality-and-overlapping-jurisdictions-new-horizons-in-us-eu-and-uk-law>
89. European Court of Auditors. (2014). ECA Special report 14/27: The management of the European Union's external aid programmes: an overview. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/eca_14_27/ECA_14_27_EN.pdf
90. European Court of Auditors. (2024). Special report 02/2024: The coordination role of the European External Action Service – Mostly working effectively, but some weaknesses in information management, staffing and reporting. https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-02/SR-2024-02_EN.pdf
91. European External Action Service. (2016a). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and*

- Security Policy (EUGS). Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
92. European External Action Service. (2016b). Implementation plan on security and defence: A global strategy for the European Union's foreign and security policy (EUGS), 14392/16. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf
93. European External Action Service. (2017, August 10). EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/node/30963_en
94. European External Action Service. (2019). EU Global Strategy for Foreign and Security Policy. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en
95. European External Action Service. (2021, August 19). *Creation of the European External Action Service*. European External Action Service. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/creation-european-external-action-service_en#8625
96. European External Action Service. (2023, July 28). *EU-China relations: Factsheet*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-china-relations-factsheet_en
- European External Action Service. (2025, January 30). *Missions and operations*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en
97. European External Action Service. (2025a). *EU and the United Nations*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-united-nations_en
98. European External Action Service. (2025b). *Western Balkans*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/western-balkans_en
99. European Union External Action. (n.d.). Structure and Organisation. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/structure-and-organisation_en
100. European Commission. (2016). Restrictive measures (sanctions) in force (Regulations based on Article 215 TFEU and Decisions adopted in the framework of the Common Foreign and Security Policy). Retrieved from

<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/restrictive-measures-sanctions.html>

101. European Commission: Directorate-General for Communication. (2017). *The EU and the migration crisis*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/330525>
102. European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, & Mugabushaka, A. (2021). Meeting the pandemic challenges – Contribution of EU R&I funding to COVID-19 related research. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/616617>
103. European Commission. (2022a). Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union (COM(2022) 407 final). *European Commission*. Retrieved from https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-d2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf
104. European Commission. (2022b). Restrictive measures against Russia explained. *European Commission*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/>
105. European Commission. (2022c). Strategic foresight report: Charting the course towards a more resilient Europe. *European Commission*. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2022-strategic-foresight-report_en
106. European Commission. (2022d, March 2). Ukraine: Sanctions on Kremlin-backed outlets Russia Today and Sputnik [Press release]. *European Commission*. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_22_1490/IP_22_1490_EN.pdf
107. European Commission. (2022e, June 22). EU supports Ukraine with new assistance package worth €9 billion. *European Commission*. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3131
108. European Commission. (2023). Restrictive measures against Iran. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4340618>

109. European Commission. (2024a). *Decision-making process in the Commission*. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/decision-making-process-commission_en
110. European Commission. (2024b). *EU Delegations and Offices*. Retrieved from https://enlargement.ec.europa.eu/eu-delegations_en
111. European Commission. (2024c). *EU restrictive measures in view of the situation in Syria*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-restrictive-measures-in-view-of-the-situation-in-syria.html>
112. European Commission. (2024d). *EU Solidarity with Ukraine: Factsheet February 2025*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/880467/Factsheet%20-%20EU%20Solidarity%20with%20Ukraine.pdf>
113. European Commission. (2024e). *EU support for displaced Ukrainians: Policy and financial assistance*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/refugee-inflow-from-ukraine/>
114. European Commission. (2024f). *Ukraine Facility: Supporting Ukraine's resilience and recovery*. Retrieved from https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en
115. European Commission. (n.d.-a). *EU and WTO*. Retrieved from https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/eu-and-wto_en
116. European Commission. (n.d.-b). *EU cybersecurity strategy for the digital decade*. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity-strategy>
117. European Commission. (n.d.-c). *EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area*. Retrieved from <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area>
118. European Commission. (n.d.-d). *European Defence Fund (EDF)*. Retrieved from https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en

119. European Commission. (n.d.-e). *G7 and G20*. Retrieved from https://energy.ec.europa.eu/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/g7-and-g20_en
120. European Commission. (n.d.-f). *Review of the European Neighbourhood Policy (ENP)*. Retrieved from https://enlargement.ec.europa.eu/review-european-neighbourhood-policy-enp_en
121. European Commission. (n.d.-g). *Visa liberalisation with Moldova, Ukraine, and Georgia*. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs/collaboration-countries/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia_en
122. European Council. (2009). Decision of 1 December 2009 adopting its Rules of Procedure. *Official Journal of the European Union*, L 315, 2 December 2009, p. 51. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2009_315_R_0051_01
123. European Council. (2010). Statement by the Heads of State or Government of the Euro Area – 25 March 2010. *Official Journal of the European Union*, C 83, 30 March 2010, pp. 1–2. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/21429/20100325-statement-of-the-heads-of-state-or-government-of-the-euro-area-en.pdf>
124. European Council. (2012a). Issues Paper by President Van Rompuy for Discussion at the European Council, 1–2 March, Brussels. *EUCO 4/12*. Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-4-2012-INIT/en/pdf>
125. European Council. (2012b). President Van Rompuy re-elected for a second term. *Press release*, 1 March. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/pres_12_86/PRES_12_86_EN.pdf
126. European Council. (2019). EU security and defence: Policy framework. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/topics/security-and-defence/>

127. European Council. (2022). EU sanctions against Russia: Policy overview. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/>
128. European Council. (2024, November 8). Ukraine: Council extends the mandate of the EU Military Assistance Mission for two years. European Council. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/08/ukraine-council-extends-the-mandate-of-the-eu-military-assistance-mission-for-two-years/>
129. European Parliament: Directorate-General for Parliamentary Research Services, Cîrlig, C., Sgueo, G., & Carmona, J. (2017). *UK withdrawal from the European Union – Legal and procedural issues in-depth analysis*. European Parliament. <https://data.europa.eu/doi/10.2861/244741>
130. European Parliament. (2024a). *Briefing: EU policies and the digital transition* (EPRS BRI(2024)762478). Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762478/EPRS_BRI\(2024\)762478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762478/EPRS_BRI(2024)762478_EN.pdf)
131. European Parliament. (2024b, January 12). The Hungarian government threatens EU values, institutions and funds, MEPs say. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240112IPR16780/the-hungarian-government-threatens-eu-values-institutions-and-funds-meps-say>
132. European Union. (n.d.). *How EU policy is decided*. Retrieved February 12, 2025, from https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/how-eu-policy-decided_en.
133. European Union. (2022). Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 establishing the Digital Markets Act and amending Regulation (EU) 2019/1150. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R1925>
134. Fabbrini, S. (2015). *Which European Union? Europe after the Euro Crisis*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316218945>

135. Fiott, D. (2020). *Uncharted Territory? Towards a Common Threat Analysis and a Strategic Compass for EU Security and Defence* (Brief / 16 July 2020). European Union Institute for Security Studies (EUISS). Retrieved from <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/uncharted-territory-towards-common-threat-analysis-and-strategic-compass-eu>
136. Fiott, D., & Lindstrom, G. (2021). *STRATEGIC COMPASS: New bearings for EU security and defence?* (Chaillot Paper No. 171). Retrieved from https://cris.vub.be/ws/portalfiles/portal/79090711/CP_171_0.pdf
137. Fortmann, M., Haglund, D. G., & Hlatky, S. (2010). Introduction: France's 'return' to NATO: Implications for transatlantic relations. *European Security*, 19(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/09662839.2010.507762>
138. Foster, N. (2017). *EU Law*. Oxford University Press. ISBN 978-0198794608.
139. Furness, M. (2013). Who controls the European External Action Service? Agent autonomy in EU external policy. *European Foreign Affairs Review*, 18(1), 103-125. <https://doi.org/10.54648/eerr2013006>
140. Gebhard, C. (2011). Coherence. In C. Hill, & M. Smith (Eds.), *International Relations and the European Union* (2 ed., pp. 101-127). (The New European Union Series). Oxford University Press.
141. General Secretariat of the Council of the European Union. (2009). *Background: President of the European Council*. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu/media/31111/background-president_of_the_ec_en.pdf
142. Gerasymchuk, S. (2024, February 16). Ukraine, Hungary, Slovakia: A complex relationship and challenges ahead. *UkraineWorld*. Retrieved from <https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/ukraine-hungary-slovakia>
143. Giumelli, F. (2013). *How EU sanctions work: A new narrative*. Chaillot Papers (No. 129). European Union Institute for Security Studies. <https://doi.org/10.2815/32791>

- 144.Goff, P. M. (2015). Public diplomacy at the global level: The Alliance of Civilizations as a community of practice. *Cooperation and Conflict*, 50(3), 402-417. <https://doi.org/10.1177/0010836715574915>
- 145.Guzzini, S. (2005). The concept of power: A constructivist analysis. *Millennium: Journal of International Studies*, 33(3), 495–521. <https://doi.org/10.1177/03058298050330031301>
- 146.Hadfield, A. (2006). Foreign policy and dyadic identities: The role of the CFS P. *Geopolitics*, 11(4), 676–700. <https://doi.org/10.1080/14650040600890800>
- 147.Hall, I. (2010). The Transformation of Diplomacy: Mysteries, Insurgencies and Public Relations [Review of Guerrilla Diplomacy: Rethinking International Relations; Diplomatic Theory of International Relations; Routledge Handbook of Public Diplomacy, by D. Copeland, P. Sharp, N. Snow, & P. M. Taylor]. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 86(1), 247–256. <http://www.jstor.org/stable/40389097>
- 148.Haukkala, H. (2008). The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 60(9), 1601–1622. <https://doi.org/10.1080/09668130802362342>
- 149.Hedling, E. (2021). Transforming practices of diplomacy: The European External Action Service and digital disinformation. *International Affairs*, 97(3), 841–859. <https://doi.org/10.1093/ia/iab035>
- 150.Hedling, E. (2022). Chapter 7: The European External Action Service: A melting pot of EU foreign policy practice. In *Political Science and Public Policy 2022* (pp. 96-112). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781789907551.00016>
- 151.Helwig, N., Ivan, P., & Kostanyan, H. (2013). The new EU foreign policy architecture: Reviewing the first two years of the EEAS. Centre for European Policy Studies. Retrieved from https://aei.pitt.edu/47683/1/EEAS_2_years_on.pdf

- 152.Hettne, B., & Söderbaum, F. (2005). Civilian power or imperialism? The EU as a global actor and the role of interregionalism. *European Foreign Affairs Review*, 10(4), 535–552. <https://doi.org/10.54648/EERR2005036>
- 153.Hill, C., Smith, M., & Vanhoonacker, S. (2023). Acting for Europe: Reassessing the European Union's role in international relations. In *International relations and the European Union*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192897343.003.0020>
- 154.Hix, S., & Høyland, B. (2011). *The political system of the European Union*. Palgrave Macmillan. ISBN 9780230249813.
- 155.Hix, S., & Høyland, B. (2013). *The political system of the European Union*. *Annual Review of Political Science*, 16, 171-189. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-032311-110735>
- 156.Hoscheit, Jean-Marc, and Wolfgang Wessels, eds. (1988). *The European Council: 1974-1986: Evolution and Prospects*. Maastricht: European Institute of Public Administration, 1988. 220 p. ISBN 9067790281. https://www.wcw.eu/obj/wolfgang_wessels_the_european_council_a_denaturing_of_the_community_or_indispensable_decision_making_body_1988-en-67647de0-94a7-4e77-8e98-0e7055d1e9fa.html
- 157.Howorth, J. (2007). *Security and defence policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-42788-5>
- 158.Howorth, J. (2011). The EU's security and defence policy: Towards a strategic approach. In C. Hill & M. Smith (Eds.), *International relations and the European Union* (2nd ed., Chapter 14). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780192897343.003.0014>
- 159.Howorth, J. (2014). *Security and defence policy in the European Union* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. ISBN 978-0230362345.
- 160.Jørgensen, K. E. (2024). War and peace in European studies: a Zeitenwende?. In C. Wiesner & M. Knodt (Eds.), *The War Against Ukraine and the EU*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5_3

- 161.Juncos, A. E., & Pomorska, K. (2013). 'In the face of adversity': explaining the attitudes of EEAS officials *vis-à-vis* the new service. *Journal of European Public Policy*, 20(9), 1332–1349. <https://doi.org/10.1080/13501763.2012.758451>
- 162.Juncos, A.E., & Pomorska, K. (2015). Attitudes, Identities and the Emergence of an *esprit de corps* in the EEAS. In: Spence, D., Bátora, J. (eds) The European External Action Service. The European Union in International Affairs series. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137383037_21
- 163.Jupille, J., & Caporaso, J. A. (1999). Institutionalism and the European Union: Beyond international relations and comparative politics. *Annual Review of Political Science*, 2, 429–444. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.429>
- 164.Keohane, R. O. (1982). The demand for international regimes. *International Organization*, 36(2), 325–355. <https://doi.org/10.1017/S002081830001897X>
- 165.Keohane, R. O. (1984). After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7sq9s>
- 166.Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2011). *Power and interdependence* (4th ed.). Pearson Longman. Available at <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/05%20Cooperation%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Keohane%20&%20Nye%20-%20Power%20and%20interdependence%20%5BCh%201-3%5D.pdf>
- 167.Keukeleire, S., & Delreux, T. (2022). *The foreign policy of the European Union* (3rd ed.). Bloomsbury Academic. ISBN 978-1350930483. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/366290639_The_Foreign_Policy_of_the_European_Union_Third_edition
- 168.Kleine, M. (2013). Informal governance in the European Union: How governments make international organizations work. Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/cornell/9780801452116.002.0006>

169. Knodt, M., & Wiesner, C. (2024). *The War Against Ukraine and the EU: Facing New Realities*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5>
170. Kollman, K. (2003). The Rotating Presidency of the European Council as a Search for Good Policies. *European Union Politics*, 4(1), 51-74. <https://doi.org/10.1177/1465116503004001581>
171. Krastev, I., & Leonard, M. (2024). The meaning of sovereignty: Ukrainian and European views of Russia's war on Ukraine. *European Council on Foreign Relations*. Retrieved from <https://ecfr.eu/wp-content/uploads/2024/07/The-meaning-of-sovereignty-Ukrainian-and-European-views-of-Russias-war-on-Ukraine-v2.pdf>
172. Kravchyk, V., & Gerasymchuk, S. (2024). *Zeitenwende: Perspectives from Germany and Central Europe*. Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21880.pdf>
173. Kuus, M. (2015). Symbolic power in diplomatic practice: Matters of style in Brussels. *Cooperation and Conflict*, 50(3), 368-384. <https://doi.org/10.1177/0010836715574914>
174. Lamy, S. L. (2005). Contemporary mainstream approaches: Neo-realism and neo-liberalism. In J. Baylis & S. Smith (Eds.), *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (3rd ed., pp. 205–224). Oxford University Press. Retrieved from https://www.academia.edu/4597431/Baylis_J_and_Smith_S_2005_The_Globalization_of_World_Politics_An_Introduction_to_International_Relations_New_York_Oxford_University_Press
175. Lenaerts, K., Van Nuffel, P., & Bray, R. (2011). *European Union Law* (3rd ed.). Sweet & Maxwell. ISBN 978-1847037435
176. Lequesne, C. (2013). The European External Action Service: Can a new institution improve the coherence of the EU foreign policy? In M. Telò & F. Ponjaert (Eds.), *The EU's foreign policy: What kind of power and diplomatic action?* (pp. 79–86). Ashgate Publishing. <https://hal.science/hal-03398169>

177. Lequesne, C. (2015). EU foreign policy through the lens of practice theory: A different approach to the European External Action Service. *Cooperation and Conflict*, 50(3), 351-367. <https://doi.org/10.1177/0010836715578742>
178. Lerch, M., & Schweltnus, G. (2006). Normative by nature? The role of coherence in justifying the EU's external human rights policy. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 304-321. <https://doi.org/10.1080/13501760500452665>
179. Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
180. Manners, I., & Whitman, R. (2003). The "difference engine": constructing and representing the international identity of the European Union. *Journal of European Public Policy*, 10(3), 380-404. <https://doi.org/10.1080/1350176032000085360>
181. Manners, I. (2006a). Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads¹. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 182-199. <https://doi.org/10.1080/13501760500451600>
182. Manners, I. (2006b). European Union, normative power and ethical foreign policy. In D. Chandler & V. Heins (Eds.), *Rethinking ethical foreign policy: Pitfalls, possibilities and paradoxes* (pp. 116-136). Routledge. Retrieved from [http://www.diis.dk/graphics/_Staff/ima/Ian%20Manners%20-%20European%20Union%20Normative%20Power%20and%20Ethical%20Fo
reign%20Policy%20-%20Chandler%20and%20Heins%202007.pdf](http://www.diis.dk/graphics/_Staff/ima/Ian%20Manners%20-%20European%20Union%20Normative%20Power%20and%20Ethical%20Foreign%20Policy%20-%20Chandler%20and%20Heins%202007.pdf)
183. Manners, I. (2009). The Concept of Normative Power in World Politics. (pp. 1-5). Institut for Internationale Studier / Dansk Center for Internationale Studier og Menneskerettigheder. Retrieved from [http://www.diis.dk/graphics/
P u b l i c a t i o n s / B r i e f s 2 0 0 9 /
B09_maj_Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf](http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj_Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf)
184. Marangoni, A.-C. (2012). One hat too many for the High Representative – Vice President? The coherence of EU's external policies after Lisbon. *EU External Affairs Review: Association for International Affairs*, 4-17.

- Retrieved from http://www.global-europe.org/articles_pdf/500137-review-issue02_marangoni_july2012.pdf
185. Mattelaer, A. (2019). *The resurgence of bilateral diplomacy in Europe* (Egmont Paper No. 104). Egmont – Royal Institute for International Relations. Retrieved from https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2019/01/egmont.papers.104_online_v1.pdf
 186. Maull, H. (1990). Germany and Japan: The new civilian powers. *Foreign Affairs*, 69(5), 91–106. <https://doi.org/10.2307/20044603>
 187. McCormick, J. (2005). *Understanding the European Union: A concise introduction* (3rd ed.). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-4039-4056-8>
 188. Michel, C. (2022, February 27). Address to the Ukrainian people by European Council President Charles Michel. European Council. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/27/address-to-the-ukrainian-people-by-european-council-president-charles-michel/>
 189. Morgenstern-Pomorski, J.-H. (2018). The contested diplomacy of the European External Action Service: Inception, establishment and consolidation. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315175836>
 190. Murdoch, Z. (2012). Negotiating the European External Action Service (EEAS): Analyzing the external effects of internal (dis)agreement. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 50(6). <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2012.02285.x>
 191. Mitzen, J. (2006). Anchoring Europe's civilizing identity: habits, capabilities and ontological security¹. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 270–285. <https://doi.org/10.1080/13501760500451709>
 192. Moravcsik, A. (1998). *The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht*. Cornell University Press. <https://doi.org/10.4324/9781315072258>
 193. Moravcsik, A. (2009). Europe: The quiet superpower. *French Politics*, 7(3–4), 403–422. <https://doi.org/10.1057/fp.2009.29>

194. Morisse-Schillbach, M. (2005). France. In Hocking, B., & Spence, D. (Eds.), *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats* (pp. 111–131). Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.2307/40203875>
195. Murray, S., et al. (2011). The present and future of diplomacy and diplomatic studies. *International Studies Review*, 13(4), 709–728. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2011.01079.x>
196. Neumann, Iver B. (2015) Sited diplomacy. In: Dittmer, Jason and McConnell, Fiona, (eds.) *Diplomatic Cultures and International Politics: Translations, Spaces and Alternatives*. Routledge New Diplomacy Studies. Routledge, London, UK, pp. 79-92. ISBN 9781138845695
197. Nicolaïdis, K., & Howse, R. (2006). This is my EUtopia...: Narrative as power. *Journal of Common Market Studies*, 40(4), 767–792. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00397>
198. Oliver, A. (2016, March 14). The irrelevant diplomat: Do we need embassies anymore? *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2016-03-14/irrelevant-diplomat>.
199. Pertiwi, K. (2024). The EU's approach to sanctions on Russia: A critical analysis of the existing literature. *Central European Journal of International and Security Studies*, 18(3), 61–86. <https://doi.org/10.51870/NOEX4475>
200. Peterson, J., Byrne, A., & Helwig, N. (2012). International interests: The Common Foreign and Security Policy. In J. Peterson & M. Shackleton (Eds.), *The institutions of the European Union* (3rd ed.). Oxford University Press. ISBN 978-0-19-957498-8
201. Pinelli, C. (2007). In search of coherence in EU foreign policy. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 42(2), 277–284. <https://doi.org/10.1080/03932720701406621>
202. Plechanovová, B. (2013). National Actors in the Post-Lisbon EU: Should We Expect a Change of National Strategies? *West European Politics*, 36(6), 1199–1220. <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.826026>

- 203.Politico. (2024, December 8). Syria: Bashar Assad's reentry into Arab League is a "disaster," EU says. Politico. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/syria-bashar-assad-eu-welcomes-collapse/>
- 204.Portela, C., & Raube, K. (2009, April). *(In-)Coherence in EU foreign policy: Exploring sources and remedies*. Paper presented at the European Studies Association Bi-Annual Convention, Los Angeles. Retrieved from [https://aei.pitt.edu/33122/1/portela._clara_\(2\).pdf](https://aei.pitt.edu/33122/1/portela._clara_(2).pdf)
- 205.Portela, C. (2010). European Union sanctions and foreign policy: When and why do they work? Routledge. Retrieved from Cadmus, EUI Research. Retrieved from: <https://hdl.handle.net/1814/14435>
- 206.Pouliot, V., & Cornut, J. (2015). Practice theory and the study of diplomacy: A research agenda. *Cooperation and Conflict*, 50(3), 297–315. <https://doi.org/10.1177/0010836715574913>
- 207.Pouliot, V. (2016). International pecking orders: The politics and practice of multilateral diplomacy. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316534564>
- 208.Puetter, U. (2012). Europe's deliberative intergovernmentalism: The role of the Council and European Council in EU economic governance. *Journal of European Public Policy*, 19(2), 161–178. <https://doi.org/10.1080/13501763.2011.609743>
- 209.Raube, K. (2015). Democratic Accountability and EU Governance: The EEAS and the Role of the European Parliament. In: Spence, D., Bátora, J. (eds) *The European External Action Service. The European Union in International Affairs series*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137383037_8
- 210.Regelsberger, E. (2011) ‘The High Representative for the Common Foreign and Security Policy - Treaty Provisions in theory and practice 1999 – 2009’, in G. Müller- Brandeck- Bocquet and. C. Rüger (ed.), *The High Representative for the EU Foreign and Security Policy: review and prospect*, Baden-Baden: Nomos.

- 211.Reuters. (2021, November 24). *EU extends human rights sanctions, including Chinese officials*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/eu-extends-human-rights-sanctions-including-chinese-officials-2021-11-24/>
- 212.Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2002). Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European Public Policy*, 9(4), 500–528. <https://doi.org/10.1080/13501760210152411>
- 213.Simola, H. (2023). What the literature says about the effects of sanctions on Russia. *BOFIT Policy Brief*, 8, Bank of Finland Institute for Emerging Economies (BOFIT). Retrieved from <https://publications.bof.fi/bitstream/handle/10024/52716/bpb0823.pdf>
- 214.Sjursen, H. (2006). What kind of power? *Journal of European Public Policy*, 13(2), 169–181.<https://doi.org/10.1080/13501760500451584>
- 215.Smith, E. M. (2004). Toward a theory of EU foreign policy-making: Multi-level governance, domestic policies, and rational adaptation to Europe's common foreign and security policy. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 740–758. <https://doi.org/10.1080/1350176042000248124>
- 216.Smith, K. (2005). Still “Civilian Power EU”? *European Foreign Policy Unit Working Paper*, No. 1. Retrieved from <https://www.lse.ac.uk/international-relations/assets/documents/efpu/publications/EFPUworkingpaper2005-1.pdf>
- 217.Smith, M. E. (2013). The European External Action Service and the security-development nexus: Organizing for effectiveness or incoherence? *Journal of European Public Policy*, 20(9), 1299–1315. <https://doi.org/10.1080/13501763.2012.758441>
- 218.Smith, M., & Youngs, R. (2018). The EU and the global order: Contingent liberalism. *The International Spectator*, 53(1), 45–56. <https://doi.org/10.1080/03932729.2018.1409024>
- 219.Smith, M. (2024). Re-ordering the EU and Europe: Old boundaries and new challenges. In C. Wiesner & M. Knodt (Eds.), *The War Against Ukraine and the EU*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5_4

220. Sofer, S. (1988). Old and new diplomacy: a debate revisited. *Review of International Studies*, 14(3), 195–211. <https://doi.org/10.1017/S0260210500113269>
221. Spiegel. (2011, January 24). Jean-Claude Juncker on Saving the Euro. *Der Spiegel*. Retrieved from <https://www.spiegel.de/international/europe/jean-claude-juncker-on-saving-the-euro-it-would-be-wrong-to-create-taboos-a-741183.html>
222. Sterling-Folker, J. (2000). Paradigm or birds of feather? Constructivism and neoliberal institutionalism compared. *International Studies Quarterly*, 44(1), 97–119. <http://www.jstor.org/stable/3013971>
223. Telo, M. (2007). The EU as an incipient civilian power. A systemic approach. *Politique européenne*, n° 22(2), 35-54. <https://doi.org/10.3917/poeu.022.0035>
224. Thomas, D. C., & Tonra, B. (2012). To what ends EU foreign policy? Contending approaches to the Union's diplomatic objectives and representation. *The Hague Journal of Diplomacy*, 7(1), 11. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1939938>
225. Tostensen, A., & Bull, B. (2002). Are smart sanctions feasible? *World Politics*, 54(3), 373–403. Retrieved from <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15305572.pdf>
226. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. (2007). *Official Journal of the European Union*, OJ C 306, 1–271. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng>
227. Tridimas, T., & Nebbia, P. (2004). *European Union law for the twenty-first century*. Oxford: Hart Publishing. Retrieved from https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781847311214_A24073360/preview-9781847311214_A24073360.pdf
228. Tulmets, E. (2007). Policy Adaptation from the Enlargement to the Neighbourhood Policy: A Way to Improve the EU's External Capabilities? *Politique Européenne*, 22, 55–80. <http://www.jstor.org/stable/45018899>

229. Uilenreef, A. (2014). Alternatives to the resident embassy: Intra-EU diplomatic networks in the twenty-first century. *Diplomacy & Statecraft*, 25(2), 356–377. <https://doi.org/10.1080/09592296.2014.907074>
230. Vanhoonacker, S. M. R. L., & Reslow, N. (2010). The European External Action Service: Living forwards by understanding backwards. *European Foreign Affairs Review*, 15(4), 509-530. <https://doi.org/10.54648/EERR2010001>
231. Vanhoonacker, S., & Pomorska, K. (2013). The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy. *Journal of European Public Policy*, 20(9), 1316–1331. <https://doi.org/10.1080/13501763.2012.758446>
2. Van Vooren, B., & Wessel, R. A. (2014). EU External Relations Law: Text, Cases and Materials. Cambridge University Press. ISBN 9781107684300
220. Vataman, Dan D., The Role of the European External Action Service in the EU's Institutional System (May 11, 2012). Challenges of the Knowledge Society, p. 719, May 2012, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2206979>
221. Veebel, V., Kulu, L., & Tartes, A. (2014). Conceptual Factors Behind the Poor Performance of the European Neighbourhood Policy. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 31, 85–102. Retrieved from https://www.academia.edu/8111958/Conceptual_Factors_Behind_the_Poor_Performance_of_the_European_Neighbourhood_Policy
3. Verdun, A. (2013). Decision-Making before and after Lisbon: The Impact of Changes in Decision-Making Rules. *West European Politics*, 36(6), 1128–1142. <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.826021>
222. Verhofstadt, G., & Ruiz Devesa, D. (2025, February 19). Trump is just what Europe's defense needs. *Politico*. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/donald-trump-europe-us-eu-common-security-defense-policy-nato-command-attack-disruptive/>

- 223.Vines, A. (2012). The effectiveness of UN and EU sanctions: Lessons for the twenty-first century. *International Affairs*, 88(4), 867–877.<https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2012.01106.x>
- 224.Wagner, W. (2003). Why the EU's common foreign and security policy will remain intergovernmental: a rationalist institutional choice analysis of European crisis management policy. *Journal of European Public Policy*, 10(4), 576–595. <https://doi.org/10.1080/1350176032000101262>
- 225.Wheeler, N. J., & Dunne, T. (1996). Hedley Bull's Pluralism of the Intellect and Solidarism of the Will. *International Affairs*, 72(1), 91–107. <https://doi.org/10.2307/2624751>
- 226.Woods, N. (2011). International political economy in an age of globalization. In J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Eds.), *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (5th ed.). Oxford University Press. Retrieved from <https://www.abs.edu.gh/wp-content/uploads/2022/10/Main-textbook-The-Globalization-of-World-Politics.pdf>
- 227.Wydra, D. (2023). *Losing sight of the wood for the trees? – EU decision-making explained*. Salzburg Centre of European Union Studies (SCEUS). Retrieved from <https://efi.int/forestquestions/q17>
- 228.Young, M., & Ravinet, P. (2022). Knowledge power Europe. *Journal of European Integration*, 44(7), 979–994. <https://doi.org/10.1080/07036337.2022.2049260>
- 229.Zielonka, J. (2000). Transatlantic relations beyond the CFSP. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 35(4), 27–40. <https://doi.org/10.1080/03932720008458150>
- 230.Антонюк, Н., та Утко, Г. (2010). Трансформація системи прийняття рішень як передумова ефективного функціонування ЄС. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Політологія. Соціологія. Філософія*, (15), 121–125. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87926>
- 231.Барановський, Ф. (2007). Особливості розвитку та проблеми подальшого розширення ЄС в контексті успішної реалізації

- євроінтеграційного курсу України. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*, (36), 161–168. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2007_36_18
- 232.Березовська, І. А., & Лисенко, О. М. (2011). Лісабонський договір як правова основа для регулювання зовнішніх зносин Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права*, (1), 307–311. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_1_79
- 233.Бобицький, Н. (2008). Лісабонський договір і майбутнє ЄС – “пацієнт швидше живий, ніж мертвий”. *Зовнішні справи*, (8), 24–28.
- 234.Гарел, Е., & Гомес-Мера, Л. (2005). *Неолібералізм*. У *Короткий оксфордський політичний словник* (пер. з англ.). Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- 235.Гладенко, О. М. (2005). Зовнішньополітичні положення Конституції Європейського Союзу. *Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць*, (25), 575–581. Одеса: Юридична література.
- 236.Гладенко, О. (2008). Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. *Вісник Центральної виборчої комісії*, (1[11]), 73–77.
- 237.Гнатюк, М. М. (2012). Становлення дипломатичної служби Європейського Союзу: делегації Європейської комісії. *Магістеріум. Політичні студії*, (46), 60–64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2012_46_15
- 238.Гріненко, О. (2012). Європейська політика сусідства як підґрунтя для співробітництва Європейського Союзу з Україною. *Європейське право*, (2–4), 208–214. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2012_2-4_20
- 239.Грицяк, І. А. (2006). *Європейське управління: теоретико-методологічні засади* (Монографія). Київ: Вид-во «К.І.С». 398 с. ISBN 966-7048-59-4.
- 240.Європейський Союз. (2010). *Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського*

- Союзу. Офіційний вісник Європейського Союзу, С 83, 30.3.2010, с. 1–389. Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/conv#Text
- 241.Капітоненко, М. Г. (2010). «М'яка сила» в сучасній світовій політиці: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, (94), ч. 2, 20–29.
- 242.Коваль, І., Брусиловська, О., Покась, М., Побле, Д., Кулешова, К., Вакарчук, К., Романова, О., & Кузьмін, Д.(2023). *Формування сучасної системи міжнародних відносин: основні чинники та виклики*. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. <https://doi.org/10.18524/2023.978-966-927-929-0>
- 243.Копійка, В. В. (2002). Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. Київ: ВПЦ "Київський університет". 253 с. ISBN 966-594-303-0.
- 244.Копійка, В. В. (2004). *Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу* (Дис. д-ра політ. наук, спец. 23.00.04). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 479 арк., арк. 430–479.
- 245.Копійка, В. В. (2005). *Європейський Союз: Досвід розширення і Україна*. Київ: Юридична думка. 448 с. ISBN 966-8602-15-3.
- 246.Копійка, В. В., & Шинкаренко, Т. І. (2001). *Європейський Союз: Заснування і етапи становлення* (Навч. посібник). Київ: Видавничий дім "Ін Юре". 447 с. ISBN 966-7752-68-2.
- 247.Копійка, В. В., & Шинкаренко, Т. І. (2009). *Європейський Союз: Історія і засади функціонування* (Л. В. Губерський, ред.). Київ: Знання. 751 с. ISBN 978-966-346-641-5.
- 248.Мартинюк, В. (2007). Новий договір Європейського Союзу: фактори сприяння і гальмування європейської інтеграції України. *Україна-ЄС 2008: нова гра. Незалежний культурологічний часопис «І»*, (50), 87–90.
- 249.Михайлов, Д. (2024, 8 листопада). *EUMAM Ukraine: Рада ЄС продовжила місію з підготовки українських військових ще на два роки*. Суспільні новини. Взято з <https://suspilne.media/amp/875709-eumam->

ukraine-rada-es-prodovzila-misiu-z-pidgotovki-ukrainskih-vijskovih-se-na-dva-roki/

- 250.Пашков, М. (б.д.). *Публікації Михайла Пашкова*. Центр Разумкова. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/avtor/mykhailo-pashkov?start=8>
- 251.Піпченко, Н. (2021). *Європейські комунікації: Навчальний посібник*. Київ: ВАДЕКС. 136 с. Retrieved from <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/4273>
- 252.Рябоштан, Є. В. (2012). Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди: Політико-інституційний аспект. *Проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*, (4), 188–199. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59308>
- 253.Ткач, М. (2024). Тіньовий флот. Як Росія попри санкції продовжує везти нафту в Європейський Союз. *Українська правда*. Отримано з <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/11/26/7486266/>
- 254.Тихомирова, Є. (2019). ЄС: проекти з протидії сфабрикованим новинам. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 1(5), 53–63. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2019-01-53-63>
- 255.Тихомирова, Є. Б. (2020). Європейська політика безпеки та оборони. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: Політологія, 2(45), 99–115.
- 256.Тихомирова, Є. (2023). Стратегічні комунікації ЄС про тенденції дезінформації РФ в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 1(15), 91–105. URL: <http://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/301/276>
- 257.Хакімова, В. Т. (2021). Європейський Союз в епоху постправди: діяльність East StratCom Task Force. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.*, 67, 155-162. <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1166>
- 258.Чорногор, Я., Радь, П., & Черниш, А. (2023). *Вплив економічних санкцій на економіку Російської Федерації в умовах її повномасштабної агресії*

проти України (С. 1–11). Рада зовнішньої політики «Українська Призма». https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2023/08/Ukr_Prism_05_Sanctions-against-Russia.pdf

- 259.Шамраєва, В. М. (2020). Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (29), 369–377. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-49>
- 260.Шаповалова, О. І. (2009). Нормативна сила Європейського Союзу в Східній Європі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 15, 187–194. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2009_15_27
- 261.Шаповалова, О. І. (2011). Розрахунки та прорахунки політики Європейського Союзу у східній Європі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 97(2), 105–110. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_97%282%29__17

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хакімова, В. Т. (2021). Європейський Союз в епоху постправди: діяльність East StratCom Task Force. *Актуальні проблеми політики*, 67, 155–162. <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1166>
2. Брусиловська, О. І., & Хакімова, В. Т. (2021). Особливості стратегії м'якої сили ЄС щодо України. *Міжнародні та політичні дослідження*, 34, 13–28. <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2021.34.237502>
3. Khakimova, V. T. (2023). The EU-Ukraine partnership in the context of the common foreign and security policy: A critical review. *Visnyk NTUU "KPI". Politology. Sociology. Law*, 1(57), 141–149. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280818](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280818)
4. Khakimova, V. T. (2024). Sanctions as an instrument of the EU's normative power. *Politicus*, 6, 175–183. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-6.26>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Хакімова, В. (2022). Нова міграційна криза в ЄС. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 29 квітня 2022 р.). Нац. ун-т «Одеська юридична академія». С. 143–148.
6. Хакімова, В. (2023). Роль дипломатії ЄС в забезпеченні міжнародної безпеки та стабільності в регіоні Східного партнерства. Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки: Матеріали інтернет-конференції (Львів, 24 березня 2023 р.). Львів: Львівська політехніка. С. 55–58.
7. Хакімова, В. Т. (2023). Санкційна політика ЄС як засіб протидії російській агресії. Україна – Європейський Союз: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 20 жовтня 2023 р.). Ужгород: УжНУ. С. 36–38.

8. Хакімова, В., & Брусиловська, О. І. (2023). Еволюція Європейської служби зовнішніх справ: від концепції до реалізації. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: Матеріали XXXVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ольборг, Данія, 7 жовтня 2023 р.) / За ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. Ольборг: ГО «ВАДНД». С. 297–305.
9. Хакімова, В. (2025). Дипломатичні стратегії ЄС щодо формування іміджу України в Європі. Сучасні суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції(Лубни, 1 березня 2025 р.). Лубни: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 308–314.

Таблиця 1. Основні етапи розвитку Європейської Інтеграції від Договору вугільної і сталеві спільноти до Лісабонської угоди (1951-2007).

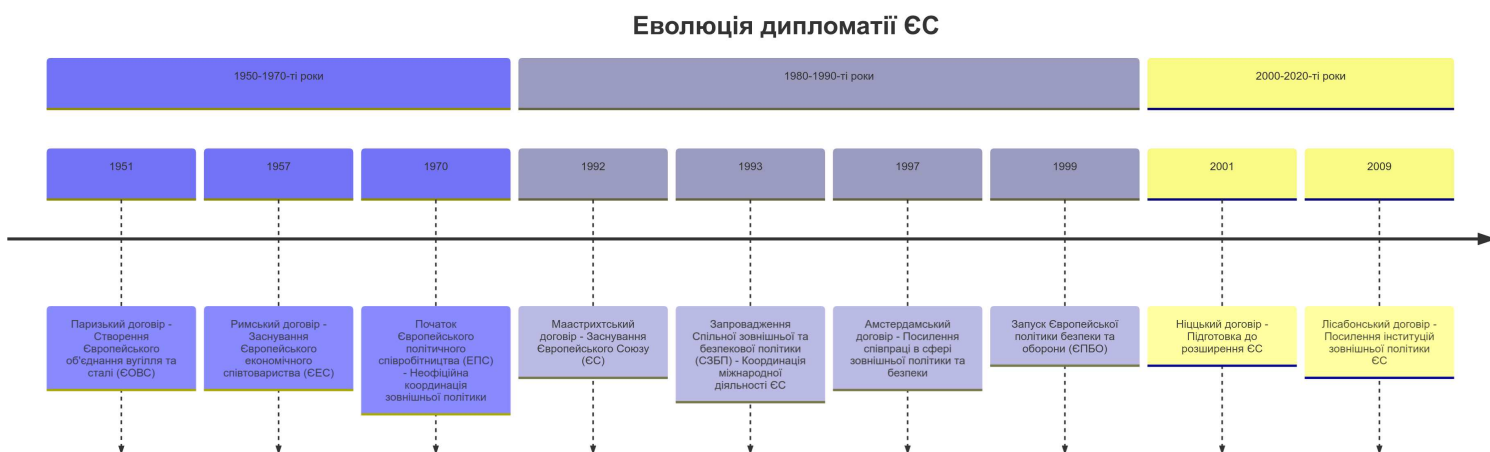
Рік	Подія	Опис етапу
1951	Паризький договір	• Став першим кроком до європейської інтеграції, визначаючи напрямок розвитку ЄС; • Створив спільний ринок вугільної та сталеві промисловості, що сприяло економічній інтеграції; • Політична співпраця через створення Верховної влади, сприяла діалогу між країнами-учасниками; • Договір став прецедентом для подальших інтеграційних кроків у Європі, демонструючи можливості спільної дії та співпраці для досягнення миру і економічного розвитку.
1957	Римський договір	• Встановив засади внутрішнього ринку, включаючи свободу обігу товарів, послуг, капіталу і праці; • Створив інституційний каркас ЄС, включаючи Комісію, Раду та Парламент; • Дозволив новим країнам приєднатися до ЄС, потребуючи дипломатичних переговорів; • Розширив компетенцію ЄС на зовнішню політику та торгівлю, що вимагало активної зовнішньої дипломатії.
1965	Брюссельський договір	• Об'єднав виконавчі інституції Європейського співтовариства вугілля та сталі, Євроатома та Європейського економічного співтовариства; • Відіграв важливу роль у зміцненні оборонної та безпекової співпраці між країнами Європи та сприяв розвитку спільної європейської дипломатії у сфері оборони та безпеки.
1970	Звіт Давіньона	• Підтримка ідеї виступати єдиним голосом з глобальних питань.
1986	Єдиний Європейський Акт	• Запровадив ряд важливих внутрішніх реформ в структурах ЄС. Це внутрішнє реформування мало важливий вплив на дипломатію, оскільки дало можливість ЄС більше односторонньо виражати свої позиції та вести зовнішню політику; • Розширив сферу співпраці та узгодження політики між державами-членами. Укріплення інтеграції.

1992	Маастрихтський договір	- Затвердив утворення ЄС як політичного та економічного об'єднання держав-членів; - Сформував Спільну Зовнішню політику та політику безпеки (СЗБП); - Реформував інституційну структуру ЄС, включаючи створення постійного Президента Європейського Союзу і посилення ролі Європейського Парламенту. Ці реформи вплинули на спосіб ведення зовнішньої політики та взаємодії з міжнародними партнерами.
1997	Амстердамський договір	Розширення компетенцій ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки, включаючи створення посади Високого представника.
2007	Лісабонська угода	- Затвердив міжнародну правосуб'єктність ЄС у сфері зовнішніх відносин; - Удосконалення структури та процедур ЄС; - Створив Європейську службу зовнішніх справ і посаду Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки / Віце-президента Європейської Комісії.

Примітка : таблиця створена автором.

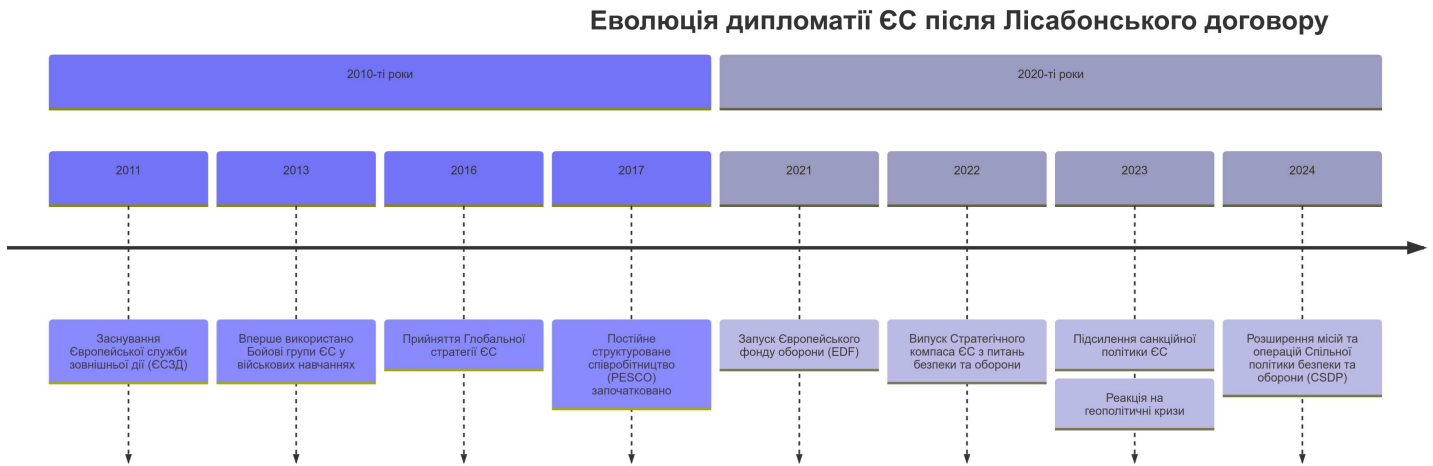
Додаток В

Діаграма 1. Еволюція дипломатії ЄС: 1950-2020-ті роки

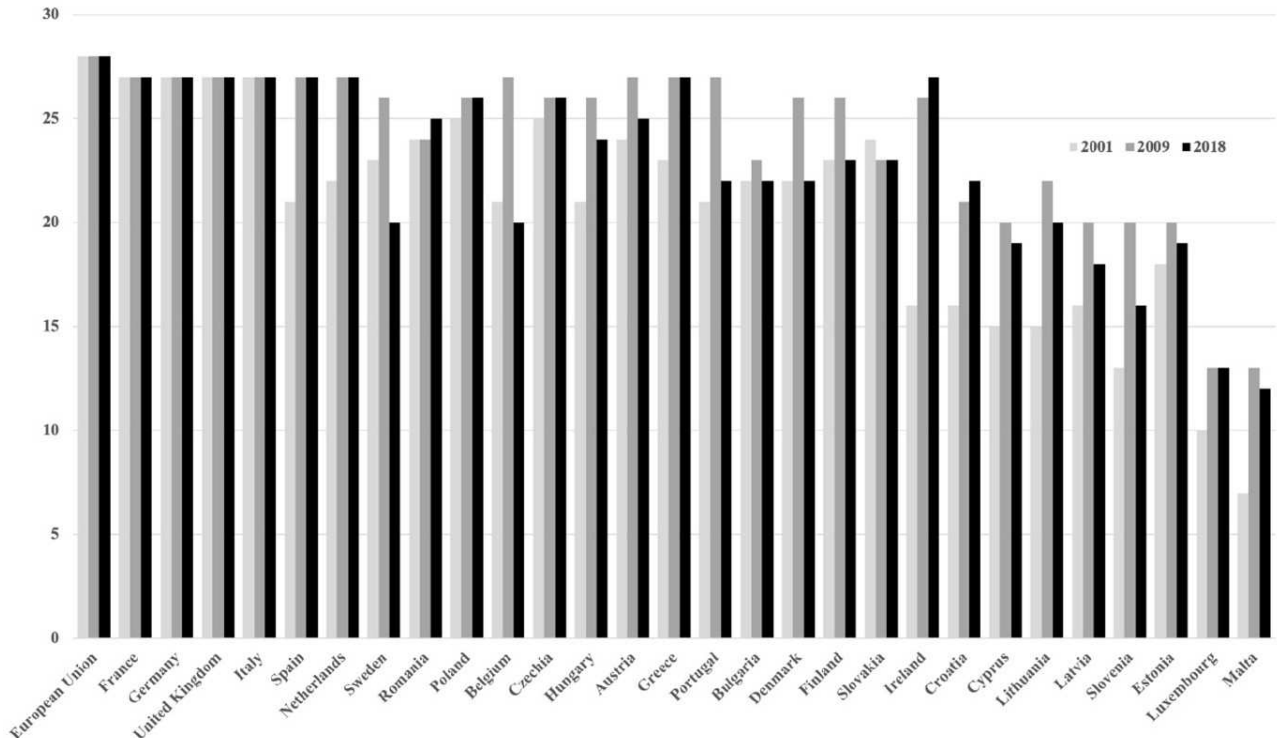
Примітка: діаграма створена автором за допомогою інструменту для візуалізації даних Mermaid Chart: diagrams and charts

Діаграма 2. Еволюція дипломатії ЄС після Лісабонського договору

Примітка: діаграма створена автором за допомогою інструменту для візуалізації даних Mermaid Chart: diagrams and charts

Діаграма 3. Представництво країн ЄС-28 у країнах ЄС-28 з часом.

Примітка: Дані отримані з Diplomats Diplomatic Representation, Europa World Factbook. Включають 28 країн, серед яких Великобританія, яка після 2020 року більше не є членом Європейського Союзу.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз стратегічних документів Ради ЄС щодо цифрової дипломатії (2022/2023)

	Висновки Ради ЄС щодо цифрової дипломатії 11406/22 (Липень 2022)	Висновки Ради ЄС щодо цифрової дипломатії 11088/23 (Червень 2023)
Фокус	Цифрова дипломатія як довгострокова стратегія	Реакція на геополітичні загрози, зокрема війну в Україні; посилення стратегічної автономії ЄС
Кібербезпека	Загальний підхід до кібербезпеки та цифрової стійкості	Конкретні заходи, включаючи підтримку кіберінфраструктури України; захист критичних цифрових об'єктів
Дезінформація	Розширення стратегічних комунікацій	Акцент на боротьбі з російськими інформаційними операціями; посилення співпраці з онлайн-платформами
Глобальні партнерства	Співпраця в рамках ООН, МСЄ, ОЕСР; просування цифрових прав людини	Інтенсифікація співпраці з G7, G20, НАТО, США; лідерство у Global Digital Compact, безпека постачання напівпровідників, нові технологічні стандарти
Економічний аспект	Загальні ініціативи щодо цифрової економіки	Реалізація проєктів у рамках Global Gateway для Африки та Латинської Америки; розвиток цифрової інфраструктури
Технологічні стандарти	Загальний підхід до регулювання стандартів	Активна участь у встановленні стандартів 6G, безпечних цифрових мереж, штучного інтелекту
Цифрова інфраструктура	Початкові ініціативи щодо розвитку цифрової інфраструктури	Масштабні інвестиції в напівпровідники, кіберзахист, підводні кабелі, безпечні хмарні технології

Примітка: таблиця створена автором на основі використаних джерел:

Council of the EU. (2022, July 18). *Council conclusions on EU Digital Diplomacy (11406/22)*. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11406-2022-INIT/en/pdf>

Council of the EU. (2023, June 26). *Council conclusions on EU Digital Diplomacy (11088/23)*. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11088-2023-INIT/en/pdf>